ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΈΩΝ ΠΌΛΙΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ | ΓΡΑΜΜΑΤΑ | ΤΕΧΝΕΣ | ΙΔΕΕΣ

1978: Η επανεκκίνηση της πόλης
Το τέρμα του Λεωφορείου 10
Για τον Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη
Τι θα πει φοιτητής στη Σαλονίκη

65
2018
€ 8
ΜΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

Το παρόν τεύχος
υλοποιείται
με την ευγενική
υποστήριξη

του Γιώργου Τραμπούκη
στην μνήμη του συνεργάτη μας Γιάννη Χατζηγώγα

Πίνακας εξωφύλλου:
Ναυσικά Παπαθεοδώρου.

Οικία Νεδέλκου στη γωνία Αγίας Σοφίας και Μακένζυ Κινγκ.

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ
Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Β. Ελλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ
Σταύρος Ανδρεάδης

ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Κώστας Δ. Μπλιάτκας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Γιώργος Αναστασιάδης, Σοφία Καρακώστα, Κώστας Δ. Μπλιάτκας, Σάκης Σερέφας, Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Ελευθερία Στόικου, Στελλίνα Τρωιάνου, Ευάγγελος Χεκίμογλου

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΕΥΧΟΥΣ
Κωστής Αργυριάδης, Γιάννης Βανίδης, Άρις Γεωργίου, Άρτεμις Δαράκη, Δήμητρα Δοξάκη, Γιάννης Θεοδωρίδης, Ινώ Ιωαννίδου, Δημήτρης Καλοκύρης, Δήμητρα Καμαράκη, Σοφία Καρακώστα, Γιάννης Καρατζόγλου, Γιώργος Κορδομενίδης, Νίκος Κουκής, Λίζα Μαμακούκα, Θάλεια Μαντοπούλου-Παναγιωτοπούλου, Λενιώ Μπαρτζώκη, Κώστας Δ. Μπλιάτκας, Έλσα Μπομπόλη, Λίνα Μυλωνάκη, Λέων Α. Ναρ, Μανόλης Ξεξάκης, Ναυσικά Παπαθεοδώρου, Ηρακλής Παπαϊωάννου, Ντίνος Παπασπύρου, Ανδρέας Παύλου, Γαβριήλ Νικολάου Πεντζίκης, Στράτος Σιμιτζής, Σάκης Σερέφας, Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Κωνσταντίνος Σολδάτος, Αννίτα Στυλοπούλου, Ευαγγελία Στεφανή, Κωνσταντίνος Σφήκας, Όλγα Σωτηρίου, Αλεξία Τζιώνα, Μικέλε Τροϊάνι, Στελλίνα Τρωιάνου, Στέργιος Τσιούμας, Ευάγγελος Χεκίμογλου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ Άρις Γεωργίου, Ελένη Τσιτσιμπίκου
GRAPHIC - PRE PRESS / ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ Βαλεριάνο Τροϊάνι
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ / ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ Ανθή Καλταπανίδου 2310 551754
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΥΛΙΚΟΥ Σοφία Καρακώστα
ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ / ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ Κατερίνα Δημοπούλου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ Σκορδόπουλος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
Κέντρο του βιβλίου
Λασσάνη 3, 546 22 Θεσσαλονίκη 2310 237463

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΗ ΠΑΛΑΙΩΝ ΤΟΜΩΝ
Παραγγελίες 2310 551754
www.peebe.gr
Τιμή τεύχους 8 €
Ετήσια συνδρομή: εσωτερικού 30 €
Ευρώπης 50 € / λοιπών χωρών 60 €

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΠΟΛΙΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ Β. ΕΛΛΑΔΟΣ
Φράγκων 6-8, 546 26 Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνο επικοινωνίας: 2310 551754
Fax: 2310 551748
e-mail: info@peebe.gr

www.peebe.gr

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠόΛΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΕΥΧΟΥΣ 65

EDITORIAL

του ΚΩΣΤΑ Δ. ΜΠΛΙΑΤΚΑ

«...Να μας πεις υιούς σου και να μας εξυψώσεις»

Και τι δε θα 'δινες, λες, για έναν παλιό Σεπτέμβρη στη Θεσσαλονίκη. Να 'τανε, ας πούμε, τώρα το 1978, το «μεταβατικό», μετά τον σεισμό, τον οποίο έπαιρνε κι αυτόν στ' αψήφιστα η νιότη σου, όπως και τόσα άλλα. Να 'τανε τότε που οι βόλτεας στην πόλη της περιπλάνησης φαίνονταν ατέλειωτες, όπως άλλωστε και οι μέρες που μας δόθηκαν και οι οποίες – φευ – λιγόστεψαν πολύ.

Μήπως όμως τώρα οι περιπλανήσεις είναι καλύτερες;

Η νέα παραλία, το λέει και το όνομά της, είναι νεανική. Μοιάζει πιο φιλόξενη από την κοσμική παλιά και πιο φιλική προς τον καινούργιο τρόπο ζωής που έρχεται. Της πάει ο ποδηλάτης, ο δρομέας, ο φιλόζωος, ο μουσικός του δρόμου που ανταμώνεις στη δική σου κάπως πιο αργόσυρτη βόλτα, που όμως έτσι σου δίνει την ευκαιρία να απολαύσεις χαλαρά, δηλαδή σε βάθος, τη θάλασσα μέχρι απέναντι στην κορυφή του Ολύμπου.

Από το άγαλμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου μέχρι το Μέγαρο Μουσικής είναι τρία χιλιόμετρα, δρόμος που ήταν παιχνιδάκι τότε. Αλλά και τώρα πάλι παιχνίδι είναι, άλλου τύπου. Παιχνίδι με τα χρώματα και με τον χρόνο. Κάθε βράδυ και ένα καινούργιο χρώμα βάφει τον Όλυμπο, τα σύννεφα και τον ουρανό πίσω από τους γερανούς του λιμανιού.

Περπατάς αργά. Πρώτη φορά θέλεις να δεις λεπτομερώς τους δώδεκα κήπους – θεματικά πάρκα – που συναντάς κατά μήκος της διαδρομής. Ανοίγεις κουβέντα με τους φοιτητές που βγαίνουν φωτογραφίες με το κινητό. Ανταποκρίνονται. Ρίχνεις ένα αστείο και το πιάνουν και γελάνε. Λίγο είναι;

Και καλά το παιχνίδι με τα χρώματα. Το άλλο, με τον χρόνο, πώς παίζεται;

Παίζεται σαν κρυφτό, υποψιάζεσαι.

Μπορεί, όμως, άραγε ο χρόνος να αδειάσει ολοκληρωτικά; Και τελικά, η φράση «χάνουμε τον καιρό μας» καλύπτει και τέτοια νωχελικά απογεύματα;

Υπάρχει αυτό το παιχνίδι. Ο Γιώργος Ιωάννου το έμαθε και με τον απαράμιλλο, γλωσσικά αισθαντικό τρόπο του, έγραψε στη Θεσσαλονίκη του μέλλοντος, όταν αυτή θα έχει αναγεννηθεί, ενώ εμείς θα λείπουμε. Και της λέει:

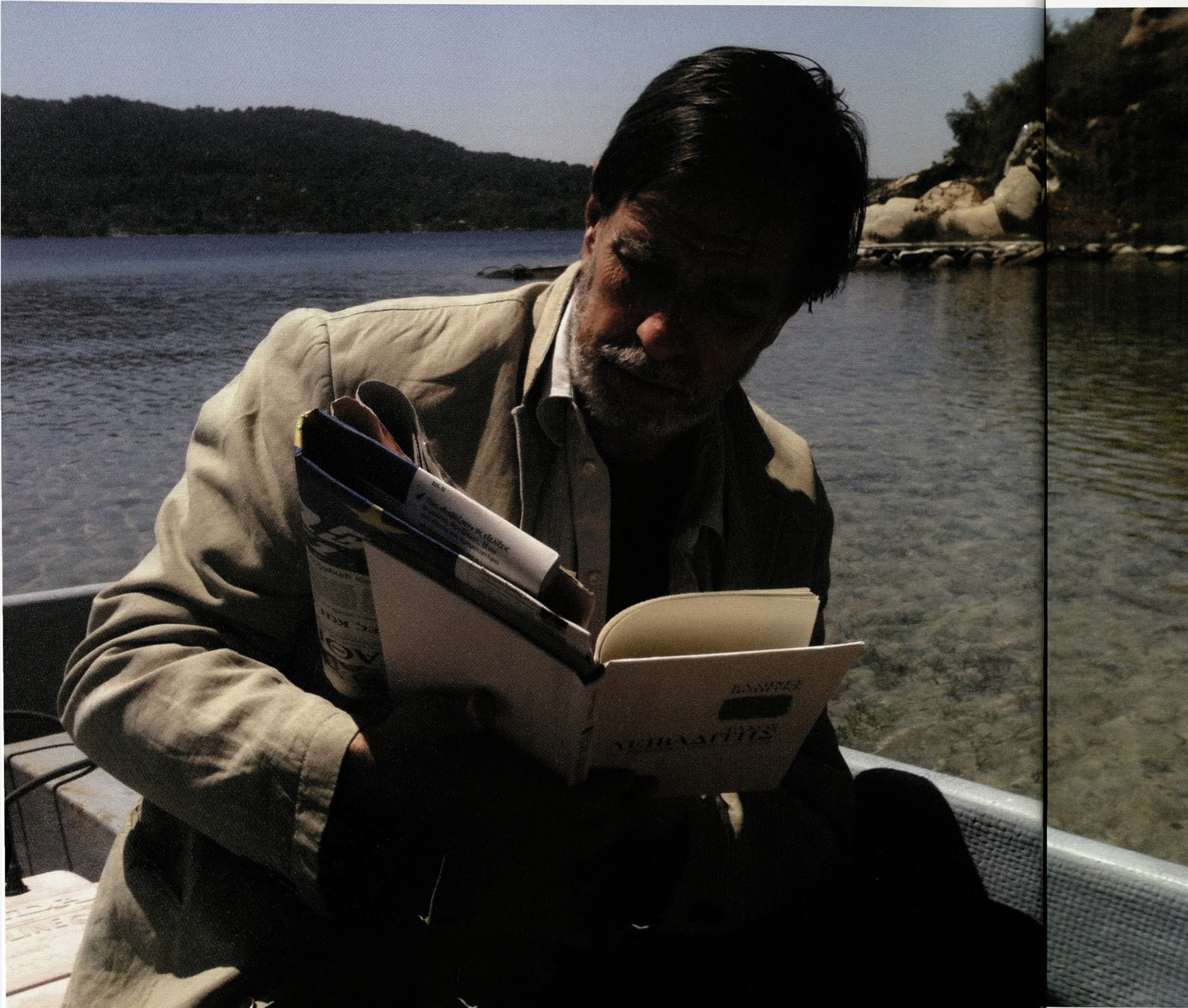
«Μη μας πατικώσεις μες στην ανωνυμία και τη λησμονιά, όπως τόσο καλά ξέρεις, αλλά να μας ξαναθυμηθείς, να μας πεις υιούς σου και να μας εξυψώσεις».

Σιγά σιγά νυχτώνει, ενώ φτάνεις στον κήπο των εξοχών με το υπαίθριο αμφιθέατρο. Άναψαν τα κόκκινα φωτάκια κατά μήκος της διαδρομής, φωτίστηκαν τα καραβάκια και τα πεταλάκια του αλόγου, με το «τάκα-τάκα-τάκα» τους, κάνουν λες μιαν πρωτόγνωρη ενορχήστρωση με την καλοπαιγμένη συγχορδία του νεαρού που κάθεται στα σκαλάκια.

"The answer my friend is blowing in the wind..."

IN MEMORIAM

Γιάννης Χατζηγώγας

Το αντίο του Αρχιτέκτονα

Ο Γιάννης Χατζηγώγας υπήρξε ακαδημαϊκός, βραβευμένος αρχιτέκτονας, ιδρυτικό μέλος της πρώτης σχολής κινηματογράφου στην Ελλάδα, θεράπων της τέχνης και των γραμμάτων. Προσωπικότητα πολυσχιδής και πληθωρική. Ένας διανοούμενος, που υπηρέτησε με την ίδια φλόγα την κουλτούρα, αλλά και την πολιτική, δείχνοντας ότι δεν υπάρχει κανενός είδους ασυμβίβαστο μεταξύ τους. Οραματιστής, ενθουσιώδης, κοινωνικά ευαίσθητος.

Ο Γιάννης Χατζηγώγας «έφυγε» πρόωρα και αναπάντεχα από κοντά μας. Τις μέρες που ολοκλήρωνε ένα υπέροχο άρθρο για την ταινία *Το ξυπόλητο τάγμα* και την πόλη, όπως ήταν το '50.
Μας άφησε με την αίσθηση της συνάντησης που ματαιώθηκε, για να μεταφερθεί σε αδιευκρίνιστο μέλλοντα χρόνο.

Μας άφησε φτωχότερους.

Παρηγοριά μας, η σκέψη ότι κάπου εκεί, στις αόρατες και ορατές πόλεις,
συνεχίζει, το δίχως άλλο ακάματα, να κινηματογραφεί το «σινεμά του αρχιτέκτονα».

Κώστας Δ. Μπλιάτκας

Ευζώνων-Γαλλικό Ινστιτούτο

«Ευζώνων-Γαλλικό Ινστιτούτο», αναγγέλλει η φωνή στη γραμμή 39.
Το λεωφορείο σταματάει.
Το όμορφο κορίτσι κατεβαίνει.
Το όμορφο αγόρι την περιμένει στη στάση.
Ένα φιλάκι στα πεταχτά...
Χάνονται μαζί στο ισόγειο του κτιρίου.

«Λυσέ» το λένε οι παλαιότεροι κι ο καθένας έχει να σου διηγηθεί τη δική του ιστορία.
Στα γαλλικά, η λέξη αγάπη (l'amour) στον ενικό είναι αρσενικού γένους.
Οι πολλές, όμως, αγάπες (les amours) είναι θηλυκές.
Ιδιοτροπία της γλώσσας.
Πόσες ωραίες αγάπες άνθισαν άραγε την ώρα που ο καθηγητής ανέλυε τα *Άνθη του Κακού*;
Και πόσες ακόμα θα ανθίσουν...

Το 2018, η Θεσσαλονίκη τιμά τη γαλλοφωνία.

Στελλίνα Τρωιάνου

Περί λύχνων αφάς

Φωτ.: Γ. Βανίδης

Σούρουπο, λυκόφως, απόσπερο...
Λέξεις που περιγράφουν εκείνη την τελευταία ώρα, που η μέρα αποσύρεται για να δώσει τη θέση της στη νύχτα.
Κι είναι ακόμη μέρα. Κι είναι ήδη νύχτα.

Φώτα ανάβουν το ένα μετά το άλλο. Φώτα δυνατά.
Που σκορπίζουν το σκοτάδι και τον φόβο, που γεννούν σιγουριά, δύναμη και ασφάλεια. Που συνεχίζουν τη ζωή.

Ντροπαλά μάτια τα άστρα, αχνοφαίνονται, κρεμασμένα από το σκοτεινό μετέωρο. Ασάλευτοι φύλακες στη νύχτα που πέφτει, μετρούν τον χρόνο που περνά.
Πάντα εκεί.

Και ας μην τα κοιτάζεις πια όπως τα κοίταζες κάποτε· για να σε καθοδηγήσουν, για να σου δώσουν ελπίδα και παρηγοριά.
Πάντα εκεί. Μέχρι να τα σβήσει το ξημέρωμα.
Κάποτε ο άνθρωπος είχε μόνο τα άστρα για να πορεύεται. Τώρα έχει τα φώτα της πόλης.
Καληνύχτα Θεσσαλονίκη... Ώρα να ονειρευτείς...

Σοφία Καρακώστα

ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ

του ΑΡΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Βασιλέως Ηρακλείου και Καρόλου Ντηλ γωνία, Δεκέμβριος 1996

Πάνω από δύο δεκαετίες με χωρίζουν από τη συγκεκριμένη φωτογραφία. Είναι ξάφνου σαν να μην την τράβηξα κάποτε ο ίδιος. Προσλαμβάνω με απορημένη κατάπληξη και «ψαγμένη» περιέργεια το τρομακτικό γλυπτό που, ως άλλος τεχνολογικός πίδαξ, ορθώνεται επιθετικά κατά μήκος της νότιας παρειάς της Βασιλέως Ηρακλείου. Μισοκλείνω τα μάτια, θολώνω εκουσίως την όραση. Επιτρέπω στο ικρίωμα να συντακεί με την όψη που αντιστηρίζει. Μαζί οι δυο ιστοί συμπράττουν συνένοχα στη χειρονομία που ορθώνει μνημείο — αλίμονο — εφήμερο· πόσο θα προτιμούσα να 'χε μείνει εκεί ανεξίτηλο και να θυμίζει μόνο του, ερείπιο σύμμικτο, την Αυστρο-ουγγρική που στέγαζε πίσω του ο φλοιός της και που διέσωσε μπάσταρδα ο χάλυβας των ελασμάτων. Θα μου αρκούσε εμένα, για προσωπική μου χρήση και απόλαυση, τι με νοιάζουν όλοι οι άλλοι, να ευφραίνεται το βλέμμα μου κάθε φορά που θα περνούσα — και περνώ τόσο συχνά είναι αλήθεια — από το συγκεκριμένο σημείο της Θεσσαλονίκης, θα μου αρκούσε λέω, να εισπράττω την όψη του ερειπίου έτσι ακριβώς όπως πιστοποιεί την εφήμερη ζωή του η φωτογραφία του '96. Να μη δικαίωνε τον ρόλο και την ανάγκη της φωτογράφισης η επιβίωσή του. Θα μου αρκούσε αυτή η αλλόκοτη μαχαιριά που διατρυπά κατακορύφως το δέρμα της γης για τη δύναμη που είχε και τότε ακόμη, οψίμως, να ξυπνάει σε κάθε πέρασμά μου τη μνήμη της όσφρησης. Αποθήκη καπνών η Αυστρο-ουγγρική, δίδυμη απέναντί της η σοκολατοποιία του Φλόκα, πριν — ήδη πολύ νωρίτερα εκείνη — εκλείψει εις όφελος ανοικοδόμησης. Σοκολάτα και καπνός, χαρμάνι απαράμιλλο, άρωμα σύνθετο και σύμπτωμα της γειτονίας, αίσθημα εύδαιμον, αναντικατάστατο, μαζί του σίγουρα και η αναπόφευκτη αναπόληση καιρών και ηλικιών αλλοτινών. Θα μου αρκούσε όμως και γιατί, μετά την κατεδάφιση, πίσω από το «μνημείο» και μέχρι το αδελφόν «τείχος» της Τσιμισκή που διακρίνεται κι εκείνο αντιστηριγμένο στο βάθος, μεσολαβούσε, κρυφά εδώ στη φωτογραφία, το no-man's-land των λειψάνων του ογκώδους κτιρίου, ίσως κιόλας το σκάμμα για τη θεμελίωση του διαδόχου. Χώρος αχανής με περίβλημα τα οπίσθια και τους ακάλυπτους των οικοδομών της Αριστοτέλους, της Τσιμισκή, της Καρόλου Ντηλ, της Βασιλέως Ηρακλείου. Στην καρδιά της πόλης αίφνης, ένας θύλακας πρόσφορος πιο πολύ για τη δική μου φαντασία να καλπάσει «βλέποντας» δέντρα και λουλούδια και ποτάμια και βραχόκηπους και χώμα και χαλίκια και ερωτευμένους νέους και γέρους και γριές σε παγκάκια — όχι παιδάκια, κάνουν φασαρία — και πουλάκια να κελαηδούν κι άλλα πτηνά που, έστω, να κρώζουν, ακόμη και παγώνια, λευκά κατά προτίμηση, και όργανα της τάξης ή μιας τάξης με πολιτικά που, ενεδρεύοντας, να συλλαμβάνουν και να τιμωρούν πάραυτα και παραδειγματικά κάθε καλοθελητή διασάλευσης της εν λόγω επιτόπιας ισορροπίας και δη πρωτίστως κάθε πρωτοβουλία βανδαλισμού διά του «γκραφίτι».

«Παρά φύσιν»

Βασιλέως Ηρακλείου και Καρόλου Ντηλ γωνία, Ιούλιος 2018

Φευ, ονειροπλασία, έχω επίγνωση. Άλλα συνέβησαν ως εμέλλετο. Οικόπεδο αξίας μεγατόνων. Σε μια πόλη που εκείνη την εποχή δονείται με την προοπτική της επικείμενης «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης» του '97. Έργα παντού. Χρήσιμα κάποια, άλλα άχρηστα. Η Αυστρο-ουγγρική αναγεννήθηκε ως Mall. Το διεθνές πρότυπο του εμπορικού κέντρου ως αναπόδραστου πλουτοπαραγωγικού μηχανισμού δεν ήταν δυνατόν να παρακαμφθεί. Ο χάσκων χώρος ανάμεσα στις διατηρητέες όψεις της Τσιμισκή και της Βασιλέως Ηρακλείου γέννησε χιλιάδες τετραγωνικά αξίας γκίγκα-γιούρο με μπετόν, κεραμεικά, γυαλί και χάλυβα που, με μαστοριά ομολογώ και μπράβο τους, οι αρχιτέκτονές του διευθέτησαν. Και με ένα ιλλιγιώδες γκαράζ για πάρκινγκ που μπρυκάζει ποταμούς από αυτοκίνητα. Είναι ζήτημα αν όλο κι όλο, όλα αυτά τα χρόνια έχω διασχίσει τρεις φορές το εν λόγω περιβάλλον. Η μία αναγκαστικά για να πάω στην Εφορία που στεγάζεται εκεί,, η άλλη παρασυρμένος για μια ταινία στους αμερικανοειδείς σινεμάδες που κι εκείνη αμερικανιά μου άφησε στη γεύση. Οι όμορφες όψεις της Αυστρο-ουγγρικής που ως κόσμημα διατηρήθηκαν και η κομψή αρχιτεκτονική του συγκροτήματος δεν άρκεσαν για να αμβλυθεί εντός μου το αίσθημα του «παρά φύσιν». Καταφυγή και πάλι το εφήμερο μνημείο της φωτογραφίας του '96 και η μπαγιάτικη και ετεροχρονισμένη φαντασίωση.

ΝΕΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ

της **ΘΑΛΕΙΑΣ ΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ**
Καθηγήτριας του Τμήματος Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών Α.Π.Θ.

Μιλάνε τα μνημεία;
Συνομιλίες με τα μνημεία της πόλης μας

Οι φοιτητές καλούνται να επιλέξουν ένα μνημείο με το οποίο να αναπτύξουν ένα διάλογο, θετικό ή αρνητικό. Ενθαρρύνονται να γνωρίσουν το μνημείο και την ιστορία του και να το βιώσουν εμπειρικά. Κυρίως, όμως, καλούνται να το αφουγκραστούν, να το ανιχνεύσουν, να το ερμηνεύσουν και εντέλει να το αποδώσουν εικαστικά με όποιο μέσο εκφράζει τον καθένα καλύτερα, σύμφωνα με την προσωπική, ατομική απόκρισή τους.

Κάθε οικοδόμημα είναι ένας ζωντανός οργανισμός με δικό του ξεχωριστό χαρακτήρα. Τον οργανισμό αυτό καλούμαστε να βιώσουμε και με τις πέντε αισθήσεις, αλλά και πέρα από αυτές, με μια έκτη αίσθηση, να τον αισθανθούμε. Ένα οικοδόμημα μπορεί να μας επηρεάσει όπως ίσως κανένα έργο τέχνης. Μπορεί να μας βάλει μέσα του ή να μας απωθήσει· μας περιβάλλει, διαμορφώνει τις ζωές μας και μας προστατεύει, ή μας καταπιέζει. Αλλάζει με τον χρόνο ή τις ώρες της μέρας, τον καιρό και τις εποχές. Ένα οικοδόμημα μιλάει για τη ζωή του, για τον δημιουργό του, για τους ανθρώπους που το χρησιμοποίησαν και το χρησιμοποιούν, μιλάει για την εποχή του. Και κάθε οικοδόμημα ξυπνά διαφορετικές αποκρίσεις σε καθένα από μας. Πώς οι νέοι φοιτητές - εικαστικοί καλλιτέχνες αντιλαμβάνονται την αρχιτεκτονική της πόλης μας;

Στο πλαίσιο των μαθημάτων της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής - Θεωρίας του Χώρου που διδάσκω, για να παροτρύνω τους φοιτητές να γνωρίσουν, να παρατηρήσουν διερευνητικά και να μελετήσουν τα μνημεία και το αστικό τοπίο της Θεσσαλονίκης, τους αναθέτω εργασίες με θέμα την ελεύθερη εικαστική απόδοση ενός μνημείου, ανάλογα με την ιστορική περίοδο που εξετάζεται κάθε φορά. Η λέξη μνημείο χρησιμοποιείται με την ευρεία της έννοια και περιλαμβάνει οικοδομήματα από την ελληνιστική ως τη σύγχρονη εποχή, επώνυμα και ανώνυμα, μικρά και μεγάλα, όπως επίσης και δημόσιους χώρους, δρόμους, πλατείες και πάρκα.

Οι φοιτητές καλούνται να επιλέξουν ένα μνημείο με το οποίο να αναπτύξουν ένα διάλογο, θετικό ή αρνητικό. Ενθαρρύνονται να γνωρίσουν το μνημείο και την ιστορία του και να το βιώσουν εμπειρικά. Κυρίως, όμως, καλούνται να το αφουγκραστούν, να το ανιχνεύσουν, να το ερμηνεύσουν και εντέλει να το αποδώσουν εικαστικά με όποιο μέσο εκφράζει τον καθένα καλύτερα, σύμφωνα με την προσωπική, ατομική απόκρισή τους.

Στα εικαστικά έργα που εκπονήθηκαν παρουσιάστηκαν καινούργιες και πολλαπλές οπτικές, ερμηνείες και αναγνώσεις των μνημείων της Θεσσαλονίκης. Οι νέοι καλλιτέχνες ανιχνεύουν τις ορατές, αλλά και τις άυλες ιδιότητές τους. Διερευνούν τα μνημεία τόσο μέσα από τα συνήθη δεδομένα της οπτικής τους διάστασης, όπως τον ρυθμό, τη μορφή, την κλίμακα και τα υλικά, αλλά προχωρούν και πέρα από αυτά. Τους απασχολεί η πλαστικότητα των όγκων, η υφή των επιφανειών, ο χειρισμός του φωτός και η απόδοση του χρώματος. Παράλληλα, ερμηνεύουν και αποδίδουν, ο καθένας με την προσωπική γραφή του, την ιστορικότητα, τη συναίσθηση του genius loci (του «πνεύματος του τόπου»), την ατμόσφαιρα του εσωτερικού και εξωτερικού χώρου και τη συνομιλία των μνημείων με το περιβάλλον, τα στοιχεία δηλαδή εκείνα που διευρύνουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την ύπαρξή τους και την ένταξή τους στο αστικό περιβάλλον.

Η εικαστική «συνομιλία» συνοδεύεται από μικρά κείμενα που την υποστηρίζουν λεκτικά. Τα κείμενα αυτά δεν επιχειρούν ανάλυση της αρχιτεκτονικής του μνημείου, αλλά περιγράφουν τη συνάντηση του κάθε φοιτητή με το μνημείο. Άλλοτε ρομαντικά ή λυρικά, άλλοτε επικριτικά, αλλά πάντοτε εύστοχα και πολύ πολύ προσωπικά, τα μικρά αυτά δοκίμια, άρθρα ή ακόμα και ποιήματα αναδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν και προσλαμβάνουν την πόλη οι νέοι καλλιτέχνες. Μέσα από τα μάτια τους αναδεικνύεται ο πλούτος της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς που απλόχερα μας χάρισε η πόλη μας και η ιστορία της.

Η δεύτερη ευκαιρία
Ο μύλος

Ο χρόνος κυλάει, οι άνθρωποι εναλλάσσονται, περνούν και φεύγουν. Τα κτίρια μένουν, αν είναι τυχερά, για πολλά χρόνια. Άνθρωποι τα κτίζουν κι άνθρωποι συνήθως τα γκρεμίζουν. Τα κατοικούν, τους δίνουν ζωή κι άλλοτε τ' αφήνουν να ερημώνουν και να στέκονται μακάβρια, μοναχικά και άδεια, αφήνοντας χώρο στη φαντασία μας να πλάθει παραμυθένιες ιστορίες για το παρελθόν τους.

Η πόλη μας είναι γεμάτη από τέτοια υπέροχα κτίρια, με διαχρονικές αξίες. Κάποια από αυτά είναι πιο τυχερά από τα άλλα. Έχουν την τύχη να ασχοληθούν μαζί τους άνθρωποι με φαντασία και όραμα και να τα αναμορφώσουν. Αλλάζοντας χρήση ξαναζωντανεύουν, θαρρείς, και ορθώνονται επιβλητικά, ζητώντας την προσοχή των ανθρώπων. Τους δίνεται μια δεύτερη ευκαιρία να ομορφύνουν με την παρουσία τους τον κόσμο.

Το παλιό εργοστάσιο «Ο Μύλος» πλαισιώνεται σήμερα όμορφα με χρώματα και μουσική και τα βράδια, τα διάφορα είδη τέχνης που παρουσιάζονται εκεί συντελούν στη δημιουργία μιας ονειρικής σκηνογραφίας.

Δήμητρα Δοξάκη, 2018

Όνειρο Ροτόντα

Στον κόσμο των ορατών και των αοράτων
εκεί σας συνάντησα.
Ολοφώτεινοι και λαμπεροί·
με ορθάνοιχτα μάτια, λευκό δέρμα
και ροδαλά μάγουλα.
Αιωρείστε εκεί·
αγέρωχοι, δυνατοί και αιώνιοι.
Με μαγνητίζει το φως που σας περιβάλλει.
Οι χιλιάδες χρωματιστές ψηφίδες
λαμπυρίζουν σαν μακρινά αστέρια.
Ένας θόλος γεμάτος χρώματα.
Ένας ουράνιος παράδεισος.
Το βλέμμα μου στραμμένο προς τα επάνω
στα ανοιγμένα σας φτερά
στα δυνατά σας χέρια.
Κρατάτε τον αόρατο κόσμο
μας εσείς τόσο ορατοί.
Νιώθω την ασφάλεια
που μου υπόσχονται τα μάτια σας.
Πετάω και εγώ μαζί σας
και ας έχω τη βαρύτητα του γήινου σώματος
που με κρατάει σταθερή στο κέντρο του κύκλου.
Δεν θέλω να φύγω·
θα μείνω ακόμα λίγο στη γειτονιά σας
στη γειτονιά των αγγέλων.
Η ομορφιά πάντα με συγκινεί
και με αφοπλίζει.
Θα κοιτάξω ξανά το πρόσωπο
τα μάτια σας
τον λαμπερό όμορφο παράδεισό σας.
Φεύγοντας θα σας πάρω μαζί μου.
Θα σας κλείσω στα μάτια μου
και θα τα ανοίξω
για να σας ονειρευτώ ξανά.

Έλσα Μπομπόλη, 2018

Οικία Νεδέλκου *στη γωνία* Αγίας Σοφίας *και* Μακένζυ Κινγκ

Οικία Νεδέλκου. Το σπίτι με τα παράθυρα και τους τρεις ορόφους. Το σπίτι με τα φουρούσια. Ένας ήλιος λες και έχει καρφωθεί πάνω του. Κανένα σύννεφο δεν το προστατεύει, και έτσι εκείνο χώθηκε γωνία, δυο γκρίζα κτίρια του κάνουν πλάτες· σπίτια και αυτά με παράθυρα, αλλά βρώμικα, πολυκατοικίες που ούτε ο ήλιος δεν κάθεται ώρα πάνω τους. Μ' αρέσουν οι σειρές, σειρές παράθυρα στο μπεζ σπίτι, Οικία Νεδέλκου, λέω πάλι, και παρατηρώ τις κατακόρυφες πράσινες στίξεις, τα πολύ λεπτά παράθυρα. Είναι συμμετρικά και κοιτάνε αλλού, διατάσσονται πολυγωνικά και έτσι έχουνε πολύ φως και λίγες έγνοιες. Μοιάζουνε· και όμως τα κοιτώ ένα-ένα και μετρώ τις μικρές τελείες και ατέλειες. Στο ένα, το παντζούρι είναι ανοιχτό, στο άλλο σφαλιστό, και σε εκείνο πάνω-πάνω χαραμάδα. Το σπίτι είναι άδειο, το εγκατέλειψαν οι άνθρωποι. Οι άνθρωποι δεν το εγκατέλειψαν, όχι τελείως. Ο δρόμος είναι ένα ποίημα, μια βρομισιά, έχει ένα έντονο χρώμα και βαβούρα – κάτι το πολύ συνηθισμένο – μα και ένα όνειρο μαζί, μια νοσταλγία. Τη νοσταλγία της Οικίας Νεδέλκου και των «άλλων» που ζήσανε μαζί, για τους ανθρώπους θέα, και τους γιατρούς της, που όπως μαθαίνω περάσανε πολλά.

Το στρώσιμο του δρόμου όλο γούβες και χαντάκια, πράγματα σκόρπια, κορίτσια συγκεντρωμένα, μικρομάγαζα λογής-λογής, σκουπίδια, πεζοδρόμιο – κάτι το συνηθισμένο – αυτά κοιτάνε μέρα-νύχτα τα παράθυρα.

Θα κάνω τα παράθυρα και το βλέμμα τους. Δεν είναι και πολύ πρωτότυπο το θέμα, αλλά να πω την αλήθεια, με ξενίζουνε λιγάκι δυσάρεστα οι μαίανδροι, τα τετραγωνισμένα στέμματα των ανοιγμάτων, στο κτίριο-γωνία. Πάντως, ωραία στέκεται, δε λέω, ανάμεσα στα άλλα παλιά σπίτια της Αγίας Σοφίας. Για πολλά χρόνια αυτή ήταν η κεντρική πλατεία της πόλης και εδώ γιορτάστηκαν απελευθερώσεις, εδώ έγιναν πολιτικές διαδηλώσεις. Θα κλείσανε, άραγε, τα παράθυρα αυτά στον φόβο, ή κάποιος θα τα άνοιξε διάπλατα, θα βγήκε να φωνάξει λέφτερα; Πόσοι άνθρωποι μείνανε στους τρεις ορόφους, πού βγαίνουν άραγε εκεί μέσα τα δωμάτια και οι μπαλλούστρες, πώς ταιριάζουν με τις σιδερένιες βρώμικες καμινάδίτσες; Είπα θα κάνω τα παράθυρα, μα μ' έπιασε μελαγχολία με τους δύο γκρίζους τοίχους που το κοιτάνε αφ' υψηλού· και κρέμονται δαμόκλεια από πάνω τους, και έτσι θα κάνω τα παράθυρα να προσπαθούνε να ξεφύγουνε, το ένα από τη μία, το άλλο από την άλλη κατεύθυνση, και να συγκρούονται να μην τα πνίξει το επίπεδο τετράγωνο στον εναγκαλισμό του. Θα μοιάσει έτσι με τα πλάσματα των μύθων με τα πολλά κεφάλια, τις ύδρες και τους δράκοντες, και ας κάθεται έτσι ήρεμα και αρμονικά, συγκρατημένα, μες στη σιωπή της η Οικία Νεδέλκου.

Ναυσικά Παπαθεοδώρου, 2017

Η χειραψία *της* πόλης Ο Πύργος *του* ΟΤΕ

Όσο σε παρατηρώ, τόσο σε θαυμάζω.

Είσαι ένα από τα παιδιά της μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Ένα νέο παιδί, με τύπο, φρεσκάδα και χάρη. Μια φρεσκάδα και χάρη όπως ενός νεανικού χεριού. Ενός χεριού κάποιου νεαρού ονειροπόλου που αποφασιστικά κτυπά δυνατά το τραπέζι και λέει πως θα κάνει όνειρα, θα σταθεί γερά στα πόδια του για να ανέβει ψηλά!

Ζεις, βλέποντας το απέραντο γαλάζιο της θάλασσας, το απέραντο πράσινο, την έντονη ζωή της πόλης, τους ήχους και τους «μελωδικούς» θορύβους. Αυτά σε κάνουν να κρατάς όρθιο «το χέρι σου» για να στέκεσαι περήφανα ψηλά. Μεγάλη η δύναμη και το κύρος που εκπέμπεις καθώς γνωρίζεις πως είσαι το στολίδι της πόλης μας.

Μα, το χρώμα σου;

Τι γίνεται όσον αφορά το χρώμα σου; Παράξενο, μαγικό και ανεξήγητο. Πότε λευκό, πότε κόκκινο, πότε πράσινο, πότε μοβ και πότε όλα μαζί τα χρώματα. Αυτό, βέβαια, εξαρτάται από τη διάθεση του ουρανού. Από τα χρώματα που θέλει εκείνος να σε βάψει, από τα χρώματα που θέλει να σε ντύσει καθώς παίζει με τα σύννεφά του γύρω από εσένα. Σε θαυμάζει. Τόσο, όσο εγώ τώρα.

Ταξιδεύεις τον κόσμο σου κάνοντάς τον να κρατάει έναν καφέ στο χέρι. Γυρνάς αργά και σταθερά. Σαν ένα χέρι που παίζει σκάκι. Σαν ένα χέρι έτοιμο να κερδίσει τον απέναντι βασιλιά, το διπλανό του άλογο, καθώς και κάποιους απ' τους στρατιώτες του.

Με το χέρι σου συστήνεσαι. Μας μαθαίνεις, μας δείχνεις και μας οδηγείς στις ομορφιές τούτης της πόλης, στα όμορφα στενά που είναι κρυμμένα κάπου εκεί στην Αγγελάκη, στην όμορφη και έντονη βλάστηση πίσω από τα πανεπιστήμια.

Λένε πως «το χερούλι της πόρτας είναι η χειραψία ενός κτιρίου».

Ε λοιπόν, εσύ είσαι η ίδια η χειραψία της πόλης μας!

Ανδρέας Παύλου, 2018

της **ΟΛΓΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ**
Αποφοίτου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας
Συμβούλου Διαχείρισης Ανθρώπινου Δυναμικού / Global Mobility Specialist
Άμστερνταμ, Ολλανδία

Ξενιτιά καταραμένη

Λέγομαι Όλγα, είμαι 29 χρονών και ζω έξι χρόνια τώρα εκτός Ελλάδας. Ένα χρόνο στο Βέλγιο, τρία χρόνια στη Γερμανία και τα τελευταία δύο χρόνια στην Ολλανδία. Τυπική περίπτωση της νέας γενιάς Ελλήνων μεταναστών ή πιο σωστά του brain drain – μεγαλωμένη στην επαρχία, σπουδάσα στην αγαπημένη μας Θεσσαλονίκη, δούλεψα ένα χρόνο και μετά έφυγα.

Η αλήθεια είναι ότι πάντα ονειρευόμουν να ζήσω στο εξωτερικό. Γι' αυτό και σπούδασα Διεθνείς Σχέσεις. Ναι, θα έφευγα ούτως ή άλλως – δεν με έδιωξε η κρίση. Μεγάλο κομμάτι της γενιάς μου δεν έφυγε λόγω της κρίσης. Προετοιμαζόμασταν ή, αν θέλετε, μας προετοίμαζαν όλη μας τη ζωή για το μεταπτυχιακό στο εξωτερικό, για μια καλοπληρωμένη πρακτική. Το μετά όμως; Πόσοι από εμάς ονειρευόμασταν πραγματικά να δουλέψουμε, να αγαπήσουμε, να ζήσουμε την ενήλικη ζωή μας μακριά από την Ελλάδα;

Ας μην παρεξηγηθώ – δεν εννοώ ότι στο εξωτερικό βρέχει συνέχεια, δεν έχει ωραίο φαγητό και οι άνθρωποι δεν ξέρουν να διασκεδάζουν. Το ακριβώς αντίθετο εννοώ. Ζω σε μια πανέμορφη πόλη, αγαπώ τις γειτονιές της και τους ανθρώπους της, έχω μια δουλειά που με γεμίζει, ένα μισθό που μου εξασφαλίζει μια πολύ καλή ποιότητα ζωής. Κάνω όνειρα με τον σύντροφό μου για το σκυλάκι που θα υιοθετήσουμε και το σπίτι με κήπο που θα αγοράσουμε.

Κι αναρωτιέμαι αν οι συνομήλικοί μου που έχουν μείνει Ελλάδα κάνουν τα ίδια όνειρα.

Ζουν και εργάζονται σε τελείως διαφορετικές συνθήκες. Παλεύουν κάθε μέρα με ένα κράτος που θέτει εμπόδια στην επιχειρηματικότητα, κάποιοι ζουν ακόμα με τους γονείς τους γιατί ο μισθός τους δεν τους επιτρέπει να νοικιάσουν μόνοι τους, ανταγωνίζονται τους φίλους τους για την ίδια θέση εργασίας. Γιατί δεν φεύγουν; Ξέρω πως πολλοί δεν μπορούν κι ας το θέλουν. Ξέρω, όμως, και πως μεγάλο κομμάτι της γενιάς μου μένει από επιλογή. Παλεύει. Αγωνίζεται να αλλάξει την καθημερινότητα της χώρας μας, να διδάξει έναν νέο τρόπο ζωής, τον δημιουργικό, τον αξιοκρατικό. Είναι άνθρωποι που αγαπάνε τον τόπο τους και προσφέρουν κάθε μέρα.

Ναι, κι εγώ προσφέρω στον τόπο που ζω σήμερα. Αλλά ο τόπος στον οποίο μεγάλωσα; Εκεί που μένουν οι γονείς μου και τα αδέρφια μου; Αυτός ο τόπος έχει ανάγκη τους νέους ανθρώπους. Το βλέπω στο Άμστερνταμ, όπου ζω. Είναι μια ανοιχτή και γενναιόδωρη πόλη χάρη στους νέους ανθρώπους που ζουν και δημιουργούν εδώ. Η Θεσσαλονίκη που τόσο αγαπώ, πώς θα αλλάξει αν, όλοι όσοι νοιαζόμαστε και μπορούμε να προσφέρουμε, δεν ζούμε εκεί;

Όχι, η κρίση δεν με έκανε να φύγω από την Ελλάδα. Η κρίση, όμως, το κάνει τρομερά δύσκολο να γυρίσω. Με ανάγκασε να σκέφτομαι εγωιστικά. Θέλω να γυρίσω. Η πλειονότητα των ανθρώπων της γενιάς μου θέλει να επιστρέψει στην Ελλάδα. Αλλά η επιστροφή είναι τρομακτική. Δεν έχω μάθει να περιμένω στην ουρά του ΙΚΑ. Δεν ξέρω πώς είναι να ζεις σε καθεστώς εργασιακής ανασφάλειας. Ακούω τις ιστορίες των φίλων μου που δουλεύουν Ελλάδα και νιώθω τυχερή που δεν ζω εκεί.

Κάθε απόφαση έχει κόστος. Αυτοί που μείνανε παλεύουν με τις κακές συνθήκες, εμείς που φύγαμε παλεύουμε με τη συνείδησή μας. Και συνεχίζουμε με την ελπίδα ότι η εμπειρία που αποκτούμε στο εξωτερικό θα μας εξασφαλίσει καλές συνθήκες εργασίας όταν επιστρέψουμε.

Επιμέλεια:
ΣΟΦΙΑ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ

Κωστής Αργυριάδης

Ένα σύμπαν από κόπιες της πραγματικότητας

Ο Κωστής Αργυριάδης είναι το μάτι που περιπλανιέται μέσα στην πόλη.
Αιχμαλωτίζει με τη φωτογραφική του μηχανή τον τόπο και τη στιγμή.
Και φτιάχνει εικόνες για τη ζωή στην πόλη.
Ή μήπως για την πόλη στη ζωή;

«...Ξεκίνησα να φωτογραφίζω με μια μηχανή compact - όπως και κατέληξα - αναμνηστικές φωτογραφίες, και πράγματα που μου άρεσαν γενικά. Κάποια στιγμή στο λύκειο, ο πατέρας μου μού έδωσε μια καλύτερη μηχανή, μια SRL, με την οποία έκανα αυτό που τότε νόμιζα πως ήταν "καλή" φωτογραφία. Όταν πρωτοπιάνεις τη φωτογραφική μηχανή, όλα γυαλίζουν! Υπέροχο αίσθημα! Στη συνέχεια δυσκολεύει σημαντικά αυτή η σχεδόν ενστικτώδης κίνηση.

Συνειδητοποιώ ότι τελικά αυτό μου αρέσει και αυτό με προβληματίζει με τη φωτογραφία: η συνεχόμενη τριβή που έχει κάποιος σαν ασχολείται, η μεταμόρφωση, ή όχι, του ανοίκειου, τα συνεχόμενα λάθη, η τεράστια συλλογή από κόπιες της πραγματικότητας, το "photography is not about photography" που εννοεί ο Anders Petersen.

Ανέκαθεν ένιωθα φωτογράφος. Όχι καλός φωτογράφος. Απλώς φωτογράφος. Έμαθα φωτογραφία κοντά στον Στράτο Καλαφάτη παρακολουθώντας τα σεμινάριά του και σπούδασα στο φωτογραφικό Ι.Ε.Κ. ESP με υποτροφία. Ο Στράτος Καλαφάτης είναι ο μοναδικός αληθινός δάσκαλος που είχα ποτέ. Ο τρόπος και η συνέπειά του ήταν και είναι πράγματα που φαίνονται όχι μόνο όταν διδάσκεσαι από αυτόν, αλλά ακόμη και αργότερα, αφού οι διδαχές του ωριμάζουν μέσα σου, ένα υπέροχο και σπάνιο πράγμα. Στο ESP απέκτησα τις κατάλληλες τεχνικές και θεωρητικές γνώσεις για τη φωτογραφία ως επάγγελμα.

Η πρώτη μου φωτογραφική εργασία ήταν μια ανάθεση από τον διευθυντή του Μουσείου Φωτογραφίας Ηρακλή Παπαϊωάννου για μια περιοχή της Θεσσαλονίκης, το Μπεχ Τσινάρ, η οποία είναι μια υποβαθμισμένη περιοχή της πόλης. Ο βαθμός ελευθερίας που μου δόθηκε, καθώς και οι ανάλογες συμβουλές, ήταν πολύ σημαντικά για μένα και του οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ για αυτή την ανάθεση, καθώς και για τη μετέπειτα επιλογή του να συμμετάσχω στο Festival Circulation στο Centquatre στο Παρίσι.

Όταν πρωτοείδα τη δουλειά του Daido Moriyama "Farewell Photography", κατάλαβα πως με αυτόν τον τρόπο θα ήθελα να εκφραστώ ως φωτογράφος. Το βαρύ ασπρόμαυρο, η περιπλάνηση μέσα στο αστικό τοπίο, αυτά με γοήτευσαν και με γοητεύουν ακόμη. Το να νιώθεις σαν πλάνητας μέσα στην πόλη σου - ή σε άλλες - το να φωτογραφίζεις συνέχεια φτιάχνοντας ένα σύμπαν από κόπιες της πραγματικότητας, χωρίς να ομορφαίνεις ή να ασχημαίνεις το οπτικό περιβάλλον. Αυτό ήταν και η αφορμή για το πρώτο μου φωτογραφικό λεύκωμα με τις εκδόσεις Άγρα: η μετριότητα του οπτικού ερεθίσματος στο αστικό τοπίο και συγκεκριμένα στη Θεσσαλονίκη.

Θεωρώ την πόλη ως μια μεγέθυνση του ατόμου. Τα πάντα στην πόλη είναι υπό μια έννοια ανθρωπογενή. Οι πολυκατοικίες, τα δρομάκια, τα αδέσποτα, οι ουρανοί. Αυτό που κάνω είναι να βγαίνω και να φωτογραφίζω. Περιπλανιέμαι και φωτογραφίζω. Δεν χρειάζεται κάποιος λόγος, ούτε κάποια εξωγενής παρέμβαση. Απλώς

αυτό κάνω. Σωστό ή λάθος, αυτός είναι ο τρόπος και η προσέγγισή μου στη φωτογραφία. Από εκεί και πέρα, ο καθένας θα δει αυτό που κουβαλάει μέσα του, θα εστιάσει σε μια φωτογραφία ή σε ένα σημείο μιας φωτογραφίας που τον ιντριγκάρει πιο πολύ. Αυτό αναδεικνύει την πολυπλοκότητα και την αμφίσημη σχέση του ανθρώπου με την πόλη και με τον ίδιο του τον εαυτό. Τελικά είμαι η πόλη; Είμαι ο άνθρωπος μέσα στην πόλη; Ή μήπως η εικόνα του ενός μέσα στο άλλο;

Με ρωτάνε φίλοι για τη διαμόρφωση ενός νέου οπτικού πολιτισμού υπό τη δύναμη των social media. Ίσως υπαινίσσονται ότι η φωτογραφία εξαιτίας τους χάνει τη μαγεία της, αποκαθηλώνεται κατά κάποιον τρόπο. Σκέφτομαι ότι τα social media είναι αναγκαστικά. Υπάρχουν, άρα χρειάζονται. Και έτσι, προκύπτει μια πληθώρα φωτογραφιών και φωτογράφων λόγω της ευκολίας του μέσου. Σωστό. Ωστόσο, το να είναι κάποιος ειλικρινής με τη δουλειά του νομίζω είναι το πιο σημαντικό, και εκεί πρέπει να εστιάσουμε. Η ερώτηση τώρα, τι γίνεται με όλες αυτές τις δισεκατομμύρια εικόνες που υπάρχουν πια, είναι σωστή, αλλά πιο σωστή είναι η ερώτηση "μπορείς να ψυχαγωγηθείς, μπορείς να νιώσεις κομμάτι αυτής της ανοιχτής σχέσης του ανθρώπου με την Τέχνη; ή απλώς χαζεύεις;" Στο χέρι του καθενός είναι πώς θα διαχειριστεί το ταλέντο του και τον χρόνο του...» ■

Ο Κωστής Αργυριάδης είναι φωτογράφος γεννημένος το 1981 στη Θεσσαλονίκη, όπου ζει και εργάζεται.
Μαθήτευσε κοντά στον Στράτο Καλαφάτη, παρακολουθώντας τα σεμινάριά του.
Σπούδασε στο φωτογραφικό ΙΕΚ ESP με υποτροφία.
Συμμετείχε στο φωτογραφικό λεύκωμα *Ένας περίπατος στην πόλη, Μπεχ Τσινάρ* (University Studio Press 2012) σε επιμέλεια του Ηρακλή Παπαϊωάννου.
Το 2013 εξέδωσε την πρώτη του φωτογραφική εργασία στις εκδόσεις ΑΓΡΑ με θέμα τη μετριότητα του οπτικού περιεχομένου μέσα στην πόλη.
Το 2017 συμμετείχε στο Festival Circulations στο Le Centquatre στο Παρίσι, έπειτα από πρόσκληση (Carte Blanche) του διευθυντή του Μουσείου Φωτογραφίας Ηρακλή Παπαϊωάννου.
Η δουλειά του έχει να κάνει με την ασημαντότητα του οπτικού περιεχομένου των πόλεων και την περιπλάνηση μέσα σε αυτές. Φωτογραφίες του υπάρχουν στη Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης, στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, καθώς και σε ιδιωτικές συλλογές.

αυτό κάνω. Σωστό ή λάθος, αυτός είναι ο τρόπος και η προσέγγισή μου στη φωτογραφία. Από εκεί και πέρα, ο καθένας θα δει αυτό που κουβαλάει μέσα του, θα εστιάσει σε μια φωτογραφία ή σε ένα σημείο μιας φωτογραφίας που τον ιντριγκάρει πιο πολύ. Αυτό αναδεικνύει την πολυπλοκότητα και την αμφίσημη σχέση του ανθρώπου με την πόλη και με τον ίδιο του τον εαυτό. Τελικά είμαι η πόλη; Είμαι ο άνθρωπος μέσα στην πόλη; Ή μήπως η εικόνα του ενός μέσα στο άλλο;

Με ρωτάνε φίλοι για τη διαμόρφωση ενός νέου οπτικού πολιτισμού υπό τη δύναμη των social media. Ίσως υπαινίσσονται ότι η φωτογραφία εξαιτίας τους χάνει τη μαγεία της, αποκαθηλώνεται κατά κάποιον τρόπο. Σκέφτομαι ότι τα social media είναι αναγκαστικά. Υπάρχουν, άρα χρειάζονται. Και έτσι, προκύπτει μια πληθώρα φωτογραφιών και φωτογράφων λόγω της ευκολίας του μέσου. Σωστό. Ωστόσο, το να είναι κάποιος ειλικρινής με τη δουλειά του νομίζω είναι το πιο σημαντικό, και εκεί πρέπει να εστιάσουμε. Η ερώτηση τώρα, τι γίνεται με όλες αυτές τις δισεκατομμύρια εικόνες που υπάρχουν πια, είναι σωστή, αλλά πιο σωστή είναι η ερώτηση "μπορείς να ψυχαγωγηθείς, μπορείς να νιώσεις κομμάτι αυτής της ανοιχτής σχέσης του ανθρώπου με την Τέχνη; ή απλώς χαζεύεις;" Στο χέρι του καθενός είναι πώς θα διαχειριστεί το ταλέντο του και τον χρόνο του...» ■

Ο Κωστής Αργυριάδης είναι φωτογράφος γεννημένος το 1981 στη Θεσσαλονίκη, όπου ζει και εργάζεται.
Μαθήτευσε κοντά στον Στράτο Καλαφάτη, παρακολουθώντας τα σεμινάριά του.
Σπούδασε στο φωτογραφικό ΙΕΚ ESP με υποτροφία.
Συμμετείχε στο φωτογραφικό λεύκωμα *Ένας περίπατος στην πόλη, Μπεχ Τσινάρ* (University Studio Press 2012) σε επιμέλεια του Ηρακλή Παπαϊωάννου.
Το 2013 εξέδωσε την πρώτη του φωτογραφική εργασία στις εκδόσεις ΑΓΡΑ με θέμα τη μετριότητα του οπτικού περιεχομένου μέσα στην πόλη.
Το 2017 συμμετείχε στο Festival Circulations στο Le Centquatre στο Παρίσι, έπειτα από πρόσκληση (Carte Blanche) του διευθυντή του Μουσείου Φωτογραφίας Ηρακλή Παπαϊωάννου.
Η δουλειά του έχει να κάνει με την ασημαντότητα του οπτικού περιεχομένου των πόλεων και την περιπλάνηση μέσα σε αυτές. Φωτογραφίες του υπάρχουν στη Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης, στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, καθώς και σε ιδιωτικές συλλογές.

της ΛΙΝΑΣ ΜΥΛΩΝΑΚΗ
Δημοσιογράφου, ιστορικού κινηματογράφου
Δρος Κινηματογραφικών Σπουδών ΑΠΘ

«Τρόμος» από τη Θεσσαλονίκη

Μια ελληνική ταινία από τη Θεσσαλονίκη διαγωνίζεται στην πρώτη δεκάδα σε ένα από τα μεγαλύτερα κινηματογραφικά φεστιβάλ της ποπ κουλτούρας διεθνώς: το Comic-Con International Film Festival, που διεξάγεται κάθε Ιούλιο στο Σαν Ντιέγκο των ΗΠΑ.

Ο λόγος για το *9023*, μια μικρού μήκους ταινία τρόμου, σε σκηνοθεσία Σωτήρη Πετρίδη και Τάνιας Ναναυράκη και παραγωγή Δημήτρη Τσακαλέα, που αφηγείται μια ακραία αλληγορία για να καυτηριάσει τη σύγχρονη κοινωνία στην Ελλάδα της κρίσης. Η ταινία, που επιλέχθηκε ανάμεσα σε χιλιάδες συμμετοχές από όλο τον κόσμο, αποτελεί δημιουργία μιας ομάδας νέων κινηματογραφιστών από τη Θεσσαλονίκη και σε λίγες μέρες ετοιμάζεται να διεκδικήσει το βραβείο καλύτερης ταινίας τρόμου, στο πλαίσιο του φεστιβάλ ανεξάρτητου κινηματογράφου που διοργανώνει το Comic-Con International Film Festival.

Το *9023* διαδραματίζεται σε ένα δυστοπικό παρόν, όπου η κυβέρνηση έχει επιτρέψει τη βρώση μη-παραγωγικών πολιτών, λόγω ενός μεγάλου λιμού που πλήττει τη χώρα. Το σενάριο, που υπογράφει ο Σωτήρης Πετρίδης, δημιουργεί μια ακραία κοινωνική συνθήκη – τον κανιβαλισμό απέναντι στους αδυνάμους, θέτοντας κρίσιμα ερωτήματα για τα όρια στα οποία μπορεί να φτάσει μια κοινωνία.

Το *9023* θα διαγωνιστεί στο Comic-Con International, στο πλαίσιο του φεστιβάλ ανεξάρτητου κινηματογράφου, και η επιλογή της έγινε ανάμεσα σε χιλιάδες συμμετοχές από όλο τον κόσμο. Στην ταινία πρωταγωνιστούν ο Αλέξανδρος Κωχ, ο Νίκος Κολοβός, ο Αναστάσης Ροϊλός και η Ελένη Θυμιοπούλου. Η ταινία, πέραν της συμμετοχής της στο Comic-Con International, ήδη μετρά συμμετοχές σε 22 διεθνή φεστιβάλ σε 13 χώρες και έχει αποσπάσει δύο βραβεία.

Συναντήσαμε τους συντελεστές του *9023* και συζητήσαμε μαζί τους για την ταινία τους, για το ελληνικό σινεμά, αλλά και για τις καλλιτεχνικές ευκαιρίες που δημιουργούν οι συνθήκες της κρίσης.

Σωτήρης Πετρίδης (σενάριο-σκηνοθεσία)

Όλες οι δημιουργίες σου, είτε ως σεναριογράφου είτε ως σκηνοθέτη, διαχειρίζονται δύσκολα θέματα και αφηγούνται δυστοπικές ιστορίες. Γιατί συμβαίνει αυτό;

Το να κάνεις κινηματογράφο σημαίνει για μένα να αφηγείσαι ιστορίες που έχουν να πουν κάτι στον θεατή. Βέβαια, είναι πολύ λεπτή η γραμμή μεταξύ του να περάσεις μηνύματα στους θεατές και του να γίνει μια γραφική αφήγηση με ψευτο-διδακτικό τόνο. Πιστεύω ότι οι αφηγήσεις με δυστοπικές ιστορίες είναι το καλύτερο μέσο για να σχολιάσεις το σήμερα, χωρίς η ταινία σου να αποκτήσει αυτόν τον ψεύτικο διδακτικό τόνο. Τοποθετείς σε μια κοινωνία του μέλλοντος (ή και ενός παράλληλου παρόντος) μια ακραία συνθήκη, και μέσω αυτού αποκτάς την καλλιτεχνική ελευθερία να σχολιάσεις και να καυτηριάσεις σύγχρονα θέματα που μαστίζουν την κοινωνία μας.

Περιγράφεις το *9023* ως «μια ακραία αλληγορία, όπου η αφήγηση της ταινίας λειτουργεί ως καυστικό σχόλιο για τη σύγχρονη κοινωνία της Ελλάδας και της κρίσης που βιώνει». Πώς ανταποκρίνεται ως τώρα το κοινό στην ταινία;

Νομίζω ότι ο στόχος μας έχει επιτευχθεί. Οι μέχρι τώρα αντιδράσεις του κόσμου δικαιώνουν τις προσδοκίες μας, καθώς όταν τελειώνει η ταινία, οι περισσότεροι παρομοιάζουν την αφήγηση με σημερινές καταστάσεις της σύγχρονης κοινωνίας.

Σενάριο ή σκηνοθεσία; Ποιο από τα δύο και γιατί;

Η μέχρι τώρα πορεία μου στον κινηματογράφο περιστρέφεται γύρω από το σενάριο. Όλες οι ταινίες στις οποίες αποφάσισα να δοκιμαστώ είτε στη σκηνοθεσία είτε στην παραγωγή βασίζονται σε δικό μου σενάριο. Αυτό που θέλω να κάνω είναι να αφηγούμαι ιστορίες και ο καλύτερος τρόπος για εμένα είναι μέσα από τη συγγραφή. Πολλές φορές, βέβαια, θέλω να έχω τον έλεγχο του τελικού αποτελέσματος, οπότε μπαίνω και ως παραγωγός, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις — εκεί που πιστεύω πάρα πολύ στην ιστορία και στη μεγάλη συμβολή της οπτικοποίησής της στο τελικό αποτέλεσμα της αφήγησης, όπως συνέβη και με το *9023* — τότε δοκιμάζομαι και στη σκηνοθεσία.

Εκτός από το να κάνεις ταινίες, δραστηριοποιείσαι παράλληλα και ως ερευνητής στο πεδίο των κινηματογραφικών σπουδών. Πρόσφατα μάλιστα ολοκλήρωσες τη διδακτορική σου διατριβή με αντικείμενο τις ταινίες slasher (υποείδος ταινιών τρόμου) στο Τμήμα Κινηματογράφου του ΑΠΘ, όπου πλέον διδάσκεις. Πώς επηρεάζει η ακαδημαϊκή γνώση την καλλιτεχνική δημιουργία στη δική σου περίπτωση;

Πέρα από την πρακτική μου ενασχόληση με τον κινηματογράφο, ακολουθώ και τον ακαδημαϊκό δρόμο των κινηματογραφικών σπουδών. Αυτή την περίοδο διδάσκω στο Τμήμα Κινηματογράφου σενάριο, ενώ παλαιότερα είχα διδάξει και θεωρητικά μαθήματα κινηματογράφου και τηλεόρασης. Παράλληλα, είμαι και μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Τμήμα, ερευνώντας τις σύγχρονες μεθόδους προώθησης οπτικοακουστικών έργων. Νιώθω ότι η ακαδημαϊκή και η πρακτική μου πορεία είναι αλληλένδετες, καθώς η αγάπη μου για τον κινηματογράφο είναι μία. Μπορεί να έχει δύο όψεις, αλλά οι γνώσεις που αποκτώ προέρχονται από, αλλά και επηρεάζουν, και τις δύο πλευρές.

Υπάρχει χώρος για την ταινία τρόμου στο ελληνικό σινεμά;

Θεωρώ ότι το κοινό είναι έτοιμο και θέλει να έρθει ο κινηματογράφος των ειδών στην Ελλάδα, πέρα από τις κωμωδίες και τα δράματα. Το πρόβλημα είναι η έλλειψη πόρων και ο φόβος απέναντι στο ρίσκο, αλλά πιστεύω πολύ στη γενιά μου των νέων κινηματογραφιστών. Βήμα-βήμα θα αλλάξει το τοπίο και θα αποκτήσουμε και αξιόλογες ελληνικές ταινίες τρόμου.

Έχεις ολοκληρώσει την πρώτη μεγάλου μήκους ταινία σου (*Σκοποφιλία*) που αναμένεται εντός του 2018, ενώ σχεδιάζεις να γυρίσεις το *9023* ως ταινία μεγάλου μήκους. Τι σηματοδοτεί για σένα αυτό το πέρασμα;

Γενικά, είμαστε πολύ χαρούμενοι για τη μέχρι τώρα πορεία του *9023* και όλη η ομάδα πιστεύει πολύ σε αυτό το σύμπαν που δημιουργήσαμε. Γι' αυτό θα προσπαθήσουμε να κυνηγήσουμε τη δημιουργία μιας μεγάλου μήκους ταινίας σε αυτό το μοτίβο. Ήδη υπάρχει το σενάριο, αρχίζουμε και στήνουμε τον φάκελο παραγωγής και ελπίζουμε σύντομα να έχουμε θετικά νέα.

Τάνια Ναυαράκη
(σκηνοθεσία)

Το *9023* καταφέρνει να υπαινιχθεί μια ακραία κατάσταση (τον κανιβαλισμό λόγω λιμού) χωρίς όμως να την παραστήσει. Πώς δουλέψατε σκηνοθετικά για να φτάσετε σ' αυτό το αποτέλεσμα;
Στόχος μας μαζί με τον Σωτήρη στη σκηνοθεσία ήταν να σοκάρουμε το κοινό με υπαινικτικό τρόπο και όχι δείχνοντας ωμές εικόνες. Έχοντας ως βάση τεχνικές του Hitchcock γύρω από το παράλληλο μοντάζ και το χτίσιμο του suspense, θέλαμε να θέσουμε ως πρώτη προτεραιότητα την ιστορία και την ακραία αφηγηματική κατάσταση και όχι να ακολουθήσουμε εύκολες λύσεις ακραίων εικόνων κανιβαλισμού, που δεν θα προσέθεταν, αλλά θα αφαιρούσαν από την ιστορία.

«Νέος κινηματογραφιστής στην Ελλάδα». Τι σκέφτεσαι όταν το ακούς;
Δύσκολες συνθήκες, αλλά ευκαιρίες για δημιουργία. Είναι γνωστό ότι στη χώρα δεν υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες για να ανθίσει εύκολα ο κινηματογράφος, αλλά παραμένω αισιόδοξη ότι οι νέοι κινηματογραφιστές θα αλλάξουν το πρόσωπο του ελληνικού κινηματογράφου και θα διαμορφώσουν καλύτερες συνθήκες.

Τι σημαίνει για σένα η συμμετοχή σε ένα μεγάλο διεθνές φεστιβάλ, όπως το Comic-Con Festival; Τι μπορεί να κερδίσει κανείς σε ένα φεστιβάλ (ακόμη κι αν δεν αποσπάσει κάποια διάκριση);
Ήδη νιώθουμε μεγάλη τιμή που επιλεγήκαμε ανάμεσα σε δέκα ταινίες από όλο τον κόσμο σε μια τόσο μεγάλη διοργάνωση. Η αναγνωρισιμότητα της ταινίας μας και η κάλυψη της συμμετοχής μας στο Comic-Con από τα ΜΜΕ μπορούν να αξιοποιηθούν ως εργαλεία για να αποκτήσουμε καλύτερες συνθήκες παραγωγής για την επόμενη ταινία μας.

Με ποια κριτήρια θα χαρακτήριζες μια ταινία «καλή ταινία»;
Μια ταινία είναι ένα αθροιστικό προϊόν πολλών παραγόντων - από το σενάριο και τη σκηνοθεσία, μέχρι το μοντάζ και το sound design. Για εμένα, που η βασική μου ιδιότητα είναι μοντέρ κινηματογράφου και τηλεόρασης, το μοντάζ παίζει καθοριστικό ρόλο στο εάν μου αρέσει μια ταινία ή όχι. Το μοντάζ έχει τη δύναμη να αλλάξει το σενάριο, τη σκηνοθεσία, την υποκριτική. Αν το μοντάζ δεν χρησιμοποιηθεί σωστά, μπορεί να καταστρέψει την ίδια την ταινία στο σύνολό της.

Υπάρχει κάποια ελληνική ταινία (σύγχρονη ή παλιότερη) που θαυμάζεις και θα ήθελες να έχεις γυρίσει;
Από τις αγαπημένες μου ταινίες είναι η *Πολίτικη Κουζίνα* του Τάσου Μπουλμέτη. Γενικά, όμως, δεν είμαι υπέρ της σκέψης του να είχα γυρίσει εγώ μια αγαπημένη μου ταινία. Στην *Πολίτικη Κουζίνα* ο Μπουλμέτης έκανε απίστευτη δουλειά - ούτε στα πιο τρέλα μου όνειρα δεν θα πίστευα ότι θα ανταποκρινόμουν σε κάτι τέτοιο.

Ποια είναι τα επόμενα καλλιτεχνικά σου σχέδια;
Ήδη με την ομάδα μας και με νέους συνεργάτες γυρίσαμε πρόσφατα μια νέα μικρού μήκους, σε σκηνοθεσία δική μου και σενάριο του Σωτήρη Πετρίδη, με τίτλο *Re-Live*, και βρισκόμαστε στη φάση του post-production. Πέρα από αυτό, στόχος μας είναι να κυνηγήσουμε τη δημιουργία μιας μεγάλου μήκους ταινίας στο σύμπαν του *9023*, αλλά αυτό θα γίνει μακροπρόθεσμα.

Δημήτρης Τσακαλέας (παραγωγή)

Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για να αναλάβετε την παραγωγή ενός κινηματογραφικού project;
Τα κριτήρια που λαμβάνω υπόψη ποικίλλουν. Θα έλεγα ότι είναι κυρίως ένας συνδυασμός των ανθρώπων που θα δουλέψουν στην ταινία και η ιστορία που επιλέγουμε να γυρίσουμε. Πρόκειται για μια αρκετά χρονοβόρα διαδικασία και πολλές φορές πιεστική. Οπότε η πιο σημαντική προϋπόθεση για μένα είναι οι άνθρωποι που γίνονται μέρος της ομάδας. Με αυτούς τους ανθρώπους δημιουργείς μια οικογένεια, με την οποία περνάς αρκετό χρόνο από τη ζωή σου. Το σενάριο είναι βέβαια αρκετά σημαντικό, αλλά κυρίως με ενδιαφέρει το όραμα του σκηνοθέτη και το πώς σκέφτεται να οπτικοποιήσει τη συγκεκριμένη αφήγηση.

Τι σας κέρδισε στο *9023*; Τι περιμένετε να κερδίσει τους θεατές;
Στο *9023* με κέρδισε κυρίως το πόσο φυσιολογικά είχε εντάξει στην αφήγηση ο Σωτήρης Πετρίδης ένα τόσο απάνθρωπο στοιχείο, όπως ο κανιβαλισμός. Θυμάμαι ότι, όταν το πρωτοδιάβασα, ήμουν πολύ εντυπωσιασμένος με αυτό που είχα δει, γιατί, αν εξαιρέσεις κάποια στοιχεία θρίλερ του σεναρίου, η ιστορία αυτή ουσιαστικά αφηγείται την καθημερινότητα της κοινωνίας που βιώνουμε σήμερα. Θεωρώ ότι ανάλογα στοιχεία θα κερδίσουν και τον θεατή.

Ποια ήταν η μεγαλύτερη δυσκολία στην παραγωγή της ταινίας;
Η μεγαλύτερη δυσκολία ήταν να βρούμε μια ισορροπία στην ιστορία, ώστε να μη γίνει αρκετά διδακτική. Είναι ένα κρίσιμο θέμα και ανησυχούσαμε μήπως σε σημεία το παρακάνουμε. Νομίζω ότι μετά από πολλές συζητήσεις καταλήξαμε σε μια ισορροπημένη αφήγηση, σε συνδυασμό με την οπτικοποίηση της ιστορίας.

Έχετε ξανασυνεργαστεί με τον Σωτήρη Πετρίδη και σε άλλες παραγωγές, με θέματα που κυρίως αφορούν στον κόσμο των social media (*E-social, Emoticon man* κ.ά.). Τι σας γοήτευσε στις ιστορίες του;
Με τον Σωτήρη μετράμε μέχρι στιγμής οκτώ συνεργασίες σε ταινίες. Η θεματική των social media που θίγει στα σενάριά του είναι ένα θέμα που με συναρπάζει, γιατί είναι ένα φαινόμενο που εξελίσσεται τόσο ραγδαία, ώστε γίνεται δύσκολο να το ακολουθήσεις. Πέντε χρόνια πριν, τα social media δεν καταλάμβαναν τόσο χρόνο από την καθημερινότητά μας και σε πέντε χρόνια από τώρα δεν είμαι σίγουρος πώς θα έχει διαμορφωθεί η κατάσταση. Με ενδιαφέρει πολύ ο τρόπος που τα social media επηρεάζουν τις ζωές των ανθρώπων. Με εξιτάρει το πώς θέτουν νέους κανόνες, τη στιγμή που πολλά άλλα πράγματα της καθημερινότητας μένουν ίδια.

«Θεσσαλονίκη και κινηματογράφος»: Τι σημαίνει για σας αυτή η σχέση;
Η Θεσσαλονίκη είναι για μένα μια τρομερή πόλη για να γυρίσεις ταινίες. Αυτή τη χρονιά θα φοιτήσω στο 5ο έτος της Σχολής Κινηματογράφου του ΑΠΘ, που παίζει κυρίαρχο ρόλο σ' αυτή την εμπειρία. Μας έχει δώσει πολλά εφόδια και πιστεύω ότι έπαιξε πρωταρχικό ρόλο στην εξέλιξή μου ως επαγγελματία του κινηματογράφου. Αξίζει να σημειώσω ότι το Τμήμα Κινηματογράφου είναι η μόνη δημόσια σχολή στην Ελλάδα και το γεγονός ότι βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη έχει μεγάλο αντίκτυπο στους επαγγελματίες που αποφοιτούν. ■

του **ΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ**
Ζωγράφου

Η Γκρεμισμένη Φωληά

Μια άγνωστη πτυχή στην ιστορία της πόλης

Ο Ιωάννης Βουτσινάς διατηρούσε από το 1930 μέχρι το 1935 την ταβέρνα «Βουτσινάς», που βρισκόταν στην οδό Βασ. Γεωργίου, δίπλα στην Ηλεκτρική Εταιρεία, απέναντι από την κεντρική είσοδο της παλιάς ΔΕΘ. Πολύ ενδιαφέρων χώρος διασκέδασης και φαγητού, σύχναζαν κιθαρωδοί, τραγουδιστές και πολύς κόσμος που αγαπούσε το καλό φαγητό, τη μουσική και το τραγούδι. Μεταξύ τους καθημερινά ο Τάκης Οικονομίδης (το όνομά του σήμερα σε οδό της Καλαμαριάς) και ο ταγματάρχης Χρήστος Τσαντήλας. Εκεί γράφτηκε, κατά διήγηση της γυναίκας του Μαρίας στην κόρη της Σοφούλα, το τραγούδι «Σαν το κρασί δεν είσαι εσύ ό,τι κι αν λένε».

Μετά τον θάνατό του, το 1935, ανέλαβε την ταβέρνα η γυναίκα του Μαρία μέχρι το 1938 οπότε, με εντολή του τότε υπουργού Β. Ε. Κυρίμη, η ταβέρνα γκρεμίστηκε με τη δικαιολογία ότι ασχήμαινε τον χώρο απέναντι από την είσοδο της παλιάς ΔΕΘ. Η Μαρία Βουτσινά πήγε τότε στον υπουργό, ο οποίος, μετά από θερμοπαρακάλια, της επέτρεψε να κάνει προσωρινά μια ταβερνούλα-παράπηγμα στον ίδιο χώρο, εξ ου και το νέο όνομα «Γκρεμισμένη Φωληά». Καθώς ήταν πολύ δραστήρια στον χώρο, την εξόπλισε, προσέλαβε έμπειρο προσωπικό και γέμιζε κόσμο κάθε βράδυ.

Επί κατοχής, το 1941, την γκρέμισαν οριστικά οι Γερμανοί. Τότε της δόθηκε ένας χώρος απέναντι για μικρή ταβερνούλα, στο χοροδιδασκαλείο Κοκωνάκη, δίπλα στο γνωστό νυχτερινό κέντρο «Αρζεντίνα», γωνία Βασ. Γεωργίου και σημερινής Ναπ. Ζέρβα, το οποίο λειτούργησε μέχρι τα πρόσφατα σχετικά χρόνια, καθώς έφηβος πήγαινα με την παρέα της γειτονιάς. ■

(Ευχαριστώ πολύ τη Σοφούλα Βουτσινά που, στα 84 σήμερα με μυαλό ξυράφι, συμπλήρωσε με τις φωτογραφίες και τις μνήμες τις δικές μου. Ένα ακόμη λιθαράκι στη γειτονιά και την πόλη μας.)

σε επιμέλεια
του **ΗΡΑΚΛΗ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ**
Ερευνητή φωτογραφίας
Φωτογραφία
του **ΝΙΚΟΥ ΚΟΥΚΗ**

Πύλη λιμένα Θεσσαλονίκης

Η Θεσσαλονίκη διαθέτει ανοιχτό ορίζοντα στη θάλασσα, τον οποίο αναζητά το βλέμμα με κάθε ευκαιρία. Ενάντια σ' αυτή τη φυσική παρόρμηση ο Νίκος Κουκής, παρότι δίπλα στο θαλάσσιο μέτωπο στο ύψος του λιμανιού, στρέφεται στο απέναντι αστικό τοπίο. Το κάδρο του περιγράφει μια αρχιτεκτονική αυστηρή από την οποία έχουν εξοριστεί οι καμπύλες, απειλητικά συμπαγή, παρά τα παιχνιδίσματα φωτός στα γυάλινα κτίρια. Μοιάζει με σύγχρονη οχύρωση για έναν ακήρυχτο πόλεμο, εκ του συστάδην, χωρίς ορατά τείχη. Τι έχει διδαχθεί η πόλη τότε από τη διαρκή ενατένιση της ρευστής θάλασσας; Ο δρόμος δεν προτείνει κάποια διαφυγή, ούτε η φαρδιά διάβαση με τη μισοσβησμένη διαγράμμιση ή η αφηρημένη γλώσσα των πινακίδων, που δεσμεύει το σώμα με κινήσεις ανακλαστικές. Ελάχιστος βαθμός ελευθερίας τα σύννεφα, η λευκότητα των οποίων κατρακυλά ανάλαφρα και απρόσκλητα πάνω στα κτίρια, σε μια βραχεία ποιητική ανατροπή. ■

του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΦΗΚΑ
Ξεναγού
Σχέδια: ΓΙΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ
Φωτογραφίες: ΜΙΚΕΛΕ ΤΡΟΪΑΝΙ

Ένας δρόμος 10 μνημεία

Οι πόλεις του κόσμου επαίρονται για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αποκτούν μέσα στην πορεία του χρόνου. Μητροπόλεις που αριθμούν από μερικές δεκαετίες ζωής έως και αιώνες ιστορίας. Πόλη χωρίς τους κατοίκους της είναι ένα υπέροχο συχνά αρχιτεκτονικό σύνολο που το θαυμάζουμε για ό,τι υπήρξε κάποτε. Αντίθετα πόλη που έχει αδιάλειπτη ζωή αιώνων, έστω και με όλες τις αλλαγές που υπέστη, αποτελεί ένα ζωντανό, με παλμό, σύνολο κτιρίων και μνημείων, στοιχείων φύσης σε συνεχή συνομιλία με τις ανάσες των ανθρώπων της, που μόνον όταν το ζήσεις μπορείς να το θαυμάσεις. Και η Θεσσαλονίκη ανήκει στη δεύτερη αυτή κατηγορία, των μητροπόλεων, της ζωντανής πόλης με ιστορία εικοσιτριών αιώνων.

Ο Κωνσταντίνος Σφήκας στο Μπεζεστένι.

Αναπόσπαστα μέλη που αρθρώνουν το σώμα της πόλης είναι οι οδοί της που τη διατρέχουν, την αγκαλιάζουν, συμπλέκονται μεταξύ τους και, γενιά με τη γενιά, μορφοποιούνται από το ανθρωπογενές της περιβάλλον. Μια τέτοια οδός, ο πιο σημαντικός δρόμος στη Θεσσαλονίκη, ήταν και είναι η VIA REGGIA ή Λεωφόρος, η Εγνατία Οδός στο τωρινό και πρόσφατο παρελθόν της. Ένας δρόμος που διασχίζει το ιστορικό κέντρο της πόλης από το δυτικό έως το ανατολικό άκρο και που «είδε» την ιστορική εξέλιξη μέσα στις διαφορετικές περιόδους, μέσα από διαφορετικούς κατακτητές. Από τη Χρυσή Πύλη, που δεν υφίσταται πια, στην πλατεία Βαρδαρίου έως την Κασσανδρεωτική Πύλη ή Πύλη των Ασωμάτων ή της Καλαμαριάς, ο κεντρικός δρόμος της πρωτεύουσας της Μακεδονίας προσφέρει στον ταξιδιώτη μια τεράστια ποικιλία σημαντικότατων μνημείων που χρονολογούνται από τους ρωμαϊκούς χρόνους μέχρι το πολύ πρόσφατο παρελθόν της.

1. Ξενοδοχείο Βιέννη

Μια ανάσα από το σημείο όπου ο Μάρκος Αντώνιος και ο Οκταβιανός Αύγουστος ύψωσαν τη θριαμβική αψίδα τους μετά τη μάχη των Φιλίππων το 42 π.Χ., αποδίδοντας τον τίτλο της «ελεύθερης πόλης» στη Θεσσαλονίκη, καθώς είχε αρνηθεί να ανοίξει τις πύλες της στους δολοφόνους του Ιουλίου Καίσαρα, Βρούτο και Κάσσιο. Έπειτα από αυτή την άρνηση, οι δύο στρατηγοί υποσχέθηκαν τα λάφυρα τριήμερης λεηλασίας της πόλης στους στρατιώτες τους. Ωστόσο, η έκβαση της μάχης των Φιλίππων δεν τους ευνόησε και η λεηλασία της Θεσσαλονίκης δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Οι νικητές, λοιπόν, απέδωσαν εξαιρετικά προνόμια στη Θεσσαλονίκη.

Το αρχιτεκτόνημα του Γ. Καμπανέλλου, έργο του 1925, χτίστηκε στο δυτικό άκρο της πόλης, όπου τα εμπορικά καταστήματα και τα εργαστήρια είχαν δημιουργήσει έναν εμπορικό πυρήνα, ήδη πιο έντονο από το 1880. Κάτω από τα θεμέλια του ξενοδοχείου κρύβονται ιστορίες από το θρησκευτικό παρελθόν της πόλης με την εκκλησία της Αγίας Κυριακής και το μετέπειτα χτισμένο πάνω στα χαλάσματά της Μπούρμαλι τζαμί, με τον μοναδικό στρεπτό μιναρέ της πόλης. Ένα μνημειώδες κτίριο, που αναπτύσσεται σε ισόγειο και τρεις ορόφους με 55 δωμάτια, και υπακούει στις επιταγές του εκλεκτικισμού με νεοκλασικά στοιχεία. Η εναλλαγή των πλήρων και διάτρητων επιφανειών, τα ανάγλυφα της τελευταίας στάθμης, η σειρά από επιμήκη φουρούσια, το στηθαίο με τα κτιστά στελέχη και οι μπαλούστρες μάς χαρίζουν ένα μεγάλο και αρμονικό σύνολο που δεν έχει δεύτερό του στην εγγύς περιοχή.

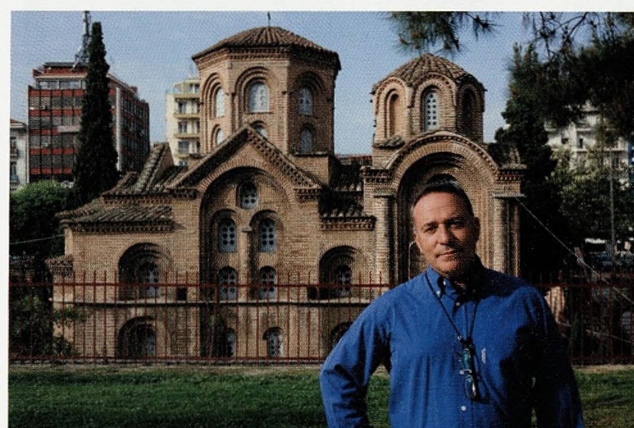
2. Χαμζά Μπέη Τζαμί, γνωστό επίσης ως Αλκαζάρ

Το μικρό συνοικιακό τζαμί έχτισε η Χαφσέ Χατούν, κόρη του Οθωμανού στρατιωτικού διοικητή Χαμζά Μπέη, για να διαιωνίσει το όνομα του πατέρα της, που έχασε τη ζωή του στο πεδίο της μάχης το 1467 στην Τρανσυλβανία. Το κτίριο εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο εκ νέου τζαμί της Θεσσαλονίκης στα 1590, με κιονοστήρικτες στοές και μια ασύμμετρη αυλή, μοναδικό παράδειγμα μεταξύ των τζαμιών που διασώζονται στην Ελλάδα. Ο μιναρές, που δεν υπάρχει πια, προστέθηκε την ίδια εποχή με την ανακαίνιση του 1620, μετά από σεισμό, όπως αναφέρεται στην κτητορική επιγραφή του. Το περιστύλιο του τζαμιού, διακοσμημένο με κιονόκρανα σε δεύτερη χρήση, αποτελεί μια ζωντανή έκθεση της εξέλιξης του παλαιοχριστιανικού κιονόκρανου. Εξαιρετικός φυτομορφικός διάκοσμος και ανάγλυφα μοτίβα σταλακτιτών συμπληρώνουν την εικόνα του μελλοντικού μουσείου του Μετρό της πόλης.

3. Μπεζεστένι

Μια πόλη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία όφειλε να έχει μια κλειστή αγορά για τα πολύτιμα αγαθά που θα εκθέτονταν προς πώληση. Αγαθά όπως υφάσματα, μεταξωτά και μπροκάρ, κοσμήματα χρυσά και ασημένια, κεχριμπάρι και ελεφαντόδοντο πωλούνταν στο Μπεζεστένι της Θεσσαλονίκης. Εδώ γινόταν η αλλαγή των ξένων νομισμάτων στο τοπικό νόμισμα κι ακουγόταν ο ήχος από τις χρυσές λίρες που έπεφταν στα δερμάτινα πουγκιά καθώς οι πλούσιοι έμποροι μετρούσαν τις εισπράξεις της ημέρας. Αρώματα όπως ο μόσχος και το αμπέρι υποχρέωναν τους επισκέπτες να κοντοστέκονται και να ανασαίνουν βαθιά. Χτισμένο το 1455 με 4 εισόδους και 6 τρουλαίους χώρους, το Μπεζεστένι αναφέρεται πως στέγαζε 113 καταστήματα. Η γοητεία του έγκειται όχι μόνον στην ιστορία του, αλλά στην ύπαρξη, ακόμη και σήμερα, κοσμηματοπωλείων και καταστημάτων υφασμάτων στο ίδιο ακριβώς σημείο όπου χτυπούσε η εμπορική καρδιά της πόλης από τον 15ο αιώνα. Καθώς μπαίνουμε στον χώρο, ακούγεται ο ήχος από τη ραπτομηχανή της κυρίας Μαρίας να μετράει τους αιώνες... όλα αλλάξανε κι όλα τα ίδια μένουν.

Ο Κ. Σφήκας στην Παναγία Χαλκέων.

4. Παναγία Χαλκέων

Η Χαλκευτική Στοά στο δυτικό πέρας του Μεγαλοφόρου, της βυζαντινής αγοράς της πόλης, συνδέθηκε με τη σύλληψη του πολιούχου Αγίου Δημητρίου το 300 μ.Χ. Το 1028, ο Χριστόφορος Πρωτοσπαθάριος και Κατεπάνω Λαγουβαρδίας με τη σύζυγό του Μαρία και τα τρία τέκνα τους Νικηφόρο, Άννα και Κατακαλή, ύψωσαν περικαλή ναό με κωνσταντινοπολίτικα αρχιτεκτονικά στοιχεία. Ο τάφος του κτήτορα υπάρχει σε αρκοσόλιο στον βόρειο τοίχο του ναού. Ο ναός ακολουθεί τον αρχιτεκτονικό τύπο του σταυροειδή εγγεγραμμένου με τρούλο, και το σύνολο ελαφραίνει με τα τόξα πολλαπλής υποχώρησης, καθώς και επάλληλα αψιδώματα. Σώζεται μικρό μέρος των τοιχογραφιών, πλην όμως πολύ σημαντικό. Η Παναγία Χαλκέων αναφέρεται επίσης ως Κόκκινη Εκκλησία λόγω της αποκλειστικής χρήσης πλίνθων. Ο ναός αποτελούσε το σημείο έναρξης των λιτανειών που διαρκούσαν τρεις ημέρες αναπαριστώντας το μαρτύριο του Αγίου Δημητρίου. Στην οθωμανική περίοδο, η εκκλησία μετατράπηκε σε μουσουλμανικό τέμενος με την επωνυμία Καζαντζιλάρ τζαμί, δηλαδή το τζαμί των χαλκοπρατείων, καταδεικνύοντας τη συνέχεια του ονόματος μέσα στους αιώνες.

5. Πλατεία Αριστοτέλους

Η μεγάλη φωτιά του 1917 άλλαξε διά παντός το πρόσωπο της «νύμφης» του Θερμαϊκού και άφησε πίσω της 70.000 αστέγους, στην πλειονότητά τους Εβραίους πολίτες που αριθμούσαν πολλούς αιώνες εγκατοίκησης. Μια μοναδική ευκαιρία δημιουργήθηκε, καθώς επιθυμούσαν οι τοπικοί παράγοντες, και η εντολή δόθηκε στον εξαιρετικό Γάλλο πολεοδόμο και αρχιτέκτονα Ερνέστ Εμπράρ να ξανασχεδιάσει το κέντρο της πόλης. Ο Εμπράρ δημιούργησε την ωραιότερη πλατεία της χώρας με επιβλητικές όψεις σε όλο της το εύρος, καθώς και επί της οδού των Εθνών, όπως ονομαζόταν στη γένεσή της η πλατεία και η οδός Αριστοτέλους. Εξαιρετικά κτίρια με στοές και διακοσμητική διάθεση που συνάδει με το παρελθόν της πόλης, βυζαντινίζοντα μοτίβα και αραβικές πινελιές να δημιουργούν ένα αποικιακό στυλ, παρόμοιο με αυτό που συναντούμε ακόμα και σήμερα σε πολλές μεσογειακές πόλεις. Έναν αιώνα μετά, η καρδιά της πόλης χτυπά εδώ, στην κεντρική πλατεία της.

6. Μπέη Χαμάμ ή Λουτρά Παράδεισος

1430. Η χρονιά που η Θεσσαλονίκη γίνεται Σελάνικ κατακτημένη απο τους στρατούς του Μουράτ Β΄. Δεκατέσσερα χρόνια μετά, το 1444, χτίζεται το μνημειακό λουτρικό συγκρότημα του Μπέη, άλλη μία προσωνυμία του σουλτάνου Μουράτ, ο οποίος θέλησε να επισκεφτεί την πόλη του με μέρος του χαρεμιού του. Υλικά από επτά εκκλησίες της εγγύς περιοχής χρησιμοποιήθηκαν για να χτιστεί το χαμάμ, που εξυπηρέτησε τις ανάγκες του Σουλτάνου και των γυναικών του και αμέσως μετά αποδόθηκε σε κοινή χρήση. Με ξεχωριστούς χώρους για άνδρες και γυναίκες, το κτίριο είναι το μεγαλύτερο και καλύτερα διατηρημένο χαμάμ της Ελλάδας. Ο αναγκαίος επιμερισμός σε ψυχρό, χλιαρό και θερμό τμήμα είναι ξεκάθαρος σ' αυτό το εξαιρετικό οθωμανικό λουτρό. Ξεχωριστό, επίσης, το κατάκοσμο με σταλακτίτες θερμό τμήμα, ειδικά το δωμάτιο που προοριζόταν για χρήση από τον Σουλτάνο. Στον ίδιο χώρο σώζεται η «πέτρα της κοιλιάς», το σημείο όπου οι λουτράρηδες πρόσφεραν υπηρεσίες μασάζ. Στον ανδρικό χώρο, οι άνδρες μπορούσαν να συζητούν για τα πάντα, ενώ στον γυναικείο κανονίζονταν τα παντρολογήματα των νέων κοριτσιών, έτσι όπως αποφάσιζαν οι μητέρες. Το χαμάμ ήταν σε χρήση μέχρι το 1968.

7. Αχειροποίητος

Η μεγάλη εκκλησία της Παναγίας κτίστηκε στα μέσα του 5ου αιώνα πάνω σε ερείπια ρωμαϊκών θερμών. Το όνομά της σχετίστηκε με μια πολύ σημαντική εικόνα της Παναγίας Αχειροποιήτου, χαμένης σήμερα. Ο ναός ακολουθεί τον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με νάρθηκα και υπερώο. Η είσοδος στο νότιο κλίτος δηλώνει τη σύνδεση με τη Λεωφόρο των Βυζαντινών, πιθανώς μέσω ενός υπέροχου κήπου. Η εξαιρετικά όμορφη εικόνα της ομοιομορφίας των κιόνων, των κιονοκράνων και των επιθημάτων συμπληρώνεται με τα θαυμάσια ψηφιδωτά, γεμάτα πολύχρωμες ψηφίδες και μοτίβα που παραπέμπουν σε εσχατολογική σημειολογία. Επίσης, ορατές είναι και ορισμένες τοιχογραφίες του 13ου αιώνα, καθώς και η περίφημη σφραγίδα του 1430, που δήλωνε τη μετατροπή του ναού σε τζαμί. Φωτογραφίες των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα απεικονίζουν πρόσφυγες πολέμου που είχαν βρει καταφύγιο στον ναό, με τα πετάσματα να χωρίζουν πρόχειρα τους χώρους όπου διέμενε κάθε οικογένεια.

8. Άγιος Παντελεήμων

Παναγία Περίβλεπτος ή Μονή του κυρ-Ισαάκ ήταν τα δυό ονόματα αυτού του παλαιολόγειου ναού που, με τη συμβολή των δύο ελληνιστών Θωμά Μαγίστρου και Ματθαίου Βλάσταρη, αποτέλεσε σημαντικό θεολογικό κέντρο στα μέσα του 14ου αιώνα. Ο ναός ήταν καθολικό μοναστηριού, ένα από τα πολλά εντός της πόλης, και υπήρχε ήδη το 1290. Είναι εξαιρετικό δείγμα της Παλαιολόγειας Αναγέννησης, με κλιμακωτούς όγκους που κορυφώνονται στον κεντρικό τρούλο. Οι χαμένοι σήμερα τρεις τρούλοι δεν μειώνουν την ομορφιά του κτιρίου. Στην οθωμανική περίοδο, πιο συγκεκριμένα το 1568, ο ναός μετατράπηκε σε τζαμί με το όνομα Ισακιέ τζαμί, ενδεικτικό της ονοματολογικής συνέχειας. Το όνομα Άγιος Παντελεήμων είναι πολύ νεώτερο.

9. Θριαμβική Αψίδα ή Καμάρα

Η θριαμβική αψίδα που ανεγέρθηκε το 297 μ.Χ. για να μνημονεύει τον νικηφόρο πόλεμο του αυτοκράτορα Γαλερίου εναντίον των Περσών σώζεται μόνον κατά το ήμισυ, με χαμένους τους ανατολικούς πεσσούς και τον τελευταίο νότιο του δυτικού τμήματος. Εξαιρετικές απεικονίσεις πάνω στις μαρμάρινες πλάκες που ντύνουν τους χτιστούς πεσσούς, τα ανάγλυφα της αψίδας διηγούνται τα κατορθώματα των Ρωμαίων στρατιωτών που, υπό την ηγεσία του Γαλερίου, έφτασαν μέχρι την πρωτεύουσα του περσικού βασιλείου μετά τη μάχη στη Νίσιβη. Μάχες, υποχωρήσεις, επελάσεις ιππικού, λάφυρα και χαλιά, ζώα, αιχμάλωτοι, οι πανέμορφες σύζυγοι του Πέρση βασιλιά κοσμούν το πιο γνωστό σημείο συνάντησης των Θεσσαλονικέων, πάνω στον άξονα όπου δημιουργήθηκε το Γαλεριανό Ανακτορικό Συγκρότημα.

10. Τείχη της πόλης

Το γεγονός πως τα τείχη σώζονται σε ποσοστό πενήντα τοις εκατό υπήρξε καθοριστικό για την ένταξη της πόλης στον χάρτη της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Το πρώτο από τα 15 προστατευόμενα μνημεία που αναφέρονται στον κατάλογο μνημείων της Θεσσαλονίκης, τα τείχη της πόλης ξεκινούν τη ζωή τους στους ελληνιστικούς χρόνους και συνεχίζουν μέχρι τους ύστερους βυζαντινούς. Στο πέρας της σημερινής Εγνατίας Οδού, της κεντρικότερης λεωφόρου του ιστορικού κέντρου, ο επισκέπτης μπορεί να παρατηρήσει τους τριγωνικούς προβόλους των πανίσχυρων ανατολικών τειχών δίπλα στα κεντρικά γραφεία του Οργανισμού Ύδρευσης. Ορατό είναι, επίσης, και μέρος του προτειχίσματος. Εγκιβωτισμένοι μεγάλοι γωνιόλιθοι από προγενέστερα κτίρια αποδεικνύουν την αγωνία των αμυνομένων να προστατευτούν από τους εχθρούς που προσπαθούσαν για αιώνες να καταλάβουν την πιο σημαντική πόλη των Βαλκανίων. Η πόλη, ωστόσο, δεν πάρθηκε ποτέ από αυτό το ανατολικό τμήμα των τειχών... Το βλέμμα του επισκέπτη που έφτασε στο τέλος αυτής της διαδρομής ανηφορίζει με άνεση προς τα κάστρα, τον Πύργο της Αλύσεως και το Γεντί Κουλέ. Αλλά αυτή είναι μιαν άλλη ιστορία, που θα την πούμε στο μέλλον... ■

ΛΕΩΝ Α. ΝΑΡ
Συγγραφέας – Δρ Φιλολογίας Α.Π.Θ.

Ξανά στη Σαλονίκη

Η μετέωρη επιστροφή των Ελλήνων Εβραίων στον γενέθλιο τόπο (1945-1946)

Η μελέτη των συνθηκών που επικράτησαν στη Θεσσαλονίκη μετά την επιστροφή όσων επέζησαν από τον ναζιστικό διωγμό παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Κι αυτό γιατί αναδεικνύει τις δυσχερείς συνθήκες που επικράτησαν την εποχή της ανασυγκρότησης της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης την πρώτη επώδυνη διετία μετά την απελευθέρωση (1945-1946). Υπήρχαν τα προβλήματα που έπρεπε άμεσα να αντιμετωπιστούν (στέγης, τροφής, επαγγελματικής αποκατάστασης, περίθαλψης των αρρώστων). Επίσης, πολύ συχνά οι επανακάμψαντες στην πόλη έβρισκαν τα σπίτια τους κατειλημμένα από καταπατητές, και έτσι κάποιες εβραϊκές οικογένειες μοιράζονταν δωμάτια του ίδιου διαμερίσματος και άλλες κοιμούνταν σε χώρους που διέθετε η Κοινότητα, οι οποίοι δεν πληρούσαν, ωστόσο, ούτε καν τις στοιχειώδεις συνθήκες υγιεινής.

Η πρώτη μεταπολεμική συνεδρίαση του προσωρινού Διοικητικού Συμβουλίου της Ι.Κ.Θ. διεξήχθη στις 6 Δεκεμβρίου 1944. Μελετώντας το Βιβλίο Πρακτικών του Κοινοτικού Συμβουλίου της Ι.Κ.Θ., αντιλαμβανόμαστε ότι το Συμβούλιο φιλοδοξούσε να επαναλειτουργήσει σταδιακά τους κοινοτικούς θεσμούς, έχοντας ως βάση την προπολεμική διοικητική δομή της Ι.Κ.Θ. Σε σχέση με το κοινωνικό πλαίσιο, με βάση το οποίο η Ι.Κ.Θ. επέλεξε εξαρχής να λειτουργήσει, παρατηρεί κανείς τις ευδιάκριτες αντιλήψεις συλλογικότητας και αλληλεγγύης που χαρακτήριζαν τις αποφάσεις του Κοινοτικού Συμβουλίου, με δεδομένη την αδράνεια των κρατικών φορέων και παρά τη φυσιολογική οικονομική δυσπραγία της Κοινότητας. Η μέριμνα της Ι.Κ.Θ να ικανοποιεί, στο μέγεθος του δυνατού, τις ανάγκες των μελών της, θα αποτελέσει από εδώ και στο εξής μια εξακολουθητική σταθερά, παρά τις όποιες οργανωμένες πολιτικές και κοινωνικές δομές που προσπαθούν να την αναστείλουν.

Στο Συμβούλιο της 9ης Δεκεμβρίου 1944 συζητήθηκε και το ζήτημα της ανάγκης εκκένωσης των Ιερών Συναγωγών. Με δεδομένο ότι δεν υπήρχε ιδιαίτερη κινητικότητα σχετικά με τις εκκενώσεις των Συναγωγών, στις 14 Ιανουαρίου 1945 αποφασίστηκε η μετάβαση στη Γενική Διοίκηση αντιπροσωπείας της Κοινότητας, η οποία επισκέφτηκε τον υπουργό Κυβερνητικό Επίτροπο για να απαιτήσει την έκδοση γραπτής διαταγής «περί εκκένωσης όλων των Συναγωγών». Το Κοινοτικό Συμβούλιο, στη συνεδρίαση της 16ης Δεκεμβρίου 1944, είχε συζητήσει το θέμα της Συναγωγής «Μπουρλά», στην οποία το Συμβούλιο σκόπευε να στεγάσει τα γραφεία της Ι.Κ.Θ. Η Συναγωγή είχε μετατραπεί, κατά τη διάρκεια του διωγμού των Ισραηλιτών της Θεσσαλονίκης, σε ταβέρνα με το όνομα «Nirvana». Ποιος θα μπορούσε να φανταστεί ότι, ενώ αρχικά η Υπηρεσία Στέγασης είχε δώσει προθεσμία στον ιδιοκτήτη της ταβέρνας να εκκενώσει τη Συναγωγή μέσα σε διάστημα 24 ωρών, μια επιτροπή εργαζομένων στην ταβέρνα θα ζητούσε προθεσμία 20 ημερών, «διότι εν τω μέσω συμπίπτουν αι εορταί και θέλουν ούτοι να εργαστούν κατά το διάστημα αυτό»; Ποιος θα μπορούσε να φανταστεί ότι θα προτεινόταν η διαιτησία του Εργατικού Κέντρου, το οποίο και θα αποφάσιζε τη χορήγηση της προθεσμίας, «διότι πρόκειται περί βιοπαλαιστών». Ενώ είχε αποφασιστεί η εκκένωσή της την Πέμπτη 18 Φεβρουαρίου 1945, σε συνάντηση αντιπροσωπείας και του Προέδρου της Ι.Κ.Θ. με τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης ζητήθηκε να δοθεί «για προσωπική χάρη» του Μητροπολίτη νέα προθεσμία για την εκκένωση. Η επιτροπή αρνήθηκε, θεωρώντας μεγάλη προσβολή για τη θρησκεία να στεγάζεται μια ταβέρνα στη Συναγωγή. Στις 25 Απριλίου 1945, την Ι.Κ.Θ. εξακολουθούσε να απασχολεί το σχέδιο εγκατάστασης των γραφείων της Κοινότητας στη Συναγωγή «Μπουρλά», τέσσερις μήνες από τη στιγμή που είχε τεθεί για πρώτη φορά.

Τα γεγονότα έδειχναν ότι η υπόμνηση της μνήμης μιας πληθυσμιακά συρρικνωμένης κοινότητας, ενώ θα έπρεπε να αποτελεί καθήκον όχι μόνο των μελών και της ηγεσίας της, αλλά κεφάλαιο της συλλογικής εθνικής μνήμης, ήταν εξαιρετικά περιορισμένη. Στις 26 Φεβρουαρίου 1945, η Ι.Κ.Θ. απέστειλε υπόμνημα προς τον υπουργό Πρόνοιας, σχετικό και με την επίσπευση της κατάργησης του αντισημιτικού νόμου 205, ο οποίος είχε εκδοθεί κατά

Οι φωτογραφίες προέρχονται από το Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης, το οποίο και ευχαριστούμε.

Φωτογραφία από τα εγκαίνια της κλινικής Πίνχας (1948). Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης ο Μενασσέ.

Φωτογραφία που απεικονίζει το κτίσιμο της νέας πτέρυγας του Νοσοκομείου Χιρς (1938). Διακρίνονται οι γιατροί Μενασσέ, Σιακί, Σεμπεργκή και Κοέν.

τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, καθώς και με την ψήφιση νέου που θα προέβλεπε την ταχεία απόδοση των περιουσιών είτε στους επανερχόμενους Ισραηλίτες είτε στους συγγενείς τους.

Η οικονομική ενίσχυση της Ι.Κ.Θ. από την ελληνική κυβέρνηση, ώστε να αποσοβηθεί ο κίνδυνος της καταστροφής πολλών ισραηλιτικών οικογενειών, ήταν ένα ακόμη ζητούμενο, όπως και η έκδοση διαταγής για την εκκένωση και τη συνακόλουθη παράδοση στην Κοινότητα των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων της απόλυτης κυριότητάς της: το οίκημα όπου άλλοτε στεγαζόταν η Ι.Κ.Θ., το κτίριο του ορφανοτροφείου «Αλλατίνι», το «Ματανόθ Λαεβιονίμ», το γηροκομείο «Σαούλ Μοδιάνο», το ιατρείο «Πίνχας», το ορφανοτροφείο «Μαίρ Αμποάβ», με απώτερο σκοπό να τα χρησιμοποιήσει για την περίθαλψη και περισυλλογή των απροστάτευτων Ισραηλιτών που επανέρχονταν.

Το Κοινοτικό Συμβούλιο απασχολούσε η ανάγκη περισυλλογής και συγκέντρωσης διαφόρων ειδών του νοσοκομείου «Χιρς» τα οποία ήταν διασκορπισμένα σε άλλα νοσοκομεία. Στο πλαίσιο επανάκτησης αντικειμένων που είχαν παράνομα αποσπαστεί από την Ι.Κ.Θ., επιτεύχθηκε, κατόπιν σχετικής διαταγής, και η απόδοση «πλείστων όσων πολυθρόνων, καρεκλών και πάγκων», τα οποία βρίσκονταν στο «Κρατικό Θέατρο» και είχαν μεταφερθεί στη Συναγωγή «Μοναστηριωτών». Το πρωτοφανές πλιάτσικο που είχε συντελεστεί την περίοδο της απουσίας των Ισραηλιτών από τη Θεσσαλονίκη αποτυπώνεται χαρακτηριστικά και στην αναφορά της Ι.Κ.Θ. προς τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 13 Ιουνίου 1945, σχετικά με τις καρέκλες που είχαν αφαιρεθεί από διάφορες Συναγωγές «που έφεραν μάλιστα εβραϊστί τα αρχικά γράμματα των ονομάτων των Συναγωγών».

Διαβάζοντας τα υπομνήματα και τα άλλα επίσημα έγγραφα με τα οποία η Ι.Κ.Θ. προσπαθούσε να ενημερώσει και να κινητοποιήσει είτε τις δημοτικές είτε τις κυβερνητικές είτε άλλες αρχές, διαπιστώνει κανείς ότι τα κείμενα, πέρα από μια φυσιολογική συναισθηματική ένταση, δεν ήταν φορτισμένα με μονομερείς και υπερβολικές εμπνεύσεις μακριά από την πραγματικότητα. Αποτύπωναν απλώς την κατάσταση, χωρίς να την ερμηνεύουν υποκειμενικά, όσο κι αν η ίδια η αλήθεια ήταν πολλές φορές ακατανόητη.

Στις 25 Ιουνίου 1945, η Ι.Κ.Θ. με υπόμνημά της έθεσε το θέμα της καταστροφής του εβραϊκού νεκροταφείου. Η καταστροφή άρχισε με το πρόσχημα της διάνοιξης μιας ευρείας οδού «εν τω μέσω και τεμνούσης εις δύο» το νεκροταφείο, χρήσιμης δήθεν για στρατιωτικούς λόγους. Πλην όμως, η Ι.Κ.Θ. παρατήρησε με έκπληξη ότι τα συνεργεία εργατών που είχαν σταλεί στο νεκροταφείο δεν περιορίστηκαν μόνο στη διάνοιξη της συγκεκριμένης οδού. Η καταστροφή είχε επεκταθεί με εκπληκτική ταχύτητα σε ευρεία περιφέρεια του νεκροταφείου και σε πρόσφατες ταφές (αν και, σύμφωνα με την υπόσχεση που είχε αρχικά δοθεί στην Ι.Κ.Θ, μόνο τα μνήματα που είχαν κτιστεί πριν από τριάντα χρόνια και εξής θα ήταν δυνατό να καταστραφούν). Μετά την καταστροφή άρχισε και το εμπόριο των επιτύμβιων μαρμάρινων πλακών, των τούβλων και των άλλων υλικών. Διάφοροι μαρμαρογλύπτες της Θεσσαλονίκης, εκκλησιαστικές επιτροπές τόσο διάφορων χωριών όσο και της Θεσσαλονίκης, επιτροπές σχολείων, παρουσιάζονταν στα συνεργεία του νεκροταφείου και παραλάμβαναν πλάκες και τούβλα, ανάλογα με τις ανάγκες τους. Στις 8 Ιουλίου 1945, στη συνεδρίαση του Κοινοτικού Συμβουλίου συζητήθηκε η ανάγκη καταγραφής των επιτύμβιων πλακών που είχαν αφαιρεθεί από το παλιό νεκροταφείο και βρίσκονταν σε διάφορους κατόχους.

Έπειτα από ένα εξάμηνο ελεύθερου βίου σχεδόν, το 90% των Ισραηλιτών δεν είχε αποκατασταθεί. Κατά τον εκτοπισμό των Ισραηλιτών εγκαταλείφθηκαν 10.000 περίπου κατοικίες, από τις οποίες 2.000 ήταν ιδιόκτητες. Το οξύμωρο ήταν ότι δεν μπορούσαν να στεγαστούν μεταπολεμικά 1.200 Ισραηλίτες.

Ολοφάνερο ήταν ότι, κάτω από τις συνθήκες αυτές, όλη η υπόθεση της διαχείρισης ήταν από την αρχή καταδικασμένη σε αποτυχία, με δεδομένη αφενός την έλλειψη οποιουδήποτε ελέγχου και αφετέρου την πλήρη αδράνεια της Υ.Δ.Ι.Π., ακόμη και σε περιπτώσεις που έπεφτε στην αντίληψή της κατάχρηση ή αταξία του μεσεγγυούχου στην άσκηση της διαχείρισης. Όλα αυτά συνέτειναν ώστε, με το πέρασμα του χρόνου, να εδραιωθεί στους μεσεγγυούχους η πεποίθηση ότι δεν πρόκειται τελικά για διαχείριση ξένης περιουσίας, για την οποία ήταν δυνατό να ζητηθεί ποτέ λογαριασμός, αλλά για «δωρεά» που είχε γίνει σε αυτούς από τους Γερμανούς. Όλα αυτά δεν αφορούσαν, ασφαλώς, την ολότητα των μεσεγγυούχων.

Η εξακολουθητική ανοχή απέναντι στους μεσεγγυούχους μετά την απελευθέρωση της χώρας και την αποκατάσταση ελεύθερου πολιτικού βίου στην Ελλάδα, δημιουργούσε τεράστιο ηθικό, αλλά και νομικό ζήτημα. Το Κράτος, το οποίο σύμφωνα με τον Νόμο 205, είχε αναμειχθεί στη διαχείριση των ισραηλιτικών περιουσιών με σκοπό τη διάσωσή τους (άρθρο Ν. 205/1943), δεν ήταν δυνατό να δικαιολογείται και να επιδεικνύει απέναντι στους δοσίλογους αυτούς στάση ανοχής. Όσο αυτή παρατεινόταν, δημιουργούσε τόσο στους ενδιαφερόμενους όσο και στον οποιονδήποτε καλόπιστο κριτή την εντύπωση ότι δινόταν, κεκαλυμμένα βέβαια, στους μεσεγγυούχους η ευκαιρία να νομιμοποιήσουν την ξένη περιουσία.

Στο μεταξύ, η δημοσίευση του Νόμου 808, που δικαίωνε σε μεγάλο βαθμό τους Ισραηλίτες, εύλογα προκάλεσε την άμεση αντίδραση των μεσεγγυούχων. Το σωματείο τους απηύθυνε πρόσκληση στα μέλη του σε έκτακτη συνέλευση κατά την οποία θα ανακοινωνόταν από την επιτροπή αγώνα οι ενέργειές της κατόπιν της δημοσίευσης του νέου ψηφισθέντος νόμου που επέβαλλε την παράδοση των καταστημάτων μέσα σε δεκαπέντε ημέρες.

Ο Νόμος 808 δεν εφαρμόστηκε απόλυτα. Η Ι.Κ.Θ. ζητούσε την απόδοση των περιουσιών και την άμεση εφαρμογή του Νόμου, επισημαίνοντας ότι το κράτος είχε αδρανήσει. Είχαν αποδοθεί 37 καταστήματα επί συνόλου 2.000, και έπιπλα σε 12 δικαιούχους επί 1.246. Επιπλέον, εκατό καταστηματάρχες ανέμεναν επί μήνες με απόγνωση την επανεγκατάστασή τους στα κενά καταστήματα, ενώ πάρα πολλοί άλλοι είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τον αγώνα αναγνώρισης του δικαίου, έχοντας συμβιβαστεί με επαχθείς όρους.

Την Παρασκευή 20 Απριλίου 1945, η Ι.Κ.Θ. τέλεσε μνημόσυνο για την ανάπαυση των ψυχών των Ισραηλιτών της Θεσσαλονίκης στη Συναγωγή «Μοναστηριωτών». Στο μεταξύ, δραστηριοποιήθηκε ο σύλλογος «Νέοι Ιουδαίοι», επανασυστάθηκε ο «Ισραηλιτικός Ερασιτεχνικός Δραματικός

Ομιλία του Μενασσέ στα εγκαίνια της κλινικής Πίνχας (1948).

Φωτογραφία από το εσωτερικό της μαιευτικής κλινικής Ρασέλ και Ελί Μπενοζίλιο στο Νοσοκομείο Χιρς.

Όμιλος», ενώ παράλληλα προτάθηκε από μέλη της Κοινότητας η συγκρότηση ενός «Ομίλου Ισραηλιτών». Αυτή ήταν, ίσως, και η πρώτη φορά που εκδηλωνόταν μια συγκεκριμένη τάση για την πνευματική ανασυγκρότηση της Κοινότητας. Το φθινόπωρο του ΄45 μπήκε με την απόφαση για κατάρτιση από την Ι.Κ.Θ. επιτροπής εκπαίδευσης για τη διδασκαλία της εβραϊκής γλώσσας και ιστορίας.

Αυτή ήταν η εικόνα της Κοινότητας το 1945. Μιας Κοινότητας αμήχανης, μουδιασμένης, απόλυτα κλυδωνιζόμενης, μιας ομάδας ανθρώπων που προσπαθούσε να αναδυθεί από το απόλυτο μηδέν. Αναμετρώντας αποδεκατισμένη τις πληγές της, κατέβαλλε με δέος φιλότιμες και εξακολουθητικές, όπως βλέπουμε, προσπάθειες, πιέζοντας τους επίσημους φορείς να συντρέξουν στο έργο της. Εξαιρετικό ενδιαφέρον για την εικόνα της Κοινότητας εκείνης της περιόδου παρουσιάζει κείμενο που δημοσιεύτηκε στο *Ισραηλιτικόν Βήμα*, το οποίο αποκαλύπτει στατιστικά στοιχεία της αλλοίωσης του ισραηλιτικού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης. Η στατιστική επισημαίνει ότι για κάθε δύο άνδρες αναλογούσε μονάχα μία γυναίκα, και σε κάθε εργάτη αντιστοιχούσαν δύο έμποροι και επαγγελματίες. Ανάμεσα στα 1.908 μέλη της κοινότητας, υπήρχαν 116 μαθητές, 29 φοιτητές και 26 διανοούμενοι. Πιο αναλυτικά, οι άνδρες ήταν 1.229, οι γυναίκες 679. Ως προς τις ηλικίες, από μηδέν μέχρι οχτώ ετών ήταν 56, από οχτώ έως δεκατεσσάρων 60, από δεκατεσσάρων έως είκοσι 186, από είκοσι έως πενήντα 1.465, από πενήντα έως εβδομήντα 124, και από εβδομήντα έως εκατό 17. Τα ορφανά ήταν 103, οι αγράμματοι 12, 156 τα θύματα και οι ανάπηροι 46. Από τις δυνάμεις Αντίστασης είχαν γλυτώσει 263 στην Αθήνα, 379 σε διάφορα χωριά της χώρας, 76 στη Θεσσαλονίκη, 73 στην Παλαιστίνη και στη Μέση Ανατολή, και 975 επέστρεψαν από την ομηρία.

Τον Οκτώβριο του 1945, ο νομικός σύμβουλος της Ι.Κ.Θ. Ναχμίας ενημέρωσε το Κοινοτικό Συμβούλιο ότι ο νέος εκλογικός νόμος προέβλεπε ότι οι Ισραηλίτες θα ψήφιζαν στις επικείμενες εκλογές σε χωριστό εκλογικό τμήμα. Επιτροπή του Διοικητικού Συμβουλίου έθεσε το ζήτημα στον Γενικό Διοικητή Μακεδονίας Φραγκίστα, ο οποίος υποσχέθηκε ότι θα συζητούσε το θέμα με τον Πρόεδρο Πρωτοδικών και τον Νομάρχη, τόσο για να κατανεμηθούν οι ψηφοφόροι Ισραηλίτες σε διαφορετικές ενορίες, όσο και για την ανάγκη να τροποποιηθεί ο εκλογικός νόμος. Η Ι.Κ.Θ αποφάσισε να σταλεί έγγραφο στη Νομαρχία, εκφράζοντας την ανησυχία μήπως οι Ισραηλίτες αναγκαστούν τελικά να ψηφίσουν σε ξεχωριστό εκλογικό τμήμα.

Στις 19 Μαρτίου 1946, υποβλήθηκε στο Διοικητικό Συμβούλιο της Ι.Κ.Θ. η έκθεση πεπραγμένων της αντιπροσωπείας που είχε επισκεφτεί την Αθήνα για την επίλυση διαφόρων κοινοτικών ζητημάτων. Η επιτροπή μετέβη, μεταξύ άλλων, και στο υπουργείο Εσωτερικών για το ζήτημα του χωριστού εκλογικού συλλόγου Ισραηλιτών, και έλαβε την υπόσχεση ότι θα επιλυόταν. Τελικά, με απόφαση του υπουργείου Εξωτερικών, οι Ισραηλίτες θα ψήφιζαν όλοι, σύμφωνα με τον αναθεωρημένο εκλογικό κατάλογο, στο εκλογικό τμήμα Παναγούδας, απόφαση που καταργούσε τη μυστική ψηφοφορία. Ως μόνο όπλο προτάθηκε από την Ι.Κ.Θ. η αποχή από τις εκλογές, σε περίπτωση που δεν καρποφορούσαν οι διαμαρτυρίες του Κοινοτικού Συμβουλίου.

Στη φωτογραφία ο Πρόεδρος Μενασσέ όταν βάζει τον θεμέλιο λίθο για το χτίσιμο των μαγαζιών για τους Εβραίους τεχνίτες που διασώθηκαν (9/3/1947).

Φωτογραφία του πλήθους από κάποια εκδήλωση, προφανώς τον θεμέλιο λίθο για το χτίσιμο των μαγαζιών.

Το *Ισραηλιτικόν Βήμα* επιδοκίμασε τη στάση των περισσοτέρων μελών της Κοινότητας, που δεν συμμετείχαν τελικά στις βουλευτικές εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946. Δημοσίευσε, μάλιστα, το σχετικό ανακοινωθέν της Ι.Κ.Θ, στο οποίο επισήμαινε την εξακολουθητική αδιαφορία φορέων, όπως η Νομαρχία Θεσσαλονίκης και το υπουργείο Εσωτερικών, στις επιστολές που είχε στείλει η Κοινότητα, προκειμένου να τονίσει την ανησυχία σχετικά με την αντισυνταγματική απόφαση που έθιγε τη μυστική ψηφοφορία. Τονιζόταν, μάλιστα, ότι την 28η Φεβρουαρίου 1946 η επιτροπή που βρισκόταν στην Αθήνα είχε επισκεφτεί γι΄ αυτό το θέμα τον διευθυντή του υπουργείου Εσωτερικών, ο οποίος, αν και είχε αντιληφθεί το άτοπο της απόφασης, ωστόσο δεν αντέδρασε, και έτσι αντιπροσωπεία της Κοινότητας επισκέφτηκε το γραφείο του Νομάρχη. Ο διευθυντής της Νομαρχίας απάντησε ότι οι Ισραηλίτες δεν θα ψήφιζαν μόνοι τους, αλλά μαζί με τους υπόλοιπους εκλογείς της ενορίας Παναγούδας (σε ένα εκλογικό τμήμα)! Το περίεργο ήταν ότι το απόγευμα της 30ής Μαρτίου, παραμονή των εκλογών δηλαδή, υπήρξε απάντηση από το υπουργείο όπου τονιζόταν ότι καταργείται τελικά το χωριστό εκλογικό τμήμα των Ισραηλιτών.

Παράλληλα, είχαν δρομολογηθεί και οι διαδικασίες για την προκήρυξη κοινοτικών εκλογών, και έτσι το Συμβούλιο αποφάσισε να προκηρύξει τις εκλογές για τις 14 Απριλίου 1946. Οι εκλογές αναμένονταν με μεγάλη αγωνία, με δεδομένο ότι είχαν αρχίσει να πυκνώνουν οι συζητήσεις γύρω από θέματα που εξέφραζαν διαφορετική ιδεολογική οπτική. Η προσμονή των κοινοτικών εκλογών εξακολουθούσε να αποτελεί πρώτης τάξης αφορμή για να απευθύνονται εκκλήσεις ενότητας, με τη σκέψη να συγκροτηθεί ένα ενιαίο ψηφοδέλτιο. Οι εκλογές της 14ης Απριλίου ήταν οι πρώτες που γίνονταν μετά από δεκατέσσερα χρόνια (από το 1931). Ο Μεταξάς είχε καταργήσει την Κοινοτική Συνέλευση από το 1936, διορίζοντας τα μέλη της Διοικητικής Επιτροπής της Κοινότητας. Τελικά, οι εκλογές διενεργήθηκαν στις 28 Απριλίου 1946 με το τροποποιημένο καταστατικό του 1934 και με εκλογή πενηνταμελούς Κοινοτικής Συνέλευσης με αναλογικό σύστημα. Ο συνδυασμός των πρώην «Ομήρων» πήρε τελικά 342 ψήφους, η «Λαϊκή Εβραϊκή Αναγέννηση» 198, οι «Σιωνιστές» 165 και οι «Ανεξάρτητοι» 85. Στις 27 Μαΐου 1946, πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνεδρίαση του Κοινοτικού Συμβουλίου μετά τις εκλογές.

Η Κοινότητα εύλογα δεν μπορεί να αποσπαστεί από την οδυνηρή μνημόνευση του παρελθόντος. Τα δύο πρώτα χρόνια της μεταπολεμικής ανασυγκρότησής της, χωρίς να απομακρύνεται από τον κλονισμό που υπέστη, δέχεται σταδιακά την πραγματικότητα της απώλειας και εξοικειώνεται σταδιακά με τη διαχείριση της νέας πραγματικότητας. Έρχεται αντιμέτωπη με την αδιαφορία και τη σιωπή, που είναι εξακολουθητικά παρούσες σε σχέση με τον εβραϊκό διωγμό, επιλογές που πηγάζουν από διαφορετικά κίνητρα, κοινωνική και πολιτική υπόσταση. ■

Του **ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΡΑΤΖΟΓΛΟΥ**
Συγγραφέα

Οδού Καρμπολά μνήμη (και λήθη)

Ήταν 13 Σεπτεμβρίου 1943, μια όμορφη ζεστή μέρα, ακόμα βάσταγε το καλοκαίρι. Πρωί-πρωί, κατέφθασαν δυο πεταλάδες της γερμανικής αστυνομίας με την αιφνίδια διαταγή στο χέρι τους: μέχρι το απόγευμα να έχουν φύγει όλοι οι ένοικοι του μεγάρου Καρμπολά 9, το μέγαρο εκκενώνεται αφού θα χρησιμοποιηθεί από τις Αρχές Κατοχής.

Αναβρασμός και αναστάτωση ανάμεσα στις 15 οικογένειες, τι να πρωτοπάρεις, πού να βρεις κατάλυμα, με τι μεταφορικό μέσο να γίνει η μετακόμιση... Η Μαρίτσα, η μάνα μου, έτρεξε αμέσως στη θεία της, θυμήθηκε πως εκείνη έμενε μόνη σε ένα διαμέρισμα τεσσάρων δωματίων.

Άμ' έπος, άμ' έργον, μέχρι το βράδυ, ο μάγος Γαλάκης, ο πατέρας μου, έφερνε ένα μεγάλο κάρο από εκείνα που κάνανε πιάτσα στα Λεμονάδικα, και το ίδιο βράδυ όλοι τους κοιμόντανε στης θείας.

Το 4ο Αστυνομικό Τμήμα, Μακεδονικής Αμύνης-Καρμπολά, δεκαετία '70.

Η επίταξη αφορούσε όχι μόνο το μέγαρο της οδού Καρμπολά 9, αλλά και εκείνο της Καρμπολά 7, καθώς και το διπλανό, της Μακεδονικής Αμύνης 5.

Μέσα σε μία μέρα ξεσπιτώθηκαν γύρω στις 35 οικογένειες, πού πήγαν όλοι οι άλλοι γείτονες, πού βολευτήκανε άνθρωποι και οικοσκευές; Άγνωστο.[1]

Ένα χρόνο κι ένα μήνα αργότερα, οι Γερμανοί ξεκουμπίστηκαν.

Την 1η Νοεμβρίου 1944, το Μέγαρο της Καρμπολά 9 κατελήφθη από το ΕΑΜ.

Η Μαρίτσα κι ο Γαλάκης είχαν ελπίσει πως με την Απελευθέρωση θα γυρίζανε στο παλιό τους σπίτι.

Μάταια κόβανε βόλτες στην Πλατεία Δικαστηρίων για να δούνε τι γίνεται. Στο μπαλκόνι τους κρεμόταν μια μεγάλη ταμπέλα που έγραφε «ΕΑΜ», κι όταν ο Γαλάκης κάποτε τόλμησε να ρωτήσει τον γενειοφόρο φρουρό πότε θα το αδειάσουν, πήρε την απάντηση, «Συναγωνιστή, τώρα το κτίριο είναι του Λαού».

Ασύμβατη συνύπαρξη: το Μέγαρο της Καρμπολά 9 με το Μέγαρο του Δ΄ Αστυνομικού Τμήματος στην απέναντι γωνία, Καρμπολά με Μακεδονικής Αμύνης 3, με είσοδο από τη Μακεδονικής Αμύνης. Ο ένας φρουρός ένστολος υπερασπιστής του «Αστικού Κράτους», ο απέναντι γενειοφόρος της «Λαϊκής Δημοκρατίας». Το μέγαρο της Καρμπολά 9 έγινε έδρα του «Φροντιστηρίου» του ΕΑΜ, γραφείων της ΕΠΟΝ, της ΕΤΑ, ενώ στα πάνω πατώματα έδρα της Επιτροπής Πόλης του ΕΑΜ. Τα πράγματα δεν ήταν ρόδινα για τις δυο αντιμαχόμενες «εξουσίες». Στις 24 Μαΐου του 1945, εθνοφύλακες μαζί με «βασιλικούς μπράβους πιάσανε τα πόστα» γύρω από το Μέγαρο της Καρμπολά 9, κάποιοι απ' αυτούς ανέβηκαν επάνω, επιδόθηκαν σε λεηλασία των γραφείων, κλέψανε τσιγάρα από το κυλικείο, δείρανε όσους βρήκαν μπροστά τους, και αποχώρησαν ανενόχλητοι, αφού οι χωροφύλακες από το αντικρινό αστυνομικό τμήμα χειροκροτούσαν και ζητωκραύγαζαν και ο υπομοίραρχος του τμήματος, στην εξώπορτα του μεγάρου, τους άνοιξε την πόρτα για να φύγουν. Έτσι τουλάχιστον καταγράφει τα γεγονότα η *Λαϊκή Φωνή* της επόμενης μέρας, με αναφορά στο όνομα της οδού ως «Γκαρμπολά».

Σύγχρονη φωτογράφηση προς την Μακεδονικής Αμύνης και Καρμπολά.
Η πολυκατοικία πίσω από τους τρεις κίονες είναι το παλιό «μέγαρο» της Καρμπολά 9.

Αυτό το «Φροντιστήριο» φαίνεται πως ήταν ένα είδος Μαρξιστικού Κατηχητικού, η παρουσία του οποίου ενοχλούσε τους εθνικόφρονες κατοίκους της περιοχής, όπως αποκαλύπτεται από την επιστολή του Π.Σ. στις 6/4/1945 στην εφημερίδα *Το Φως*, στην οποία αναφέρει πως «είναι, όχι μόνον αναρχικόν κέντρον, αλλά και διαφθορείον συνειδήσεων και υπάρξεων, εφ' όσον τούτο επισκέπτονται... μαθηταί και μαθήτριαι με τις τσάντες των σχολικών βιβλίων των... και επιδίδονται εις οργιώδη γλέντια, τραγούδια και χορούς...», για να καταλήξει με την απορία πώς το «έναντι του κέντρου τούτου 4ον Αστυνομικόν Τμήμα δεν λαμβάνει μέτρα σωτηρίας των χαρακτήρων της νεολαίας». Ποιος μπορεί να ήταν ο «Π.Σ.», άγνωστο...

Τον Αύγουστο του 1945, όταν μεγάλο κλιμάκιο του ΕΑΜ με επικεφαλής τον αρχηγό του ΚΚΕ Νίκο Ζαχαριάδη θα καταπλεύσει στη Θεσσαλονίκη με το πλοίο «Κορινθία» για τριήμερη επίσκεψη και τόνωση του φρονήματος των υποστηρικτών του, το Μέγαρο θα γνωρίσει μεγάλες δόξες. Εκεί «ο σ. Νίκος Ζαχαριάδης δέχτηκε επιτροπές του λαού και των οργανώσεων» (αυτή τη φορά η εφημερίδα αναγράφει την οδό ως «Καρμπουλά»), και από το μπαλκόνι «μας» μίλησε στο συγκεντρωμένο πλήθος που φώναζε, «Ζαχαριάδη αγωνιστή-βαρβαρότητας γκρεμιστή», και τραγουδούσε το ηρωικό «φυλακές γκρεμούν-τα δεσμά λυγούν-και στο Κόμμα

ΣΗΜΕΡΑ ΘΑ ΔΕΧΘΕΙ Ο κ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

Σήμερα στά γραφεία τού ΕΑΜ (Καρμπολά 9.) ό άρχηγός τού Κ.Κ.Ε. κ. Νίκος Ζαχαριάδης θά δεχθεί έπιτροπές τού λαού καί τών όργανώσεων.

«Ο Ζαχαριάδης θα δεχτεί Επιτροπές Καρμπολά 9», Εφημ. *Λαϊκή Φωνή*, Αύγουστος 1945.

Ο ΣΥΝ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ θά δέχεται σήμερα όλη τή μέρα έπιτροπές στό ΕΑΜ Καρμπολά 9

«Ο Ζαχαριάδης δέχεται Καρμπολά 9» Εφημ. *Λαϊκή Φωνή*, Αύγουστος 1945.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ

Τήν προσεχή Τετάρτη 8 Αύγούστου 1945 καί ώρα 7—8 μ. μ. στά γραφεία τού Φροντιστηρίου Καρμπολά 9 ...

Άπό τό γραφείο τού Φροντιστηρίου

«Φροντιστήριο Καρμπολά 9», Εφημ. *Λαϊκή Φωνή*, Αύγουστος 1945.

ΚΑΤΑΝΤΙΚΡΑ ΣΤΟ 4° ΤΜΗΜΑ ΧΙΤΕΣ ΚΑΙ ΜΠΡΑΒΟΙ ΚΑΤΑΣΤΡΕΨΑΝ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΕΑΜ

Να σταματήσουν οί έπιδρομές

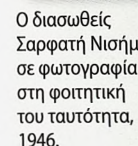
ΛΥΣΣΟΜΑΝΑ Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΜΑΚ...

ΣΥΝΕΧΙΖ...

ΑΝΤΡΑ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ

6/4/46 Μετά τιμής Α. ΧΑΡΙΤΑΝΤΗΣ

ΑΣ ΕΞΕΤΑΣΘΗ

Ο διασωθείς Σαρφατή Νισήμ σε φωτογραφία στη φοιτητική του ταυτότητα, 1946.

Αύξων άριθμός	Άριθμός Γενικού Μητρώου	ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΟΙΤΗΤΟΥ	Στοιχεία έγγραφής
2955	4694	Έπώνυμον Σαρφατή Όνομα Νισήμ Όνομα πατρός Τόπος γεννήσεως Δήμος ή Κοινότης εἰς ἣν εἶναι ἐγγεγραμμένος Έτος γεννήσεως 1923	

Πανεπιστημιακή βεβαίωση του διασωθέντος φοιτητή Σαρφατή Νισήμ, 1946.

Ο δημοσιογράφος - αθλητικογράφος Σταύρος Ρεπανάς χαμογελαστός, αριστερά.

Ο ποδοσφαιριστής Κούλης Αποστολίδης.

Η Καίτη Λογοθέτη-Anderson στο Εδιμβούργο.

μας εμπρός-Ζαχαριάδης αρχηγός».

Όπως αναφέρεται στη *Λαϊκή Φωνή*, τις τρεις μέρες εκείνες που έμεινε στην πόλη «ο αδάμαστος ηγέτης, το λιοντάρι της Κέρκυρας και του Νταχάου, ο Αρχηγός-θρύλος του ελληνικού λαού», ο λαός της πόλης «έζησε λίγες ώρες το καθεστώς της Λαϊκής Δημοκρατίας».

Μετά τις εκλογές της 31ης Μαρτίου του 1946 και την παράλληλη έναρξη του Εμφυλίου με την επίθεση ανταρτών στο Λιτόχωρο, τα πράγματα θα αλλάξουν. Ένας σκληρός εμφύλιος θα εξαπλωθεί σχεδόν σε ολόκληρη τη χώρα, και αργότερα το ΚΚΕ και το ΕΑΜ θα τεθούν εκτός νόμου.

Ήδη από τα μέσα του 1947, ο πατέρας μου, σύμφωνα με τον νόμο «περί ενοικιοστασίου», θα υποβάλει στο ΕΑΜ αγωγή εξώσεως την οποία το δικαστήριο θα κάνει ασμένως δεκτή. Με τη διάλυση του ΕΑΜ, άνοιγε πλέον διάπλατα ο δρόμος της επιστροφής της οικογένειας στο παλιό της σπίτι, στην οποία εν τω μεταξύ είχε προστεθεί ένα ακόμα μέλος. Κι αυτό πράγματι έγινε στις αρχές του 1948, σε ένα σπίτι όμως... ρημάδι.

Δεν γνωρίζω αν όλες οι οικογένειες που κατοίκησαν στο κτίριο υπήρξαν και προπολεμικοί κάτοικοι ή κάποιοι ήταν «καινούργιοι». Πιστεύω, όμως, αναλογιζόμενος και τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν στην πορεία κατά τη δεκαετία του ’50 και τις οποίες θυμάμαι ακόμα και σήμερα, πως μάλλον οι περισσότεροι υπήρξαν συγκάτοικοι από τα χρόνια τα προπολεμικά. Σίγουρα η φιλία τους ενισχύθηκε στα χρόνια του ελληνοϊταλικού πολέμου, όταν με τους βομβαρδισμούς κατέβαιναν στο υπόγειο της Καρμπολά 9 που είχε μετασκευαστεί σε καταφύγιο και όλοι μαζί περνούσαν πολλές ώρες φιλοξενώντας και κατοίκους διπλανών πολυκατοικιών, μια που το «καταφύγιο» χωρούσε αρκετό κόσμο. Εξάλλου, την άποψη αυτή ενισχύει και το γεγονός ότι οι περισσότεροι (όπως κι εμείς άλλωστε) θα αποχωρήσουν από το κτίριο στο τέλος της δεκαετίας του ’50 - αρχές του ’60 , μετά τη λήξη της ισχύος του ενοικιοστασίου και της βελτίωσης των οικονομικών δεδομένων των μεσοαστών της εποχής.

Πάντως, ο κόσμος της Καρμπολά 9, αντιπροσωπευτικός της μεσαίας τάξης, αποτελούνταν από μικροεμπόρους, υπαλλήλους και μικροβιοτέχνες. Στο 5ο πάτωμα έμενε η οικογένεια του Ρήγα και της Ειρήνης Ρεπανά, αντιπροσώπου της μακαρονοποιίας «Ντεβέτα» του Βόλου, με τα δυο παιδιά τους, τον Σταύρο και την Καίτη. Ο Σταύρος ήταν ο πιο γνωστός αθλητικογράφος της Θεσσαλονίκης και ο πρώτος που με μύησε στο ποδόσφαιρο, βάζοντάς με μαζί του στο παλιό γήπεδο του ΠΑΟΚ, στο Σιντριβάνι, να δω το πρώτο ματς της ζωής μου. Δίπλα τους, ο κύριος Τριανταφύλλου με την κυρία Δέσποινα και τα δυο παιδιά τους, τον Άρη και την Καίτη. Στο δικό μας, 4ο πάτωμα, ο κύριος Παπαδημητρίου με την κυρία Γλυκερία και την κόρη τους τη Φρόσω, ο οποίος διατηρούσε πρατήριο καυσίμων στη Μοναστηρίου. Δίπλα μας, η οικογένεια Κωνσταντινίδη με τα παιδιά τους, τον Βάνια και την Ελένη. Κάτω από μας, στο 3ο πάτωμα, έμενε η οικογένεια Αποστολίδη με τον γιο τους, τον πολύ γνωστό ποδοσφαιριστή του ΠΑΟΚ Κούλη Αποστολίδη και τις δυο κόρες τους, την Έρη και την Καίτη, που κάποια στιγμή έφυγε για να ζήσει τον μοναστικό βίο. Στο διπλανό διαμέρισμα η κυρία Βενετία Μάλαμα, με τα δυο παιδιά της, τον Περικλή και την Ελένη, κατόπιν Χάρακα, που όταν μετακόμισαν τους διαδέχθηκε η Ελένη Μήκα με τον σύζυγό της, εγγονή του οικοπεδούχου Τζέλιου εκ Βογατσικού. Δίπλα, η οικογένεια Δημητρόπουλου με μητέρα την κυρία Ευδοξία, που είχαν μια κόρη, την Έλσα. Στο 2ο πάτωμα η κυρία Μυρσίνη Καλογεροπούλου με τον γιο της τον Άγγελο, που τότε ξεκινούσε το μικρό πεζογραφικό του έργο. Στο διπλανό διαμέρισμα, η οικογένεια Γιάννη και Ειρήνης Λογοθέτου, που διατηρούσε για πολλά χρόνια το

Η τότε «Πλατεία Δικαστηρίων», σήμερα «Αρχαίας Αγοράς», φωτογραφημένη από την ταράτσα οικοδομής της οδού Ολύμπου με διαφήμιση της ΙΖΟΛΑ. Το μέγαρο της Καρμπολά 9 διακρίνεται πίσω από το «Ι» της διαφήμισης.

κατάστημα νεωτερισμών «Προσφυγοπούλα» στην Ερμού, με τις δυο κόρες τους, την Ουρανία και την Καίτη (κατόπιν Άντερσον), που εδώ και χρόνια αποτελεί την ψυχή του Ελληνικού Φεστιβάλ του Εδιμβούργου. Στο 1ο πάτωμα κατοικούσε η οικογένεια Γιαννακάρη με τις δυο κόρες τους και η οικογένεια του Αντώνη Γαβριηλίδη, καταστηματάρχη Νεωτερισμών στην οδό Σπανδωνή. Τέλος, στο ισόγειο, η οικογένεια του Νίκου Ανδονίδη, που ήταν μέτοχος της σοκολατοποιίας «Βικτώρια». Πολλά χρόνια αργότερα, η έκπληξή μου ήταν μεγάλη, όταν «ανακάλυψα» ότι προπολεμικά στη γειτονιά, στην Καρμπολά, αλλά και στη Μακεδονικής Αμύνης, κατοικούσαν αρκετοί Εβραίοι, για την ύπαρξη των οποίων δεν είχε μιλήσει ποτέ κανείς.

Στη διπλανή οικοδομή, της Μακεδονικής Αμύνης 5, έμενε η οικογένεια Πουσκουλέλη, που είχε 2 αγόρια, τον συνομήλικό μου Ηλία και τον μεγαλύτερο Γιάννη. Το μπαλκόνι της κουζίνας του διαμερίσματός μας με το δικό τους ήτανε στο ίδιο ύψος και γνωριζόμασταν. Συχνά παίζαμε με τον Ηλία στην αλάνα της Πλατείας Δικαστηρίων ή στην Καρμπολά. Ο πατέρας των παιδιών, ο Πασχάλης Πουσκουλέλης, ήταν παλιά σιδηροδρομικός, συνδικαλιστικό στέλεχος του Εργατικού ΕΑΜ Θεσσαλονίκης, με εντυπωσιακή αντιστασιακή δράση, που σώθηκε στο παρά πέντε από τη συμμορία του Δάγκουλα και τον Αύγουστο του 1945 καταδικάστηκε από το Έκτακτο Στρατοδικείο Γιαννιτσών για την κομματική-συνδικαλιστική του δράση. Επέστρεψε γύρω στο 1953-54 και η οικογένεια ξαναενώθηκε. Στη διπλανή τους πολυκατοικία έμενε μια εβραϊκή οικογένεια από την οποία διασώθηκε μόνον ο γιος τους. Και τα παιδιά του Πασχάλη ποτέ δεν μου ανέφεραν τίποτα περί Εβραίων της γειτονιάς, μάλλον κι αυτοί δεν ήξεραν, όπως κι εγώ.

Καρπολά 9 με Μακεδονικής Αμύνης.

Ας επιστρέψουμε όμως στο 1943, τότε που, λίγους μήνες προτού οι Γερμανοί μας αναγκάσουν να εγκαταλείψουμε αμελλητί τις εστίες μας, αρχής γενομένης από την 15η Μαρτίου, «σηκώσανε» όλους τους εβραίους κατοίκους της Θεσσαλονίκης με κατεύθυνση το στρατόπεδο θανάτου του Άουσβιτς. Τότε, όπως είπαμε, κατοικούσαν στην οδό Καρμπολά αρκετές οικογένειες Εβραίων. Αντίκρυ από το νούμερο 9, στο μέγαρο με το νούμερο 12 μένανε οι περισσότεροι. Ο εργάτης Αβραάμ Γιονά (1872) και η γυναίκα του η Εσθήρ (1880) με τα παιδιά τους, τον Γαβριήλ (1910) και τη δεκάχρονη Ρικούλα. Στο ίδιο μέγαρο και ο έμπορος Σααδή Καπόν[2] (1903) με τη σύζυγό του Εστέρ και τα δυο αγόρια τους, τον Ισαακίνο και τον Μωρίς, 8 και 4 ετών αντίστοιχα. Ένα ζευγάρι χωρίς παιδιά, ο Ζοζέφ και η Εσθήρ Τσιμπρούτ, πρόσφυγες από την Κομοτηνή, έμεναν σε ένα μικρό διαμέρισμα. Αντίθετα, πολυμελής ήταν η οικογένεια Ταμπώχ. Πατέρας ο Αβραάμ Ταμπώχ του Γαβριήλ (1896), έμπορος, ιδιοκτήτης κατά 20% καταστήματος στην Ταντάλου 43, και μητέρα η Ρικέτα. Μένανε μαζί με τα 6 παιδιά τους, την Έττη, τη Ματθίλδη, τον Μπενίκο, την Νταίζη, τον Οβαδιά και τη Σάρρα. Υπήρχε ακόμα και η οικογένεια Γενή, με τον μανάβη Δάριο Γενή (1893), τη γυναίκα του Βικτώρια (1900) και τα παιδιά τους Μωσέ (6 ετών) και Ντόρα (8), μαθήτρια. Μένανε στην ίδια οικοδομή και 4 κάτοικοι που τα Αρχεία τούς φέρουν χωρίς οικογένεια: ο μαθητής Πέσο Μωύς, του καπνοπώλη Ισαάκ και της Λούνας (1933), ο Χασσίδ Μεναχέμ του Ιωσήφ, ο Σουστιέλ Μωύς[3] και ο Γιοέλ Σαμουήλ[4] του Σολ, οι οποίοι πιθανότατα φιλοξενούνταν σε κάποιο από τα διαμερίσματα της Καρμπολά 12. Συνολικά, στο μέγαρο της οδού Καρμπολά 12 διέμεναν 5 οικογένειες, 26 άτομα.

Και δεν ήταν μόνον αυτοί στην Καρμπολά. Στο νούμερο 10 κατοικούσε ο γιατρός Κοέν Ισαάκ (1900-1943), που διατηρούσε ιατρείο στην Τσιμισκή 79, με τη γυναίκα του Μαρία (1912-1943), το γένος Μόλχο, και τον 4χρονο γιο τους Ζακ. Στο νούμερο 8 η χήρα Μισραχή Τζόγια με τον γιο της Χαΐμ (1906-1943), που ήταν υποδηματοποιός. Επίσης στο διπλανό μας μέγαρο, δηλαδή στο νούμερο 7 της Καρμπολά, έμενε η οικογένεια Τόρρες με πατέρα τον γιατρό Αλμπέρτο (1893-1943), μητέρα την Εστέρ, το γένος Ναχμία, και τις δυο κόρες τους, τη Σουζέτ και τη Φρίντα. Και στο αμέσως επόμενο μέγαρο, Καρμπολά 5, κατοικούσε η οικογένεια Μπενσουσάν και οι Αθηναίοι Σαρφατή. Οι Μπενσουσάν αποτελούνταν από τον Μωυσή (1896), καπνοπώλη, τη γυναίκα του Μπέρτα (1909), το γένος Αμαρίλιο, τα παιδιά τους Δαυίδ (1932) και Πωλέττα (1935), καθώς και τη χήρα μητέρα του Μωυσή, την Παλόμπα (1878). Οι Σαρφατή, από την άλλη πλευρά, αποτελούνταν από τον πατέρα Μάρκο (1875), τη μητέρα Ευγενή (Ευγενία) και τα δυο αγόρια τους, τον Αλβέρτο (1910) και τον Νισσήμ (1923), που διατηρούσαν επιχείρηση στην πόλη. Αναφέρονται ακόμα διαμένοντες στην Καρμπολά 5 ο Κόβο Σαμ του Αβραάμ[5] και στο 7 ο Σαλτιέλ Αλμπέρ του Ιακώβ,[6] για τους οποίους δεν υπάρχουν περισσότερα στοιχεία. Στο νούμερο 4, η Ρασέλ Τσιμίνο με την κόρη της τη Στέλλα και ο Μπέζα Μωύς του Σαμπετάι.[7]

Υπήρχαν, όμως, και κατοικίες Εβραίων και στην οδό Μακεδονικής Αμύνης. Στο νούμερο 3 αναφέρεται η Μπενσοά Ρόζα του Σολομώντος (1918), και στο νούμερο 9 η οικογένεια Λεβή, με πατέρα τον Ιωσήφ του Νισσήμ (1897), μητέρα τη Σολ, το γένος Τεβάχ (1903), και τα παιδιά τους Νισήμ-Μαρσέλ (1925) και Σολομώντα (1930), που ήταν μαθητές.

Οι περισσότεροι από όλους τους παραπάνω χάθηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα. Φέρονται ως επιζήσαντες μόνον 6: τα δυο παιδιά των Σαρφατή, ο Αλβέρτος και ο Νισσήμ από την Καρμπολά 5, η Τσιμίνο Στέλλα και ο Μπέζα Μωύς από την Καρμπολά 4, η Τόρρες Φρίντα από την Καρμπολά 7, ο Λεβή Νισήμ-Μαρσέλ από τη Μακεδονικής Αμύνης 9. Μάλιστα, από τα Αρχεία της Κοινότητας προκύπτει ότι ο Νισσήμ Σαρφατή επανήλθε στην Καρμπολά 5 μετά τον Πόλεμο. Άγνωστη παραμένει και η μοίρα του Γενή Μωσέ της Καρμπολά 12. Εξαιρουμένων των παραπάνω, είναι επιβεβαιωμένο ότι από τον κατάλογο των 54 κατοίκων της Καρμπολά και της Μακεδονικής Αμύνης, 41 εξολοθρεύτηκαν, 6 επέζησαν και για 7 δεν διατίθενται (ακόμα) τεκμηριωμένα στοιχεία. Ο Νισσήμ Σαρφατή, απόφοιτος του 9ου Γυμνασίου Αρρένων Αθηνών, φοιτούσε μέχρι το ακαδημαϊκό έτος 1942-43 στη Νομική Σχολή του ΑΠΘ. Το 1945, αιτείται από τη Σχολή Πιστοποιητικό Σπουδών, προκειμένου να συνεχίσει στη Νομική, φαίνεται δε ότι του λείπει μόνον η πτυχιακή εξέταση. Ωστόσο, δεν εμφανίζεται στα αρχεία του ΑΠΘ ως πτυχιούχος. Στο Μητρώο Επιζησάντων της Ισραηλιτικής Κοινότητας φέρει τον αριθμό 1206. Ίσως επέστρεψε στην Αθήνα.[8]

Σύγχρονη φωτογράφηση προς την Μακεδονικής Αμύνης και Καρμπολά. Η πολυκατοικία πίσω από τους τρεις κίονες είναι το παλιό «μέγαρο» της Καρμπολά 9.

Σωζόμενο «μέγαρο» της Καρμπολά 3, σήμερα.

Σωζόμενο «μέγαρο» της Καρμπολά 8, σήμερα.

Η οδός Καρμπολά από την Μακεδονικής Αμύνης, σύγχρονη όψη

Άραγε, αυτοί οι κάτοικοι της Καρμπολά, Χριστιανοί και Εβραίοι, γνωρίζονταν μεταξύ τους; Είχαν φιλικές, κοινωνικές ή επαγγελματικές σχέσεις; Δεν πρέπει να γνωρίζονταν, τουλάχιστον ο Γαβριηλίδης με τον Σουστιέλ, που διατηρούσαν και οι δυο καταστήματα στην οδό Σπανδωνή; Αναπτύχθηκε, άραγε, κάποια ερωτική σχέση μεταξύ Χριστιανών και Εβραίων νέων στη γειτονιά; Τον καιρό των βομβαρδισμών, κάποιοι απ' αυτούς τους Εβραίους πηγαίνανε να προφυλαχτούν στο υπόγειο καταφύγιο της Καρμπολά 9; Προς ποια κατεύθυνση μετακινήθηκαν οι Εβραίοι της Καρμπολά όταν εκδόθηκε η διαταγή συγκέντρωσης στα γκέτο της Συγγρού και της Αγίας Τριάδος; Αν, πράγματι, μετακόμισαν εν μια νυκτί από την Καρμπολά στα γκέτο, ενδιαφέρθηκε κανείς από τους γείτονες να τους ρωτήσει πού πηγαίνανε, ή όλοι παραμείναν απαθείς θεατές; Τι γινόταν πίσω από τα κλειστά παραθυρόφυλλα και τις κατεβασμένες κουρτίνες; Άραγε τους «μαζέψανε» όλους μαζί για το γκέτο Χιρς, ή τμηματικά; Ήτανε κάποιοι από τους Χριστιανούς της Καρμπολά παρόντες στο μάζεμα; Πήγανε κάποιοι να δούνε τις πομπές προς τον Σιδηροδρομικό Σταθμό που περνούσαν από την Εγνατία; Πώς αισθάνθηκαν εκείνοι που παραβρέθηκαν; Αφουγκράζονταν τους θρήνους τους; Προσφέρθηκε κανείς να βοηθήσει με κάποιο τρόπο; Έκλαψε κανείς; Άφησαν αντικείμενά τους σε γείτονες «προς φύλαξη»; Τις μέρες της «αναχώρησής» τους, έγινε πλιάτσικο των σπιτιών τους; Κι αν ναι, ποιοι λάβανε μέρος σ' αυτό; Τι απέγιναν τα υπάρχοντά τους και οι περιουσίες τους;[9] Ποιοι, και πώς τους διαδέχθηκαν στα διαμερίσματα που κατοικούσαν; Βρήκανε τίποτα κρυμμένα κοσμήματα; Πώς «υποδέχθηκαν» τον επιζήσαντα Νισσήμ Σαρφατή; Υπήρξαν στην Καρμπολά Εβραίοι που προλάβανε να διαφύγουν στην Αθήνα ή αλλού, πριν εφαρμοστούν τα ναζιστικά μέτρα; Πού μένανε άραγε; Οι ελάχιστοι επιζήσαντες με ποιο τρόπο γλίτωσαν; Επέζησαν των στρατοπέδων; Ανέβηκαν στο «βουνό»; Υπήρξε κανείς απ' αυτούς μέλος της Αντίστασης; Πόσοι από τα μέλη των ευρύτερων οικογενειών τους που δεν μένανε στην Καρμπολά χάθηκαν στους θαλάμους των αερίων; Ερωτήματα που πιθανότατα δεν θα απαντηθούν ποτέ.

Λίγα χρόνια μετά, η βιωματική ανάμνησή τους από την οδό Καρμπολά είχε παντελώς εξαφανιστεί. Δεν είχε μείνει κανένα ίχνος από την πρότερη παρουσία τους. Αποσιωπημένη μνήμη... Ούτε η μητέρα μου ούτε ο πατέρας μου κάνανε ποτέ νύξη για τους «παλιούς» κατοίκους της γειτονιάς. Αλλά και ούτε κανείς από τους συγκατοίκους και τους γείτονές μας ανέφερε ποτέ τη μέχρι τον πόλεμο ύπαρξή τους. Σε καμία από τις δεκάδες βεγγέρες σε συγκατοίκους δεν άκουσα κάτι όπως: «θυμάστε, βρε παιδιά, τον Σαμουήλ, τον Μωύς, την Εστέρ»; Απόλυτη σιωπή. Ο Εμφύλιος είχε περάσει, όλα επέστρεψαν σε μια (εύθραυστη) κανονικότητα, ο καθένας «κοίταγε τη δουλειά του», σιγά-σιγά οι αριστεροί της γειτονιάς άρχισαν να επιστρέφουν από τις εξορίες, νεόπλουτοι κάνανε τις θορυβώδεις εμφανίσεις τους με αμερικάνικα αυτοκίνητα και κεφάτα πάρτι, φαίνεται πως η ανασύσταση του παρελθόντος δεν είχε πια νόημα. Η λήθη για τους «παλιούς γείτονες» υπήρξε απόλυτη. Ή μήπως ήταν μια συνειδητή ή ασυνείδητη συνωμοσία απόκρυψης γεγονότων και καταστάσεων που κρύβονταν κάτω από το χαλί, μια επιλεκτική αμνησία;[10] ■

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τα γεγονότα αυτά αναφέρει η Μαρία Καρατζόγλου-Χατζησαράντου *Μνήμες μιας ζωής*, αυτοέκδοση 1985.
2. Ο Σααδή Καπόν του Ισχάκ διατηρούσε κατάστημα σιδηρικών και χρωμάτων επί της Μοναστηρίου 30, με έτος ίδρυσης το 1936. Το κατάστημά του έλαβε από την ΥΔΙΠ ο μεσεγγυούχος Κοράκος Κωνσταντίνος.
3. Ο Σουστιέλ Μωύς του Ισαάκ, σύμφωνα με Δελτίο Φορολογικού Ελέγχου της 10/7/1942 που διατηρείται στα ΓΑΚ, διέθετε κατάστημα γυναικείων υφασμάτων στη Σπανδωνή 20 με την επωνυμία «Μικρό Κέρδος» από το 1925, χρησιμοποιούσε κεφάλαιο και πιστώσεις 350.000 προπολεμικών δρχ., είχε στοκ 150.000 δρχ. και τον Ιούνιο 1942 είχε αγοράσει στο όνομα της συζύγου του ένα ισόγειο στην οδό Μακεδονίας 9 αντί 400.000 δρχ. Απασχολούσε μια υπάλληλο και δεν κρατούσε λογιστικά βιβλία, οπότε η Εφορεία προέβη σε εξωλογιστικό προσδιορισμό πωλήσεων και κερδών. Το κατάστημά του δόθηκε από την ΥΔΙΠ στους μεσεγγυούχους Συνανίδη Συμεών και Παυλίδη Σταύρο, σύμφωνα με το Αρχείο της ΥΔΙΠ.
4. Ο Γιοέλ Σαμουήλ του Σολομώντα ήταν συνεταίρος με τον Δαυίδ Μπενδαυίδ σε κατάστημα γυναικείων υφασμάτων και νεωτερισμών επί της Ερμού 3, το οποίο ίδρυσαν το 1931.
5. Ο Κόβο Σαμουήλ του Αβραάμ, με συνεταίρο τον Ισαάκ Ελιέζερ Μόλχο, είχε κατάστημα στην Ερμού 37 με εμπόριο χρωμάτων.
6. Ο Σαλτιέλ Αλβέρτος (Αλμπέρ) του Ιακώβ, μαζί με τον αδελφό του Σολομώντα και τον Ισαάκ Σαμπετάι Μπρούδο, διατηρούσαν κατάστημα ψιλικών-νημάτων στη Βασιλέως Ηρακλείου 11 υπό την ονομασία «Σαλτιέλ Ιακώβ Υιοί & Μπρούδο». Το κατάστημα αυτό παραχωρήθηκε από την ΥΔΙΠ στον Χατζηκωνσταντίνου Κωνσταντίνο.
7. Ο Μπέζα Μωύς του Σαμπετάι είχε επιχείρηση εμπορίας ποδηλάτων στην Ερμού 53 μαζί με τα αδέλφια του Ιωσήφ και Ισαάκ. Ως επιζήσας, έκανε αίτηση ακύρωσης της διαγραφής του από το Επιμελητήριο που είχε γίνει στις 4/3/1943. Η αίτηση έγινε δεκτή στις 9/4/1946, οπότε ξαναγράφτηκε. Λίγους μήνες αργότερα, στις 15/7/1946 ανέλαβε το Ενεργητικό και Παθητικό της επιχείρησης που μετατράπηκε σε ατομική, και έλαβε από το ΕΒΕΘ νέο Αριθμό Μητρώου.
8. Πληροφορία από τον καθηγητή του ΑΠΘ Γιώργο Αντωνίου, από τη μελέτη του για τους εβραίους φοιτητές του Πανεπιστημίου.
9. Σημειώνεται ότι οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης υποχρεώθηκαν από τους Ναζί την 1η Μαρτίου 1943 να υποβάλουν λεπτομερείς δηλώσεις των περιουσιακών τους στοιχείων. Το Αρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας διαθέτει τις δηλώσεις των οικογενειών Μπενσουσάν, Σαρφατή, Τόρρες, Τσιμίνο, Μισραχή, Κοέν, Γιονά, Τσιμπρούτ και Ταμπώχ, όπως και της Ρόζας Μπενσοά.
10. Το άρθρο αυτό, ένα «μνημόσυνο» στους Εβραίους της οδού Καρμπολά, όπως ορθά λέγεται σήμερα, αποτελεί συνέχεια παλιότερου άρθρου μου με τίτλο «Εβραίοι κεκοιμημένοι της οδού Καρμπολά» που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό του Κ.Ι.Σ. *Χρονικά* τον Νοέμβριο του 2007 και το οποίο συμπληρώθηκε το 2018 με τεκμήρια από ελλείποντα ονόματα, προσωπικά, οικογενειακά, επαγγελματικά στοιχεία κ.λ.π. των τότε εβραίων κατοίκων της οδού, από το οργανωμένο πλέον Αρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας από την υπεύθυνή του Αλίκη Αρούχ, που την ευχαριστώ θερμά. Ευτυχώς, ο σχετικός κατάλογος περιλαμβάνει πλέον και 6 επιζήσαντες και όχι μόνο «κεκοιμημένους».

ΠΗΓΕΣ:

— Μαρία Καρατζόγλου-Χατζησαράντου, *Μνήμες μιας ζωής*, αυτοέκδοση 1985
— Αρχείο Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης
— Αρχείο Εμπορικού-Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης
— Αρχείο Υπηρεσίας Διαχειρίσεως Ισραηλιτικών Περιουσιών – Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης
— Εφημερίδες 1945: *Το Φως*, *Λαϊκή Φωνή*
— Προφορικές μαρτυρίες-συνεντεύξεις με τους: Λογοθέτου Ουρανία, Ηλιόπουλο Σαράντη, Μήκα Ελένη

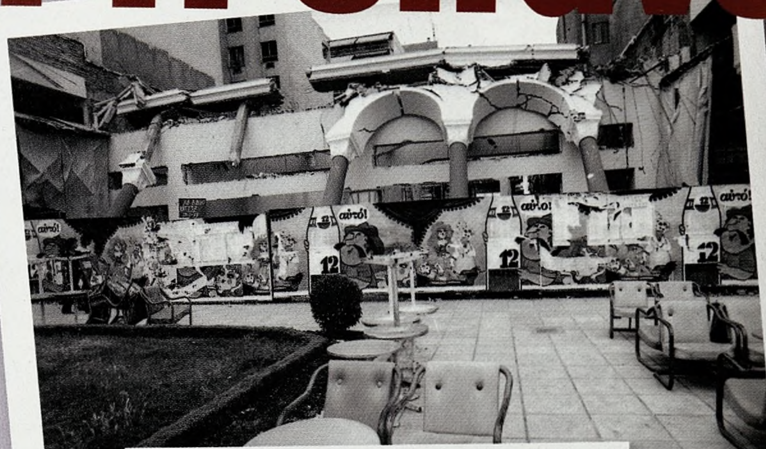
Εισαγωγή: **ΚΩΣΤΑ Δ. ΜΠΛΙΑΤΚΑ**
Δημοσιογράφου - Συγγραφέα

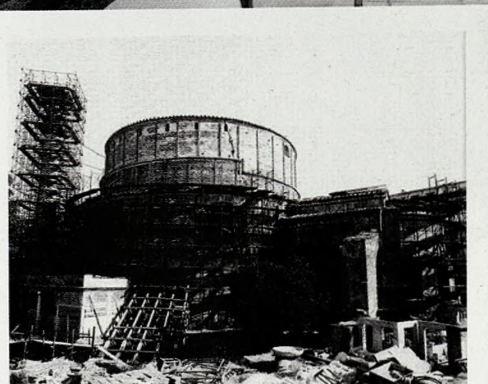
Καταυλισμός σκηνών στον Ν. Σ. Σταθμό.

1978: Η επανεκκίνηση μιας πόλης

Εκείνο το φθινόπωρο του 1978. Ο Παπαζάχος, ο Καραμανλής, η ΥΑΣΒΕ, τα κόκκινα, πράσινα και κίτρινα σπίτια, η ΔΕΘ, η αγωνία για το μέλλον. Όλοι έβλεπαν πια τα γεγονότα να πυκνώνουν. Το γκρέμισμα επιταχυνόταν σαρώνοντας παλιές γειτονιές και βιομηχανικά κτίρια. Παράλληλα, γκρεμίζονταν πολλές από τις αυταπάτες και βεβαιότητες του δημόσιου βίου.

Κάτω Τούμπα, 1978.
Φωτ: Στέργιος Τσιούμας

Η Ροτόντα με υποστυλώματα κατά τη διάρκεια της αποκατάστασης των ζημιών.

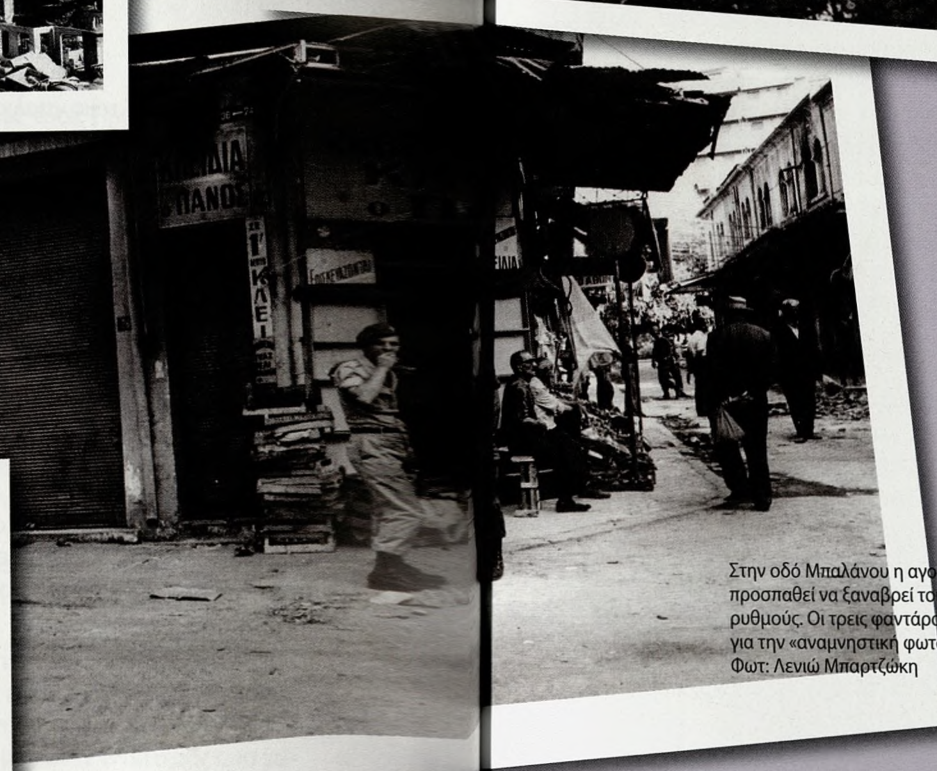
Το περιστρεφόμενο παπούτσι με το τακούνι που «βγάζει μάτι» στην Εγνατία. Το κιτς που άντεξε και στον σεισμό.
Φωτ: Ινώ Ιωαννίδου

Ζημιές στα Παλαιά Δικαστήρια (το σημερινό κτίριο της Τράπεζας Πειραιώς). Γωνία Τσιμισκή και Εθνικής Αμύνης, 1978.
Φωτ: Κωνσταντίνος Σολδάτος

Σεισμόπληκτοι στον χώρο της Πανεπιστημιούπολης,1978.
Φωτ: Κωνσταντίνος Σολδάτος

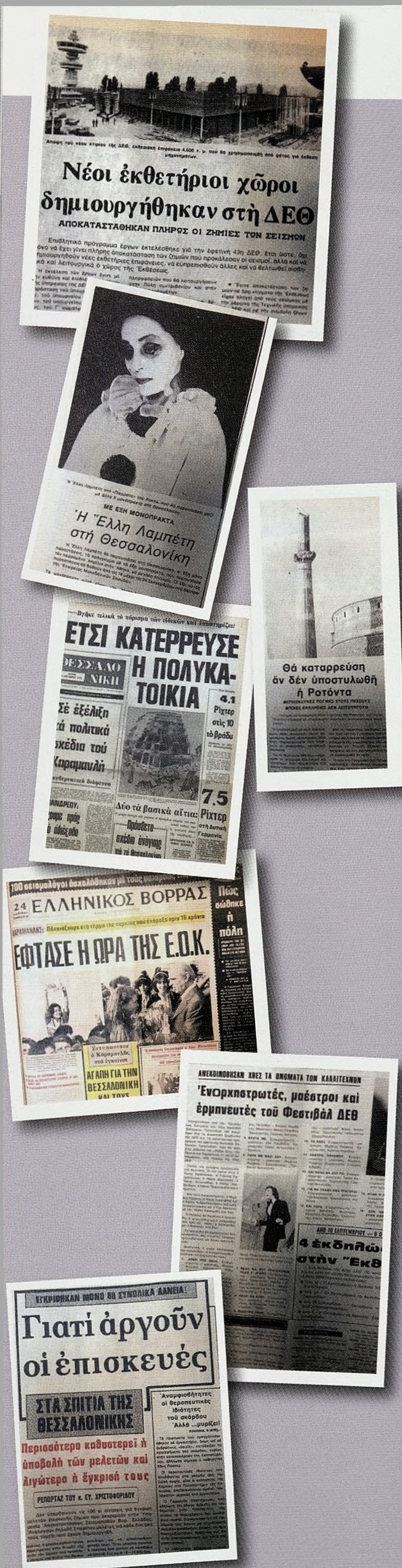

Στην οδό Μπαλάνου η αγορά προσπαθεί να ξαναβρεί τους παλιούς ρυθμούς. Οι τρεις φαντάροι στήνονται για την «αναμνηστική φωτογραφία».
Φωτ: Λενιώ Μπαρτζώκη

Από τις πιο αλλόκοτες, αξέχαστες και οδυνηρές εποχές για έναν Θεσσαλονικιό ήταν το δύσκολο καλοκαίρι του 1978 και το γκρίζο φθινόπωρο μετά τον καταστροφικό σεισμό της 20ής Ιουνίου που έκανε τη Θεσσαλονίκη «πόλη φάντασμα». Ένα μεγάλο κομμάτι του κόσμου (από αυτούς που δεν έφυγαν σε συγγενείς σε γειτονικές πόλεις) έμενε τις νύχτες σε αντίσκηνα. Δεν θα ξεχάσω την εικόνα σε πλατείες, παραλία, αλλά και στο Πανεπιστήμιο, με εκείνα τα ομοιόμορφα λευκά αντίσκηνα του στρατού. Άλλοι γείτονες, άλλες παρέες και μια ατμόσφαιρα αλληλεγγύης για τους μεγαλύτερους και… φλερτ για τους νεότερους.

Λίγοι γενναίοι επιχειρηματίες άνοιγαν δειλά-δειλά τα μαγαζιά τους την ημέρα, αλλά μετά το μεσημέρι έκλειναν και έφευγαν. Στις φοιτητικές μας συζητήσεις λέγαμε ότι η Θεσσαλονίκη θα έχει δύο ευκαιρίες για να μπει σε κανονικούς ρυθμούς. Η μία ήταν οι Βαλκανικοί αγώνες. Τους θυμάστε; Τότε είχαν μεγάλη αίγλη και ήταν μάλλον η μεγαλύτερη σε βαρύτητα αθλητική διοργάνωση των Βαλκανίων, όπως ήθελε και ο τίτλος τους. Είχαν προγραμματιστεί να γίνουν από 11 έως 13 Αυγούστου. Είχαμε αγωνία, αλλά τελικά κόσμος ήρθε στο Καυτανζόγλειο. Δεν ήταν πάρα πολλοί, αλλά ήταν περισσότεροι από τους αναμενόμενους, καθώς αυτοί οι αγώνες ήταν το πρώτο μεγάλο γεγονός σε μια μισολιπόθυμη πόλη που σε έκανε πάλι να αισθανθείς ότι θα βρει τους ρυθμούς της. Το άλλο μεγάλο γεγονός που επρόκειτο να ζωντανέψει την πόλη δυόμισι μήνες μετά τον σεισμό ήταν, βέβαια, η Διεθνής Έκθεση (10-24 Σεπτεμβρίου 1978).

Με τα πρωτοβρόχια του Σεπτεμβρίου τα προβλήματα μπροστά στην ανάγκη «επανέναρξης της πόλης» βγήκαν ένα-ένα στην επιφάνεια. Στη συντριπτική πλειονότητά τους, οι Θεσσαλονικείς είχαν ήδη επιστρέψει στα σπίτια τους ακόμα και σε κίτρινες, ακόμα και σε κόκκινες πολυκατοικίες, παρά τον φόβο του Εγκέλαδου, αλλά και τις αυστηρές προειδοποιήσεις σεισμολόγων και μηχανι-

κών. Στο ρεπορτάζ της *Θεσσαλονίκης* εκείνων των ημερών ο μακαρίτης Γιώργος Φωτιάδης σημείωνε ότι «πολλές σκηνές κρατούνται ‘ρεζέρβα’ (καλούκακού) σε κεντρικούς κόμβους και πλατείες».

Ο *Ελληνικός Βορράς* προειδοποιούσε πως «η Ροτόντα που υπέστη επικίνδυνες ρωγμές στους πεσσούς, θα καταρρεύσει αν δεν υποστυλωθεί», και η *Μακεδονία* είχε ρεπορτάζ για τις εκκλησίες που δεν λειτουργούσαν λόγω ζημιών, αλλά και τις καθυστερήσεις στην έναρξη λειτουργίας των σχολείων λόγω ζημιών σε πολλά διδακτήρια.

Εκείνες τις μέρες βγήκε και το επίσημο πόρισμα για τα βασικά αίτια της κατάρρευσης της πολυκατοικίας στην Πλατεία Ιπποδρομίου. Ο κόσμος πάγωσε διαβάζοντας τα πρωτοσέλιδα στα περίπτερα:

Τα δύο πρώτα αίτια ήταν μικρή αντοχή του μπετόν σε ορισμένα σημεία του σκελετού και η χαμηλή ποιότητα του σκυροδέματος, αλλά και η δυσμενής θέση του κτιρίου που στο τετράγωνο ήταν διπλά «γωνιακό». Επίσης, οι ειδικοί επισήμαιναν την ιδιαίτερη ένταση του σεισμού και την περιορισμένη αντισεισμική προστασία στην πόλη.

Καθημερινά στα ρεπορτάζ γινόταν λόγος για τους κινδύνους για τους περαστικούς, από το γεγονός ότι δεν προχωρούσαν οι κατεδαφίσεις, ενώ οι πολλοί Θεσσαλονικείς που κατέφυγαν στην Περαία, το Μπαξέ και την Αγία Τριάδα ζητούσαν φθηνό εισιτήριο για τις μετακινήσεις τους και επέκταση ωραρίου λειτουργίας των αστικών λεωφορείων της περιοχής από τις 9 μ.μ. στις 11 μ.μ.

Επίσης, γινόταν λόγος για την επείγουσα ανάγκη να στεγασθούν οι άστεγοι και για τις καθυστερήσεις στις διαδικασίες αποκατάστασης των ζημιών. «Ουδέν μονιμότερον του προσωρινού», έγραφε η *Θεσσαλονίκη*, προσθέτοντας: «Προς δόξαν της ελληνικής πολιτείας οι εργασίες θα διαιωνιστούν, ενώ με θαυμαστή ταχύτητα ψηφίζεται το έκτακτο νομοσχέδιο για έκτακτες εισφορές ώστε να καλυφθούν τα 9,5 δισεκατομμύρια που χρειάζονται».

Στη ΔΕΘ έγιναν γρήγορα επισκευές, οι χώροι ευπρεπίστηκαν και καθαρίστηκαν και η διοργάνωση προχώρησε μέσα σε αισθητική και λειτουργική κανονικότητα. Παράλληλα, εγκαινιάστηκε και νέος χώρος που λειτούργησε ως έκθεση μηχανημάτων. Ήταν το γιγάντιο περίπτερο 13, επιφάνειας 4.600 μέτρων, που ακόμα και σήμερα παραμένει το μεγαλύτερο περίπτερο. Εξαίρεση αποτέλεσε το Παλέ Ντε Σπορ, που υπέστη μεγάλες ζημιές και ετέθη εκτός λειτουργίας. Τούτο είχε ως συνέπεια τα εγκαίνια της ΔΕΘ να γίνουν σε υπαίθριο χώρο και το Φεστιβάλ Τραγουδιού να διεξαχθεί στον κινηματογράφο «Ράδιο Σίτυ» στο Φάληρο!

Έπειτα από προσωπική επιθυμία του Κωνσταντίνου Καραμανλή δεν οργανώθηκε επίσημη υποδοχή του. Η ΔΕΘ ανοίγει αυτή τη φορά χωρίς να είναι στη ζωή ο Ιωάννης Βελλίδης. Ο εκδότης και επί πολλά χρόνια πρόεδρός της πέθανε στις 21 Μαρτίου 1978 σε ηλικία 69 ετών.

Ο χρόνος απέδειξε ότι, παρά το γεγονός ότι ιστορικά μνημεία της πόλης, όπως η Ροτόντα και η Αχειροποίητος και άλλες εκκλησίες είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές, και παρά την έλλειψη σχεδίου, τεχνολογίας και υποδομών, η Θεσσαλονίκη άντεξε…

Σύμφωνα, τέλος, με τον Βασίλη Παπαζάχο, «η γένεση του καταστρεπτικού αυτού σεισμού είχε και θετικές συνέπειες, μεταξύ των οποίων είναι η δημιουργία του δικτύου σεισμογράφων του ΑΠΘ, η γένεση του Ινστιτούτου Τεχνικής Σεισμολογίας και Αντισεισμικών Κατασκευών ως πρώτο εθνικό κέντρο διεπιστημονικής έρευνας σε θέματα σεισμών και η ανάπτυξη της έρευνας πάνω σε θέματα όπως τη σεισμική επικινδυνότητα και την πρόγνωση των σεισμών στο Εργαστήριο Γεωφυσικής του ΑΠΘ».

Εκείνο το φθινόπωρο του 1978… Ο Παπαζάχος, ο Καραμανλής, η ΥΑΣΒΕ, τα κόκκινα, πράσινα και κίτρινα σπίτια, η ΔΕΘ, η αγωνία για το μέλλον. Όλοι έβλεπαν πια τα γεγονότα να πυκνώνουν. Το γκρέμισμα επιταχυνόταν σαρώνοντας παλιές γειτονιές και βιομηχανικά κτίρια. Παράλληλα, γκρεμίζονταν πολλές από τις αυταπάτες και βεβαιότητες του δημόσιου βίου.

του ΗΡΑΚΛΗ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Ερευνητή φωτογραφίας

Η σκιά της μνήμης

Σκηνές σεισμοπαθών, στον αρχαιολογικό χώρο των ανακτόρων Γαλερίου, πλατεία Ναυαρίνου, 1978.

Η πόλη μετά τον σεισμό. Ο κόσμος των καταυλισμών.
Φωτογραφία: Ινώ Ιωαννίδου
Επιμέλεια: Γιώργος Αναστασιάδης
Παράρτημα τεύχους 11 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΠΟΛΙΣ

Η φωτογραφία από τα ανάκτορα του Γαλερίου αμέσως μετά τον μεγάλο σεισμό προβάλλει ως πρόσφατο σχετικά, αλλά καίριο ιστορικό τεκμήριο. Οι στιβαρές εργολαβικές οικοδομές, με την καθημερινή θέα στα σπαράγματα της ιστορίας, μοιάζουν να δημιουργούν αγέρωχο κλοιό γύρω από αυτά. Η πόλη που συμπεριφερόταν με αυθάδεια στους κοινόχρηστους χώρους ξαφνικά απλώθηκε σ’ αυτούς παρακλητικά. Οι σκηνές σεισμοπαθών πολιτών στον αρχαιολογικό χώρο υπογραμμίζουν τις κρίσιμες εκείνες στιγμές που η επιστημονική δεοντολογία παρακάμπτεται. Κάπως παράδοξα, χώροι ακατοίκητοι για αιώνες απέκτησαν ξανά προσωρινούς ενοίκους: απλούς πολίτες που, χωρίς την εύκολη διαφυγή του εξοχικού, βρέθηκαν να διανυκτερεύουν σε ανάκτορα, έστω ερειπωμένα. Στη διπλανή ακριβώς οδό Ιπποδρομίου, μια ανάσα απόσταση, σημειώθηκε το μεγάλο δράμα.

Πώς επανεκκινεί η ζωή σε μια πόλη όταν σημαδεύεται από ένα τέτοιο τραυματικό γεγονός; Πώς ξεχνιέται η ταραχή των στιγμών, η αγωνία για εκείνους που βρέθηκαν πίσω, για την επιστροφή σ’ ένα σπίτι που δεν το νιώθει κανείς πια τελείως ασφαλές; Η ανάγκη όμως γεννά λύσεις, έστω και με πρόωρο τοκετό. Η ζωή δεν διακόπτεται, τα τραύματα μπορούν να περιμένουν. Άλλωστε θέλουν χρόνο για να επουλωθούν. Και τα αόρατα τραύματα, τα εσωτερικά, συχνά επουλώνονται πιο αργά. Σαράντα χρόνια μετά, πλανάται μόνο μια σκιά μνήμης στους μεγαλύτερους, μια αόριστη ανησυχία ότι η βοή μπορεί να ξανάρθει.

του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΚΑΜΠΑΡΔΩΝΗ
Συγγραφέα

Μετά σεισμόν προφήτες

Η «επόμενη μέρα» του σεισμού στην οδό Βατικιώτου. Τα ψώνια από το μανάβικο και η παρέα που πίνει στο πεζοδρόμιο με τραπεζάκι τα καφάσια. Μια καινούργια ζωή αρχίζει για τους Θεσσαλονικείς.

Οι μετασεισμικές δονήσεις αποδυναμώθηκαν και σταμάτησαν. Στην οδό Βατικιώτου, όπως σχεδόν παντού, σε όλη την πόλη, η ζωή θα συνεχιστεί απτόπτη, θα κελαρύσει πάλι ασυναίσθητα, αναπόφευκτα, αναγκαστικά. Ό,τι και να κάνεις, θα σε πάρει μαζί της στο ρεύμα του χρόνου, στην κατευναστική καθημερινότητα, στη ρουτίνα της επιβίωσης, του βάσανου και της μικροχαράς. Το βλέπουμε στη φωτογραφία: καφάσια το ένα βαλμένο καπακωτά στο άλλο, από πάνω μια εφημερίδα και το αυτοσχέδιο ημιυπαίθριο τραπεζάκι είναι έτοιμο. Μια μπίρα, άρτος, λίγο τυράκι, καμιά ντομάτα και το παρεάκι: ένας φαντάρος της γειτονιάς με σαρανταοχτάωρη, ο μαγαζάτορας που πουλάει ψωμί, ένας πελάτης, ίσως κι ένας περαστικός φίλος. Κάτσε να πιούμε μια μπίρα, ρε φιλαράκι. Δεν είδες τι γίνεται; Ποιος ζει και ποιος πεθαίνει. Σου τραβάει ένα εξαμισάρι ρίχτερ ενώ ροχαλίζεις δίπλα στην κυρά και σε στέλνει αδιάβαστο. Όποιος γλίτωσε γλίτωσε. Κοίτα τι θα κάνουμε από δω και πέρα. Κάτσε, πάρε ένα μεζέ κι έχει ο θεός. Η Παοκάρα τι λες να κάνει την Κυριακή; Δίπλα άλλοι καταστηματάρχες – τυπικοί Έλληνες από ταινία του '70. Νομίζεις ότι από το Οπωροπωλείο θα βγει σε λίγο και ο Παπαγιαννόπουλος. Μπροστά στο μαγαζί απλωμένα στα καφάσια τα ζαρζαβατικά – να τα ραντίζουμε με λίγο νερό πότε πότε για να φαίνονται φρέσκα. Διότι το εμπόριο δεν σταματάει ποτέ. Σεισμός-ξεσεισμός, το αλισβερίσι συνεχίζεται για να κρατάει τη ζωή στα ίσα της. Η λαχαναγορά ξενυχτάει ό,τι και να συμβεί και πρέπει χαράματα το εμπόρευμα να είναι στο μαγαζί. Όλοι θέλουν να φάνε. Και οι σκηνίτες που ξέμειναν στις αλάνες, και οι άλλοι με τα ραγισμένα σπίτια, και οι πλανώμενοι, και εκείνοι των οποίων η πολυκατοικία άντεξε. Όσοι σώθηκαν, θα πεινάσουν. Το ζαρζαβάτι και δίπλα το αρτοπωλείο είναι η μόνη αιώνια αλήθεια, η μόνη ανάλλαχτη πραγματικότητα. Η επιβίωση. Άρα, να πιούμε καμιά μπιρίτσα, να έχουμε και το νου μας στο μαγαζί. Διότι ο πελάτης, κύριε, ό,τι και να γίνει θα 'ρθεί να ψωνίσει. Γλίτωσες από την κακιά ώρα; Θα ζήσεις χίλια χρόνια. Άντε, τώρα, φτου κι απ' την αρχή. Έχουμε ακόμα πολύ αβάντσο.

Ο φαντάρος:
-Πότε λες θα γίνει ο επόμενος σεισμός;
Ο μαγαζάτορας:
- Ποιος ξέρει μετά από πόσα χρόνια... Άραγε θα τον προλάβουμε; Ή θα τον χάσουμε;

Η πόλη μετά τον σεισμό. Ο κόσμος των καταυλισμών.
Φωτογραφία: Ινώ Ιωαννίδου
Επιμέλεια: Γιώργος Αναστασιάδης
Παράρτημα τεύχους 11 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΠΟΛΙΣ

του ΣΤΡΑΤΟΥ ΣΙΜΙΤΖΗ
Συγγραφέα

Όταν σταμάτησε η ζωή

Οδός Ιπποδρομίου, 1978. Φωτ: Στέργιος Τσιούμας

Χτυπημένο από τον σεισμό και όλο το συγκρότημα της Παλιάς Αγοράς.

Σημ: Οι φωτογραφίες προέρχονται από το Παράρτημα τεύχους 11 του ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠΌΛΙΣ. Η πόλη μετά τον σεισμό. Ο κόσμος των καταυλισμών.
Φωτογραφίες: Ινώ Ιωαννίδου, Λενιώ Μπαρτζώκη.
Επιμέλεια: Γιώργος Αναστασιάδης.

Σεισμογενής περιοχή

Αρκετοί είναι οι ισχυροί σεισμοί που έχουν καταγραφεί στη Θεσσαλονίκη και στην ευρύτερη περιοχή.

Τους παραθέτουμε χρονολογικά.
- **597 μ.Χ. 6,9 R Μεγάλες Καταστροφές και ζημιές.**
- **620 μ.Χ. Ισχυρός καταστροφικός σεισμός. Μεταξύ άλλων καταστράφηκαν ολοσχερώς οι Ι.Ν του Αγίου Δημητρίου και της Αγίας Σοφίας. Επίσης, μεγάλο τμήμα των τειχών.**
- **667 μ.Χ. 6,6 R Πολλές ζημιές στα κτίρια.**
- **1035–1037 μ.Χ. Ισχυρός σεισμός. Καταστροφή του Ι.Ν. Αγίας Σοφίας που είχε ανεγερθεί εκ νέου.**
- **1430 μ.Χ. 26 Φεβρουαρίου. Ισχυρός σεισμός, μεγάλες ζημιές στα τείχη.**
- **1677 μ.Χ. Βασιλικά, 6,5 R.**
- **1765 μ.Χ. 16 Νοεμβρίου.**
- **1902 μ.Χ. 8 Απριλίου, Άσσηρος.**
- **1905 μ.Χ. Άθως 7,5 R.**
- **1932, 26 Σεπτεμβρίου 7,9 R Ιερισσός Χαλκιδικής. Τρομακτικός σεισμός, μεγάλες καταστροφές, αισθητός σ' ολόκληρη τη Βόρεια Ελλάδα.**
- **1978, 20 Ιουνίου, ώρα 23:03:21, 6,7 R Βόλβη.**

Πηγή: «Η σεισμική επικινδυνότητα της Θεσσαλονίκης». Άρθρο των Β. Παπαζάχου, Α. Κυρατζή και Π. Χατζηδημητρίου, Θεσσαλονίκη, τόμος 2ος, 1.4.1990

Μετασεισμικός καταυλισμός 200 μέτρα από το αεροδρόμιο με θέα στη θάλασσα.

Ήταν Ιούνιος. Η βραδιά ήταν ζεστή. Πολλοί απολάμβαναν τη δροσερή μπύρα. Άλλοι πάλι τη μακαρονάδα ή τα μεζεδάκια τους.

Γενικά κέντρα, καφέ και μπαρ ήταν γεμάτα.

Σε ένα καφέ στην περιοχή της 25ης Μαρτίου στην παραλία ήμουν και εγώ με την παρέα μου. Το Μέγαρο Μουσικής δεν είχε ακόμη ανεγερθεί.

Την ώρα που χτύπησε ο εγκέλαδος, ώρα 23:03:21, το κτίριο πάνω από τα κεφάλια μας άρχισε να κλυδωνίζεται και να παλινδρομεί.

«Γέρνει, γέρνει», φώναξε έντρομος ένας από την παρέα. Και μετά πιο ανακουφισμένος είπε: «Δεν πέφτει, δεν πέφτει».

Οι θαμώνες πλήρωσαν βιαστικά και ο καθένας πήρε τον δρόμο για το σπίτι του.

Στους δρόμους κυκλοφορικό χάος. Μέχρι το κέντρο έκανα γύρω στα τρία τέταρτα. Όλοι οι Θεσσαλονικείς έδειχναν πως είναι εν κινήσει.

Κάποια στιγμή έφτασα στο σπίτι μου, οδός Στρατηγού Καλλάρη. Βρήκα τους ηλικιωμένους γονείς μου να με περιμένουν στην είσοδο του κτιρίου. Για μια ακόμη φορά είχα διαπιστώσει την τεράστια δύναμη της ψυχής. Η μητέρα μου, με έντονο κινητικό πρόβλημα, προ του κινδύνου, είχε κατέβει ένα-ένα τα σκαλοπάτια για να φτάσει στην είσοδο.

Όπως έκαναν το βράδυ εκείνο όλοι οι Θεσσαλονικείς, το ίδιο κάναμε και εμείς. Μαζευτήκαμε σ' έναν ανοιχτό χώρο, μακριά από πιθανές αποκολλήσεις σοβάδων και τσιμέντων.

Με κουβέντα, παγωμένα χαμόγελα και αστεία που έβγαιναν για να πάρουμε όλοι λίγο κουράγιο, πέρασε η νύχτα. Κάποιοι λαγοκοιμήθηκαν στα καθίσματα.

Ξημέρωσε η μέρα, ενώ διάφορες πληροφορίες και νέα έρχονταν από κάθε σημείο της πόλης. Ευτυχώς τα περισσότερα ήταν «ράδιο αρβύλα». Μέχρι που έσκασε η τραγική είδηση για την κατάρρευση οικοδομής στην Πλατεία Ιπποδρομίου. Η είδηση πως είχαμε 43 νεκρούς δυστυχώς επιβεβαιώθηκε.

Από την επόμενη κιόλας, σε ανοιχτά μέρη στήθηκαν σκηνές για να φιλοξενήσουν σεισμοπαθείς.

Πολύ σύντομα, επίσης, συνεργεία πολιτικών μηχανικών οργανώθηκαν από τους αρμόδιους φορείς και υπηρεσίες βγήκαν στους δρόμους για να επιθεωρήσουν τα κτίρια και να εκτιμήσουν τις ζημιές.

Πράσινο, κόκκινο, και κίτρινο ήταν τα χρώματα με τα οποία χαρακτηρίστηκαν τα κτίρια.

Πράσινο για ελαφρές ζημιές, κατοικήσιμες και ασφαλείς.

Κόκκινο για τα ακατάλληλα, μέχρι της αποκατάστασης των ζημιών.

Κίτρινο για ελαφρές ζημιές για επισκευή.

Πάντως, αν κρίνει κάποιος από τις ζημιές που προξένησε ο σεισμός, συμπεραίνει πως η συμπεριφορά των κτισμάτων στη Θεσσαλονίκη ήταν πολύ καλή.

Στην πόλη και την κοινωνία η μετασεισμική εικόνα είχε δύο όψεις.

Τις δυο -τρεις πρώτες μέρες επικρατούσαν βουβαμάρα, ανασφάλεια και νευρικότητα μεταξύ των κατοίκων.

Όμως, όσο η μετασεισμική αλληλουχία άρχισε να αραιώνει, η πόλη άρχισε και πάλι να κινείται.

Στην αρχή η κίνηση ήταν έντονη μόνο τις πρωινές ώρες, ενώ κατά τις βραδινές επικρατούσε ησυχία, με τους δρόμους άδειους και την κυκλοφορία περιορισμένη.

Όμως, πολύ γρήγορα οι Θεσσαλονικείς ξεπέρασαν τον τρόμο και την ανασφάλεια που προκάλεσε ο σεισμός και επανήλθαν στην ομαλότητα και την κανονικότητα της ζωής τους.

Όμως, ένας ισχυρός σεισμός 6,7R είναι μια τραυματική εμπειρία και συχνά αφήνει πίσω, εκτός από τις καταστροφές και ζημιές και τις ανθρώπινες απώλειες, ψυχολογικά προβλήματα, φοβίες και εκνευρισμούς.

Και ο σεισμός της 20ής Ιούνιου δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Όσο κι αν τα συμπτώματα αυτά είναι περιστασιακά και έχουν σύντομη διάρκεια.

Στην οδό Μπαλάνου η αγορά προσπαθεί να ξαναβρεί τους παλιούς ρυθμούς. Οι τρεις φαντάροι στήνονται για την «αναμνηστική φωτογραφία». Φωτ: Λενιώ Μπαρτζώκη

του ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥ

Οι τεχνικοί αποφασίζουν για όλα

Ο «κρανίου τόπος» στην πλατεία Ιπποδρομίου.

Οι κατασκηνώσεις που διάφοροι φορείς έστησαν το καλοκαίρι για πραγματικούς και φανταστικούς σεισμοπαθείς, σταδιακά εγκαταλείπονται από τους ενοίκους τους, ερημώνουν και πνίγονται στις πρώτες βροχές. Αργά ή γρήγορα, όλοι βρίσκουν κάποιο κατάλυμα στα πέριξ. Στα πέριξ. Διότι οι Θεσσαλονικείς αποφεύγουν να μπουν στους χώρους δουλειάς τους ή περιορίζουν την παραμονή τους στο ελάχιστο. Εξαφανίζονται και από τα σπίτια τους. Δύο χιλιάδες διαμερίσματα κατεδαφιστέα προς ανοικοδόμηση, 7.500 διαμερίσματα με βαριές βλάβες, 60.000 διαμερίσματα με ελαφρότερες. «Καλούνται οι συνιδιοκτήται της οικοδομής οδού ... 2, εις συνέλευσιν την 8ην Σεπτεμβρίου 6 μ.μ. με θέμα 'αποκατάστασις ζημιών εκ των σεισμών'». (Υπογράφει μια προσωρινή επιτροπή, που αναγκάζεται να δημοσιεύσει την πρόσκληση στην εφημερίδα. Όλοι οι «συνιδιοκτήται» είναι εξαφανισμένοι).

Οι σεισμοί συνδέονται με οποιοδήποτε άλλο αίτημα. Κάποιο δημοτικό συμβούλιο ζητάει να αυξηθεί ο αριθμός εισακτέων από τη Θεσσαλονίκη, διότι ο σεισμός επηρέασε την προετοιμασία των υποψηφίων. Αποφασίζει να διαθέσει στους ενδιαφερόμενους ασφαλή δημόσια κτίρια για να μελετούν.

Η αντοχή των δημοσίων κτιρίων αμφισβητείται. Θα αντέξουν σε ένα νέο σεισμό; Η απορία αυτή, τόσο φυσιολογική σε ιδιωτική κλίμακα, δημιουργεί συγκρούσεις όταν μετασχηματίζεται σε συνδικαλιστικό αίτημα. Το προσωπικό ίσως δεν μπει για δουλειά. Θα το πει το σωματείο. Μανάδες με μικρά παιδιά, οικογενειάρχες περιμένουν μια απάντηση από το σωματείο. (Σκληρά, απαιτητικά βλέμματα). Η εργοδοσία βεβαιώνει ότι όλα είναι καλά, διότι το βεβαιώνουν οι μηχανικοί της. Αλλά οι μηχανικοί μπορούν μόνον να βεβαιώσουν ότι τα κτίρια έπαθαν ζημιές ή δεν έπαθαν. Όχι ότι θα αντέξουν έναν νέο σεισμό. Και ποιος μπορεί να το βεβαιώσει; Ποιος μπορεί να πάρει ευθύνη;

Οι Θεσσαλονικείς ανακτούν την εμπιστοσύνη τους για το μέλλον της πόλης τους χάρη σε μια ψευδαίσθηση που λέγεται Χαλκιδική. Τη γεμίζουν με πάσης λογής αυθαίρετα κτίσματα, λυόμενα και μη. Μπορεί οι κατασκευές να έχουν τα χάλια τους, αλλά ο τόπος δημιουργεί αίσθηση ασφάλειας διότι δεν «κουνήθηκε» το '78. Υπάρχουν μέρες του Αυγούστου και του Σεπτεμβρίου που γίνονται τριάντα συλλήψεις ημερησίως για την κατασκευή αυθαιρέτων. Τριάντα περιπτώσεις που δεν είναι παρά σταγόνες στον ωκεανό. Η Καλλικράτεια και η Κασσάνδρα οικοδομούνται συνεχώς. Τη νύχτα ακούγονται οι ήχοι των σφυριών, ήχοι καθησυχαστικοί. (Οι περισσότεροι αγνοούν τον σεισμό του '32).

Κι όσο τα αυθαίρετα γεμίζουν τη Χαλκιδική, στη Θεσσαλονίκη παίζεται το δράμα των δανείων, με πρωταγωνίστρια την Υπηρεσία Αποκαταστάσεως Σεισμοπαθών Βορείου Ελλάδος, κοινώς ΥΑΣΒούλα, και συμπρωταγωνίστριες τις τράπεζες.

«Κάθε ιδιοκτήτης που το ακίνητό του φέρει ένδειξη κόκκινη ή κίτρινη μπορεί να αναθέσει σε διπλωματούχο μηχανικό την εκπόνηση της μελέτης σύμφωνα με ειδικές προδιαγραφές. Στη συνέχεια η μελέτη υποβάλλεται σε κλιμάκιο μηχανικών της ΥΑΣΒΕ που εδρεύει σε υποκατάστημα τράπεζας της περιοχής του για έλεγχο και για καθορισμό του ύψους δαπάνης της αποκατάστασης, σύμφωνα με τις συμβατικές τιμές μονάδας που έχουν ανακοινωθεί. Με πρόταση του κλιμακίου της ΥΑΣΒΕ προς το υποκατάστημα, ο ενδιαφερόμενος δύναται να δανειοδοτηθεί και να αναθέσει την αποκατάσταση σε ιδιώτη κατασκευαστή», γράφει κάποια ανακοίνωση. Αλλά οι τράπεζες ζητούν και πρόσθετες εξασφαλίσεις, η γνωμάτευση της ΥΑΣΒΕ δεν επαρκεί.

Κι έτσι, τα κλιμάκια της ΥΑΣΒΕ παραμένουν άνεργα. Οι τράπεζες δεν χορηγούν δάνεια για τις αποκαταστάσεις. Οι ενδιαφερόμενοι πιέζονται από τον χρόνο καθώς μπαίνουμε στο φθινόπωρο και καταφεύγουν σε πρόχειρες λύσεις. Αρχίζουν αποκαταστάσεις με αυτοχρηματοδότηση χωρίς μελέτη και επίβλεψη από μηχανικούς, και φυσικά «χωρίς οποιαδήποτε εγγύηση ότι οι αποκαταστάσεις αυτές θα επαναφέρουν τα στοιχεία των οικοδομών που παρουσιάζουν φθορές στην προηγούμενη τουλάχιστον αντοχή». Ποια εγγύηση; Ο κυρ-Μανόλης ο μάστορας είναι αυτός που εγγυάται. Αυτόν μπορούμε να πληρώσουμε.

Λίγο-λίγο η ζωή παίρνει εμπρός, με κόκκινα και κίτρινα, οι μηχανικοί πηγαινοέρχονται και ο περιζήτητος κλάδος τους βιώνει για λίγο αυτό που είπε κάποτε ο Ιωσήφ Βησαριόνοβιτς: «Αφήστε τις πολλές κουβέντες. Οι τεχνικοί αποφασίζουν για όλα».

Περιοχή Παπάφη, 1978. Φωτ: Στέργιος Τσιούμας

Η πόλη μετά τον σεισμό. Ο κόσμος των καταυλισμών.
Φωτογραφίες: Ινώ Ιωαννίδου, Λενιώ Μπαρτζώκη.
Επιμέλεια: Γιώργος Αναστασιάδης
Παράρτημα τεύχους 11 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΠΟΛΙΣ

Κείμενο – Φωτογραφίες:
ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΤΣΙΟΥΜΑ
Αρχιτέκτονα –εικαστικού

Ανάδυση

Τέσσερις ήμασταν και πηγαίναμε. Ο καθένας μας κρατούσε κι από ένα ποδαρικό του μεταλλικού μπρούντζινου κρεβατιού. Μάλιστα, μετά από ένα παράγγελμα, είχαμε συντονίσει τον βηματισμό μας και η μεταλλική κατασκευή σαν να έπλεε σε μια ιδεατή ίσαλο γραμμή. Δεν τραμπάλιζε!

Το υπερυψωμένο κεφαλάρι με τις στριφτές μπρουντζοσωλήνες στραφτάλιζε στον μεσημεριάτικο ήλιο. Στην πιο χαμηλή βάση, εκεί που ακουμπούν τα πόδια, υπήρχε μια μπρούντζινη σκαλιστή θήκη σαν κορνίζα, που είχε μέσα μια φωτογραφία κάποιου βάζου με λουλούδια, πλαστικοποιημένη. Το στρώμα σκέπαζε μια γκρι κουβερτούλα και από πάνω το κατωσέντονο με αχνά χρώματα. Στη θέση των ποδιών, στο κάτω μέρος, διπλωμένο με επιμέλεια το πανωσέντονο.

Θεσσαλονίκη, οδός Παπάφη, μπροστά από την κεντρική πύλη του ομώνυμου ορφανοτροφείου. Μεταφέραμε αυτό το κρεβάτι από την οδό Αετοράχης που ήταν το σπίτι της γιαγιάς, στην οδό Ύδρας και Πεστών γωνία, τρία τετράγωνα πιο κάτω. Εκεί είχαμε την έδρα μας. Το εργαστήριο και το σπίτι. Ένα χαριτωμένο ερείπιο, μονοκατοικία, που στην οδό Ύδρας είχε μια όψη σκαλωτή σαν να ανεβαίνεις και να κατεβαίνεις προς ένα βάθρο, και στην οδό Πεστών, όπου ήταν και η είσοδος, σκέπαζε τη βεράντα μια αναρριχώμενη αγριοτριανταφυλλιά. Στην πίσω αυλή, ένας κισσός σκαρφαλωμένος στο παραπόρτι και διάφορα δέντρα, βλάστηση, περιμετρικά στη μικρή χωμάτινη αυλή. Τελειόφοιτοι Αρχιτεκτονικής τότε.

Στην οδό Παπάφη και μπροστά στο ορφανοτροφείο επικρατούσε μια περίεργη κινητικότητα. Πολυκοσμία, αλλά βουβή. Λιγοστά αυτοκίνητα με προσεκτικούς ελιγμούς περνούσαν ανάμεσα στον κόσμο που βάδιζε καταμεσής του δρόμου προς διάφορες κατευθύνσεις. Ενώ άκουγες τις κουβέντες τους, δεν καταλάβαινες τι έλεγαν. Μεσημέρι, πλήρης άπνοια. Όπως όταν σκαλίζεις μια μυρμηγκοφωλιά και προκαλείται αναστάτωση.

Την είδα να έρχεται από την αντίθετη κατεύθυνση προς το μέρος μας. Ήταν αναμφίβολα μια όμορφη κοπέλα! Απέπνεε κάτι το εξωτικό και αιθέριο, άπιαστο. Στενόμακρο πρόσωπο, ανοιχτόχρωμη επιδερμίδα, βαμμένα ξανθά σχεδόν άσπρα τα μαλλιά της. Φορούσε ένα σορτσάκι ροζ από μπουρνουζέ βαμβακερό με άσπρο σιρίτι στο περίγραμμα των γλουτών και τη μέση, ένα λευκό τσιτάκι ίσα-ίσα και άσπρες διχαλωτές σαγιονάρες.

«Έλα μαζί μας, θα σε κάνουμε βασίλισσα», της πέταξα μόλις διασταυρωθήκαμε. Έβγαλε ένα τρανταχτό αλλά κοφτό γέλιο, κοίταξε πέρα, πάνω και μετά άρχισε να τρέχει.

Είκοσι μία Ιουνίου του 1978. Η επαύριον του μεγάλου σεισμού στη Θεσσαλονίκη.

Είχαν προηγηθεί τις προηγούμενες ημέρες κάποια ταρακουνήματα που ανυποψίαστοι το διασκεδάζαμε. Εξάλλου, τελειόφοιτοι ήμασταν, ετοιμάζαμε τις διπλωματικές μας εργασίες, άρχιζε το καλοκαίρι. Ήμασταν μαζεμένοι στο «σπιτάκι» για ένα αποχαιρετιστήριο γλέντι. Το βράδυ της εικοστής Ιουνίου, γύρω στις έντεκα – δεν το θυμάμαι, έχω κενό μνήμης κάποιων δευτερολέπτων, μου το είπανε αργότερα – ούρλιαξα: «Είναι δυνατός αυτός! Όλοι έξω!» Διαισθητικά!

Θυμάμαι μόνο να γυρίζω το βλέμμα μου προς την έξοδο και μετά τον εαυτό μου έξω στον δρόμο και τα πόδια μου να τρέμουν. Η Έλλη να είναι κρεμασμένη από το μπράτσο μου σαν χειρολαβή λεωφορείου και η Ειρήνη να με αγγίζει στα ακροδάκτυλα τρέμοντας. Στον σκοτεινό δρόμο και τον γεμάτο σκόνη αέρα οι περίοικοι πηγαινοέρχονταν αμήχανοι. Γρήγορα διαδόθηκε η φήμη ότι είδαν κάποια γριά, άπλυτη με ξέμπλεκα μαλλιά να κρατάει μια βαλίτσα γεμάτη στάχτες!

Τίποτα δεν θα είναι πια το ίδιο στη Θεσσαλονίκη. Ήταν η αφορμή να αλλάξει η πόλη, να ανοιχτούν καινούργιοι δρόμοι, να επωφεληθούν οι πονηροί. Κουτσά στραβά, όπως πάντα. Τίποτε. Καινούργια μέρα! Καινούργια ζωή!

Κάτω Τούμπα, 1978

του ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥ

Συκάμινα κάτω από την άσφαλτο:

Η συνοικία του Αγίου Αθανασίου

Οι λέξεις που δεν επαρκούν

Στις συγγραφικές αναθέσεις υπάρχει συνήθως ένας μέγιστος αριθμός λέξεων που δεν μπορείς να υπερβείς· οι λέξεις συμπληρώνονται χωρίς να προλάβεις να αναφερθείς παρά ελάχιστα -κι αυτό για μερικούς μόνον- στους πρωταγωνιστές της ιστορίας που κρύβεται πίσω από αυτήν που διηγείσαι. Κι αυτή που κρύβεται εδώ είναι η ιστορία μιας ξεχασμένης εποποιίας, της εποποιίας των Χριστιανών της μεγαλύτερης οθωμανικής πόλης στην Ευρώπη μετά την Κωνσταντινούπολη. Γι' αυτούς θέλω να μιλήσω· να μιλήσω για άρχοντες αληθινούς, που οι σημερινοί τους αγνοούν και δεν πρόκειται ποτέ να αφιερώσουν κάποιον δρόμο στο όνομά τους. Να μιλήσω για άρχοντες που ίσως δεν ήξεραν γράμματα, αλλά χάρισαν στους ομόθρησκούς τους σχολεία· για άρχοντες που έζησαν μακριά, αλλά χάρισαν στους ομόθρησκούς τους νοσοκομεία. Γι' αυτούς ποτέ δεν επαρκούν οι λέξεις.

Η ιστορία που θα διηγηθώ είναι η ιστορία ενός προαστίου. Σκεφτείτε, μετά από εκατό χρόνια κάποιος να διηγείται ιστορίες για τα προάστια της Θεσσαλονίκης και οι ακροατές να μη θυμούνται ποιο ήταν το Πανόραμα. Διότι η πόλη θα έχει δεκαπλάσια έκταση, τα σημερινά ενδιαιτήματα των ευπόρων θα έχουν μετατοπιστεί στα υψώματα πάνω από τις λίμνες του Λαγκαδά και τη θέση των μονοκατοικιών θα έχουν πάρει λαϊκές πολυκατοικίες. Το ίδιο δεν συνέβη άλλωστε με τη συνοικία του Αγίου Αθανασίου; Οσάκις την αναφέρω, με ρωτάνε πού βρίσκεται, κι όταν εξηγώ τη θέση, απογοητεύονται. Μερικά πυκνά κτισμένα τετράγωνα γύρω από την Εγνατία, δρόμοι χωρίς τίποτε όμορφο. Κι όμως, κάποτε αυτή η περιοχή ήταν πιο «αριστοκρατική» από ό,τι το Πανόραμα στην εποχή μας.

Οδός που δεν υπάρχει σήμερα, κάθετος στην Εγνατία. Ο μιναρές της Αχειροποιήτου. (Λεπτομέρεια. Συλλογή Β. Α. Μαυρομμάτη).

Το κατάστιχο

Πολλά καλοκαίρια, όταν γνωστοί και φίλοι πήγαιναν σε διακοπές ή σε μακρινά ταξίδια, εγώ ανέβαινα τα σκαλιά στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας και ξεφύλλιζα το λογιστικό κατάστιχο της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου. Ακούγεται σαν κάτι σκονισμένο, αλλά δεν είναι έτσι. Αναλογίσου την πυρωμένη καλοκαιρινή άσφαλτο, τη δυσκολία να βρεις θέση στάθμευσης κι ύστερα την ευχάριστη είσοδο σε έναν κλιματιζόμενο χώρο. Το Αρχείο αρχικά στεγαζόταν σε μια πολυκατοικία στο Σιντριβάνι, μετά μεταφέρθηκε στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και εδώ και χρόνια εφησυχάζει στο ψηλοτάβανο πρώην Ρωσικό Νοσοκομείο της οδού Παπαναστασίου, που θα ήταν δροσερό ακόμη κι αν δεν είχε κλιματισμό. Εκεί, ευγενικές αρχειονόμοι μου εμπιστεύονταν, με προσοχή, το παλιό κατάστιχο, με τις χιλιάδες εγγραφές του. Πόσο μακάριζα την τύχη που μου έμαθε μερικά λογιστικά! Οι αρχικές σημειώσεις μου ήταν λίγες, 2-3 σελίδες μόνον. Αλλά σιγά-σιγά, κι όταν λέω σιγά-σιγά εννοώ τριάντα και ίσως παραπάνω χρόνια, οι δυσνόητες λέξεις έγιναν ολοένα και πιο ερμηνεύσιμες, κάθε όνομα και κάθε λεπτομέρεια συνδυάστηκε με κάποιο άλλο όνομα και κάποια άλλη λεπτομέρεια, οι σημειώσεις πλήθαιναν και η συνοικία του Αγίου Αθανασίου στον 19ο αιώνα έπαψε να έχει μυστικά για μένα.

Οικία Κυριάδη, σημερινή οδός Παπαγεωργίου, συνοικία Αγίου Αθανασίου.

Δεν είναι παράξενο που οι περισσότεροι σύγχρονοι Θεσσαλονικείς χρειάζονται χρόνο για να θυμηθούν ποια είναι η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου. Έχοντας αποκοπεί από το κέντρο της πόλης, ακόμη κι αν οι πρόγονοί τους έζησαν γενιές ολόκληρες σ' αυτό, σκέφτονται την Εγνατία σαν μια ευθεία που απλώς διχοτομεί τον οικοδομημένο χώρο. Συλλαμβάνουν την πόλη ως δισδιάστατη εικόνα. Κάποτε, όμως, η εκκλησία αυτή ήταν η αυτονόητη αναφορά των Ελλήνων της Θεσσαλονίκης και η γύρω συνοικία μία από τις παλαιότερες, και οπωσδήποτε η πολυπληθέστερη και η πλουσιότερη ελληνική. Αρκεί και μόνον το γεγονός ότι τα πρώτα χριστιανικά σχολεία της Θεσσαλονίκης ιδρύθηκαν στους δρόμους της, αρκεί ότι στους επιτρόπους της εκκλησίας περιλαμβάνονται οι σημαντικότεροι Θεσσαλονικείς των τελευταίων τριακοσίων χρόνων.

Γύρω από μια παλιά αυλή

Τον 16ο αιώνα τη θέση του Αγίου Αθανασίου κατείχε μια παλιά, ιδιωτική εκκλησία. Βρισκόταν στη μέση μιας αυλής, η οποία είχε εμβαδόν περίπου δύο χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα. Γύρω της απλώνονταν καταστήματα και μονώροφες κατοικίες. Στη δυτική πλευρά της αυλής υπήρχαν αγιορειτικά μετόχια: της Σιμωνόπετρας, της μονής Ιβήρων και του Αγίου Παύλου. Η ίδια η αυλή υπήρξε διαδοχικά μετόχι της μονής Βατοπεδίου και της μονής Ζωγράφου. Στα 1569 ένας γέροντας μητροπολίτης αγόρασε την αυλή με τα κτίσματά της και τη δώρισε στη Μονή των Βλατάδων.

Ήδη από τότε ο τόπος ήταν πυκνοκατοικημένος. Αρκετοί από τους κατοίκους του ήταν καινούργιοι· είχαν έρθει από άλλες πόλεις ή χωριά. Ωστόσο δεν ζούσαν εκεί μόνον Χριστιανοί. Δίπλα στον Άγιο Αθανάσιο βρίσκεται η Αχειροποίητος, που ήταν τότε ισλαμικό τέμενος και ολόγυρά του κατοικούσαν εκατοντάδες μουσουλμάνοι. Τον 16ο αιώνα αρκετοί από αυτούς ήταν προσήλυτοι, είχαν δηλαδή γεννηθεί Εβραίοι ή Χριστιανοί και είχαν ασπαστεί το Ισλάμ στη διάρκεια της ζωής τους. Ίσως ήταν προσήλυτοι εκείνοι που διαμαρτύρονταν στις αρχές ότι οι Χριστιανοί έκαναν θόρυβο στις ταβέρνες τους και έθιγαν την ηρεμία της γειτονιάς. Μη φαντάζεσαι, δηλαδή, τη συνοικία ως κάτι αναλλοίωτο, με θρησκευτικές ομάδες περιχαρακωμένες. Φαντάσου τη σαν κάτι που συνέχεια άλλαζε, σαν μια πραγματικότητα ετερόκλητη, όπου οι άνθρωποι αντιμετώπιζαν πολλά στην καθημερινή ζωή τους. Συχνά πέθαιναν νέοι, άλλοτε αναγκάζονταν να αλλάξουν συνοικία και άλλοτε να αλλάξουν θρησκεία, δηλαδή να εξισλαμιστούν για να πληρώνουν λιγότερο φόρο.

Ερείπια και πεσμένες κολώνες

Βόρεια από τον ναό πρέπει να σώζονταν ερείπια ενός παλαιού κτίσματος, όπως μαρτυρεί το τοπωνύμιο «Μαύρη Πέτρα». Το έδαφος ήταν λίγο ανηφορικό και τα οικόπεδα επικοινωνούσαν μεταξύ τους με σκάλες.

Νότια από τον ναό, η οδός που σήμερα ονομάζουμε «Πρασακάκη» (από το όνομα της ευεργέτιδας των ελληνικών σχολείων) ονομαζόταν «δρόμος της πράσινης κολώνας», προφανώς από κάποια κολώνα που σωζόταν κατάχαμα, κατάλοιπο κι αυτή αρχαίου κτιρίου. Εκεί βρισκόταν και το παμπάλαιο σχολείο της χριστιανικής κοινότητας, ίσως χτισμένο στο οικόπεδο στο οποίο είχε απομείνει η κολώνα. Αυτό το οικόπεδο περιήλθε το 1905 στη Φιλόπτωχο Αδελφότητα Κυριών (όπου σήμερα το μέγαρό της). Το διπλανό δρομάκι (η σημερινή οδός Στεφάνου Τάττη, από το

Αρχοντικό στην οδό Μόδη, συνοικία Αγίου Αθανασίου.

όνομα άλλου ευεργέτη) οδηγούσε σε ένα ροδώνα, που απλωνόταν ως πίσω από την Αγία Σοφία.

Όπως συνέβη με πολλά μοναστήρια και μετόχια, έτσι και στην περίπτωση του Αγίου Αθανασίου η αύξηση των περιοίκων οδήγησε στον σχηματισμό ενορίας και στη μετατροπή του μοναστηριακού μετοχιού σε ενοριακό ναό. Η μονή Βλατάδων διεκδίκησε στα δικαστήρια και στα πατριαρχεία τον τόπο και την εκκλησία, αλλά μακροπρόθεσμα το παιχνίδι ήταν χαμένο. Είχε να αντιμετωπίσει μια ολοένα και μεγαλύτερη ενορία. Άλλωστε, λίγο πριν από το 1818 η εκκλησία κάηκε και αμέσως οι περίοικοι, με επίτροπο τον Νικόλα Στεργίου για τον οποίον θα μιλήσουμε στη συνέχεια, έχτισαν αυτήν που γνωρίζουμε. Τα σκαλάκια που κατεβαίνουμε από το δρόμο στην αυλή της εκκλησίας δείχνουν πού βρισκόταν το επίπεδο του εδάφους πριν από διακόσια χρόνια.

Η εκκλησία ξαναχτίζεται (1818)

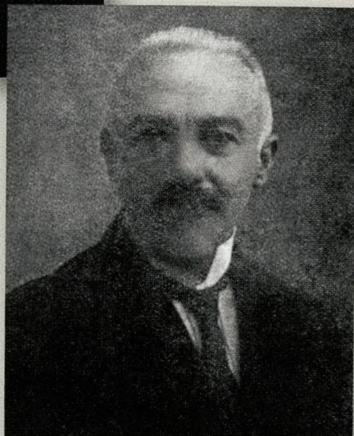
Για να χτίσουν την εκκλησία οι ενορίτες πήραν δάνεια από τα δύο κυριότερα ιδρύματα της ελληνικής κοινότητας, δηλαδή από το σχολείο και από το νοσοκομείο. Δανείσθηκαν, επίσης, και από το ταμείο του μητροπολιτικού ναού. Το συνολικό ύψος του δανείου έφτασε τα 18.500 γρόσια, ποσό που αντιστοιχούσε σε κάτι παραπάνω από έξι κιλά καθαρό χρυσάφι. Όλοι οι ενορίτες ανέλαβαν με την εγγύηση του επίτροπου Νικόλα Στεργίου την εξόφληση του ποσού.

Στο κατάστιχο της εκκλησίας διασώζονται τα ονόματα των Χριστιανών που συνέβαλαν με δωρεές και δάνεια στην ανοικοδόμησή της το 1818. Σε άλλες πηγές βρίσκουμε και τις επιχειρηματικές ενασχολήσεις τους. Ήταν, πρώτα από όλα, οι αδελφοί Μανόλης και Γρηγόριος, γιοι του Ιωάννη Κυριακού, εξαγωγείς καπνών. Ο Χατζή Νάνος, γιος του Χατζή Χρήστου, έμπορος υφασμάτων. Η Πελαγία του Χρήστου του αλτζή (που κατασκεύαζε οικοδομικά υλικά). Οι αδελφές Μαρία και Θεανώ Μαστοροδήμου (το όνομά του πατέρα τους δείχνει ότι ήταν τεχνίτης). Ο Αντωνάκης Ιωάννου Κολεντρινός (από τον Κολινδρό της Πιερίας). Και βέβαια ο επίτροπος Νικόλαος Στεργίου.

Στην ανέγερση συνέβαλαν και ενορίτες της παρακείμενης Παναγούδας (της Μικρής Παναγίας): ο Χριστόδουλος Μπαλάνος, εξαγωγέας καπνών και άλλων πρώτων υλών, ο Αναγνώστης του Κώστα, η Ευπραξία, σύζυγος του εξαγωγέα Γ. Πάικου, και ο Γούσιος Χατζή Παναγιώτου, που ήταν έμπορος μάλλινων υφασμάτων.

Νικόλαος Μάνος, πολιτικός ηγέτης του Μεσοπολέμου, δύο φορές εκλεγμένος δήμαρχος.

Δημήτριος Κοντορέπας, επιστήθιος φίλος του Νικολάου Μάνου, λησμονημένη προσωπικότητα της Θεσσαλονίκης.

Τα στασίδια

Μόλις η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου ολοκληρώθηκε, δηλαδή μέσα στο 1819, εκποιήθηκαν τα στασίδια της. Οι Χριστιανοί, την εποχή εκείνη, εκκλησιάζονταν πολύ συχνά και όποιος είχε την οικονομική δυνατότητα νοίκιαζε ή αγόραζε ένα στασίδι, που δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από κανέναν άλλον.

Τα πιο απόμερα στασίδια νοικιάζονταν με το χρόνο, σε προσιτές τιμές, και τα αποκτούσαν ενορίτες με μεσαία εισοδήματα. Τα κεντρικότερα και περιφανή έμπαιναν σε πλειστηριασμό. Ο αγοραστής έδινε ένα μεγάλο ποσόν και αποκτούσε τη χρήση του στασιδιού διά βίου. Όταν πέθαινε, το δικαίωμά του περνούσε στους απογόνους του. Αν δεν υπήρχαν απόγονοι, το στασίδι αποδιδόταν πίσω στην ενορία. Καμιά φορά, τύχαινε η οικογένεια να φτωχύνει και τότε ο άτυχος απόγονος επέστρεφε το στασίδι για να εισπράξει κάποια αποζημίωση. Έτσι μαθαίνουμε τι απέγιναν οι εύπορες οικογένειες του 19ου αιώνα. Από το ξεπούλημα του στασιδιού τους.

Μέχρι το 46ο στασίδι, η τιμή ανέβηκε σιγά-σιγά στα 200 γρόσια. Στο 47ο ο ζάμπλουτος Σπαντωνής από τις Σέρρες (γαμπρός επί θυγατρί του άρχοντα Νάνου Καφταντζόγλου και θείος του αρχιτέκτονα Λύσσανδρου Καυταντζόγλου) ανέβασε την τιμή στο ύψος των 500 γροσιών. Στο 48ο στασίδι, ο Γρηγόρης ο γιος του Τζανού, εξαγωγέας καπνών και βάμβακος, καινούργιος ενορίτης που είχε έρθει από τη διπλανή Παναγούδα, πρόσφερε 520 γρόσια. Αλλά ο Σπαντωνής δεν το έβαλε κάτω και πλήρωσε -για να αγοράσει το 49ο στασίδι- 525.

Όποτε πηγαίνω στον Άγιο Αθανάσιο νομίζω ότι έχει μείνει στην ατμόσφαιρα κάτι από την αγωνία εκείνου του πλειστηριασμού, πριν από διακόσια χρόνια. Κάτι από την αίσθηση που προκάλεσε ο Γρηγόρης του Τζανού, όταν πρόσφερε για το πεντηκοστό στασίδι την απίστευτη τιμή των 700 γροσιών, που γι' άλλους ήταν χρονιάτικα ολόκληρα. Κι ύστερα, αμέσως μετά, ο αδελφός του ο Μανόλης, σήκωσε κι εκείνος το χέρι του κι αγόρασε το διπλανό, πάλι με 700 γρόσια. Έτσι έδειχναν τον πλούτο τους τα δύο αδέλφια, και ο Οθωμανός διοικητής τους φύλαγε την κρεμάλα, όταν σε δύο χρόνια ξέσπασε η επανάσταση.

Η εκποίηση των στασιδιών συνεχίστηκε. Για ένα στασίδι προσφέρονταν περισσότερα χρήματα από όσα κέρδιζε ένας εργάτης μέσα σε μία διετία. Όμως, ο πυρετός έπεφτε και σιγά-σιγά οι τιμές υποχώρησαν στα 600, στα 500, στα 400 και έπεσαν στα 200 γρόσια, που ήταν η «φυσιολογική» τιμή.

Το μετάξι

Μετά το 1821 η οικονομία της Θεσσαλονίκης κατέρρευσε. Οι Χριστιανοί έμειναν μήνες περιορισμένοι στον αυλόγυρο της μητρόπολης. Οι κυριότεροι επιχειρηματίες (ακόμη και μη Χριστιανοί) είτε φυλακίστηκαν είτε δολοφονήθηκαν είτε αναγκάστηκαν να δραπετεύσουν. Η Κασσάνδρα εγκαταλείφθηκε από τους διωκόμενους κατοίκους της και ερήμωσε. Η παραγωγή μαλλιού και γεωργικών προϊόντων εκμηδενίστηκε. Η φτώχεια, σε μια πόλη που είχε μεγαλουργήσει άλλοτε στο εμπόριο και στη βιοτεχνία, έγινε πιεστική. Έτσι, οι Θεσσαλονικείς δούλεψαν τη μεταξουργία. Τέχνη που αναβιώνει μόνο σε περιόδους πενίας. Κάθε σπίτι άρχισε να εκτρέφει μεταξοσκώληκες. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν εργαστήρια, ολοένα και περισσότερα, που επεξεργάζονταν το κουκούλι. Μέσα σε μία δεκαετία, το ακατέργαστο μετάξι κάλυπτε τις μισές εξαγωγές της ρημαγμένης Θεσσαλονίκης.

Η εκτροφή του μεταξοσκώληκα, που γινόταν στα σπίτια, απαιτούσε άφθονο χρόνο και επιδέξια χέρια. Η επεξεργασία του μεταξιού, που γινόταν στα εργαστήρια, χρειαζόταν παιδικά δάχτυλα. Παιδιά 12-15 χρονών πρόσφεραν στην πενόμενη οικογένειά τους μερικά νομίσματα, βουτώντας τα δάχτυλά τους μέσα σε ζεματιστό νερό, για να βγάλουν το έντομο από το κουκούλι.

Ήταν μια οικονομική εξέλιξη αυθόρμητη, που διήρκεσε πάνω από τριάντα χρόνια και στη συνέχεια εξαφανίσθηκε τόσο εύκολα όσο είχε εμφανιστεί. Η τέχνη ξεχάσθηκε. Άφησε πίσω της εγκαταλειμμένα εργαστήρια, τις λεγόμενες «φάμπρικες», ολόγυρα στη συνοικία. Μία από αυτές, που ανήκε στους Άμποτ, έγινε αργότερα «οίκος γερόντων».

Η σηροτροφία χρειαζεται άφθονα φύλλα μουριάς. Ανάμεσα σε φύλλα μουριάς μεγαλώνει ο μεταξοσκώληκας. Υποθέτω ότι στην αυλή κάθε σπιτιού φυτεύτηκαν αμέσως συκάμινα. Το ίδιο έγινε και

Οι μαθήτριες του Παρθεναγωγείου (Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα).

Όμιλος Φιλομουσών. Το παλαιότερο αθλητικό και πολιτιστικό σωματείο της Θεσσαλονίκης ιδρύθηκε στη συνοικία Αγίου Αθανασίου, όπου ήταν και το πρώτο «γήπεδο» της πόλης (το οικόπεδο του σχολείου). Βασικά στελέχη: Τουρνιβούκας (ο μόνος που ήξερε ποδόσφαιρο) και Κοσμόπουλος.

Διάσπαση του Ομίλου Φιλομουσών, ο Ηρακλής είχε επίσης ως «έδρα» τη συνοικία Αγίου Αθανασίου (εικονίζονται οι ηγέτες του, μακαριστοί Κοσμόπουλος και Πετρίδης).

στις αυλές των εκκλησιών. Χρειάστηκαν, βέβαια, μερικά χρόνια να μεγαλώσουν, αλλά ήδη από το 1843 ο Άγιος Αθανάσιος είχε έσοδα από την «πώληση δένδρων μετάξης». Το ίδιο και η γειτονική Παναγούδα. Ελάχιστα τα χρήματα. Έφταναν όσο για μια οκά κίτρινο κερί. Άλλωστε, δεν ήταν παρά φύλλα δέντρων.

Φαντάζομαι, λοιπόν, τα δύο στρέμματα που περιτριγύριζαν τον Άγιο Αθανάσιο, γεμάτα μουριές. Κι ύστερα, γυρίζω τα μάτια μου προς το Ιπποδρόμιο, στις άλλες ελληνικές εκκλησιές και συνοικίες, και μυρίζω (τάχα) κι από εκεί το άρωμα του δέντρου, που ανέβαινε από τις αυλές, πίσω από τα χαμηλά σπίτια του 19ου αιώνα. Για της συκαμίνου το άρωμα δεν μιλάνε άλλωστε και τα αγιορειτικά συμβόλαια; Συκάμινα δεν ήταν γεμάτα τα μοναστήρια της βυζαντινής Θεσσαλονίκης; Αυτά σκέφτομαι, χρόνια τώρα, περπατώντας στην άσφαλτο της Εγνατίας. Συκάμινα σκέφτομαι, κι αναρωτιέμαι αν οι ρίζες τους υπάρχουν ακόμη κάτω από την άσφαλτο. Παιδιά σκέφτομαι, με καμένα δάχτυλα. Χαμηλά σπίτια και σκιερά εργαστήρια, με κουβαρίστρες και καζάνια. Την ξεχασμένη εποποιία της σηροτροφίας νομίζω ότι αισθάνομαι, τα ζεστά μεσημέρια του 21ου αιώνα.

Οι αφιερωτές

Το κατάστιχο του ναού του Αγίου Αθανασίου περιέχει και άλλα σημαντικά στοιχεία για τη χριστιανική Θεσσαλονίκη, όπως αφιερώσεις υπέρ του ναού. Οι πρώτες αφιερώσεις εντοπίζονται από τα 1830, όταν είχε ομαλοποιηθεί κάπως η κατάσταση στη Θεσσαλονίκη, μετά τις σφαγές και τους διωγμούς της επανάστασης. Το 1830 η Ελισάβετ, σύζυγος του μακαρίτη Χατζή Γούσιου γιου του Χατζή Παναγιώτη (προαναφέρθηκε μεταξύ των δωρητών), αφιέρωσε ένα ασημένιο κανδήλι για να μνημονεύεται το όνομα του συζύγου της. Το 1838, η Βαρβάρα του «ποτέ» (μακαρίτη) Γεωργίου του Ακτάρη αφιέρωσε το αχταρικό εργαστήριο του συζύγου της (όπου κατασκευάζονταν μύρα και κολώνιες), το οποίο βρισκόταν στην Αλευραγορά (Ουν Καπάν), δίπλα στου «κιοσέ». «Κιοσές» σημαίνει σπανός. Πρέπει να ήταν κάποιος σπανός τεχνίτης λοιπόν, γείτονας του μακαρίτη μυροπώλη.

Το 1848 ο Παντελής του Θεοδώρου του Μωραΐτου, «ζων εισέτι, αφιέρωσε διά διαθήκης στην εκκλησίαν το πατρικόν του οσπίτιον, κείμενον κατά την αυτήν ενορίαν», για να γίνεται κάθε χρόνο μια αρχιερατική λειτουργία και να μνημονεύονται τα ονόματα συγγενών του.

Η προσωπογραφία των χριστιανών Θεσσαλονικέων του 19ου αιώνα αναδύεται από τον κατάλογο των επιτρόπων του ναού. Ο πρώτος επίτροπος μετά την ανοικοδόμηση ήταν ο Νικόλας Στεργίου, ο οποίος κληροδότησε στη διαθήκη του αφιέρωμα υπέρ των χριστιανικών σχολείων. Κατά την τριετία 1828-1831 τον διαδέχθηκε ο έμπορος Δούκας Νικολάου, ο οποίος αφιέρωσε τη ζωή του στη διαχείριση των χριστιανικών σχολείων (άμισθο λειτούργημα). Η κόρη του Μαρία, διδασκάλισσα, ήταν η σύζυγος του ονομαστού φιλολόγου Δημητρίου Δήμιτσα από τη Μοσχόπολη.

Τα επόμενα δώδεκα χρόνια επίτροπος ήταν ο καπνέμπορος Κωνσταντίνος Καρίπογλου. Τον διαδέχθηκαν, το 1843, οι επιχειρηματίες Δημήτριος Μπλάτζης και Κωνσταντίνος Οικονόμου. Το 1852 ο Μπλάτζης παρέλαβε ως βοηθούς τον σταφιδέμπορο Αθανάσιο Ν. Μπλιάτη και τον αρτοποιό Τζίμα Ιωάννου. Έμειναν επτά χρόνια. Το 1859 τους αντικατέστησαν οι έμποροι κρεάτων Ιωάννης Διαμαντή και Δημήτριος Γεωργίου. Το 1860 ανέλαβαν ο αρτοποιός Αθανάσιος Παπά Γεωργίου και ο καπνέμπορος Αθανάσιος Κ. Καρίπης (γιος του παλαιού επιτρόπου Κ. Καρίπη). Το 1864 τους αντικατέστησαν οι Ιωάννης Διαμαντή και ο κτηματίας Χρήστος Ξανθίδης (παππούς του δημάρχου Νικολάου Μάνου και του βουλευτή Ιουλίου Άββοτ). Το 1866 ανέλαβαν οι έμποροι Προκόπιος Παπαδόπουλος και Γεώργιος Δημητρίου. Το 1869 τους αντικατέστησαν ο Νικόλαος Ιωαννίδης (από τους αρχηγούς της παράταξης των «πληβείων») και ο Μερκούριος Χατζή Αναστασίου. Το 1872 επανήλθε ο Χρήστος Ξανθίδης με τον Θεόδωρο Δημάδη και το 1887 ανέλαβε ο κτηματίας Αστέριος Χονδροδημόπουλος και ο ξυλέμπορος Γεώργιος Βουλγαράκης (πατέρας του ιστοριοδίφη Χρήστου Γουγούση).

Τι απέγιναν αυτές οι οικογένειες και τα κειμήλια που μπορεί να διαθέτουν από τη μακρινή εκείνη εποχή; Το κράτος και η τοπική αυτοδιοίκηση χρηματοδοτούν πλείστες όσες δραστηριότητες βιτρίνας, όχι όμως την πραγματική ιστορική έρευνα· ειδικά όταν πρόκειται για τη χριστιανική κοινότητα της Θεσσαλονίκης. Θαρρείς και το παρελθόν των Χριστιανών της πόλης είναι τόσο αδιάφορο, ώστε να μην πειράζει που θα λησμονηθεί.[1]

Το μεγαλοπρεπές κτίριο του παρθεναγωγείου

Στα τέλη του 18ου αιώνα, ο Χατζή Αστέριος, υιός του Χατζή Μανόλη από το Μοναστήρι, ήταν ένας από τους έξι πλουσιότερους χριστιανούς Θεσσαλονικείς. Είχε κατορθώσει -ασφαλώς έναντι αδρής αμοιβής- να αποκτήσει ολλανδική υπηκοότητα, ώστε να προστατεύεται από την επιβουλή των πασάδων, που το μάτι τους βρισκόταν πάνω στην περιουσία του. Στην εποχή του υπήρξε ο σημαντικότερος χριστιανός κατασκευαστής του χοντρού μάλλινου υφάσματος που ονομαζόταν «αμπάς». Στα τέλη του 18ου αιώνα ο αμπάς όχι μόνο συναγωνιζόταν τα ευρωπαϊκά μάλλινα υφάσματα στις απέραντες οθωμανικές αγορές, αλλά εξαγόταν και στην Ευρώπη, διότι υπερτερούσε τόσο από άποψη ποιότητας, όσο και από άποψη κόστους.

Γιος του Αστέριου Χατζή Μανόλη ήταν ο Νικόλας Αστερίου ή Στεργίου, που γεννήθηκε το 1765. Ήταν πάμπλουτος και σε αυτόν οφείλεται εν πολλοίς η ανοικοδόμηση της εκκλησίας. Το 1819 πρόσφερε 680 γρόσια για να αποκτήσει το στασίδι αριθμός 55. Διατέλεσε επίτροπος του ναού και στη δύσκολη τριετία 1828-1831, μετά την επανάσταση. Στα 1830, όταν ήταν πια 65 ετών, ο Νικόλας είχε αποσπάσει ειδικά εμπορικά και φορολογικά προνόμια που του επέτρεπαν να πραγματοποιεί εμπόριο με όλο τον κόσμο, από τη Βρετανία μέχρι την Ινδία. Στη διαθήκη του, όπως αναφέρθηκε, αφιέρωσε σημαντικό ποσό υπέρ των σχολείων.

Σύζυγος του Νικόλα ήταν η Μαριγώ. Ήταν κόρη του Ανδρόνικου Πάικου, μάρτυρα της επανάστασης του 1821. Αδελφή της Μαριγώς ήταν η Αικατερίνη, σύζυγος του Ιωάννη Δέλτα που ζούσε στην Τεργέστη (απ' όπου και οι Δέλτα της Αιγύπτου). Μια άλλη αδελφή της ήταν παντρεμένη στο Βουκουρέστι. Μια αστική οικογένεια έχουμε, λοιπόν, με παρακλάδια στα σημαντικότερα οικονομικά κέντρα της εποχής.

Ο Νικόλας και η Μαριγώ απέκτησαν τρεις γιους, που εγκαταστάθηκαν στην Κωνσταντινούπολη. Ο ένας από αυτούς, ο Πέτρος, εξακολουθούσε να προσφέρει σημαντικά ποσά στα σχολεία της Θεσσαλονίκης και στην εκκλησία των προγόνων του. Το έτος 1906, τα εγγόνια του Πέτρου δώρισαν στην ελληνική κοινότητα της Θεσσαλονίκης την παλαιά κατοικία της οικογένειας στη Θεσσαλονίκη, «όπως χρησιμεύση ως εκπαιδευτήριον υπό τον όρον ίνα τεθή πλαξ δηλούσα το αφιέρωμα αυτών». Πρόκειται για το περίφημο κτίριο του Παρθεναγωγείου, το οποίο χρησιμοποιούσε η Ελληνική Κοινότητα τουλάχιστον από το 1887.

Το κτίριο του Παρθεναγωγείου βρισκόταν λίγο βορειότερα από τον Άγιο Αθανάσιο και αποτελούσε σημείο αναφοράς για τους Θεσσαλονικείς του 19ου αιώνα. Ήταν «αρχαίο, ευρύχωρο και βυζαντινού ρυθμού, πλουσιότατο μέγαρο», κατά την Αγγελική Μεταλλινού. Κτίσμα διώροφο, διέθετε δεκάξι δωμάτια και μεγάλη αυλή. Ήταν το μεγαλύτερο κοινοτικό κτίριο. Σε αυτό γίνονταν οι χοροί και οι τελετές της Ελληνικής Κοινότητας. Σ' αυτό φοίτησαν όλες εκείνες οι ηρωικές δασκάλες που δίδαξαν την ελληνοπρέπεια στα σχολεία της Μακεδονίας, σε δίγλωσσους ή και αλλόγλωσσους πληθυσμούς, ανάμεσα σε σφαίρες και κομιτατζήδες.

Το κτίριο κατεδαφίστηκε στα 1938. Στη θέση του, ανάμεσα στις σημερινές οδούς Σωκράτους και Χριστοπούλου, ανεγέρθηκε αργότερα η οικοδομή του Ε' Γυμνασίου Θηλέων, σημερινού 17ου Λυκείου. Πνιγμένο μέσα στο περιβάλλον του, ανάμεσα σε δρόμους που έχουν το ίδιο πλάτος όπως και πριν από διακόσια χρόνια, αλλά οικοδομές με πολλαπλάσιο ύψος, το σημερινό σχολικό κτίριο δεν θυμίζει σε τίποτε το αρχοντικό των αμπατζήδων του 18ου αιώνα. Οι τοίχοι του είναι γεμάτοι με «γκράφιτι». Το μόνο που δεν είδα είναι η «αφιερωτήριος πλαξ», που κατασκευάσθηκε το 1906, για να θυμίζει την οικογένεια Καρανικόλα. Πολύ θα ήθελα να μάθω τι απέγινε.

Η καταστροφή

Η συνοικία δεν καταστράφηκε από την πυρκαγιά του 1917, αλλά από την εφαρμογή του νέου σχεδίου πόλης. Ακόμη και την εποχή εκείνη παρέμενε η αριστοκρατική συνοικία των Χριστιανών της Θεσσαλονίκης. Κατοικούσαν εκεί στις αρχές του 20ού αιώνα ο Δημήτριος Ιωαννίδης (δωρητής της Ιωαννιδείου Σχολής), ο Αριστοτέλης Συνδίκας (που είχε στα πέριξ αρκετές ιδιοκτησίες), ο μηχανικός Αριστείδης Μενεξές, απόγονος του μάρτυρα του 1821, οι κόρες του Χρήστου Ξανθίδη με τις οικογένειές τους (μεταξύ των οποίων η Ιωάννα Μάνου και η Μαρία Άββοτ), ο Πέτρος Συνδίκας, ο Κωνσταντίνος Σ. Τάττης, ο γιατρός Παύλος Κυριάδης, ο Μιχαήλ Χορτιάτης, ο γυμνασιάρχης Ιωάννης Μέλφος, η οικογένεια Βαρβιτσιώτη (που διατήρησε την ιδιοκτησία της στην περιοχή) και οι οικογένειες Σολομών και Ααρών Μπερισή, και Καμπίτογλου, για να αναφέρω μόνον μερικά ονόματα που μπορεί να γνωρίζει ο αναγνώστης. Αλλά πάνω από όλα, στην περιοχή βρισκόταν η κατοικία του Πέτρου Παπαγεωργίου, του σοφότερου ανθρώπου που γέννησε η Θεσσαλονίκη. Στην ίδια γειτονιά έζησαν οι φίλοι του. Αν υπάρχει περίπτωση να βρεις κάτι παλιό στη Θεσσαλονίκη, αυτό θα κρύβεται σε ένα σύγχρονο διαμέρισμα κοντά στον Άγιο Αθανάσιο.

Κι ύστερα, οι «πολεοδόμοι» αποφάσισαν ότι η Εγνατία θα γινόταν αυτοκινητόδρομος και ότι η συνοικία του Αγίου Αθανασίου θα διαμελιζόταν. Άρχισε η φθορά που την αποτέλεσε η «ανοικοδόμηση». Παρόλα αυτά, η συνοικία άντεξε για μερικές δεκαετίες. Φαίνεται αυτό στη διαφορετική εκλογική συμπεριφορά της σε σύγκριση με την υπόλοιπη πόλη. Οι παλαιότεροι και οι πιο συντηρητικοί εξασφάλιζαν στον Άγιο Αθανάσιο υψηλά ποσοστά.

Επίλογος

Τα ξύλινα στασίδια του Αγίου Αθανασίου έχουν σίγουρα αντικατασταθεί από το 1818. Αλλά αν πας στην εκκλησία λίγο πριν τον εσπερινό, μαθαίνεις να αναγνωρίζεις τις μορφές των παλαιών ενοριτών στο μισοσκόταδο, να ακούς το μουρμουρητό τους καθώς ο άρχοντας Μανόλης του Τζανού, αγέρωχος, με τη στολή του πρόξενου της Δανίας, μπαίνει στην εκκλησία και ανεβαίνει στο στασίδι του, έχοντας πληρώσει μια περιουσία για να μπορεί να κάθεται δίπλα στον δεσπότη.

Αλλά δεν φτάνει μόνο αυτό. Μαθαίνεις ν' ακούς και το βουητό, που έκαναν οι απόκληροι, οι μεροκαματιάρηδες του Άη Θανάση, που γενιές ολόκληρες άκουγαν όρθιοι τη λειτουργία, έψελναν βραχνά και έκαναν κουρασμένοι τον σταυρό τους. ■

1. Το 2011 -εν όψει δαπανηρών και αμφίβολης χρησιμότητας πανηγυρισμών για την εκατοστή επέτειο από το 1912- υποβάλαμε με τρεις καθηγήτριες του ΑΠΘ μία πρόταση καταγραφής των Ελλήνων της Θεσσαλονίκης του 1912, από όλες τις διαθέσιμες αρχειακές πηγές. Ο τίτλος του προγράμματος ήταν «Ποιοι απελευθερώθηκαν». Διότι ήταν οι Έλληνες της Θεσσαλονίκης εκείνοι που απελευθερώθηκαν, οι υπόλοιποι απλώς άλλαξαν υπηκοότητα. Θα καθοδηγούσαμε -άνευ αμοιβής- φοιτητές που θα κατέγραφαν όσες πηγές υποδεικνύαμε και θα επεξεργάζονταν τα στοιχεία στο κατάλληλο πρόγραμμα, ώστε στη συνέχεια εμείς να συντάξουμε τις προσωπογραφίες. Το ποσόν που χρειαζόταν για να πληρωθούν όσοι φοιτητές ετοίμαζαν τα δεδομένα αντιστοιχούσε στο ένα εικοστό του προϋπολογισμού της έκθεσης τεκμηρίων που θα διοργάνωνε ο Δήμος Θεσσαλονίκης (και που τελικά τη ματαίωσε λόγω της γραφειοκρατίας του, σύμφωνα με γραπτή ομολογία του δημάρχου). Από αυτό το αστείο για μια πόλη σαν τη Θεσσαλονίκη ποσόν, μόνον η Φιλόπτωχος Αδελφότητα Ανδρών (με πρόεδρο τότε τον Καθηγητή Δαρδαβέση) προθυμοποιήθηκε -προς τιμήν του- να καλύψει το 25%. Ούτε το Πανεπιστήμιο, ούτε η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, ούτε ο Δήμος Θεσσαλονίκης. Ποτέ ξανά δεν μου έτυχε να ματαιωθεί ένα πρόγραμμα ελλείψει χρημάτων. Αλλά ποιος νοιάζεται γι' αυτούς που απελευθερώθηκαν;

της **ΛΙΖΑΣ ΜΑΜΑΚΟΥΚΑ**
Φωτογραφία: **ΜΙΚΕΛΕ ΤΡΟΪΑΝΙ**

Καφεδάκι; *Φραπέ* γλυκό, με δύο παγάκια

Χρειάστηκε να το επαναλάβει δυο φορές η Δώρα, δυνατότερα τη δεύτερη, ώστε ν' ακούσει την παραγγελία ο κάθιδρος, φουριόζος σερβιτόρος, μες στη βαβούρα του «Αθλητικού Καφενείου '*Η Ομαδάρα*', έτος ιδρύσεως 1976». Έφταιγε, βέβαια, κι ο δειλός, χαμηλόφωνος ψίθυρος που βγήκε τελικά απ' τα χείλη της, καθώς ένιωθε έξω απ' τα νερά της εκεί μέσα. Έφταιγε ίσως κι η παραγγελία της, που ξάφνιασε, όσο και να πεις, το γκαρσόνι: ρίχνοντας μια ματιά τριγύρω, διαπίστωσε πως αν κι ήταν ακόμα ο ήλιος ψηλά - 7.30 τ' απόγευμα, Ιούνιο μήνα - κανένας άλλος θαμώνας δεν έπινε καφέ! Μπύρες άφθονες κυκλοφορούσαν στα τραπέζια, κάμποσες ρετσίνες, ακόμα και ουζάκια, περιποιημένα, με μπόλικο μεζέ. Κεφτεδάκια κυρίως… «Σαν τη μύγα μες στο γάλα είμαι εδώ μέσα!» σκέφτηκε κρυφογελώντας. «Όμως, η τύχη βοηθάει τους τολμηρούς», συμπλήρωσε αισιόδοξα τον συλλογισμό της.

Θεό τον είχε κάνει τον ξάδελφό της, τον Ζαφείρη, να την πάρει μαζί του για να δούνε το ματς. Χρειάστηκε ν' αντιπαρέλθει τις κοροϊδίες του για τις ανύπαρκτες ποδοσφαιρικές της γνώσεις, να παρακάμψει τις αντιρρήσεις του («τι δουλειά έχει η αλεπού στο παζάρι;»), να του υποσχεθεί δελεαστικά το τηλέφωνο της φίλης της, της Χρύσας («αν βέβαια συμφωνεί κι εκείνη, έτσι;») σ' αντάλλαγμα της εξυπηρέτησης. Στο τέλος, πλέον («ω, ξεφτίλα!»), αναγκάστηκε να του εξομολογηθεί τον αληθινό σκοπό της: ήθελε, έπρεπε, είχε ανάγκη να ξαναδεί επιτέλους εκείνον τον Αντρέα που, μαθήτρια ακόμα τότε, είχε γνωρίσει στα γενέθλια του ξαδέλφου! Αδύνατον να ξεχάσει το καταπράσινο βλέμμα του, κι ας είχαν περάσει πέντε μήνες! Τώρα που ο εφιάλτης των Πανελλαδικών είχε πια τελειώσει, το πρώτο πράγμα που ενδιέφερε τη Δώρα ήτανε να τον συναντήσει, και, να… επειδή τις προάλλες ο Ζαφείρης είχε αναφέρει ότι θα πήγαινε κι ο Αντρέας στο καφενείο να δει τον αγώνα με την «πώς-τη-λέγανε-εκείνη-την-ξένη-ομάδα»… Συνέχισε τη γκρίνια, ώσπου ο νεαρός είπε το πολυπόθητο «ναι». «Φρόντισε, όμως, να 'σαι έτοιμη όταν θα περάσω να σε πάρω!» απαίτησε. «Και κοίτα, κακομοίρα μου, μην του κάνεις τίποτα γλυκά μάτια και με ρεζιλέψεις, έτσι;» συμπλήρωσε τη φράση του.

Τρεις μέρες ετοιμαζότανε η κοπελίτσα. Τα φρεσκολουσμένα μαλλιά της είχανε, βέβαια, πατικωθεί κάπως απ' το κράνος, όταν ξεπέζεψαν απ' τη μηχανή σε κάποιο - άγνωστο στη Δώρα - σημείο της Γρηγορίου Λαμπράκη, αλλά με λίγο χτένισμα με τα δάχτυλα, θ' αφράτευαν ξανά. Εφτά και τέταρτο ήταν, καθημερινή, φουλ κίνηση έξω, και το ματς δεν άρχιζε παρά στις οχτώ. Πήρε το μάτι της, είναι αλήθεια, κάποια ενδιαφέροντα μαγαζιά που προλάβαινε να τους ρίξει μια ματιά, αλλά πού να ξεστομίσει τέτοιαν ασέβεια; Παρά την ορθάνοιχτη, λόγω ζέστης, πόρτα του μαγαζιού, η κάπνα, η τηγανίλα και… και κάποια άλλη, απροσδιόριστη μυρωδιά, την πήραν απ' τη μύτη μόλις πάτησε το πόδι της μέσα. Πριν καθίσουν στο («ρεζερβέ, όπως όλα, σε τέτοια περίσταση», την πληροφόρησε ο ξάδελφος) τραπέζι τους, η Δώρα έκανε μιαν αστραπιαία κατόπτευση διασχίζοντας την αίθουσα. Τζίφος: ο Αντρέας δεν είχε έρθει ακόμα. Είχαν έρθει άλλοι, ωστόσο. Σερνικοί. Πολλοί και διαφόρων ηλικιών. Μερικοί, μάλιστα, γύρισαν και να την κοιτάξουν· ήτανε στις ομορφιές της, βλέπεις, μ' εκείνο το λουλουδάτο φορεματάκι με τις τιράντες («με ντεκολτέ 'τόσο όσο…', θηλυκή αλλά όχι προκλητική», έκανε ενδόμυχα την αυτοκριτική της). Ο αγώνας δεν είχε ακόμα αρχίσει, φυσικά: στις δυο γιγαντοοθόνες του καφενείου παρήλαυναν - στα μουγκά - διαφημίσεις για μπύρες, αφρούς ξυρίσματος, αυτοκίνητα («Αντρικά πράγματα…»).

Βρήκαν το τραπέζι τους, παρήγγειλαν. Η κοπέλα συνέχισε να χαζεύει το άγνωστο περιβάλλον: άχαρος, ψηλοτάβανος, μεγάλος χώρος, με το νέφος του καπνού να αιωρείται ήδη πάνω απ' τα κεφάλια. Τουαλέτα μόνο μία, φυσικά. «Αντρών». Στους τοίχους φωτογραφίες των παικτών της «Ομαδάρας», συλλογικές κι ατομικές, βετεράνων και νεότερων, μερικές και με αυτόγραφα. Σε καναδυό τραπέζια το μάτι της πήρε και κάποιες («Μετρημένες στα δάχτυλα του ενός χεριού») γυναίκες. Εκείνες, όμως, έμοιαζαν εξοικειωμένες με την ατμόσφαιρα του καφενείου: αντί να χαζεύουν, σαν εκείνη, ήταν απορροφημένες σε ποδοσφαιρικές συζητήσεις με τις παρέες τους. Η Δώρα ένοιωσε ακόμα πιο ξένη. Προσπάθησε να πιάσει κουβέντα στον ξάδελφό της, για τ' όνομα του δρόμου, που κάτι της θύμιζε, εκείνη τη στιγμή όμως έκατσαν στο τραπέζι τους δυό φίλοι του («Δυστυχώς, όχι ο Αντρέας!») και πιάσαν οι τρεις τους να μιλάνε σε μια γλώσσα ακατάληπτη για την κοπέλα, για παίκτες με ονόματα εξωτικά, για οφσάιντ και αράουτ και κόρνερ και…

Αφοσιώθηκε κι αυτή στο κινητό της, ρίχνοντας – εννοείται - πού και πού ματιές τριγύρω, μπας και… Έψαξε στη Wikipedia για τον Γρηγόρη Λαμπράκη, έμαθε για τους αγώνες του, για τις πορείες ειρήνης, για τους δολοφόνους («Για σκέψου! Ο ένας απ' αυτούς είχε ίδιο επώνυμο με τον Αντρέα… Α, μπα! Κοινό επίθετο είναι…»). Απ' τη στιγμή που ξεκίνησε το ματς κι ο ήχος των τηλεοράσεων έγινε εκκωφαντικός, αδύνατον να συγκεντρωθεί στο κινητό: απορροφήθηκε, θέλοντας και μη, από τα λιλιπούτεια ανθρωπάκια που έτρεχαν πάνω-κάτω σε πράσινο φόντο.

Κάπου έξι λεπτά μετά την έναρξη, η Δώρα καρδιοχτύπησε. Ένας Αντρέας λαχανιασμένος και κατακόκκινος απ' την τρεχάλα («Κούκλος, ωστόσο, ακόμα κι έτσι!») εμφανίστηκε απ' το πουθενά. Με τα μάτια καρφωμένα στην οθόνη, πέταξε ένα γενικό «γεια». «Ίσα που πρόλαβα, ρε, @@@!» σχολίασε πέφτοντας σε μια καρέκλα. «Έχασα καμιά φάση;» Κάτι του είπαν οι άλλοι, κάτι απάντησε κι αυτός, αλλά η κοπελίτσα δεν άκουγε πια. Τον κοίταζε μόνο: της φαινόταν ακόμα ωραιότερος απ' όσο τον θυμόταν, κι ας μην της είχε ρίξει ούτε μία ματιά…

Σκιάχτηκε όταν τον είδε να τινάζεται απάνω σαν να τον είχε τσιμπήσει σφήκα, λούζοντας με βρισιές ακατονόμαστες κάποιον παίκτη της ξένης ομάδας, περιλαμβάνοντας έπειτα τον διαιτητή («Σφύρα το φάουλ, ρε @@@...!»). Η σκηνή επαναλήφθηκε πολλές, πάρα πολλές φορές. Ο Αντρέας δεν ήταν, φυσικά, ο μόνος που έβριζε· κι άλλοι πετάγονταν όρθιοι κάθε τόσο και «στόλιζαν» τους αντιπάλους της «Ομαδάρας», όλοι σχεδόν. Ακόμα κι ο Ζαφείρης, που δεν το συνήθιζε, ακόμα κι οι γυναίκες… Ο Αντρέας, όμως, τους ξεπερνούσε όλους, ειδικά όταν περιέγραφε μεγαλόφωνα τι επρόκειτο να κάνει στα θηλυκά μέλη των οικογενειών ποδοσφαιριστών, παραγόντων, διαιτητών… Απογοητευμένη κι αηδιασμένη, η ρομαντική, δεκαοχτάχρονη Δώρα ένοιωσε κάποια στιγμή να πνίγεται απ' την μπόχα τόσης «αντρίλας». «Πονοκεφάλιασα! Γυρίζω σπίτι», πέταξε στον Ζαφείρη.

Αδιαφορώντας αν την άκουσε, βγήκε στο σούρουπο και πήρε ανάσα βαθιά. Παρά τα καυσαέρια, ο καλοκαιριάτικος αέρας της φάνηκε δροσερός και μυρωμένος, ο θόρυβος της κυκλοφορίας, σχεδόν ευχάριστος. «Θα χαζέψω και καμιά βιτρίνα στον δρόμο», σκέφτηκε και πήρε να κατηφορίζει. ■

της **ΣΤΕΛΙΝΑΣ ΤΡΩΙΑΝΟΥ**
φωτογραφία: **ΜΙΚΕΛΕ ΤΡΟΪΑΝΙ**

Το ύποπτο δέμα

Θεσσαλονίκη, 1979

Ένας γλυκός φθινοπωρινός ήλιος ζέσταινε τις πρώτες πρωινές ώρες της όμορφης αυτής μέρας του Νοεμβρίου που για την κυρία Ελένη ξεκίνησε σαν όλες τις άλλες.

Ο σύζυγος, γνωστός δικηγόρος, είχε φύγει πρωί-πρωί για το δικαστήριο. Αφού ξεπροβόδισε τα παιδιά της για το σχολείο και διεκπεραίωσε τη ρουτίνα των πρωινών οικιακών της ασχολιών, έπιασε τη *Μακεδονία* που είχε αφήσει ο θυρωρός έξω από την πόρτα του διαμερίσματος κι έριξε μια γρήγορη ματιά στους τίτλους του πρωτοσέλιδου: «Ισλαμιστές φοιτητές κρατούν περισσότερους από εξήντα ομήρους στην Αμερικανική Πρεσβεία στην Τεχεράνη», «Σεισμός στη Θεσπρωτία», «Αυτοσχέδιοι βομβιστικοί μηχανισμοί εξουδετερώθηκαν εγκαίρως στα Γραφεία της Διεθνούς Αμνηστίας και στον κινηματογράφο Ηλύσια, ενώ παρόμοιος μηχανισμός εξερράγη στο γραφείο του γνωστού δικηγόρου Α.Δ. επί της οδού Αριστοτέλους. Ευτυχώς δεν υπήρξαν θύματα. Την ευθύνη ανέλαβε η επαναστατική οργάνωση ...».

«Αυτά που μέχρι τώρα γίνονταν στη Γερμανία και την Ιταλία ήρθαν και σε μας», σκέφτηκε η κυρία Ελένη. «*Γιατί, όμως, ένας δικηγόρος να βρεθεί στο στόχαστρο επαναστατών; Αυτοί τα 'χουν συνήθως με τους Αμερικάνους. Μπορεί να 'χει μπλέξει σε καμιά υπόθεση... Ποιος ξέρει... Μακριά από μας...*»

Πέρασε γρήγορα στη στήλη «Κοινωνικά»: κηδείες, μέλλοντες γάμοι, ευχετήρια. Το ανέκδοτο της ημέρας, μάλλον κρύο. Συμβουλές του διακοσμητή για το σωστό ύψος των κάδρων. *«Μπα, αυτά είναι για τα καινούργια χαμηλοτάβανα διαμερίσματα»*, διαπίστωσε για πολλοστή φορά. Σημείωσε δυο-τρία πράγματα για να τα διαβάσει αργότερα κι άφησε την εφημερίδα για να βγει για τα ψώνια της ημέρας.

Για τον Τιμόθεο Αποστόλου, αξιωματικό της αστυνομίας, η μέρα ξεκίνησε μέχρι στιγμής ήρεμα. Τι ήταν κι αυτό το χθεσινό! Πού να πρωτοτρέξουν! Τρεις οι βόμβες, παρακαλώ! *«Άντε, στη Διεθνή Αμνηστία... αναμενόμενο... εδώ μπλέκονται τα πολιτικά. Στα Ηλύσια, όμως! Τι τους έφταιξε το σινεμά για να το κάψουν! Δε λες πάλι καλά που τα προλάβαμε!»* συλλογίστηκε ικανοποιημένος με τον εαυτό του.

Ε, δε βρισκόταν και τυχαία σ' αυτό το πόστο. Κάθε παρόμοια επιτυχία πρόσθετε πόντους στην ήδη ενισχυμένη αυτοπεποίθησή του και ήταν προφανές ότι τον έφερνε ένα βήμα πιο κοντά στην προαγωγή.

«Το γραφείο του δικηγόρου μας ξέφυγε. Αν μας είχαν ειδοποιήσει εγκαίρως... Ποιος ξέρει τι βρωμοδουλειές έκανε ο τύπος και του την είχαν στημένη». Το βιαστικό χτύπημα στην πόρτα διέκοψε απότομα τις σκέψεις του.

— Κύριε αξιωματικέ, έχουμε πρόβλημα.
— Τι έγινε πάλι, ρε Δημάκη;
— Μόλις τηλεφώνησε μια κυρία. Σύζυγος δικηγόρου, λέει ότι βρήκε ένα ύποπτο δέμα έξω από την πόρτα του διαμερίσματός της. Ο δικηγόρος λείπει στα δικαστήρια. Τη ρώτησα και μου είπε ότι ο άντρας της χειριζόταν τελευταία κάτι εργατικές υποθέσεις, αλλά δεν ήξερε λεπτομέρειες. Της είπα να μην το αγγίξει και να μας περιμένει μέσα στο διαμέρισμα.
— Καλά της είπες. Άντε, πάλι τα ίδια... Φύγαμε! Γρήγορα, μην έχουμε κανένα κακό.

Σε τέτοιες επιχειρήσεις πήγαιναν πάντα με πολιτική περιβολή για να μη δίνουν στόχο. Έτσι λοιπόν ο Τιμόθεος, με το μακρύ μαύρο δερμάτινο πανωφόρι του, και ο Δημάκης, με το επίσης μαύρο δερμάτινο σακάκι του, ξεκίνησαν για την αποστολή εξουδετέρωσης της φονικής απειλής.

Η κυρία Ελένη, υπακούοντας στις τηλεφωνικές υποδείξεις του αστυνομικού οργάνου, είχε κλειστεί μέσα στο διαμέρισμά της. Τι κακό την είχε βρει! Με το που άνοιξε την εξώπορτα, το είδε μπροστά της! Όχι μόνο το είδε, αλλά ήταν σίγουρη ότι άκουγε και το ρυθμικό τικ-τακ του ωρολογιακού μηχανισμού που κρυβόταν μέσα στο πλαστικό, πρόχειρα δεμένο με σπάγγο, περιτύλιγμά του. Το δολοφονικό δέμα βρισκόταν εκεί, έξω από το σπίτι της, έτοιμο να εκραγεί...

Ασάλευτη, θαρρείς κι η παραμικρή της κίνηση θα ήταν ικανή να πυροδοτήσει έκρηξη, ανέμενε τους ειδικούς της Άμεσης Δράσης. Ούτε να τηλεφωνήσει δεν μπορούσε, γιατί το τηλέφωνο βρισκόταν δίπλα στην εξώπορτα. Διάφορα σενάρια περνούσαν από το μυαλό της για τον πιθανό ένοχο, κανένα όμως δεν της φαινόταν πειστικό. Ο αστυνομικός την είχε ρωτήσει για τις υποθέσεις του συζύγου. Ήξερε ότι αυτό τον καιρό ασχολούνταν με κάτι κόντρες μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων, αλλά ούτε η ίδια είχε ενδιαφερθεί να μάθει περισσότερα, ούτε ο σύζυγος της συνήθιζε να μιλάει για τις υποθέσεις του.

Το παρατεταμένο κουδούνισμα την έβγαλε από την ακινησία της. Επιτέλους ήρθαν! Έτρεξε ν' ανοίξει. Παρά τη σοβαρότητα της κατάστασης, αντικρίζοντας τον ψηλόλιγνο, σγουρομάλλη Τιμόθεο και τον κατά ένα τουλάχιστο κεφάλι κοντύτερό του Δημάκη, έκανε στιγμιαία το συνειρμό: «*Ο Φράνκο κι ο Τσίτσο!*»* Αυτό που της έκανε ιδιαίτερη εντύπωση είναι ότι δεν κρατούσαν απολύτως τίποτα. «*Καλά, δεν τους χρειαζόταν εργαλεία;*» αναρωτήθηκε.

Όση ώρα η κυρία Ελένη απαντούσε στις ερωτήσεις τους, οι ειδικοί περιεργάζονταν το ύποπτο αντικείμενο, ανταλλάσσοντας μεταξύ τους ματιές. Κάποια στιγμή, ο ψηλός τής λέει:

— Κυρία μου, έχετε ένα σκουπόξυλο;

«*Σκουπόξυλο! Για δες! Με σκουπόξυλα, λοιπόν, αφοπλίζουν τις βόμβες*», σκέφτηκε η κυρία Ελένη, και πήγε να το φέρει.

Μόλις κατέφθασε το σωτήριο εργαλείο, ο ψηλός – που είχε προφανώς το γενικό πρόσταγμα – λέει στον υφιστάμενό του:

— Σήμερα είναι η σειρά σου.

Και απευθυνόμενος στην κυρία Ελένη:

— Κυρία μου, μπείτε μέσα και κλείστε την πόρτα. Θα την ανοίξτε όταν θα σας ειδοποιήσουμε.

Τα λεπτά περνούσαν βασανιστικά αργά. Ούτε μπαμ, ούτε καπνοί, ούτε τίποτα... Κάτι χτυπηματάκια, κάτι χρατς-χρουτς, κάτι συρσίματα... Αυτό ήταν όλο κι όλο.

Μετά από δέκα περίπου λεπτά, η κυρία Ελένη ειδοποιήθηκε επιτέλους ν' ανοίξει την πόρτα. Πράσινα κομματάκια μιας περίεργης ουσίας ήταν διασκορπισμένα παντού, ενώ παχύρρευστα, ιδίου χρώματος υγρά ξεχείλιζαν από το μυστηριώδες πακέτο. Αμήχανοι και προβληματισμένοι οι αστυνομικοί, δεν ήξεραν τι να πουν.

Πρώτος μίλησε ο ψηλός:

— Πολλά έχουμε δει, αλλά αυτό... Εκ πρώτης όψεως, είναι κάποια άγνωστη ουσία. Θα το πάρουμε για εργαστηριακό έλεγχο. Μην καθαρίστε ακόμα το δάπεδο, κυρία μου. Θα σας ειδοποιήσουμε εμείς πότε.

Κι ο άλλος, με ελαφρό μειδίαμα, συμπλήρωσε:

— Μάλλον θέλησαν να σας κάνουν μάγια, κυρία μου, να προσέχετε...

Η κυρία Ελένη θυμήθηκε τη σκηνή του *Εξορκιστή* με τα πράσινα ζουμιά. Δεν πίστευε σε τέτοια πράγματα, αλλά πάλι...

Μόλις αποχώρησε το μαυροφορεμένο δίδυμο, κάλεσε αμέσως τον θυρωρό για να του πει να μη καθαρίσει. Ο κύριος Γιάννης, που πετούσε τη σκούφια του για κάτι τέτοια, κατέφθασε στη στιγμή.

— Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες, κυρία Ελένη μου. Εγώ ξέρω... τα παρακολουθώ αυτά. Έχουν παντού πλοκάμια. Όργανα του Σατανά! Άθεοι! Έρχονται δύσκολοι καιροί. Ο Θεός θα μας κάψει...
— Σώπα, βρε Γιάννη! Αυτοί έχουν άλλους στόχους. Ολόκληρο πρωθυπουργό ξέκαναν! Γιατί ν' ασχολούνται με μας! Τέλος πάντων. Αύριο θα ξέρουμε τι ήταν αυτό το πράσινο πράμα. Το πήραν για έλεγχο.

Η επόμενη μέρα ξημέρωσε, επίσης ηλιόλουστη, πλην όμως διαφορετική από τις άλλες λόγω της εναγώνιας προσμονής του επιστημονικού πορίσματος.

Τη *Μακεδονία* αυτή τη φορά ο θυρωρός φρόντισε να τη στριμώξει στη χαραμάδα της εξώπορτας, για να μην την ακουμπήσει στα σιχαμερά υπολείμματα της σατανικής ουσίας που εξακολουθούσαν να βρίσκονται – μέχρι νεωτέρας διαταγής – απλωμένα στο μωσαϊκό του διαδρόμου.

Η κυρία Ελένη την ανοίγει και το βλέμμα της πέφτει κατευθείαν στο αστυνομικό δελτίο: «Νοικοκυρά, σύζυγος δικηγόρου, αναστάτωσε χθες την αστυνομία για τοποθέτηση ύποπτου δέματος έξω από το διαμέρισμά της. Όπως διαπιστώθηκε από τους ειδικούς που μετέβησαν άμεσα στην οικία, το δέμα δεν περιείχε εκρηκτικό μηχανισμό, αλλά άγνωστη ουσία πρασίνου χρώματος. Από τον εργαστηριακό έλεγχο που πραγματοποιήθηκε, διαπιστώθηκε ότι επρόκειτο για σπάνια ποικιλία πράσινης πατάτας που φέρει σπόρους και περιέχει επικίνδυνο δηλητήριο. Προφανώς άγνωστος επιχείρησε να δηλητηριάσει την οικογένεια. Διεξάγονται έρευνες».

Δεν πρόλαβε να τελειώσει καλά-καλά το άρθρο και το τηλεφώνημα της αστυνομίας τής επιβεβαίωσε το πόρισμα. «Να προσέχετε, κυρία μου», της είπε ο αστυνομικός. «Μπορείτε να καθαρίσετε τον χώρο, προσεκτικά όμως, χωρίς να έρθετε σε επαφή με το υλικό. Οτιδήποτε ύποπτο παρατηρήσετε, να μας καλέσετε αμέσως».

Η κυρία Ελένη ευχαρίστησε τον αστυνομικό, διαβεβαιώνοντάς τον ότι θα τηρήσει επακριβώς τις οδηγίες του. «*Υπάρχουν πατάτες με σπόρους!*» αναρωτήθηκε, μόλις κατέβασε το ακουστικό.

Πάλι το τηλέφωνο.

— Έλα, Ελένη μου, η Μαίρη είμαι. Η Μαίρη, η Λαζαρίδου. Όλοι καλά; Ο σύζυγος; Τα παιδιά; Χαθήκαμε... Εμείς πια γίναμε βουνίσιοι. Θα κατάλαβες ότι πέρασα εγώ χθες και σου άφησα το δεματάκι. Σου το είχα υποσχεθεί. Θυμάσαι; Κατεβήκαμε για λίγο στη Θεσσαλονίκη και ξαναφύγαμε. Ήταν πρωί κι είπα να μη σας ανησυχήσω. Ακούω λοιπόν εντυπώσεις... Πώς σας φάνηκαν τα ακτινίδιά μας; Τα δοκιμάσατε;

Είχε τουλάχιστο έξι μήνες να δει τη γειτόνισσα του τρίτου. Θυμήθηκε τότε ότι την τελευταία φορά που την είχε συναντήσει, η κυρία Μαίρη της είχε μιλήσει για ένα καινούργιο φρούτο που είχαν ξεκινήσει να καλλιεργούν στον Όλυμπο. «Μόλις έχουμε παραγωγή, θα σου φέρω», της είχε πει. Πού να το φανταστεί! Ούτε που πήγε το μυαλό της!

«Κι αυτή η αθεόφοβη, ούτε ένα σημείωμα! Πω πω! Ρεζίλι! Ευτυχώς που στην εφημερίδα δεν έγραφε όνομα. Και ευτυχώς που η Μαίρη ξαναπήρε αμέσως τα βουνά και αποσοβήθηκε έτσι ο κίνδυνος να συναντήσει τον θυρωρό για να της πει τα καθέκαστα. Κι αυτοί της αστυνομίας... σαΐνια! Άκου πατάτες με σπόρους!» σκέφτηκε η κυρία Ελένη, αμήχανη για το τι θ' απαντήσει στη Μαίρη! Και πριν προλάβει:

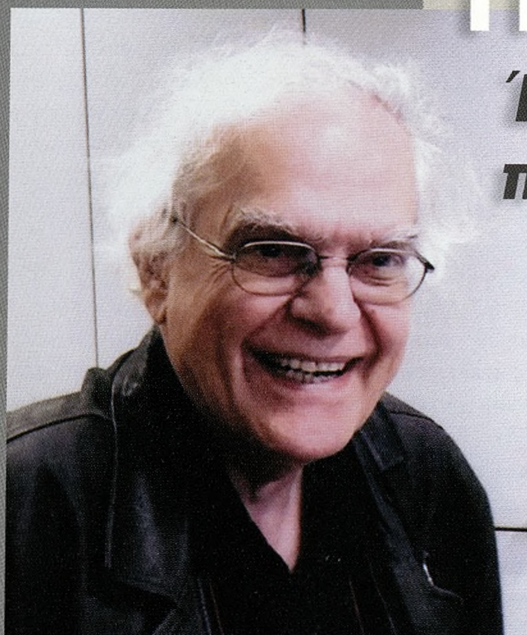
— Αχ, Ελένη μου, και ξέρεις πόσες βιταμίνες έχουν τα ακτινίδια! Σκέτη βόμβα είναι το καθένα! Βόμβα! ■

* «*Φράνκο και Τσίτσο*»: Το αχτύπητο κωμικό δίδυμο του ιταλικού κινηματογράφου της δεκαετίας του '70.

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΑΛΟΚΥΡΗ
Συγγραφέα

Γιώργος Πάτσας

Ένας κορυφαίος ποιητής της εικόνας

Είχα δει τη φωτογραφία του σε κάποιο πρόγραμμα παράστασης του ΚΘΒΕ (νομίζω από Μολιέρο ή Γκολντόνι), πριν το '70. Έμοιαζε στην ηλικία μου περίπου. Πρόσεξα τα (γαλλικά) γυαλιά του που ήταν ίδια με τα δικά μου.

Είδα πολλές δουλειές του έκτοτε, με απέραντο θαυμασμό πάντοτε για τις λεπτές γραμμές του, την ευφυή διαχείριση του χώρου και του χρώματος και τους συνδυασμούς ακραίων υλικών και υφασμάτων.

Εντέλει γνωριστήκαμε το 1999. Έκανε τα σκηνικά και τα κοστούμια για τη *Δόνια Ροζίτα* του Γκαρθία Λόρκα, που είχα μεταφράσει για την Πειραματική Σκηνή του Εθνικού, σε σκηνοθεσία της γυναίκας του, Νικαίτης Κοντούρη.

Μετέωρα φωτεινά φορέματα, λουλούδια τρισδιάστατα, λινά κοστούμια, διάφανα πλάσματα. Ένας υπέροχος κήπος πικρών αισθημάτων.

Από τότε γίναμε φίλοι. Οικογενειακοί, μπορώ να πω. Είχε γίνει πια παράδοση σε κάθε εκλογές να μαζευόμαστε στο σπίτι μας και να παρακολουθούμε τη διαδικασία στην τηλεόραση τρώγοντας χειροποίητες πίτσες.

Ακέραιος, δημοκρατικός, ευέλικτος, εφευρετικός, με διαρκώς φρέσκες ιδέες.

Συχνά, μετά από πρεμιέρες (όπου παρακολουθούσε τα τεκταινόμενα από το τελευταίο κάθισμα, χωρίς να εμφανίζεται ποτέ), στην Αθήνα ή την Επίδαυρο, καταλήγαμε σε ταβέρνες σχολιάζοντας. Πάντοτε με γλυκύτητα και γελαστός αναφερόταν σε πρόσωπα και σκηνικές καταστάσεις χωρίς να ειρωνεύεται ή να κακολογεί άμεσα κανέναν από τους συντελεστές.

Και τι χιούμορ! Αυτοσάτιρα και ωκεάνιος αυτοσαρκασμός.

Κατά το λεξικό, ο Γιώργος Πάτσας (Θεσσαλονίκη 1944-Αθήνα 2018) σπούδασε στη Σχολή Βακαλό, κοντά στον Γιώργο και την Ελένη Βακαλό, τον Τέτση και τον Μοσχίδη. Το 1968 ξεκίνησε επαγγελματική σταδιοδρομία, σκηνογραφώντας τον *Ταρτούφο* του Μολιέρου στο ΚΘΒΕ. Έχει σκηνογραφήσει πάνω από τετρακόσια έργα, όλων των ειδών: όπερα, αρχαίο δράμα, μουσικοχορευτικές παραστάσεις κ.ά. Συνεργάστηκε με ιδιωτικούς θιάσους και θεατρικούς οργανισμούς, με τα Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου και με θεατρικές σκηνές πολλών πόλεων της Ευρώπης και των ΗΠΑ. Δημιούργησε σκηνικά για παρουσιάσεις έργων σε Φεστιβάλ του εξωτερικού, καθώς και για κινηματογραφικές ταινίες του Θόδωρου Αγγελόπουλου, της Τώνιας Μαρκετάκη κ.ά. Του απονεμήθηκαν τιμητικά μετάλλια και διακρίσεις, καθώς και το Μεγάλο Βραβείο της Ένωσης Κριτικών Θεάτρου και Μουσικής (Αθήνα, 1998). Διετέλεσε πρόεδρος του ΔΣ του Εθνικού Θεάτρου.

Από τις εκδόσεις Ergo, έχουν κυκλοφορήσει δύο ογκώδη, δίγλωσσα φωτογραφικά λευκώματα με εργογραφία και φωτογραφίες, σκίτσα, μακέτες και κείμενα σκηνοθετών από παραγωγές που έχει συμμετάσχει (και από τα οποία λευκώματα προέρχεται η εικονογράφηση του παρόντος). Το πρώτο εκδόθηκε το 1995 με τίτλο *Γιώργος Πάτσας: Σκηνικά-Κοστούμια* με πρόλογο της Ελένης Βαροπούλου και το δεύτερο, *Ο ήχος του άδειου χώρου (Σκηνογραφίες 1965-2005)*, με κείμενα πάλι της Ελένης Βαροπούλου, του Γιώργου Π. Πεφάνη κι ένα κολάζ από συνεντεύξεις που είχε δώσει κατά καιρούς, σε διάστημα μιας εικοσαετίας (μεταξύ 1980 και 2000), σε διάφορους δημοσιογράφους. Από το κολάζ αυτό αντιγράφω μερικές παραγράφους:

Πώς στραφήκατε στο θέατρο;

Πήγα κατευθείαν εκεί. Δεν είχα ακολουθήσει ποτέ καμιά άλλη κατεύθυνση. Από μικρός παρακολουθούσα πολύ θέατρο, αλλά δεν θυμάμαι ποτέ τον εαυτό μου να θέλει να γίνει ηθοποιός. Μόνο σκηνογράφος. Ωστόσο, αν και το θέατρο με γοήτευε πολύ, το έβλεπα σαν κάτι το άπιαστο. Παρόλα αυτά, κάποια στιγμή βρέθηκα κοντά του και μπήκα μέσα του για τα καλά.

Τρεις άνθρωποι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην καριέρα μου. Ο ένας ήταν ο Γιώργος Κιτσόπουλος, παλιός διευθυντής του ΚΘΒΕ. Ο άλλος, ο Σπύρος Ευαγγελάτος, στον οποίο όχι μόνο χρωστώ το μεγαλύτερο μέρος των επόμενών μου εργασιών, αλλά και την ουσιαστική του στήριξη σε όλη τη μετέπειτα πορεία μου. Και ο τρίτος, ο Κυριαζής Χαρατσάρης, μορφή του θεάτρου της Θεσσαλονίκης, με τον οποίο έκανα τα πρώτα μου έργα. Έδειξαν εμπιστοσύνη σε έναν άγνωστο και αυτό είναι κάτι που δεν μπορώ να ξεχάσω [...].

Τι είναι αυτό που προσπαθείτε να κάνετε ή να βρείτε σε κάθε σκηνικό;

Το σκηνικό πρέπει να αφηγείται, να συμπυκνώνει και να αφαιρεί. Να μην περιγράφει, να μη βασίζεται μόνο σε αισθητικές αλλά και σε ιδεολογικές αναζητήσεις. Πρέπει ακόμη να είναι σύγχρονο και να δείχνει το πρόσωπο της εποχής μας [...] Προσπαθώ να μιλήσω στον θεατή, όχι εικαστικά, όχι παραμορφωμένα, αλλά με τη μοναδική γλώσσα που δεν έχει αφανιστεί ακόμη από κάποια επεκτατικότητα: την ποίηση.

Ποια είναι τα στοιχεία που σας κεντρίζουν στη σκηνογραφία;

Το στοιχείο της δυσκολίας. Όσο πιο δύσκολο είναι κάτι, τόσο πιο ερεθιστική είναι η πρόκληση για τον σκηνογράφο. Αγαπώ τα έργα και ιδίως τους σκηνοθέτες που αφήνουν περιθώρια στη φαντασία του σκηνογράφου και που δεν αρκούνται στην περιγραφή του συγγραφέα για το σκηνικό.

Πώς νιώθετε έπειτα από τόσα χρόνια;

Είναι σαν να αρχίζω τώρα. Κάθε φορά έχω την εντύπωση ότι ξεκινώ απ' την αρχή. [...] Πρέπει να μπαίνεις στο παιχνίδι κάθε θεάτρου, χωρίς να αλλοιώνεις τα δικά σου πιστεύω.

Πώς βλέπετε γενικά την πολιτιστική μας κατάσταση;

Σπασμωδική. [...] Η πολιτιστική πολιτική φυσικό είναι να κάνει πράγματα για το «μεγάλο κοινό». Διαφορετικά δεν θα ήταν πολιτική. Το μεγάλο κοινό είναι αυτό που οι πολιτικοί αποκαλούν «λαό». Αυτός ο «λαός» μεταλλάσσεται πολύ εύκολα σε όχλο. Σήμερα έχουμε να κάνουμε μ' έναν όχλο που έχει εθιστεί στο να επιζητά θεάματα τα οποία θεωρεί, επιπλέον και αρκούντως, πολιτιστικά... Φαύλος κύκλος.

Θέλω να πω πως το πλατύ κοινό δεν είναι τελικός κριτής – ούτε και η κριτική βέβαια είναι. Τελικός κριτής είναι μόνο μια μειοψηφία κοινού και κριτικών που είναι σε θέση να διακρίνει το πότε ένα πνευματικό φαινόμενο είναι σημαντικό. Και είναι σημαντικό όταν ξεπερνά τα όριά του. Όταν χρησιμεύει για να εκφράσει πράγματα ευρύτερα και καθολικότερα.

Αυτή η άποψη δεν υποτιμά τελικά το πλατύ κοινό;

Αυτή η άποψη υπερτιμά την τέχνη και τις δύσκολες δυνατότητές της. Έτσι κι αλλιώς, όμως, η τέχνη προχωράει μπροστά από την εποχή και το κοινό της εποχής. ■

του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΚΑΜΠΑΡΔΩΝΗ
Δημοσιογράφου-συγγραφέα
Φωτογραφίες: ΜΙΚΕΛΕ ΤΡΟΪΑΝΙ

Τέρμα Σταθμός

Πάρε το λεωφορείο 10

(Χαριλάου - Ν. Σ. Σταθμός)

Στάσεις Ζωγράφου και Τέρμα Σταθμός

Οι τελευταίες δύο στάσεις της διαδρομής Χαριλάου-Ν. Σ. Σταθμός με λεωφορείο. Σ' αυτό το τεύχος ολοκληρώνεται το ελλειπτικό, ονειρικό και πραγματικό δρομολόγιο της Γραμμής 10, ενώ το όχημα απογειώνεται τελικά, με κατεύθυνση προς τα άστρα.

Παρότι έχω ξεχωριστή αδυναμία στη ζωγραφική, στη στάση Ζωγράφου δεν έχω κατεβεί ποτέ – είναι η προηγούμενη απ' το Τέρμα. Αλλά πέρασα τριάντα πέντε χρόνια μέσα στο κτίριο της εφημερίδας *Μακεδονία,* Μοναστηρίου 85 – απέναντι από τον Σιδηροδρομικό Σταθμό που είναι και το Τέρμα των Λεωφορείων. Αν πεθάνω – κάτι που βέβαια δεν πρόκειται ποτέ να συμβεί – ίσως θα έπρεπε να με εντοιχίσουν, όρθιο, ως άλιωτο μητροπολίτη, σε έναν τοίχο του τρίτου ορόφου της εφημερίδας. Να με βάλουν απέναντι και πλάγια απ' το κεντρικό τραπέζι, ώστε να βλέπω με τα μεταφυσικά μου μάτια και να ακούω την άφιξη και την αναχώρηση των αμαξοστοιχιών του σταθμού, που είναι ακριβώς κάτω κι απέναντι. Τα βαγόνια αυτά, τους συρμούς των ημερών, που χιλιάδες νύχτες τα βλέπαμε, με κλεφτές ματιές, μέσα στην άψα της δουλειάς, να αναχωρούν και να φτάνουν και να χάνονται κάτω απ' τα λειψά φώτα του μεγάλου τσιμεντένιου στέγαστρου του Σταθμού.

Για μένα η στάση αυτή είναι το συγκρότημα «Μακεδονία- Θεσσαλονίκη» περισσότερο, και λιγότερο το Τέρμα των λεωφορείων, των τρένων και αυτής της γραπτής αποσπασματικής διαδρομής. Έφαγα εκεί μέσα, στις δυο εφημερίδες, τη ζωή μου, βρήκα τη ζωή μου, μεγάλωσα, ωρίμασα, συνειδητοποιήθηκα, ανδρώθηκα. Διδάχτηκα και δίδαξα. Δεν μπορώ να σκεφτώ πώς θα ήταν ο βίος μου χωρίς τη δημοσιογραφία – ίσως θα κατέληγα σε κάποια πιο πεζή διαδρομή, ίσως σε μια ζωή-νοβοπάν, σε μια δουλειά χωρίς εξάρσεις, χωρίς εναλλαγές, χωρίς κίνδυνο και έμπνευση. Η εφημερίδα με έσωσε, μου έδωσε νόημα, ώθηση, οίστρο, χρήματα, τα πάντα. Αυτοπεποίθηση, κυρίως, και προσανατολισμό. Παρά τις κατά καιρούς δυσκολίες, οφείλω τώρα να πω ότι κάθε απόγευμα που πλησίαζα να μπω στην περιστρεφόμενη πόρτα της εισόδου, από εκατό μέτρα πριν έτρεχα να φτάσω πιο γρήγορα στη δουλειά, δεν κρατιόμουνα, έτρεχα, αλλά συγκρατημένα για να μη με δούνε και παρεξηγηθώ. Τόσος ήταν ο ζήλος, τόση η αγάπη μου για τη δημοσιογραφία, για το ένδον κλίμα της εφημερίδας, για το πάθος της είδησης, τις συζητήσεις, τις συγκρούσεις, για εκείνο το αίσθημα ότι ήμουν εκεί, κάτι που μ' έκανε πάντα ευτυχισμένο, φωσφορίζοντα και πλήρη. Παρότι έχω εργαστεί με πολλή θέρμη εκεί μέσα, λέω πως ούτε μία μέρα δεν έχω δουλέψει. Δεν το αισθάνθηκα ποτέ ως δουλειά, αλλά ως προσκομιδή, δωρεά κι απόλαυση. Τόση ήταν η γλύκα της τυπωμένης σελίδας, ενός καινούργιου άρθρου, οι φίλοι, οι διευθυντές, οι σκιτσογράφοι, οι συνάδελφοι δημοσιογράφοι, η συναναστροφή, η αγάπη και οι ιερές συγκρούσεις μας – τουλάχιστον κάποιες εποχές, τις ωραίες εποχές, γιατί προς το τέλος τα πράγματα έγιναν σχεδόν αφόρητα. Κι ευτυχώς έφυγα λίγο πριν την τελική εξαθλίωση και πτώση του 2017. Λίγο πριν τη μεγάλη οδύνη του κλεισίματος του συγκροτήματος και μιας εφημερίδας, της *Μακεδονίας*, που κυκλοφορούσε σχεδόν ανελλιπώς από το 1911 – ένα χρόνο πριν απελευθερωθεί η Θεσσαλονίκη από τους Τούρκους. Εκατόν έξι χρόνια συναπτά – πεντέξι γενιές.

Ο λόγος που κατέπεσε το συγκρότημα δεν ήταν η κρίση – αλλά δεν μπορούμε τώρα εδώ να κάνουμε αυτή τη συζήτηση. Και οι *NY Times* ξεκίνησαν νωρίτερα, το 1851, κι ακόμα κυκλοφορούν ενδόξως. Μπορεί να μην υπάρχουν αναλογίες, αλλά ο ίδιος συλλογισμός θα προκύψει αν αναφέρω, συγκριτικά, και τις εφημερίδες της Λάρισας. Το συγκρότημα της *Μακεδονίας* απλώς αυτοκτόνησε αντίκρυ απ' τον Σταθμό – όπως ακριβώς και ο Τσέζαρε Παβέζε απέναντι απ' τον Σιδηροδρομικό Σταθμό του Τορίνο.

Πρωτοπήγα στην *Θ*, για μικρό διάστημα, το 1973, ως μεταφραστής Γαλλικών – επιστρέφοντας μετά από διαμονή κάποιων μηνών στο Παρίσι. Σύντομα έφυγα απ' την εφημερίδα προτιμώντας τη φτώχεια, την ελευθερία και τις απολαύσεις του φοιτητικού βίου. Αλλά το σαράκι μ' έτρωγε. Είχα κλίση προς τη δημοσιογραφία που ίσως μου την εμφύσησε αθέλητα η μάνα μου, η οποία ανέκαθεν διάβαζε δυο εφημερίδες τη μέρα, όπως ανέφερα, και βέβαια τις διάβαζα κι εγώ ανελλιπώς, σχεδόν από μωρό. Μου άρεζε πάντα να μελετώ τις ειδήσεις, τα άρθρα και τα χρονογραφήματα και η ιδέα της δημοσιογραφίας ένιωθα πως θα μου έδινε νόημα ζωής – όπως και συνέβη. Ξεκίνησα πάλι είκοσι οχτώ χρονών – μόλις είχα τελειώσει το Πανεπιστήμιο και το φανταρικό, μετά από διάφορες ταλαιπωρίες, άσχετες δουλειές, μπερδεμένους έρωτες και περιπλάνηση. Με προσέλαβε ο διευθυντής τότε της εφημερίδας *Θεσσαλονίκη*, ο Αντώνης Κούρτης, που αργότερα έγινε κυβερνητικός εκπρόσωπος – και του το χρωστάω διά βίου. Τότε οι δυο εφημερίδες του συγκροτήματος, *Μακεδονία* και *Θεσσαλονίκη* ήταν σε μεγάλες δόξες – πουλούσαν πολλές χιλιάδες φύλλα καθημερινά και κατεξοχήν την Κυριακή και τη Δευτέρα. Η *Θεσσαλονίκη* ξεκίνησε δυο μέρες πριν δολοφονηθεί ο Λαμπράκης, στις 20 Μαΐου του 1963. Και μετά από λίγο καιρό έφτασε να πουλάει 60.000 φύλλα – η *Μακεδονία* στα καλά της πουλούσε την Κυριακή 170.000 φύλλα. Νούμερα αδιανόητα για σήμερα. Αστρονομικά.

Το επιτελείο της *Θ* ήταν εξαιρετικό, την πρώτη φορά που πήγα: Αντώνης Κούρτης, Αντώνης Πεκλάρης, Γιάννης Μυλαράκης, Χρήστος Μεμής (διευθυντής αργότερα του *Βήματος* και κατόπιν ιδιοκτήτης του Protagon), Κλέαρχος Τσαουσίδης, Θόδωρος Ιωαννίδης, προσωπικός φίλος του Ουμπέρτο Έκο και του Ίταλο Καλβίνο και μεταφραστής τους – ο πρώτος που μετέφρασε Καλβίνο στη *Θ*, επί χούντας και κυνηγήθηκε. Στη θέση του Μυλαράκη προηγουμένως ήταν ο γνωστός συγγραφέας-μελετητής Ηλίας Πετρόπουλος και ο ζωγράφος και πεζογράφος Κώστας Λαχάς.

Στη *Θ* έκανα ρεπορτάζ στην αρχή και σύντομα ξεκίνησα ως χρονογράφος στη δεύτερη σελίδα, με καθημερινό κείμενο επί δέκα έξι χρόνια, ακατάπαυτα. Όμως έκανα κι άλλες δουλειές παράλληλα, συνεντεύξεις, παρουσιάσεις συγγραφέων, ζωγράφων και κριτικές, ή πήγαινα για αποστολές στο εξωτερικό: δύο φορές στην ΕΣΣΔ, στην Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία, Ανατολική Γερμανία, Βουλγαρία, Κύπρο, Ιταλία. Στη συνέχεια έβγαλα και διεύθυνα, εντός του συγκροτήματος, τα περιοδικά *Θ-97*, τα *Χίλια δέντρα*, την *Πανσέληνο*, το ένθετο *Επιλογές* που κυκλοφορούσε ήδη απ' το 1982 – στα 1998 ανέλαβα τη διεύθυνση της εφημερίδας, διαδεχόμενος τον Λάζαρο Χατζηνάκο, που οφείλω πολλά και σ' αυτόν. Κυρίως, όμως, χρωστώ χάρες στον εξαιρετικά ευφυή εκδότη, τότε, και σπάνιας οξυδέρκειας και ευγένειας άνθρωπο κ. Γιάννη Ραπτόπουλο, που πολεμήθηκε ανελέητα – μέχρι απόπειρα δολοφονίας οργάνωσαν εναντίον του, γιατί επανεξέδωσε τη *Μακεδονία.*

Στη διετία 1996-1998 που είχε κλείσει προσωρινά η εφημερίδα (το πρώτο, πολύ οδυνηρό χτύπημα), διεύθυνα στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας το περιοδικό *Τάμαριξ*, με άξονα τη μικροϊστορία της πόλης, χάρις στην αλληλεγγύη του έξοχου φίλου συγγραφέα Δημήτρη Καλοκύρη του οποίου το τεράστιο εκδοτικό, καλλιτεχνικό και εκθεσιακό έργο στο πλαίσιο της Πολιτιστικής δεν εκτιμήθηκε όπως του άξιζε – για να το πω απλά: οι περισσότεροι δεν κατάλαβαν γρυ.

Τα βράδια στην εφημερίδα ήταν αγχωτικά, ανταγωνιστικά, ως συνήθως, σε βαθμό αβάσταχτο κάποιες νύχτες, αλλά και απολαυστικά – όλα σχεδόν τα διευθυντικά στελέχη ήταν διανοούμενοι και οι συζητήσεις και οι φωνές φούντωναν με το παραμικρό: για τη μουσική, για την πολιτική, το ποδόσφαιρο, τη λογοτεχνία – ή τον Όμηρο, που ήταν η αγάπη του Αντώνη Πεκλάρη. Εξαιρετικός άνθρωπος, μου χάριζε συνέχεια βιβλία: το τετράτομο λεξικό των Λιντλ-Σκοτ, όλες τις μελέτες του Λίνου Πολίτη, όλον τον Έρεμπουργκ, και

Τα παλιά γραφεία των εφημερίδων *Μακεδονίας* και *Θεσσαλονίκης*, στη γνωστή διεύθυνση Μοναστηρίου 85.

πολλά άλλα. Αντιστοίχως και ο συγχωρεμένος Γιάννης Μυλαράκης – ήταν άνθρωποι διακριτικοί, φιλότεχνοι, με καταφανή σεβασμό προς όλους και μελετημένοι δημοσιογράφοι. Η εργασία μας εκεί, παρά τις διακυμάνσεις και τις συγκρούσεις, ήταν στο βάθος μια γιορτή. Το φχαριστιόμασταν. Ο Πεκλάρης, που έγινε διευθυντής μετά τον Αντώνη Κούρτη, έφευγε πάντοτε τελευταίος, χαράματα. Ξημερώματα. Σεβότανε τόσο τον Κούρτη, που όταν αυτός απολύθηκε (για άσχετους λόγους) αρνήθηκε να καθίσει στο μεγάλο διευθυντικό γραφείο του, και παρέμεινε, παρότι διευθυντής πια, στο γραφειάκι του υποδιευθυντή-συντάκτη. Το μεγάλο, κεντρικό γραφείο του Κούρτη στον τρίτο όροφο της *Θ*, έμενε εκεί, άδειο, κενό, επί χρόνια, εις μνήμην της φιλίας τους. Και ως ένα παράδειγμα μεγαλείου.

Συχνά, τις νύχτες ερχόταν ο θρυλικός φωτορεπόρτερ Γιάννης ο Κυριακίδης, που είχε το ταλέντο της προπέτειας, να φέρει φωτογραφίες, κρατώντας το αιώνιο πούρο του. Και φεύγοντας, πάντα, στην είσοδο του ασανσέρ, με τη βροντώδη φωνή του που κάλυπτε όλη την αίθουσα, φώναζε, κάθε φορά, σε μας τους δημοσιογράφους:

- Ουστ, κοπρόσκυλα!

Ο Πεκλάρης, ο Κούρτης, ο Γουσίδης των *Νέων* και ο Σπύρου ο καρδιοχειρουργός, συνωμοτούσαν επί μέρες, ζούσαν, σχεδόν, για να κάνουνε αδιανόητες φάρσες στον Κυριακίδη, που ήταν, βέβαια, κι αυτός, τραβάτε με κι ας κλαίω. Δυο φορές του χτίσανε κρυφά την εξώπορτα του φωτογραφικού του στούντιο, του στείλανε στη γιορτή του ένα μεγάλο κουτί με γλυκά Τερκενλή που είχε μέσα τέσσερα φίδια, του κόψανε δήθεν δωρεάν εισιτήρια για να πάνε υποτίθεται όλοι μαζί στη Βραζιλία, οπότε προηγουμένως τον έπεισαν να πάει να κάνει εξέταση κοπράνων στο Διαβαλκανικό, σε δικό τους, μιλημένο γιατρό. Αλλά το πιο εντυπωσιακό είναι όταν του έστειλαν γνήσια χαρτιά απ' τις Βρυξέλλες, με πλαστογραφημένες υπογραφές κάποιου ευρωπαίου επιτρόπου και του Ζακ Λανγκ, που έγραφαν πως η Ευρώπη αποφάσισε να τιμήσει τον Γιάννη Κυριακίδη για την πολύχρονη προσφορά του στη φωτογραφία και στον Πολιτισμό, στο ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία» των Αθηνών, την τάδε ημερομηνία. Ακολούθησαν δεύτερες επιστολές για επιβεβαίωση – ο Κυριακίδης το πίστεψε και δεν είπε τίποτε στους άλλους μήπως του κάνουν καμιά φάρσα. Κατέβηκε στην Αθήνα κρυφά, κοστουμαρισμένος, ειδοποίησε δημοσιογράφους δικούς του και πήγε στο «Μεγάλη Βρετανία» την ορισμένη ώρα και στη συγκεκριμένη αίθουσα. Παίρνει ύφος και μπαίνοντας μέσα δεν βλέπει κανέναν ευρωπαίο επίσημο, παρά τον Γουσίδη, τον Σπύρου και άλλους της παρέας να τον περιμένουν – το τι έγινε δεν περιγράφεται. Και βέβαια ο Κυριακίδης έκανε ένα μήνα να μιλήσει στους υπόλοιπους. Έπεσε σε βαριά κατάθλιψη – αλλά σε λίγο καιρό ήταν πάλι μαζί και ξανάρχισαν τα ίδια. Κι ο Κυριακίδης τους έκανε τα αντίστοιχα, έπαιρνε τη ρεβάνς. Ήταν φίλοι και συνεργάτες μια ζωή και ζούσαν έτσι, χωρίς παρεξήγηση, στήνοντας τέτοιες ιστορίες ο ένας στον άλλον – έδιναν τα πάντα για μια επιδέξια, τέλεια οργανωμένη και αδιανόητη, καλή πλάκα.

Υπήρχε ένα τέτοιο κλίμα στις καλές εποχές, ανεπανάληπτο – το είχε ξεκινήσει νωρίτερα ο Γιάννης ο Βελλίδης, ο επονομαζόμενος «Γάτος», κατεβάζοντας σε κάθε εκλογές έναν δικό του παλαβό υποψήφιο, που πίστευε ότι είναι βυζαντινός αυτοκράτορας. Του έστηνε κανονικές συγκεντρώσεις όπου αυτός (Αγγελόπουλο τον έλεγαν) μιλούσε καβάλα σε ένα στολισμένο άλογο και φορώντας στολή και βασιλική περικεφαλαία. Τον Αγγελόπουλο τον διαδέχτηκαν άλλοι δυο υποψήφιοι αργότερα, ο Ζαφειρόπουλος και ο Μαλαγάνης – αυτούς τους οργάνωναν άλλες δημοσιογραφικές ομάδες Θεσσαλονικέων και το γλεντούσαν δεόντως. Αποθέωση ήταν όταν μια μέρα ο Ζαφειρόπουλος, που μιλούσε σε μια συγκέντρωση, είπε «Θα δώσω κρέας στον λαό» κι άρχισε να πετάει στο πλήθος που παραληρούσε εκατοντάδες σφαγμένα κοτόπουλα, που τα είχε μέσα σε τσουβάλια και του τα είχαν αγοράσει οι άλλοι, η ομάδα στήριξης, υποτίθεται.

Βέβαια οι συγκρούσεις, τα μίση, οι μιζέριες, τα γνωστά πολιτικά παίγνια εξουσίας πάντα υπήρχαν και σε οξυμμένο βαθμό, ακόμα και στις ωραίες μέρες – ήταν και η εποχή που αρκετοί εκστασιάζονταν με την πάλη των τάξεων. Προσωπικά, είχα πάντα την πολιτική αγωνία και συχνά τον πειρασμό, αλλά ποτέ δεν μπλέχτηκα ενεργά με κανένα κόμμα, με καμιά οργάνωση – το να αναμειχθείς άμεσα μου φαινόταν σαν να συνθέτεις μουσική για φιλμ πορνό. Αλλού έγερνε ο νους μου κατά βάθος. Στο γράψιμο. Και καταλάβαινα πως δεν θα μπορούσα να γράψω αν εγκλωβιζόμουνα πνευματικά-ιδεολογικά σε μια περιχαρακωμένη άποψη. Θα την πατούσα όπως ο Άρης Αλεξάνδρου, η Έλλη Αλεξίου, ο Δημήτρης Χατζής, και άλλοι. Ζούσα παράλληλα με την Ιστορία και απόφευγα τις πολλές διασταυρώσεις. Ήμουνα εντός, αλλά κυρίως εκτός. Μπορεί να ήταν λάθος – πάντως κρατούσα απόσταση, αν και τότε οι ζυμώσεις ήταν ιδιαίτερα θερμές, συχνά άγριες, οι διεκδικήσεις ωμές. Αλλά ωστόσο, υπήρχε ευδαιμονία, δύναμη, κύρος και καλοί μισθοί, πολλές θέσεις εργασίας και πολλά χρήματα απ' την Ευρώπη για να φαγωθούν. Υπήρχαν οι θερμαινόμενες καρέκλες της εξουσίας. Οπότε και ο εγωισμός και ο κυνισμός του επαγγέλματος ανθούσαν – φιλίες δύσκολα κρατούσαν. Έπρεπε να 'χεις τα μάτια σου δεκατέσσερα – αλλά υπήρχε, ωστόσο, πεδίο ευρύ. Χρήμα, θέσεις και ευκαιρίες. Γενικώς τα πράγματα, επιφανειακώς τουλάχιστον, κελαηδούσαν και όλοι έπλεαν μέσα σε μια πλουσιοπάροχη επάρκεια και με αρκετό κέφι – μετά, ήρθε η γνωστή πίκρα. Το γλέντι τελείωσε κι άρχισε ο εφιάλτης. Είχαν μπει, πλέον, και πολλοί άσχετοι στο καρέ. Στις αποπάνω θέσεις. Άσχετοι εντελώς, κομματικοί κι αγράμματοι. Οπότε, βοήθησε και η κρίση και τελικά άρπαξε το οασί.

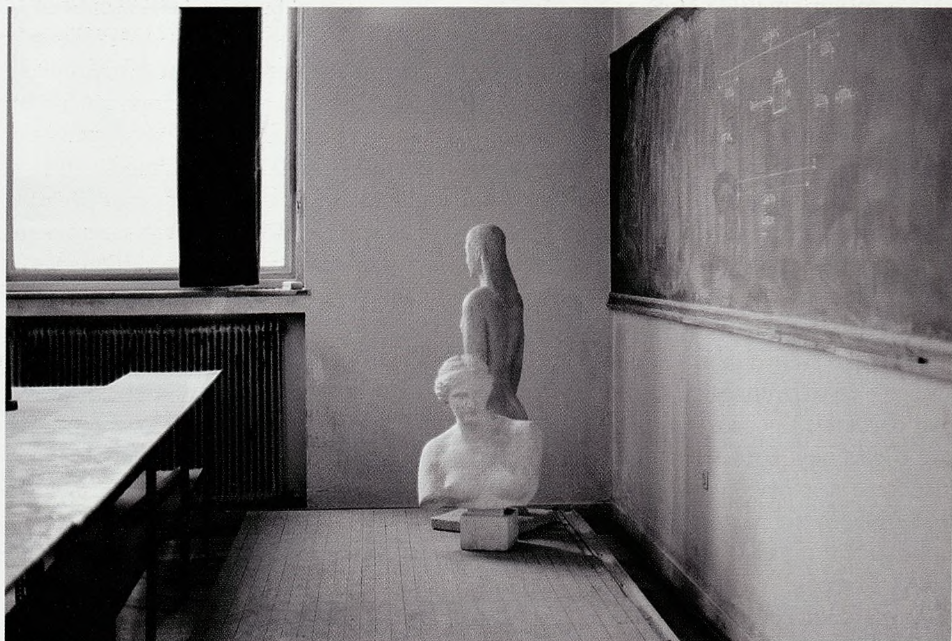
Για μένα η καλύτερη περίοδος ήταν όταν διεύθυνα το πολιτιστικό περιοδικό *Πανσέληνος*, ένθετο στην Κυριακάτικη *Μακεδονία*. Νομίζω πως και όλη η ομάδα της *Πανσελήνου*, πραγματικά εκλεκτοί συνάδελφοι και συναδέλφισσες, συνεργάτες και φωτογράφοι, ο Θανάσης Γεωργίου, η Όλγα Τσαντήλα, η Κυριακή Τσολάκη, ο Θανάσης Γωγάδης, ο Θανάσης Γεωργιάδης, ο Στέφανος Τσιτσόπουλος (που διεύθυνε άλλα περιοδικά στη *Μ*), ο Βασίλης Πάγκαλος, ο Στέλιος Κούκος, ο Γιώργος Πούπης θα θυμούνται για πάντα εκείνα τα ανεπανάληπτα χρόνια.

Για τώρα – δεν το συζητάμε. Περνώ με το αυτοκίνητο έξω απ' τον Σταθμό και βλέπω απέναντι το σκοτεινό κτίριο του συγκροτήματος: μια μούμια. Ενδιαίτημα νυχτοκοράκων. Παλιός μώλος που τον χτύπησε τορπίλη. Είναι κάτι αβάσταχτο – μέσα του κουβαλάει τριάντα πέντε ενιαυτούς απ' τη ζωή μου. Μια κιβωτός που εξόκειλε εκτός χρόνου, με σβηστά φώτα, έρημη, γεμάτη σταματημένα μηχανήματα, κομπιούτερς, καλώδια, διαδρόμους και τηλέφωνα που ίσως δεν θα ξαναχτυπήσουν ποτέ πια. Γραφεία όπου δούλεψαν επί τόσες δεκαετίες τόσοι άνθρωποι – τόσες ξεχωριστές και αγωνιώδεις νύχτες. Το ασανσέρ, το παλιό ασανσέρ της *Μακεδονίας* με τα φθαρμένα κουμπιά των ορόφων, σκουριάζει πια, ακινητοποιημένο στο ισόγειο – ενώ το παλιό, ιστορικό νούμερο του τηλεφωνικού κέντρου σε λίγο θα ξεχαστεί. Το γράφω εδώ, προς μνήμην: 2310-521.621.

Από τα πέριξ του Σιδηροδρομικού Σταθμού δεν έχω πολλές εμπειρίες – θυμάμαι όμως πάντα, τα πρώτα χρόνια στην εφημερίδα, που δεν είχα δικό μου αυτοκίνητο, να φεύγω αργά, μετά τα μεσάνυχτα, και να παίρνω ένα από τα έσχατα, υπηρεσιακά λεγόμενα λεωφορεία, το «10», πάντα, από το Τέρμα-Σταθμός, για να πάω στο έτερο, το Τέρμα Χαριλάου. Στην άλλη άκρη της πόλης. Τέτοια ώρα έμπαινε ελάχιστος και περίεργος κόσμος στο όχημα, ο οδηγός γκάζωνε, οδηγούσε πολύ γρήγορα και η μεμολυσμένη πολιτεία αυτή την ώρα ήταν σχεδόν έρημη – καθόμουν σε μια καλή θέση με θέα, το μέτωπο κολλημένο στο τζάμι, και παρατηρούσα και κατέγραφα και σκεφτόμουν. Μου ερχόταν πλήθος ιδέες σε αυτή τη διαδρομή, παρά την κόπωση – ίσως και εξαιτίας της. Αναμοχλεύονταν εντός μου μνήμες της ημέρας, κι έβλεπα έξω την ημιφωτισμένη πόλη με τα μυστικά της να γέρνει προς τον ύπνο. Ήταν ανάπαυση αυτή η διαδρομή, στοχασμός, παρατήρηση και άφεση. Έγραφα, εντός μου, λογοτεχνία, έπλαθα ιστορίες. Μερικές φορές – θυμάμαι αυτό το περίεργο αίσθημα – δεν ήθελα καν να φτάσει στο τέρμα Χαριλάου το λεωφορείο. Επιθυμούσα να συνεχίσει επ' άπειρον χωρίς στάσεις πια, να απογειωθεί, κι εγώ, αυτοσυνοδευόμενος, με βροχερή διάθεση, ως συνταξιδιώτης του εαυτού μου να λαγοκοιμηθώ, έχοντας το μέτωπό μου ακουμπισμένο πλάγια στο τζάμι, μισοβλέποντας έξω και κάτω, χαμένος στο γύτεμα, την αγκούσα και τη χροιά της ανάβασης, μέσα σε μια κατάσταση ανυψούμενης ονειρικής αποκάλυψης. ■

του **ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΤΣΙΟΥΜΑ**
Αρχιτέκτονα -εικαστικού

Φοιτηταριό

«Μάθημα σχεδίου», Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ, 1977

Λάθος τίτλος! Φοιτητές είναι το κανονικό. Αλλά το '72 αυτό ήταν κοινότυπο. Προοιωνιζόταν, ίσως, τη διάθεση και την προκατάληψη που μας περίμενε εάν τύχαινε και αποκτούσαμε αυτή την ιδιότητα. Και προπαντός οι του Πολυτεχνείου, πολλώ δε μάλλον οι αρχιτέκτονες! Στα υπ' όψιν η υποψία.

Η δικτατορία με βρήκε μαθητή Γυμνασίου 12-13 χρονών. Είχαν προηγηθεί απ' το '64-65 αλλεπάλληλες αλλαγές στο γλωσσικό μας σύστημα -δημοτική, καθαρεύουσα, μαλλιαρή, αρχαϊκή καθαρεύουσα- κι έτσι στο τέλος της Γ' Γυμνασίου, για πολλούς από εμάς, τους περισσότερους, ήταν εύκολη η επιλογή της «Θετικής κατεύθυνσης».

Ο πατέρας μου ήθελε να γίνω δικηγόρος. Η μάνα μου διηγείται ότι από 3-4 χρονών «όλο καλύβες έφτιαχνες, αντίσκηνα, παραπήγματα, σπίτια». Στην Δ' Γυμνασίου - σημερινή Α' Λυκείου- υπήρχε και ένα βιβλίο Επαγγελματικού Προσανατολισμού, το οποίο, όμως, ήταν αδιάφορο και μπερδεμένο. Εξ άλλου, μία φορά τον μήνα το διδασκόμασταν, όποτε τύχαινε, από τον καθηγητή Μαθηματικών που μας έκανε και Κοσμογραφία. Στην Ε' Γυμνασίου μας έδωσαν ένα βιβλίο Παραστατικής Γεωμετρίας που τα σχέδιά του ήταν τυπωμένα με 2 χρώματα μελάνια, μπλε και κόκκινο. Το βιβλίο συνόδευε, μέσα σε μια ζελατίνα, ένα ζευγάρι χάρτινα γυαλιά με μια χρωματιστή μπλε και κόκκινη διαφανή μεμβράνη, μία για κάθε μάτι. Όταν τα φορούσες, σχηματιζόταν το πολύπλοκο γεωμετρικό σχήμα και οι διακεκομμένες προβολές του σαν ανάγλυφο, στερεοσκοπικά σαν έξω απ' το βιβλίο μπροστά σου! Αυτό ήταν.

Παράλληλα, «για να γράφω καλές εκθέσεις και για να ξέρω τι μου γίνεται», έπρεπε να αρχίσω να διαβάζω εφημερίδες και λογοτεχνία. *Διηγήματα* του Ζαχαρία Παπαντωνίου, ο *Ζητιάνος* του Ανδρέα Καρκαβίτσα, *Η Μεγάλη Λιτανεία* του Καραγάτση, *Χριστουγεννιάτικες ιστορίες* του Παπαδιαμάντη. Κάποια στιγμή, απ' το βιβλιοπωλείο του Μαστορίδη, εκεί στην Αγίας Σοφίας ανεβαίνοντας δεξιά, πριν την Εγνατία, αγόρασα τον *Βίο και την Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* του Νίκου Καζαντζάκη και τον *Καπετάν Μιχάλη*. Την άλλη μέρα με κάλεσαν στην Ασφάλεια, 3ο Αστυνομικό τμήμα στην Πρίγκηπος Νικολάου, σημερινή Σβώλου. Σιαμπανόπουλος, θυμάμαι.

«Ποιος σου είπε να πάρεις αυτά τα βιβλία, ποιος σου τα σύστησε;» Τρομοκρατήθηκα, αλλά και πείσμωσα.

Πολλοί απ' τους συμμαθητές μου, στα 17-18 τους χρόνια δεν είχαν καν φύγει από τη Θεσσαλονίκη, το πολύ-πολύ μέχρι τη Μηχανιώνα να είχαν πάει. Δύσκολη η μετακίνηση και η φυσική και η νοητική.

Εκείνο τον καιρό, μαζί με τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών άρχισαν να εμφανίζονται, στην αρχή δειλά, σαν μια κρυφή πολυτέλεια, και τα φροντιστήρια προετοιμασίας για το Πανεπιστήμιο. Ανάμεσα στα άλλα, δυναμική αίσθηση είχε προκαλέσει και το «Σύγχρονο Φροντιστήριο» σε νεόδμητη οικοδομή απέναντι απ' το γήπεδο της Χ.Α.Ν.Θ, ευάερο, ευήλιο, και με δικές του εκδόσεις της διδακτέας ύλης. Μπαλλής, Ζουρνάς, Τσίντζιφας, Ωραιόπουλος οι ιδρυτές του, βαριά ονόματα στην εκπαίδευση. Ο γλυκύτατος Μπαλλής, με το χαμόγελο, δεν χρειαζόταν να μας εξηγήσει στο τέλος το θεώρημα. Το είχαμε καταλάβει από πριν όταν το ανέλυε. Ο Ζουρνάς, αφού γέμιζε έναν πίνακα πράξεις που τις εξηγούσε μία-μία, στο τέλος, στο ίσον, ξάπλωνε την παλάμη που κρατούσε την κιμωλία για να φανεί το χρυσό δαχτυλίδι με την κόκκινη πέτρα. Η Τριγωνομετρία του Τσίντζιφα ταίριαζε με τα ακατάστατα μαλλιά του. Η Φυσική ταίριαζε με την αυστηρότητα και τη σοβαρότητα του Ωραιόπουλου. Τις Κυριακές το πρωί, στην έρημη πόλη, κρατώντας την πινακίδα με το ταυ συρταρωτά περασμένο πηγαίναμε για μάθημα σχεδίου με τον Βάιο Ζαχαριάδη, ονομαστό αρχιτέκτονα της πόλης μας. Ανάμεσα στις υποψήφιες ήταν και κάνα δυο όμορφες, που γρήγορα όμως μας απογοήτευσαν, γιατί σύντομα και πριν το τέλος της διδακτικής ώρας, έρχονταν και τις παίρναν γυαλιστερά αυτοκίνητα.

Στα άλλα, τα πιο παλιά φροντιστήρια, με τις παλιές εκδόσεις και τις φωτοτυπημένες σημειώσεις, μύριζε παρακμή στα παλιά κτίρια. Στο Γυμνάσιο, ο καθηγητής Μαθηματικών, εν ώρα μαθήματος με ειρωνεύτηκε λέγοντας: «Αν θα περάσεις εσύ Πανεπιστήμιο, να μου τρυπήσεις τη μύτη!» Δεκαοκτώ γραπτά, οκτώ μου έβαζε στα προφορικά. «Δεν ξέρω, αυτό το παιδί σαν να με ειρωνεύεται», έλεγε στη στενοχωρημένη μάνα μου όταν την καλούσαν για ενημέρωση γονέων.

Στο πορτραίτο της εκπαίδευσης άρχισε να σχηματίζεται ένα σαρδόνιο χαμόγελο. Αλίμονο, με τα χρόνια έμελλε να εξελιχθεί σε πορτραίτο του Ντόριαν Γκρέυ.

Με τον αέρα του «σε λίγο θα αλλάξει η ζωή σας, θα γίνετε ακαδημαϊκοί πολίτες» αρχίσαμε να αυθαιρετούμε. Καταργήσαμε τα σημεία στίξης και βάζαμε τελίτσες στον τονισμό των λέξεων και αγνοήσαμε τους κανόνες σύνταξης. Η εικόνα του κόσμου που βιώναμε και διδασκόμασταν δεν ταίριαζε με τις νέες παραστάσεις που προσλαμβάναμε από τις εφημερίδες, τα περιοδικά, το ραδιόφωνο. Αναδύεται η ροκ μουσική, η αντιπαροχή στο φόρτε της, οι νέες ηλεκτρικές συσκευές και τα δανέζικα έπιπλα. Με καθυστέρηση ο ΟΤΕ, χρειαζόταν αίτηση, μέσον - γνωριμία δηλαδή- ώστε μετά από 5 χρόνια να αποκτήσεις τηλεφωνική γραμμή!

Υπήρχε το συνήθειο, μετά την ανακοίνωση αποτελεσμάτων των επιτυχόντων στις εισαγωγικές εξετάσεις για τα Ανώτατα Ιδρύματα, την επαύριο, στην ώρα της πρωινής προσευχής, να παρατάσσονται απέναντι απ' όλο το γυμνάσιο και δίπλα από τους καθηγητές οι επιτυχόντες, σαν δικαίωση να πούμε, αριστείο της προσπάθειας. Το ίδιο γίνεται και σήμερα, με τη διαφήμιση όμως. Στάθηκα στο τέλος της γραμμής.

«Το Γυμνάσιό μας, αν και 2ο -Β'ΑΡΡΕΝΩΝ- ήλθε πάλι πρώτο στις επιτυχίες», θριαμβολόγησε ο κ. Γυμνασιάρχης. Από μακριά, κοίταξα προς την κατεύθυνση του καθηγητή Μαθηματικών, κι όταν με είδε, έφερα το δάχτυλο δείχνοντας το

ρουθούνι μου με μια περιστροφική κίνηση. Ούτε καν τον πλησίασα κι έφυγα.

Φοιτητές! Γραμματεία, εγγραφή, πάσο για τα λεωφορεία και μειωμένο εισιτήριο στον κινηματογράφο. «Απαραίτητη η επίδειξή του». Πέσαμε με τα μούτρα σε ό,τι νομίζαμε ότι μας είχε γοητεύσει. Όπως το πρωί όταν νίβεσαι που ρίχνεις κρύο νερό στο πρόσωπό σου. Ψέματα! Όπως όταν βυθίζεις το πρόσωπό σου στις ανοιχτές παλάμες σου που μαζεύεται το δροσερό νερό!

Δρόμος για το ρεμπέτικο της Γκέιλ Χολστ, *Το '21 και η αλήθεια*, τετράτομο του Γιάννη Σκαρίμπα, Χένρυ Μίλλερ *Ο τροπικός του Καρκίνου, Η αναγκαιότητα της τέχνης, Ο φόβος μπροστά στην ελευθερία*, Μαρκούζε, και πλείστοι όσοι συγγραφείς, διανοητές μαζί με την «πλέρια κατανόηση» του σύμπαντος κόσμου, μας μεθούν, μας αποδομούν, μας ταρακουνούν. Μας πέσαν όλα μαζεμένα! Τώρα που τα θυμάμαι χαμογελώ και έχω μια μακρινή ευωδία νυχτολούλουδου ή γιασεμιού.

Το '73, 42 φοιτητές υπογράφουμε μια δήλωση και ζητούσαμε Γενική Συνέλευση. Νάτος πάλι στην Ασφάλεια ο Στέργιος.

Μεταπολίτευση, αποχουντοποίηση, έντονο πολιτικό κλίμα και σινεμά. Μεταμεσονύκτιες προβολές στον «Αίαντα» στις Σαράντα Εκκλησιές. Πηγαίναμε με εκείνα τα λεωφορεία που έμοιαζαν με ψυγεία και επιστρέφαμε με τα πόδια συζητώντας και διαφωνώντας φωναχτά. Στη «Θυμέλη» και το «Ριβολί», στο κέντρο, τα πιο κοινωνικά έργα.

Σ' εκείνα -ξεκίνα- τα έντονα χρόνια το χιούμορ μας έσωσε και έκανε το μάτι μας να λαμπυρίζει. Να ξεκινάμε την καινούργια μέρα με χθεσινό χαμόγελο.

Σε μία από τις πρώτες γενικές Συνελεύσεις, ο σύντροφος Γιάννης Λεριάς, προ ημερησίας διάταξης θέλει να κάνει μια καταγγελία. Ησυχία και ένταση στην αίθουσα.

«Έχεις τον λόγο, σύντροφε!»

«Θέλω να καταγγείλω ότι ο τάδε συμφοιτητής μου με αποκάλεσε κόκκινο σκουλήκι!»

Στον πανζουρλισμό που επακολούθησε ένας φώναζε: «Ψυχραιμία, παιδιά! Ψυχραιμία!» Κι επειδή το επαναλάμβανε συχνά και σε άλλες περιπτώσεις του 'μεινε το παρατσούκλι «Ο Ψυχραιμίας».

Στη μουσική οι Beatles, οι Rolling Stones, ο Dylan και άλλοι θορυβώδεις και μη, CSNY, SANTANA και ων ουκ έστιν αριθμός διευρύνουν τον μουσικό μας ορίζοντα και την ευαισθησία μας. Οι πιο σοβαροί ακούνε τζαζ και πρώιμη κλασική. Βοηθούν με τις εκπομπές τους ο Πετρίδης και εδώ ο Λευτέρης Κογκαλίδης.

Στον αντίποδα η ελληνική μουσική απαντά με ΝΕΟ ΚΥΜΑ, τη «Θητεία» του Μαρκόπουλου, τον Διονύση Σαββόπουλο και το «Περιβόλι του τρελού» με σχεδιασμό εξωφύλλου του συνονόματου Στέργιου Δελιαλή. Ακολουθεί ο «Μπάλλος», το «Βρώμικο Ψωμί» και το λαϊκό με ρεμπέτικες καταβολές γίνεται πιο ήπιο. «Συ μου χάραξες πορεία, εσύ γλυκιά μου αμαρτία».

Εμείς μερακλωμένοι βγάζουμε κορώνες με το «Γκελ-γκελ καϊκτσή» του Χατζηχρήστου. Κρατώντας μας αγκαλιά από τους ώμους σιγοντάρει ο Κωστής Μοσκώφ, στην περίφημη ταβέρνα «Δόμνα». Είχε εκδώσει το *Τομή της μεταπρατικής πόλης* και ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στην πόλη που αγαπούσε. Αργότερα, κάπου έγραψε ότι η αναβίωση του ρεμπέτικου τραγουδιού στη Θεσσαλονίκη οφείλεται σε μια παρέα αρχιτεκτόνων. Στην οδό Παπάφη, στο «Αγροτικόν» του Νίκου Παπάζογλου και μετά την έκδοση του «Ασανσέρ και άλλες ιστορίες», ο Σάκης Παπαδημητρίου ακροβατεί επάνω στο πιάνο και ο Φλώρος Φλωρίδης αυτοσχεδιάζει στο σαξόφωνο. Αργότερα, με τον Άρι Γεωργίου, αρχιτέκτονα και φωτογράφο, βγάζουν το περιοδικό *Συν και Πλην*. Ο ποιητής Ντίνος Χριστιανόπουλος διευθύνει τη «Μικρή Πινακοθήκη Διαγώνιος» και δημιουργεί έναν κύκλο πνευματικών ανθρώπων διαφορετικής κοπής. Τους παρουσίασε στο περιοδικό που εξέδιδε με τον τίτλο *Διαγώνιος*. Στην «Τέχνη» ηγείται ο Παύλος Ζάννας και διευθύνει ο Μωρίς Σαλτιέλ. Στην γκαλερί «ΖΜ» έρχονται εικαστικές εκθέσεις διεθνούς εμβέλειας και σιγοβράζει η κατοπινή δωρεά Ιόλα.

Στο θέατρο, ιδιαίτερα αγαπητοί και ταλαντούχοι ο Νίκος Ναουμίδης, η Έλλη Ναζλίδου, η Σοφία Φιλιππίδου. Για την ακρίβεια, θεατρικές σκηνές. Έρχεται μεταγραφή από την Αθήνα ο σκηνοθέτης Ρεμούνδος. Φεστιβάλ κινηματογράφου, φεστιβάλ τραγουδιού στη Θεσσαλονίκη. Παραγκωνίζονται τα καφενεία και αναδύονται τα μπαράκια. Συνεχίζουν οι ταβέρνες με τα εξωτικά ονόματα και με την ατμόσφαιρα κάποιας άλλης εποχής. «Σουέζ», «Τσινάρι», «Η καλύβα του Μπαρμπα-Θωμά», ο «Κόκκινος», ο «Βάγγος». Και ξενυχτάδικα. «Minuit», «Θεσσαλονικιά», «Αλίτσος» και άλλα ένα σωρό. Πατσατζίδικα.

Τι εποχή κι αυτή! Ένα μεγάλο χωνευτήρι. Σαν να ήταν όλα δικά μας. Σχετικά μικρή η πόλη βέβαια, αλλά και τέτοια οικειότητα με τόσες πολλές δραστηριότητες; Ας το ψάξουν! Η απάντηση δεν είναι εύκολη!

Στο Πανεπιστήμιο, μέχρι το 3ο έτος τα πράγματα είναι λίγο καλύτερα από τη Μέση Εκπαίδευση, αλλά όχι δυναμικά. Ξενέρωτος παρακολουθώ και απογοητευμένος ξεσηκώνομαι να φύγω στο εξωτερικό. Πέφτουν επάνω μου ο πατέρας και κάποιοι συγγενείς. «Πάρε το πτυχίο σου πρώτα και μετά κάνε ό,τι θες!» Μάλιστα, κάποιοι πιο ρεαλιστές και κωλοπετσωμένοι -ο πατέρας έλειπε χρόνια στο εξωτερικό- με συμβουλεύουν: «Κοίτα να πάρεις το πτυχίο σου, να διοριστείς στο Δημόσιο, να κοροϊδεύεις την κοινωνία!»

Σιγά-σιγά ημερεύουν τα πράγματα και αρχίζει να αποκτά νόημα η επιλογή μου της Αρχιτεκτονικής Σχολής του ΑΠΘ.

Η καθηγήτρια των Γαλλικών κ. Βέττα Στάγκου μας δίνει να μεταφράσουμε το *architecture mobile* -κινητή αρχιτεκτονική- του Yonna Friedman. Το εργαστήρι αρχιτεκτονικής εσωτερικών χώρων και βιομηχανικής αισθητικής (ε.α.ε.χ.β.α) του Δημήτρη Φατούρου «ούτε μικρό ούτε κλειστό είναι» όπως διακηρύττει, μας συστήνει το «στοιχεία αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής υπό ανήσυχη οπτική γωνία» του Βασιλειάδη, ο Χρύσανθος

Ύδρας και Πεστών, 1978

Χρήστου γεμίζει ασφυκτικά το αμφιθέατρο της Φιλοσοφικής κάθε Τετάρτη με τις διαλέξεις του για την Ιστορία της Τέχνης και ο Νίκος Σαχίνης μας φέρνει σε επαφή με τη μοντέρνα τέχνη. Έρχονται από τη Γαλλία ο Λαγόπουλος και ο Πέτρος Μαρτινίδης με τη «Σημειωτική Αρχιτεκτονική» για να συμπληρώσουν τη νέα εκδοχή της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής του Χαράλαμπου Μπούρα και του Γιώργου Λάββα. Ο Νίκος Μουτσόπουλος είναι σε δυσμένεια και λόγω του αυστηρού τρόπου που είχε οργανωμένη την έδρα του, αλλά και για την τρέχουσα αντίληψη ότι η Παράδοση είναι ενστικτώδης απόρριψη του νεωτερισμού. Παρόλα αυτά, επισκέπτομαι την έδρα του και τον ακούω να μιλά με στόμφο σαν βοηθός του καθηγητή μου φωτογραφίας Μάνου Στεφανίδη.

Άμωμοι εν οδώ. Μετά από όλα αυτά, που άτακτα θυμήθηκα και άλλα τόσα που παρέλειψα, εν επάρσει, οδηγούμαστε στην αγορά εργασίας. Προηγείται η στρατιωτική θητεία, «εκεί θα στρώσεις», θα πεις τον Δεσπότη Παναγιώτη! Πέφτουμε στους εργολάβους, τις Δημόσιες Υπηρεσίες και στη νεοελληνική πραγματικότητα των νεόπλουτων. Μάλιστα κάποιος γνωστός μου, καγχάζοντας, και με έναν κάποιον αέρα μου είπε: «Καλώς ήλθες στον καινούργιο κόσμο!» «Δεν με ενοχλεί ο τρόπος που σκέφτεσαι», του απάντησα, «άλλωστε δικαίωμά σου είναι, αλλά με ενοχλεί που νομίζεις ότι είσαι ήδη εκεί!»

Ας είναι! Τόσα κι άλλα τόσα! Με τον καιρό και με τον κόπο μου γλύκανα. Με βοήθησε η ποίηση, η λογοτεχνία, οι μακρινές φιλίες και η μουσική. Και κάποιοι άνθρωποι με τον λόγο και το έργο τους. Έμαθα να είμαι πιο ήπιος και περισσότερο πατριώτης. Ενδόμυχα ίσως ακολουθούσα το «σύνθημα» που είχα ακούσει και με είχε εντυπωσιάσει τότε, τη φράση που διατυπώνει ο Δικαιόπολις στον «Αριστοφάνη που γύρισε από τα θυμαράκια» του Διονύση Σαββόπουλου.

«... παίρνει το ματωμένο κρέας και το κάνει τροφή». ■

ΑΡΤΕΜΙΣ ΔΑΡΑΚΗ
Φοιτήτρια της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ

Θεσσαλονίκη
Μέσα από τα μάτια μιας σημερινής φοιτήτριας

Φωτ.: Μ. Τροϊάνι

Η Αγωνία των Πανελληνίων, εκείνος ο μικρός δαίμονας που μέσα στο μυαλό μας είχε αποκτήσει σάρκα και οστά, κάπου στα τέλη του Αυγούστου εξαϋλώθηκε. Η ανακοίνωση των βάσεων έφερε μια νηνεμία ψυχής ανείπωτη. Το τέλος μιας περιόδου σήμανε το ξεκίνημα μια νέας. Ποιος θα το φανταζόταν ότι λίγο μετά μια καινούργια, μεγαλύτερη και πραγματική αγωνία επρόκειτο να γεννηθεί. «Ίσως το φως θα 'ναι μια νέα τυραννία. Ποιος ξέρει τι καινούργια πράγματα θα δείξει»[1]. Σωστά τα είχε πει ο ποιητής.

Πρώτη μέρα στο πανεπιστήμιο. Μια μικρή ενήλικας περιπλανιέται στους «λαβυρίνθους» του ΑΠΘ. Ξετύλιγε τον μίτο, σαν μια σύγχρονη Αριάδνη. Με τη ματιά που απέκτησα πλέον, τώρα στα 22 μου, τότε ήμασταν απλώς παιδιά που πρότρεχαν να εισαχθούν στον κόσμο των ενηλίκων. Ίσως, βέβαια, αυτός ο μανδύας της ψευδεπίγραφης «εμπειρίας» που κουβαλάγαμε στη ράχη μας να ήταν ο τέλειος σύντροφος για αυτή την εισαγωγή. Μια εισαγωγή που προμήνυε όχι απλώς την είσοδο σε μια σχολή, αλλά το άνοιγμα μιας πόρτας σε έναν κόσμο που φάνταζε τόσο μαγικός, όσο ο κόσμος της Αλίκης στην Χώρα των Θαυμάτων. Μια επόμενη, καίρια κίνηση, στη σκακιέρα της ζωής.

Ξέρετε, είναι τόσο όμορφη αυτή η σύνδεση φόβου και χαράς που ενυπάρχει στο κάθε νέο ξεκίνημα. Είναι δυνάμεις που στη σύγκρουσή τους γεννούν κάτι τόσο ισχυρό, μια μαγεία απερίγραπτη. Τέτοια μαγεία ενυπήρχε καθ' όλη τη διάρκεια του πρώτου έτους. Επί παραδείγματι, ο φόβος κι η ανάγκη διαμόρφωσης καινούργιων, κυριολεκτικά από το μηδέν, διαπροσωπικών σχέσεων πολλαπλασιάζουν την κοινωνικότητα. Κάπως έτσι, γεννήθηκαν φιλίες. Με τον καιρό, κάποιες αποδείχθηκαν επιφανειακές που χάθηκαν στον ορίζοντα, σαν φουσκωτό πλεούμενο που το παίρνει το ρεύμα της απρόσμενα φουρτουνιασμένης θάλασσας. Μα διαπλάστηκαν κι εκείνες που κράτησαν. Απ' αυτές που εύχεσαι να παραμείνουν άσβεστες παντοτινά.

1. Κ. Π. Καβάφης, «Τα παράθυρα»

Η φωτογραφία προέρχεται από τον ιστότοπο του Α.Π.Θ., www.auth.gr

Πρώτο έτος, λοιπόν. Με δρασκελίσματα σαν κι εκείνα του μυθικού γίγαντα της Κρήτης, του Τάλω, ξεκίνησα να χτίζω τη δική μου ζωή. Κι όταν παρήλθαν πια οι μέρες προσαρμογής στο campus του ΑΠΘ και στη Νομική Σχολή, ξεκίνησε με τις παρέες η εξερεύνηση της πόλης. Μιας πόλης που απαρτίζεται από πολλές επιμέρους «ημι-πόλεις», όπως συνήθιζα τότε να λέω - Κέντρο, Κάστρα κι Άνω Πόλη, Δυτικές Συνοικίες, Καλαμαριά, Πανόραμα. Αυτή είναι ακόμα η Θεσσαλονίκη για εμένα. Ένας συνδυασμός επιλογών για εξόρμηση, την κάθε μία εκ των οποίων είχα εξαρχής συνδέσει με συγκεκριμένη διάθεση και ψυχοσύνθεση. Το κέντρο των νεηλύδων φοιτητών, το Επταπύργιο των παρατηρητών, η Άνω Πόλη των ταξιδιωτών στον χρόνο, το Πανόραμα των ρομαντικών, η Καλαμαριά των νοσταλγών της θάλασσας.

Η φοιτητική ζωή στη Θεσσαλονίκη είναι όμως κάτι περισσότερο από μια εκδρομή, έναν καφέ, ένα ποτό σε αυτές τις επιμέρους «ημι-πόλεις». Είναι κάτι παραπάνω από την αδράνεια με την οποία ατυχώς (επιθυμούν να) συσχετίζουν τη νεολαία που φοιτά σε μια πόλη που λανθασμένα – κατά την άποψή μου – συνδέουν με τη λέξη «χαλαρά» – με εκείνο το ατέλειωτο, βαριεστημένο άλφα στην κατάληξη. Κάτι πολύ παραπάνω. Είναι η ανακάλυψη του εαυτού σου, στην οποία μόνο μέσω της ουσιαστικής αναζήτησης των στοιχείων που σε ευαισθητοποιούν καταλήγεις. Και η Θεσσαλονίκη παρέχει στον φοιτητή, τον ανεξαρτήτως ηλικίας άνθρωπο, πολλές ευκαιρίες ευαισθητοποίησης. Ο αδάμαστος αγέρας της απανταχού τέχνης κάνει τον Θερμαϊκό να ξεχειλίζει, και να «καταπνίγει» τα στενά με τη δροσιά της δράσης. Τοπικές και φοιτητικές ομάδες συμβάλλουν σε όλη αυτή την πανδαισία, την όμορφη γιορτή δραστηριοποίησης: θεατρικές και κινηματογραφικές ομάδες, χορωδίες και μουσικά σχήματα, λέσχες φωτογραφίας, ρητορικές ομάδες, δίνουν ζωή στα πανεπιστήμια και στα στενά της πόλης τούτης. Είναι όμορφο ένας φοιτητής να κάνει ένα πέρασμα από όλα αυτά τα σύνολα – ή και, γιατί όχι, να ιδρύσει καινούργια – και έπειτα να επιλέξει πού ανήκει. Έτσι έκανα κι εγώ κατά τα πρώτα έτη των σπουδών μου. Και έχοντας περπατήσει μέσα από όλα αυτά τα όμορφα μονοπάτια τέχνης, ρίζωσα στην ιδρυθείσα το 2015 Ποιητική Ομάδα του ΑΠΘ, την οποία είχα την τύχη να γνωρίσω και να αγαπήσω από όταν βρισκόταν ακόμη στα σπάργανα. Μια ομάδα που στιγμάτισε το «είναι» μου.

Εξάλλου, από την καθημερινότητα των κατοίκων τούτης της πολύπαθης ιστορικά πόλης δεν θα μπορούσε βεβαίως να λείπει η πολιτική δραστηριοποίηση. Πολιτικά σχήματα, εθελοντικές δράσεις, ανοιχτοί χώροι συζητήσεων κατακλύζουν κάθε γωνιά της Θεσσαλονίκης, με επίκεντρο το Πανεπιστήμιο. Η διαρκής πολιτική ζύμωση είναι άλλωστε αυτή που μετατρέπει το Πανεπιστήμιο από απλό χώρο Γνώσεων, σε χώρο Ιδεών. Μας μαθαίνει να περνάμε από την ανταλλαγή ξύλινων μονολόγων, στους οποίους πασχίζει ο σύγχρονος κόσμος να μας μυήσει, στο ευκταίο: και εγένετο... ουσιαστικός διάλογος.

Και επειδή το σχήμα κύκλου, ως λάτρης της λογοτεχνίας και της ποίησης το αγαπώ: κάθε αρχή και τέλος, κάθε τέλος και αρχή. Οι σπουδές αρχίζουν και τελειώνουν. Είναι η φυσική πορεία των πραγμάτων αυτή. Το σημαντικό είναι να μείνει για πάντα χαραγμένη στις ψυχές μας, τόσο η αρχή, όσο και το τέλος κάθε επιμέρους εμπειρίας και σταδίου της ζωής μας. Να τα αγαπάμε, γιατί μόνο έτσι θα αγαπήσουμε τους εαυτούς μας. Είμαστε όλα όσα μάθαμε από τα σωστά και τα λάθη μας. Και πρέπει να μάθουμε να είμαστε περήφανοι για αυτά.

Μου ζητήθηκε να καταγράψω τις εμπειρίες από τα πρώτα φοιτητικά μου χρόνια στο ανά χείρας κείμενο. Προτιμώ όμως να κλείσω με μιαν ευχή: Ζήστε, αγαπήστε, κάντε λάθη. Το ταξίδι της ζωής απαιτεί έντονες στιγμές. Όποιο κι αν είναι το πρόσημο, αφήστε τις στιγμές σας να χαραχθούν, όπως το τατουάζ πάνω στο σώμα. Και μην φοβάστε να τολμήσετε. Ή, όπως λεν οι προσφιλείς σε εμάς στίχοι του Ιάκωβου Καμπανέλλη: «Στρατιώτη μου, τη μάχη θα κερδίσει, όποιος πολύ το λαχταρά να ζήσει. Όποιος στη μάχη πάει για να πεθάνει, στρατιώτη μου, για πόλεμο δεν κάνει». ■

ΤΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΕΝΤΖΙΚΗ

Νίκος Γαβριὴλ Πεντζίκης

(1908-1993)

Το αμάρτημα του πατρός μου

Νίκος Γαβριὴλ Πεντζίκης

Στὴ Λένα Σαραφίδου, ἀντίδωρο ἀγάπης

Παραμονὲς τῆς 15ης Διεθνοῦς Ἐκθέσεως Βιβλίου Θεσσαλονίκης, ἔτυχε νὰ ξαναδιαβάσω τὶς *Σημειώσεις ἑκατὸ ἡμερῶν* καὶ ὑπογράμμισα τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐγγραφὴ τῆς 29/10/1965:

Μακριὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἡ πυρκαγιὰ βιβλίων, ὅπως στὴν Ἀλεξάνδρεια, ποὺ λένε ὅτι καθυστέρησε σημαντικὰ τὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ σὰν τὶς ἄλλες ποὺ ἄναβαν σπουδαστὲς σὲ δημόσιες πλατεῖες, μὲ συνέπεια νὰ φάει κατόπι ἡ φωτιὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους καὶ κτίρια, σὰν μεγάλες σιταποθῆκες, νὰ βρεθοῦν γεμάτα μὲ παπουτσάκια μικρῶν παιδιῶν ποὺ ἐξολοθρεύτηκαν.

Κάθε προσβολὴ πρὸς τὰ βιβλία τιμωρεῖται.

Κάθε βιβλίο εἶναι ἱερό, ἔστω ὡς ἁπλὴ πρόθεση γνωστικῆς ἐνασχολήσεως μὲ τὴ μνήμη...

Μνήμης ἐξαίσια δῶρα, κλωστὴ τῆς ὑφάνσεως τῆς στολῆς τῆς ψυχῆς, τὰ βιβλία.

Ὁμολογῶ ὅτι ἀνατρίχιασα μὲ τὴν ἐνάργεια τῆς διασύνδεσης τῶν autodafe ποὺ διοργάνωνε ἡ ναζιστικὴ νεολαία καὶ τῶν στρατοπέδων ἐξόντωσης, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ πόσο ἐπίκαιρος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ λόγος τοῦ Νίκου Γαβριὴλ Πεντζίκη σήμερα, ποὺ βλέπουμε τὸ καρκίνωμα τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ σὲ νέες μεταστάσεις παγκοσμίως.

Στὸ *Μυθιστόρημα τῆς κυρίας Ἔρσης* συναντοῦμε ἀνάλογη, πιὸ συγκεκριμένη ἀναφορὰ στὴ γενοκτονία τῶν Σαλονικιῶν Ἑβραίων:

Ὅταν μέσα σὲ βαγόνια φορτηγὰ ΙΠΠΟΙ 9 – ΑΝΔΡΕΣ 58, μεταφέρονταν οἱ 45 χιλιάδες τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ ἐξοντώθηκαν, παρ᾽ ὅλο τὸν συνωστισμὸ ποὺ ἔδενε τὴ μιὰ ὕπαρξη μὲ τὴν ἄλλη καὶ τὰ δυὸ σώματα μαζὶ διακλαδίζονταν, σὲ ἄκρα σὰν πλεμάτια καμωμένα κουβάρι στὴν πελαγίσια δίνη, καμιὰ ἐκδήλωση ἐκ μέρους τῶν ἐπιβατῶν πού ᾽χε φορτώσ᾽ ἡ βία, ἡ παραμικρότερη μετακίνηση δὲν ἐπιτρεπόταν, σὰ νά ᾽χαν μεταβληθεῖ, ἀκόμα πρὶν φτάσουν στὸν ὄλεθρο ποὺ τοὺς ἀνέμενε τελικά, σὲ ἁπλὴ πραμάτεια, σωρὸ ἀπὸ ζευγάρια παπούτσια καὶ ροῦχα γυναικεῖα καὶ ἀνδρικά, οἱ ὑπάρξεις ποὺ θά ᾽τρωγε ἡ φωτιά, στοιβαγμένους σωρούς, κατ᾽ αὔξοντα ἀριθμὸ πτωμάτων, ποικίλων ἀποχρώσεων λόγῳ τῆς σήψεως.

Ἀρρωσταίνοντας οἱ ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ἐγωϊστικὴ φιλοδοξία, φοβοῦνται τοὺς ζωντανοὺς καὶ προτιμοῦν τὸ πρόσωπο τοῦ πλησίον, πού ᾽ναι τὸ δικό μου, δικό σου, δικό τους, νὰ τὸ ξέρουν πεθαμένο…

Συνδέοντας τὰ δύο ἀποσπάσματα, ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι γιὰ τὸν Νῖκο Γαβριὴλ Πεντζίκη τὸ βιβλίο εἶναι ἔμμεσος πλησίον καὶ ἡ καύση τοῦ ἔμμεσου πλησίον ὁδηγεῖ μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια στὴν καύση τοῦ ἄμεσα πλησίον.

Τριάντα ἑφτὰ μέρες μετὰ τὴν ἐγγραφὴ τῆς 29/10/1965, στὶς *Σημειώσεις ἑκατὸ ἡμερῶν*, στὴν ἐγγραφὴ τῆς προπαραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, διαβάζουμε:

Δὲν πρέπει νὰ σὲ τρομάζει τόσο ἡ συνέχιση τοῦ Προπατορικοῦ Ἁμαρτήματος. Στὴν οὐσία του ἔπαψε νὰ ὑφίσταται μετὰ ποὺ ὁ Χριστὸς ἀνάσυρε ἀπὸ τὸν τάφο τῆς ἁμαρτίας τοὺς γενάρχες.

Ἀπ᾽ ἀφορμὴ αὐτὴν τὴν ἐγγραφὴ θά ᾽θελα νὰ μιλήσω γιὰ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα τοῦ συγγραφέα Νίκου Γαβριὴλ Πεντζίκη, ἤ, παραφράζοντας τὸν Βιζυηνό, γιὰ τὸ *ἁμάρτημα τοῦ πατρός μου*.

Ξεκινῶ μὲ τὸ προπατορικὸ μυθιστόρημα τοῦ Νίκου Γαβριὴλ Πεντζίκη, τὸ *Ἀντρέας Δημακούδης. Ἕνας νέος μονάχος*, ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1935, ὅταν ὁ πατέρας μου ἦταν 27 ἐτῶν.

Πρόδηλα αὐτοβιογραφικό, τὸ μυθιστόρημα περιγράφει τὴ ζωὴ ἑνὸς Ἕλληνα φοιτητῆ σὲ πανεπιστήμιο τῆς ἀλλοδαπῆς: τὴ μοναξιά του, τὶς ἐρωτικὲς ἀπογοητεύσεις, τὶς οἰκονομικὲς δυσχέρειες, τὶς ἀντιφάσεις ἀνάμεσα στὴν πραγματικότητα ποὺ βιώνει καὶ στὶς δοσμένες ἰδέες μὲ τὶς ὁποῖες γαλουχήθηκε, ἀνάμεσα στὶς ἐπιδόσεις του καὶ στὶς προσδοκίες τῶν δικῶν του, ποὺ τελικὰ τὸν κάνουν νὰ θέσει τέρμα στὴ ζωή του, βουτώντας στὰ νερὰ ἑνὸς μεγάλου ποταμοῦ.

Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς πρωιμότερες ἐκφάνσεις στὰ νεοελληνικὰ γράμματα τοῦ κοινωνικὰ ἀπροσάρμοστου ἥρωα, καὶ πάγια μυθιστορηματικὴ σύμβαση τοῦ λογοτεχνικοῦ αὐτοῦ εἴδους εἶναι ὅτι ὁ ἀπροσάρμοστος ἥρωας στὸ τέλος πεθαίνει, εἴτε ἐπειδὴ συντρίβεται ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ σύνολο εἴτε ἐπειδὴ ἐντάσσεται σὲ αὐτὸ χάνοντας τὴν ταυτότητά του.

Ὅπως ὁμολογεῖ ἀργότερα ὁ συγγραφέας στὸ δοκίμιο «Ἔρως τῆς Ἐκκλησίας», ὅταν ἔγραφε τὸν *Ἀντρέα Δημακούδη*, εἶχε μὲν ἐπισκεφτεῖ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀλλὰ διατηροῦσε εἰσέτι πολλὲς βεβαιότητες γιὰ τὸ συμπαγὲς σχῆμα τοῦ ἐγώ. Ἐξαιτίας αὐτοῦ, ἔκλεισε ἀμέσως τὸν *Συναξαριστὴ* ποὺ εἶχε πάρει νὰ διαβάσει, χαρακτηρίζοντας τὰ γραφόμενα ὡς μωρολογίες, ὅταν συνάντησε τὴ φράση πὼς ἕνας Ἅγιος ἀπὸ βρέφος ἔδειχνε ὅτι θὰ γινόταν εὐσεβής, ἀποποιούμενος τὸν μαστὸ τῆς μητέρας του καὶ νηστεύοντας κάθε Τετάρτη καὶ Παρασκευή.

Ἤδη ὅμως ἀπὸ τὸ 1937, δυὸ χρόνια μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ *Ἀντρέα Δημακούδη*, ὁ Νῖκος Γαβριὴλ Πεντζίκης γράφει ὅτι δὲν ἐκφραζόταν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι ὅτι διέβλεπε στὴν πα-

* Ραχοκοκκαλιὰ τοῦ παρόντος κειμένου εἶναι οἱ προφορικές μου εἰσηγήσεις στὶς Συνάξεις Μνήμης Ν. Γ. Πεντζίκη «Θνητοὶ καὶ ἅγιοι ἐν λιτανείᾳ», ποὺ διοργάνωσαν οἱ MVN Consultants (Ἵδρυμα Αἰκατερίνης Λασκαρίδου, Ἀθήνα, 13 Μαρτίου 2018 καὶ Μουσείο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, Θεσσαλονίκη, 9 Μαΐου 2018) καὶ στὴν τιμητικὴ ἐκδήλωση «Λογοτεχνία καὶ Θεσσαλονίκη: Συζήτηση μὲ ἀφορμὴ τὶς ἐπετείους τῶν Ζωῆς Καρέλλη, Νίκου Γαβριὴλ Πεντζίκη, Ἠλία Πετρόπουλου», ποὺ διοργάνωσε τὸ Ἑλληνικὸ Ἵδρυμα Πολιτισμοῦ στὴν 15η Διεθνὴ Ἔκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης (6 Μαΐου 2018).

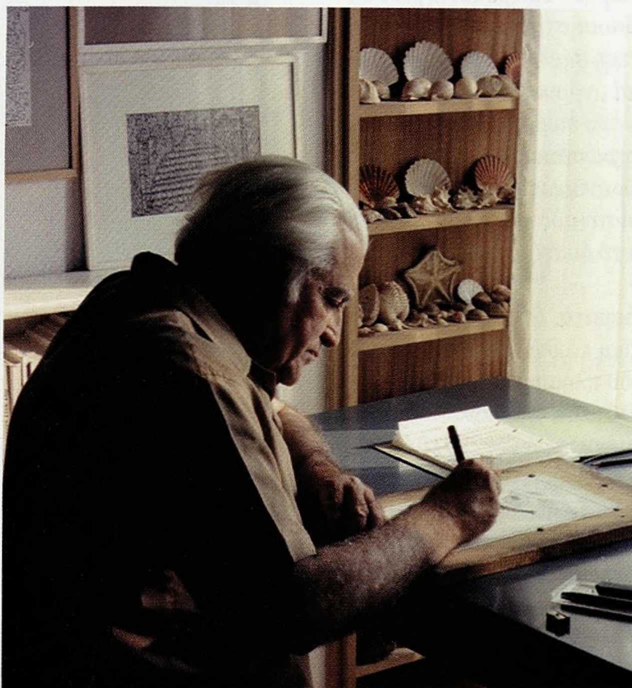
Έργο Ν. Γ. Πεντζίκη

Τάχα, συλλογίστηκα λοιπόν, ἐκεῖ μέσα στὸ ὀστεοφυλάκιο τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἡ εὐτυχία δὲν θὰ μποροῦσε ν᾽ ἀνθήσει, σὰν κῆπος ποὺ καλλιεργοῦμε, μὲ λουλούδια καὶ μυριστικὰ ποὺ προσπαθεῖ νὰ μιμηθεῖ τὸ φτωχὸ πιάτο μὲ τὰ κόλλυβα, ποὺ καταλάμπει τὸ μελένιο ἀναμμένο κερί; Δὲν ρωτιόμουν ἁπλῶς, ἀλλὰ ἔνιωθα τὴ βεβαιότητα σχετικὰ μὲ ὅ,τι σκεφτόμουν στὰ χέρια καὶ τὰ δάχτυλά μου. Ἡ παρόρμηση λοιπόν, ποὺ μ᾽ ἐμπόδισε ξανὰ ἡ λογικὴ νὰ πραγματοποιήσω, εἶναι νὰ πάρω ν᾽ ἀγκαλιάσω, νὰ χαϊδέψω, νὰ φιλήσω ζεστὰ τὰ ξεχασμένα παραπεταμένα ὡς ἄχρηστα ὀστᾶ τῶν ἀδελφῶν. Φυλακισμένος μέσα στὰ πρακτικὰ σύνορα ποὺ θέτει ἡ λογικὴ πληροφόρηση, ψυχραίνοντας τὴν ἄσβηστη φλόγα ποὺ καίει μέσα μας, στεναχωρημένος, θυμᾶμαι, ὕστερ᾽ ἀπὸ λίγες μέρες, τότε, κάθισα καὶ ζωγράφισα τὸ ὀστεοφυλάκιο ἀπὸ μνήμης. Ἔβαλα στὶς κάσες τριγύρω, καθὼς δὲν μποροῦσα νὰ τὰ θυμᾶμαι τὰ ἄλλα, τὰ πραγματικά, τὰ ὀνόματα τῶν περισσότερων γνώριμων, φίλων καὶ συγγενῶν ποὺ ἀνταμώνω σχεδὸν κάθε μέρα στὴ ζωή. Μπροστὰ παρέστησα ἕνα θῦμα, ἕνα ἀδικοσκοτωμένο παλληκάρι στὴν Κατοχή, φορώντας του τὰ ροῦχα μου, τὸ καφὲ σκοῦρο κουστούμι ποὺ εἶχα τότε, καὶ δίνοντας στὴ φυσιογνωμία του τὰ χαρακτηριστικά μου, μὲ ὅση μποροῦσα περισσότερη ἀκρίβεια.

Νῖκος Γαβριὴλ Πεντζίκης,
Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς σκόρπιας ζωῆς

ραπάνω φράση τοῦ *Συναξαριστῆ* καὶ σὲ ἄλλες παρόμοιες μιὰν ἀλήθεια ποὺ δὲν ἤξερε πῶς νὰ ἀποδείξει.

Ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Νίκου Γαβριὴλ Πεντζίκη μετὰ τὸν *Ἀντρέα Δημακούδη* δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ψηλάφηση κι ἀναψηλάφηση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας καὶ διαρκὴς προσπάθεια ν' ἀναστηθεῖ ὁ ἥρωας τοῦ πρώτου μυθιστορήματος, ἀνάσταση ποὺ κατορθώνεται στὸ *Μυθιστόρημα τῆς Κυρίας Ἔρσης*.

Ο Ν.Γ. Πεντζίκης ζωγραφίζει στο σπίτι του,1976.
Φωτογραφία: Ιωάννης Βανίδης

Τὸ 1986, ἐπισκεφτήκαμε μὲ τὸν πατέρα μου τὸ Στρασβοῦργο. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ τὸ ἐπισκεπτόταν, πενήντα ἑφτὰ χρόνια μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὸ ἐκεῖ πανεπιστήμιο. Μοῦ ἔδειξε τότε τὸ σημεῖο στὴν ὄχθη τοῦ Ρήνου ὅπου εἶχε πάει μὲ πρόθεση νὰ θέσει τέρμα στὴ ζωή του. Ὅταν τὸν ρώτησα γιατί δὲν προχώρησε, μοῦ ἀπάντησε, «Ἦταν πολὺ βρώμικα τὰ νερά!» Γελάσαμε, ξέροντας κι οἱ δυὸ ὅτι ἄλλος ἦταν ὁ λόγος.

Ὁ λόγος καὶ ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα βρίσκονται στὸ ἴδιο τὸ μυθιστόρημα:

Χάρηκε ὅταν ἔχασε τὸ δρόμο καὶ ἔφτασε σκαλωμένος σ' ἕνα βράχο νὰ κινδυνέψει. Ἐκεῖ σὲ μιὰ σχισματιὰ βρῆκε δυὸ λουλούδια. Ἦταν μονοκοτυλήδονα τῆς οἰκογενείας τῶν κρινοειδῶν. Τὸν ἀκριβὴ προσδιορισμό τους θὰ ἐπιτύγχανε στὸ κατάλυμα ἀργότερα. Τὸν ἐνθουσίασε ὅμως ἡ λεπτομέρεια ὅτι καὶ τὰ δύο, ἐνῶ ἦταν ὅμοια στὴ γενικότητά τους, διέφεραν. Τοῦ ἑνὸς ὁ ὕπερος σχηματίζονταν ἀπὸ 6 καρπόφυλλα, ἐνῶ τοῦ ἄλλου μόνο ἀπὸ 5. Ἀνάλογα ἐλαττώνονταν καὶ ὁ ἀριθμὸς ἀπὸ τοὺς στήμονες ἀπὸ 6 σὲ 5, δίχως μ' αὐτὸ νὰ καταστρέφονται τὰ κοινὰ σημεῖα τῆς μορφῆς καὶ τῶν δύο. Ἐπρόκειτο γιὰ φυτὸ τοῦ ἰδίου εἴδους, ποὺ ἕνα ἀτομό του, ἄγνωστο γιὰ ποιούς λόγους καὶ αἴτια, εἶχε ξεφύγει ἀπὸ τὸν σταθερὸ κανόνα τοῦ εἴδους σὲ μιὰ πιθαμὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ὑγιές, στὴν ἴδια βραχώδη σχισμή. Ἡ ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου ἀντικειμένου παρατήρηση τοῦ ἱκανοποιοῦσε τὸ νοῦ, ἀναστέλλοντας κάθε ἀνησυχία τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς.

Ἔχοντας χάσει πρὸς στιγμὴν τὸ ἐπίγειο μονοπάτι, σκαλωμένος σὲ βράχο μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁ Ἀντρέας Δημακούδης ἀξιώνεται νὰ βιώσει μιὰν *ἐπιφάνεια*. Ἐπιφάνεια ὅπως ὅταν ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισε ὁ υἱὸς τὸν ἑαυτό του, ἐπιφάνεια ὅπως ὅταν σχίζονται οἱ οὐρανοὶ καὶ φωνὴ Πατρὸς καταμαρτυρεῖ «*οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα*».

Σχίζεται ὁ βράχος κι ἡ Μητέρα Φύση διδάσκει τὸν ἀπροσάρμοστο Δημακούδη ὅτι παρότι ἔχει ξεφύγει ἀπὸ τὸν σταθερὸ κανόνα, ἀπὸ τὴ σύμβαση τοῦ εἴδους, μπορεῖ παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ θάλλει αὐτεξούσια σὲ μιὰ πιθαμὴ ἀπόσταση ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τηροῦν κανόνες καὶ συμβάσεις.

Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ἀντρέα Δημακούδη ἀντιστοιχεῖ κατὰ κάποιον τρόπο σὲ ἀεροβάπτισμα, ὅπως ὅταν ὁ ἀνάδοχος κρατᾶ στὰ χέρια του τὸ ἑτοιμοθάνατο βρέφος κι ἀπαγγέλλει τ' ὄνομα ὑψώνοντάς το τρεῖς φορὲς μπροστὰ στὰ εἰκονίσματα στὸ ὄνομα τῆς μίας, ἁγίας, ὁμοούσιας κι ἀδιαίρετης Τριάδας.

Ἡ ἐπιφάνεια τοποθετεῖται στὴ μέση περίπου τῆς ἀφήγησης. Στὸ τέλος τοῦ μυθιστορήματος, ὁ Ἀντρέας Δημακούδης, φορτωμένος χρέη, ἀποτυχίες κι ἀνέλπιδες διαψεύσεις, βαρυστομαχιασμένος ἀπὸ τὴ χυλόπιττα ποὺ τοῦ ἐπιφύλαξε ἡ ποθητή του, ἀποφασίζει νὰ βάλει τέρμα στὴ ζωή του κι ἀφήνεται νὰ πνιγεῖ στὴ ροὴ τοῦ μεγάλου ποταμοῦ.

Ἡ ἀποσιώπηση τῆς ἐπιφανείας ποὺ βίωσε, τῆς εὐρυχωρίας τῆς Φύσης ποὺ τοῦ ἱκανοποίησε τὸ νοῦ, ἀναστέλλοντας κάθε ἀνησυχία τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ ἐπιλογὴ τοῦ μόρσιμου ἀντὶ τοῦ ζῶντος ὕδατος, πρέπει ν' ἀποδοθοῦν στὴν ὑπακοὴ τοῦ πρωτόλειου μυθιστορήματος στὶς συμβάσεις καὶ τοὺς κανόνες τοῦ λογοτεχνικοῦ εἴδους.

Αὐτὸ εἶναι τὸ συγγραφικὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα τοῦ Νίκου Γαβριὴλ Πεντζίκη: ἡ προδοσία βιώματος καὶ ἐπιφανείας χάριν λογοτεχνικῶν συμβάσεων, κι αὐτοῦ τοῦ ἁμαρτήματος τὸν ρῦπο ξεπλένει σ' ὅλο τὸ μεταγενέστερο συγγραφικὸ ἔργο του, χρησιμοποιώντας τὶς τεχνικὲς τοῦ μοντερνισμοῦ ὄχι ὡς αὐταξίες, ἀλλ' ὡς μέσον νομιμοποίησης καὶ καταξίωσης τῆς κειμενικῆς παραβατικότητας ποὺ καταργεῖ κάθε σύμβαση χάριν τοῦ βιώματος.

Τὸ βίωμα τῆς σχισματιᾶς τοῦ βράχου ὑπῆρξε πάντως σπερματικό, κι ἀργότερα, στὶς *Σημειώσεις ἑκατὸ ἡμερῶν*, τριάντα χρόνια μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ *Ἀντρέα Δημακούδη*, ὁ Νῖκος Γαβριὴλ Πεντζίκης θὰ ὁμολογήσει ὅτι πολλὰ διδάχτηκε ἀπὸ τὶς συμβιωτικές σχέσεις καὶ συνέργειες φυτῶν καὶ παρασίτων.

Ἂν τὸ βίωμα ἐξασφάλισε τὴ συνέχεια τῆς βιολογικῆς ὕπαρξης τοῦ συγγραφέα, ἡ συνέχεια τῆς συγγραφικῆς ἔκφρασης κατέστη δυνατὴ μέσω τοῦ ὀνείρου. Μπορεῖ στὸ πρῶτο του μυθιστόρημα ὁ Νῖκος Γαβριὴλ Πεντζίκης νὰ χρησιμοποίησε πρωτοποριακὰ τὸν ἐσωτερικὸ μονόλογο καὶ τὸν συνειρμικὸ λόγο, ὁ μυθιστορηματικός του ἥρωας, ὅμως, δὲν ὀνειρεύεται. Οὔτ' ἕνα ἐνύπνιό του δὲν συναντοῦμε στὸν *Ἀντρέα Δημακούδη*.

Ἡ καρτεσιανὴ ρήση, cogito ergo sum, σκέφτομαι ἄρα ὑπάρχω, ἀκρογωνιαῖος λίθος τῆς οὐμανιστικῆς ἀναγέννησης, οὐσιαστικὰ ἀποκλείει τ' ὄνειρο: ἀφοῦ ὅταν κοιμᾶται κι ὀνειρεύεται, ὁ ἄνθρωπος δὲν σκέφτεται, δὲν ὑπάρχει.

Στὴν καρτεσιανὴ ρήση, ὁ Νῖκος Γαβριὴλ Πεντζίκης ἀντιπαραθέτει τὸν τρόπο ζωῆς του: «ὀνειρεύομαι ἄρα ὑπάρχω». Ἴσως γι' αὐτό, ἡ μεταγενέστερη συγγραφικὴ παραγωγή του εἶναι σὲ μείζονα βαθμὸ ὀνείρου παρελκόμενο.

Δύο συνομήλικα κείμενα τοῦ 1946, τὸ *Ἀπόσπασμα σὲ τρεῖς συνέχειες* καὶ τὸ *Ἰωνᾶς Νεόπουλος ἢ κάπως ἔτσι*, δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ καταιγισμὸς διαδοχικῶν ὀνείρων ποὺ δύσκολα παρακολουθεῖ ἡ λογική· *δὲν εἶμαι κύριος τῶν λόγων μου γιὰ νὰ ξερω τί ἀκριβῶς θέλω νὰ πῶ*, ὁμολογεῖ ὁ ἀφηγητὴς στὸ *Ἀπόσπασμα σὲ τρεῖς συνέχειες*. Τὰ ὄνειρά του περιγράφονται μὲ συγκλονιστικὴ ἐνάργεια, ὅπως ἐκεῖνο ὅπου βλέπει τὴν Πωλίκα καὶ τὸν Νταβίκο, μικρὰ παιδιὰ γνωστῆς του ἑβραϊκῆς οἰκογενείας, ποὺ δὲν γλύτωσαν τὸν διωγμὸ τῶν Γερμανῶν:

Τὰ βρῆκα τάχα καὶ τὰ δυό, κουβάρι ὅπου δὲν ξεχώριζε τὄνα ἀπ' τ' ἄλλο, ντυμένα τὰ ρουχαλάκια τους, πίσω ἀπὸ τὸ σκαλοστάρι πού 'ναι γιὰ τὰ πουλιά, σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ ὀρνιθώνα. Δὲν ἦταν στὸ σπίτι μας ὅμως ἐγὼ τὰ εἶχα τάχα κρύψει ἐκεῖ στὸ κουμάσι πίσω ἀπὸ τὰ τέλια. Τά 'βγαλα καὶ τ' ἄφησα καταγῆς... Τότε κάποιος ποὺ παραβρισκόταν καὶ φοροῦσε ἄρβυλα στρατιωτικά, ἔδωσε μιὰ κλωτσιά στὸ κουβάρι καὶ ξεχώρισαν οἱ δύο ὑπάρξεις ζωντανὲς χάμω, σὰν δίδυμος σπόρος ἀπὸ ἕναν καρπό. Τὸ χτύπημα βρῆκε τὸν Νταβίκο στὸ κεφάλι ποὺ μὲ μάτια κλειστὰ ἄρχισε νὰ κλαίει, δάκρυα κόκκινο αἷμα.

Εἶναι πρόδηλος ὁ ἀπόηχος τοῦ ὀνείρου αὐτοῦ στὸ *Μυθιστόρημα τῆς κυρίας Ἔρσης*, ὅταν ὁ συγγραφέας γράφει γιὰ τὰ φορτηγὰ βαγόνια ποὺ μετέφεραν τοὺς Ἰσραηλίτες τῆς Θεσσαλονίκης στὰ στρατόπεδα ἐξοντώσεως, γιὰ τὸν *συνωστισμὸ ποὺ ἔδενε τὴ μιὰ ὕπαρξη μὲ τὴν ἄλλη καὶ τὰ δυὸ σώματα μαζὶ διακλαδίζονταν, σὲ ἄκρα σὰν πλεμάτια καμωμένα κουβάρι στὴν πελαγίσια δίνη*.

Ὁ ἀπόηχος αὐτὸς τοῦ ὀνείρου καρποφόρα θὰ μποροῦσε περαιτέρω νὰ ἐξεταστεῖ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν θεωριῶν ποὺ διατύπωσε ὁ κοινωνικὸς ἀνθρωπολόγος Charles Stewart στὸ ἔργο του *Dreaming and Historical Consciousness in Island Greece*, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ρευστότητα τοῦ ὀνείρου, ὅπου ὅλα ἀκαριαῖα μεταμορφώνονται, νομιμοποίησε στὴ συνείδηση τοῦ συγγραφέα τὴν κειμενικὴ παραβατικότητα, τὴν ἀκροβασία ἀπὸ λογοτεχνικὸ εἶδος σὲ λογοτεχνικὸ εἶδος, ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει στὸ *Μυθιστόρημα τῆς κυρίας Ἔρσης* (σ' ἕνα κεφάλαιο ποὺ τιτλοφορεῖται «Ἐξέλιξη ἐν ὀνείρῳ») νὰ παρουσιάσει τὸ περιστατικὸ ποὺ διηγεῖται στὴ *Χρονογραφία* του ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς μὲ τὸν γελωτοποιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου ὡς θέατρο σκιῶν, μὲ τὸν Καραγκιόζη στὸν ρόλο τοῦ γελωτοποιοῦ Βοϊλᾶ.

«Ἂν δεῖς στὸν ὕπνο σου κηδεία, σίγουρα θὰ παντρευτεῖς, κι ἂν δεῖς γάμο, λίγες εἶναι οἱ μέρες σου», ὁρμηνεύουν οἱ *Ὀνειροκρίτες*. Τὸ ὄνειρο δὲν νομιμοποιεῖ ἁπλῶς στὴ συνείδηση τοῦ συγγραφέα τὴν κειμενικὴ παραβατικότητα. Τὸ ἀντιφατικό του λεξιλόγιο διδάσκει τὸν συγγραφέα καὶ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ μιλᾶ πολλὲς φορὲς μὲ ἀντινομικὲς ἔννοιες γιὰ τὴν ἀλήθεια. Τὴν Ἀλήθεια ποὺ ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ὅρισε ὡς *ὑπέρφωτο γνόφο*.

Δὲν αἰφνιδιάζει λοιπὸν τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν *Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς σκόρπιας ζωῆς*, ὁ συγγραφέας ἀναρωτιέται μήπως αὐτὸ ποὺ ἀντιλαμβανόμαστε ὡς ζωὴ εἶναι θάνατος κι ἡ ζωὴ ξεκινᾶ μὲ τὸν θάνατό μας. Καὶ στὶς *Σημειώσεις ἑκατὸ ἡμερῶν*, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ μιὰ κοινωνικὴ συναναστροφή, ὅπου συζητήθηκε ἡ ρήση τοῦ ἀββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου «Μὴν περιμένεις νὰ εὐτυχήσεις, ἂν πρότερον δὲν ἀποθάνεις», ὁ κύριος Πωσνατομπούμ λέει ὅτι

γεύτηκε μέσα στὸ στόμα του τὸν θάνατο καὶ ὅτι ὁ θάνατος αὐτὸς εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ ζωή, ἡ μεγάλη ἀγκαλιὰ τῆς ἀγάπης ποὺ μᾶς συνέχει ὅλους, τὸ ἀβασίλευτο φῶς, ἡ σωτηρία ἐλπίς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ὅταν τὸ 1962 γράφει τὸ δοκίμιο «Ἔρως τῆς Ἐκκλησίας», ὁ Νῖκος Γαβριὴλ Πεντζίκης ἔχει τὰ διπλὰ περίπου χρόνια ἀπὸ τὸν μυθιστορηματικὸ Ἀντρέα Δημακούδη. Στὸ δοκίμιο αὐτό, ἀποστάζοντας πολυετὴ πνευματικὴ πάλη, ὁ συγγραφέας μεταρσιώνει τὴν ἐπιφάνεια τοῦ Δημακούδη: ἡ εὐρυχωρία τῆς Φύσης μεταφράζεται σ' εὐρυχωρία τῆς Ἐκκλησίας, στοὺς κόλπους τῆς ὁποίας *ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ θέση του καὶ μάλιστα ἀνεξάρτητα πρὸς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτελούμενον ἔργο καὶ μόνο ἐκ τῆς προαιρέσεώς του.*

Αὐτὴ ἡ αἴσθηση τῆς εὐρυχωρίας τῆς Ἐκκλησίας μᾶς ὑποχρεώνει ν' ἀντιληφθοῦμε τὸν συνωστισμό, *στὰ φορτηγὰ βαγόνια ποὺ μετέφεραν τὶς ὑπάρξεις ποὺ θά 'τρωγε ἡ φωτιά*, ὡς Κόλαση, καὶ τὴν Κόλαση ὡς Θεοῦ ἔκλειψη.

Τὶς προάλλες σὲ μιὰ συναναστροφὴ ἄκουσα τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτο: Ἕνας ἐπιζήσας τοῦ Ὁλοκαυτώματος πεθαίνει, πάει στὸν οὐρανὸ καὶ μόλις συναντᾶ τὸν Θεό, τοῦ διηγεῖται ἕνα ἀνέκδοτο ἀπὸ τὸ Ἄουσβιτς. «Δὲν βλέπω τὸ ἀστεῖο», λέει ὁ Θεός. «Ἄ! Μὰ ἔπρεπε νά 'σουν ἐκεῖ νὰ δεῖς!» ἀπαντᾶ ὁ ἐπιζήσας.

Τὸ ἑβραϊκὸ χιοῦμορ στηρίζεται στὸν ὑπαινιγμό. Ἀναπόφευκτο γιὰ ἔθνος ποὺ ζοῦσε πάντα ἐπισφαλῶς κι ἔμαθε νὰ μὴ λέει, ἀλλὰ νὰ ὑπαινίσσεται. Κι ὁ σαφὴς ὑπαινιγμὸς τοῦ ἀνεκδότου εἶναι ὅτι στὸ Ἄουσβιτς ἀπουσίαζε ὁ Θεός.

Ἀργότερα, τὸ ἴδιο βράδυ μετὰ τὴ συναναστροφή, ξεφυλλίζοντας τὶς *Σημειώσεις ἑκατὸ ἡμερῶν*, σημείωσα τὴ φράση:

Ἂν θέλουμε νὰ δοῦμε καὶ νὰ ἑορτάσουμε τὴ συνέχεια τοῦ Φωτὸς πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε τὴ διακοπή του. ■

του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΚΑΜΠΑΡΔΩΝΗ
Δημοσιογράφου -συγγραφέα

Με μια μοτοσικλέτα του ΕΛΑΣ

Θεσσαλονίκη 1950-60: μοτοσικλέτες και οχήματα

Συνέντευξη με τον μηχανικό Νίκο Στρουθόπουλο

Ο Νίκος Στρουθόπουλος, τέως μηχανικός του στρατού, ειδικός στις παλιές μοτοσικλέτες και στα αυτοκίνητα, μου μιλάει μέσα στο μυθικό, υπόγειο γκαράζ του, στην Πάνω Πόλη, για την αμέσως μετά τον πόλεμο μεταβατική περίοδο και τα οχήματα που κυριαρχούσαν τότε στους δρόμους της πόλης.

Το 1958 έπιασα δουλειά – πιτσιρικάς – σε ένα μαγαζί Αγίου Δημητρίου γωνία με Λαγκαδά. Επισκευάζαμε μοτοσικλέτες. Μια παράγκα ήταν το γκαράζ – κι έχει ο Θεός.

Το 1947, όταν οι Εγγλέζοι ήθελαν να φύγουν από την Ελλάδα γιατί δεν άντεχαν οικονομικά, φώναξαν τους Αμερικάνους. Τα 'βαλαν κάτω, τα υπολόγισαν και αποφάσισαν πως δεν τους συνέφερε να κουβαλήσουν πίσω στην Αγγλία τόσο στρατιωτικό υλικό που είχαν φέρει εδώ. Πολύ πράμα. Αμέτρητες μοτοσικλέτες, αυτοκίνητα, τζιπ, τις περίφημες Καμήλες, τις Καναδέζες, τα Ντόιτς.

Δημιουργήθηκε το BBR που ήτανε συνεταιρισμός παλιών αυτοκινήτων και ανέλαβε ο Μποδοσάκης να κάνει τις δημοπρασίες. Πολλές χιλιάδες οχήματα και μηχανές. Άπειρα ανταλλακτικά – πάρε να 'χεις.

Από μοτοσικλέτες υπήρχαν οι λεγόμενες πολεμικές, ή συμμαχικές: BSA, NORTON, MATCHLESS, ARIEL – οι βασικές μάρκες δηλαδή, όλες εγγλέζικες. Και λίγες γερμανικές. Είχε έρθει και η αμερικάνικη Harley Davidson, αλλά ήταν καινούργια στον στρατό, δεν είχε βγει ακόμα σε δημοπρασία.

Ο Γιώργος Στρουθόπουλος με γερμανική μοτοσυκλέτα

Αγόραζε ο κόσμος μοτοσικλετίτσες, εκείνες τις εγγλέζικες μάρκες, του πολέμου. Τις έπαιρναν φτηνά και κάποιοι τις διασκεύαζαν. Αρκετοί, στις μεγάλες, τις πεντακοσάρες που λέγαμε, κολλούσανε ένα καλάθι δίπλα, για τη δουλειά: βάζανε μέσα στο καλάθι και πουλούσανε ψάρια, λαχανικά, γιαούρτια, πάγο, ή κάνανε μεταφορές και μετακομίσεις. Βγάζανε μεροκάματο. Γλιτώσανε απ' τα κάρα και τα γαϊδούρια.

Άλλοι τις βάφανε σε διάφορα χρώματα (γιατί από τη μαμά τους ήτανε χακί) και τις είχανε για βόλτες, ή για λεζάντα. Είδα έναν με μια διασκευασμένη συμμαχική μοτοσικλέτα στην οποία είχε κολλήσει καλάθι – ήταν πολύτεκνος και είχε φορτώσει πάνω στη μηχανή όλη την οικογένεια, εννιά άτομα, και πήγαιναν τραγουδώντας για μπάνιο στο Μπαχτσέ.

Οι μοτοσικλέτες ως το '56 ήτανε, όπως είπα, εγγλέζικες και λίγες γερμανικές. Πολύ πράμα. Στο φόρτε. Κι επειδή υπήρχε άφθονο ανταλλακτικό ήταν πάμφθηνο. Πλατίνα χαλούσε και μανιατό βάζαμε. Δηλαδή ολόκληρο το εξάρτημα. Κι όλα τα έκαναν μερικοί μαστόροι που ήξεραν τάχα, δυο-τρεις εμπόροι, ο Μαράτος, ο Ελευθερίου και κάνα δυο άλλοι – αυτοί ασχολούνταν με εκείνο το υλικό. Είχαμε, τότε, πολλή δουλειά – όλη μέρα βίδωνες.

Το '57-'58 ξεκινάει και η μετανάστευση. Και αρχίζουν και έρχονται στην Ελλάδα οι μοτοσικλέτες BMW. Αυτές για όσους μπορούσαν να τις πάρουν ήταν μια ευκολία. Πατούσες τον διακόπτη, έβαζες μπρος κι έφευγες. Κυκλοφορούσες άνετα. Ούτε βλάβες ούτε τίποτα. Αρχίζει να κυκλοφορεί η BMW – γενικώς η μηχανή προχωράει και φτάνουμε στο 1964 που καταφθάνει η πρώτη HONDA. Λέγαμε εμείς οι μαστόροι: τι μηχανές να φτιάξουν οι Γιαπωνέζοι; Κι όμως αυτοί χαρτογράφησαν όλα τα εργοστάσια του ανταγωνισμού και τις κατασκευές και όπου βρίσκανε μειονεκτήματα τα διόρθωσαν. Και βλέπεις να έρχεται τώρα μια μοτοσικλέτα, η HONDA, να είναι πανεύκολη στον χειρισμό και να την οδηγάει η οποιαδήποτε γυναίκα κι ας είναι πεντακόσιες χιλιάδες κυβικά. Την κάνανε εύκολη για όλο τον κόσμο.

Η πρώτη τρίκυκλη μοτοσικλέτα ήταν η HARVEY (Service car) και την είχε η αστυνομία – πίσω στο κουβούκλιο βάζανε τον ασύρματο και τις πρώτες βοήθειες. Εδώ πιάνει την ιδέα το '56 ένας Σαλονικιός, ο Καρακατσάνης. Κόβει δηλαδή τη συμμαχική δίκυκλη στη μέση, της βάζει πίσω ένα πλαίσιο, ένα διαφορικό από Όπελ, ή από τζιπ, κοτσάρει άξονα, γιατί δεν ήταν με αλυσίδα, κι έκανε το πρώτο τρίκυκλο. Τρελάθηκαν όλοι αμέσως. Κι ο Καρακατσάνης πήγε το '60 στην Αθήνα και ήταν ο πρώτος, ο πρωτοπόρος. Ξεκίνησε εκεί απ' το Βαρδάρη, απ' την οδό Οδυσσέως και πήρε στην πρωτεύουσα μεγάλο όνομα.

Το Βαρδάρη είναι η Λαγκαδά, η Οδυσσέως, η Προμηθέως και φτάνουμε στην Ταντάλου. Σ' αυτό το τετράγωνο γίνονταν τα πάντα.

Δουλεύοντας εγώ εκεί στο συνεργείο, Λαγκαδά με Αγίου Δημητρίου, τα είδα και τα έζησα. Στο Βαρδάρη φτιάξανε από συμμαχικά, πολεμικά αυτοκίνητα, Τζαίημς, Ντόιτς και Καμήλες, τα πρώτα λεωφορεία στη Θεσσαλονίκη. Υπήρχε κάποιος Γουσίδης που πήγαινε στη δημοπρασία της Εταιρείας Υλικού Πολέμου κι έπαιρνε ας πούμε πεντακόσια αυτοκίνητα – είχε μια τεράστια μάντρα. Κι έλεγε: αυτό το όχημα θα κυκλοφορήσει, εκείνο θα διαλυθεί. Έπεφτε η διάλυση, τα ρουλεμάν στο ράφι, το διαφορικό εκεί, ο άξονας εκεί, οι σούστες εκεί. Εκείνο θα πουληθεί – ήτανε έτοιμο για κυκλοφορία. Και δίνανε άδειες. Κάποιοι αγοράζανε φορτηγά. Τα πρώτα ανατρεπόμενα

Λεωφορεία που έγιναν από συμμαχικά οχήματα.
(Από το βιβλίο του Γιώργου Αναστασιάδη, *Τα δρομολόγια της μνήμης στη συγκοινωνία της πόλης*, εκδ. ΙΑΝΟΣ, 1999)

που ήταν με μανιβέλα, για να σηκωθεί η καρότσα. Καμήλες και Ντόιτς. Έπαιρναν και τα πιο μεγάλα, τα δυομισάτονα και τα μετατρέπανε. Τα κάνανε λεωφορεία. Τα πρώτα διακόσια σαράντα τρία λεωφορεία του ΟΑΣΘ ήταν από τέτοια φορτηγά που τα μετέτρεψαν. Κόβανε το σασί και κολλούσαν το καροσερί. Φτιάχναν αριστουργήματα. Πρώτα πρώτα το καροσερί έπρεπε να γίνει ελαφρύ. Γίνονταν ξύλινος ο σκελετός και οι κολόνες σε ξυλουργείο. Και μετά φτιάχνανε από πάνω την επένδυση με λαμαρίνα. Φανταστικά πράματα. Κι ανταλλακτικά μπόλικα. Και ξαφνικά η Καμήλα, το Ντόιτς μεταμορφωνότανε σε λεωφορείο. Στο Ντεπό τα κάνανε μεγαλύτερα επειδή κυκλοφορούσαν σε ευθεία, σε ισιάδι – μακραίνανε πιο πολύ το σασί. Ενώ εκείνα που ήταν να κυκλοφορήσουν ως λεωφορεία στην Πάνω Πόλη με τα στενά, τις ανηφόρες και τις στροφές τα φτιάχνανε μικρότερα, πιο ευέλικτα. Σκέψου, κάθε λεωφορείο ήτανε από διαφορετική μάρκα φορτηγού: άλλο Ντόιτς, άλλο FORD, άλλο MORRIS – τρέχα γύρευε. Μετά, σιγά-σιγά, άρχισαν να έρχονται και τα βιομηχανοποιημένα BUSSING με καρότσα Σαρακάκις. Αυτά τα φτιάχνανε εταιρείες.

Αυτοκίνητο με καρότσα κανονική ήρθε πρώτα το DATSUN, το γιαπωνέζικο – προηγουμένως μόνο οι Εγγλέζοι είχανε κάποια MORRIS που ήτανε καραβάν. Επίσης κάποιοι μαστόροι πιάνανε κάτι αυτοκίνητα που άρχισαν να έρχονται, το OPEL OLYMPIA, το MERCEDES-170, τα κόβανε και τα βάζανε πίσω καρότσα. Και τα έβλεπες με την ίδια μορφή, επιβατικά, ή επαγγελματικά. Τα κόβανε με οξυγόνο. Μεγάλη τέχνη. Κι αυτά γινότανε στο Βαρδάρη, τότε.

Μετά εμφανίζεται η MERCEDES και κυκλοφορεί τα μεγάλα φορτηγά, τα τριαμισάτονα, οπότε Καμήλες και Ντόιτς αποσύρονται. Σήμερα δεν υπάρχει απ' αυτά ούτε ένα, για δείγμα. Τα έζησα όμως.

Συνάμα ο Ιταλός, το '56, βγάζει το FIAT-600. Μπράβο του. Μεγάλη επιτυχία. Αρχίζουν να έρχονται με τον καιρό τα Φιατάκια και να τα παίρνει ο κόσμος. Φτηνά, κλειστά από πάνω, ωραία, ούτε βροχή, ούτε ήλιος. Έχει γεμίσει ο τόπος εξακοσαράκια. Μετά βγάζουν και οι άλλοι το ZASTAVA και η συμμαχική μοτοσικλέτα του φτωχού έχει πεταχτεί – δεν θα το ξεχάσω: ήτανε να χτιστεί το δικαστικό Μέγαρο και είχανε βγάλει μπάζα. Εγώ περνούσα τυχαία και είδα εκεί, μέσα στα χώματα, δυο πεταμένες συμμαχικές μηχανές. Μέσα στα μπάζα. ■

Συνέντευξη: ΑΝΝΙΤΑ ΣΤΥΛΟΠΟΥΛΟΥ
Φωτογραφίες: ΜΙΚΕΛΕ ΤΡΟΪΑΝΙ

Η «Ξυλοφωνία» του Τάσου Θεοδωράκη

Η Φιλοξενία ενός Σαλονικιού κιμπάρη

«Καλώς τον! Κάθισε να σε κεράσω μια ρακή, να κάνω και γω κάνα διάλειμμα», σου λέει αγέρωχος και χαμογελαστός, αφήνοντας απαλά στον πάγκο το σκαρπέλο να ξεκουραστεί κι αυτό δίπλα στο νεογέννητο έγχορδο που γλυκοκοιμάται ακόμα, μέχρι να ολοκληρωθεί από τον δημιουργό του και ν' αρχίσει να κελαηδάει παρέα με τον συνταξιδιώτη του.

Τα μουσικά όργανα, το 'να δίπλα στ' άλλο, σε καλωσορίζουν κι αυτά με τη σειρά τους και νιώθεις την ανάσα της λαλιάς τους να σε φλερτάρει για να τα πάρεις αγκαλιά και να τα ερωτευτείς. Μετά το τσούγκρισμα των ποτηριών, και ενώ η τυπικότητα και ο πληθυντικός χάνεται, έρχεται μια αληθινή ιστορία...

Τάσο, για αρχή θα θέλαμε να μας μιλήσεις για την καταγωγή σου και τα πρώτα σου βήματα στον χώρο της μουσικής.

Κατάγομαι από την Ανατολική Θράκη από προσφυγική οικογένεια. Το '22, με την ανταλλαγή πληθυσμού, μεταφερθήκαμε στον Έβρο, εγώ ειδικότερα γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Ορεστιάδα Έβρου.

Από τα δέκα μου χρόνια άρχισα να ασχολούμαι με μια κιθάρα χαλασμένη που είχα βρει στα σκουπίδια. Κατά περίεργο τρόπο, αυτή την κιθάρα την επισκεύασα και ήταν το πρώτο μου όργανο. Έπειτα, μέσα στο σπίτι, από τα αδέρφια μου άρχισα να ακούω ροκ μουσική. Αυτό ήταν! Είχα αποφασίσει ότι θα ασχοληθώ με τη μουσική και θα γίνω επαγγελματίας κιθαρίστας.

Υπήρξε κάποιος από το οικογενειακό σου περιβάλλον που σε ώθησε και σε στήριξε σε αυτή σου την επιλογή;

Τα πρώτα χρόνια, μικρός όσο ήμουν στην Ορεστιάδα, από το χαρτζιλίκι μου μάζευα χρήματα κρυφά από τους γονείς μου με σκοπό να πάω στην Αμερική! Ήθελα να γίνω Guitar hero! Χα χα χα! Έπειτα, στα δεκαοχτώ μου χρόνια, με πιο προσγειωμένο μυαλό, από μια καθαρά δική μου επιλογή αποφάσισα να έρθω στη Θεσσαλονίκη με σκοπό να πάω στο Σύγχρονο Ωδείο Θεσσαλονίκης για να σπουδάσω Jazz κιθάρα. Έτσι και έγινε! Το τελείωσα και μάλιστα με υποτροφία. Εκείνα τα χρόνια πολλή πείνα! Μου στέλνανε οι γονείς μου ένα χαρτζιλίκι, αλλά δεν έφτανε για τίποτα.

Οι μουσικές σου σπουδές είναι διαφορετικές σε σχέση με τα μουσικά όργανα που κατασκευάζεις. Πώς αποφάσισες να ασχοληθείς με τα παραδοσιακά μουσικά όργανα;

Όταν πρωτοήρθα στη Θεσσαλονίκη το '89, αλλά και πιο πριν, πάντα ασχολούμουν με ξύλινες κατασκευές και κάτι ψευτο-οργανάκια, μέχρι που άκουσα τυχαία τον Ιρλανδό Ross Daly, περίπου το 1991, να παίζει σε έναν χώρο μόνος του κάποια παραδοσιακά μουσικά όργανα όπως το σιτάρ, το ρεμπάμπ, το σάζι, το ούτι και την κρητική λύρα. Εκεί κατάλαβα ότι ένας άλλος παράλληλος κόσμος ανοίγεται μπροστά μου. Τότε είχα αρχίσει να παίζω και λίγο ούτι.

Έχεις κάποια βιώματα που σε έκαναν να στραφείς στους ήχους της Ανατολής;

Πραγματικά, αυτό δεν το γνωρίζω. Ίσως έπαιξε ρόλο η καταγωγή μου που είναι από την ανατολική Θράκη; Σε αυτό μάλλον βοήθησε ότι αγαπώ πολύ την Πόλη, και πηγαίνοντας σε αυτήν συχνά, εκτός από τις εικόνες της, επηρεάστηκα και μουσικά!

Πες μας, Τάσο, ποιο ήταν επίσημα το πρώτο μουσικό όργανο που κατασκεύασες;

Το πρώτο επίσημο όργανο κατασκευής μου ήταν μια πολίτικη λύρα! Την είχα κατασκευάσει στην κουζίνα του σπιτιού μου σε ένα διαμέρισμα που έμενα, με δυο μικρά σκαρπελάκια και ένα φλόγιστρο! Δίχως να γνωρίζω ποιες είναι οι σωστές διαστάσεις της και πώς πρέ-

Ο Τάσος Θεοδωράκης κατασκευάζει ένα νέο στεριανό λαούτο.

Κεφαλάρια ουτιών και λαούτων.

Διακοσμήσεις λαούτου.

Καλούπι ουτιού.

πει να φτιαχτεί. Παρ' όλα αυτά, η λύρα έπαιξε, και κάποια στιγμή την είχα πουλήσει! Τώρα θα ήθελα πολύ το πρώτο μου όργανο να το ξαναβρώ και να το πάρω πίσω για ενθύμιο.

Είσαι αυτοδίδακτος ή μαθήτευσες δίπλα σε κάποιον δάσκαλο;
Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, πάντα ήμουν με ένα σφυρί και με ένα πριόνι! Είναι αυτό που λέμε πιάνουν τα χέρια! Κάποια στιγμή, ρώτησα κάνα δυο μάστορες αν δείχνουν, και μου είπαν τα πιο απογοητευτικά πράγματα που είχα ακούσει στη ζωή μου. Ότι και καλά, αν δεν μεγαλώσεις μαζί με μάστορα, δεν πρόκειται να μάθεις, παράτησέ τα και ασχολήσου με κάτι άλλο, τζάμπα παιδεύεσαι.

Τότε, ούτε και το ίντερνετ υπήρχε όπως σήμερα, για ελεύθερη γνώση με σχετικές κοινότητες στην οργανοποιία, να μάθει και να δει κανείς κάποια πράγματα, να πάρει λίγο μάτι που λέμε.

Από τότε μέχρι και σήμερα, εδώ και 27 χρόνια, είμαι αυτοδίδαχτος και τώρα πια χαίρομαι πολύ γι' αυτό! Γιατί, εφόσον δεν έχεις δάσκαλο, ναι, ο δρόμος είναι πολύ δύσκολος, αλλά έτσι αποκτάς αναγκαστικά προσωπικό χαρακτήρα, όχι μόνο στην εμφάνιση, αλλά και στον ήχο των μουσικών οργάνων σου. Εγώ, αν θεωρήσουμε ότι είχα κάποιους δασκάλους, αυτοί είναι οι παλαιοί μάστορες της Κωνσταντινούπολης του προηγούμενου αιώνα. Κατά κάποιο τρόπο, από αυτούς αναζήτησα τη γνώση, μελετώντας τα ούτια που είχαν κατασκευάσει.

Ποια μουσικά όργανα έχεις επιλέξει να κατασκευάζεις;
Τελευταία έχω καταστάλαξει σε περίπου έντεκα μοντέλα εγχόρδων οργάνων. Από την οικογένεια του τρίχορδου μπουζουκιού, το μπαγλαμαδάκι, τον τζουρά, το μεσομπούζουκο και το μπουζούκι. Το στεριανό και πολίτικο λαούτο, το ούτι, την πολίτικη λύρα, κιθάρες κλασική και λαϊκή, και τον ταμπουρά.

Διακοσμητικές ροζέτες ουτιών από το 1890 μέχρι τις αρχές του 1900.

Διάφορα κλειδιά κουρδίσματος και διακοσμημένες ταστιέρες εγχόρδων.

Ο Τάσος Θεοδωράκης δοκιμάζει το νέο πολίτικο λαούτο που δημιούργησε.

Ποια είναι τα στάδια μιας κατασκευής ενός μουσικού οργάνου, από τη γέννηση της σκέψης μέχρι και την ολοκλήρωσή της;
Θα σας πω. Χοντρικά συνήθως αρχίζω από το σκάφος, κόβω τις ντόγες, είναι τα λεπτά φύλλα ξύλου που αποτελούν το βασικό μέρος του σκάφους. Τα στραβώνω σύμφωνα με τις καμπύλες του καλουπιού και τα κολλάω αναμεταξύ τους πάνω στο καλούπι. Αργότερα, όταν στεγνώσουν, έχει διαμορφωθεί το σκάφος από το καλούπι, και όταν βγει από αυτό είναι έτοιμο στην τελική του μορφή.

Έπειτα ετοιμάζω το μπράτσο ή μάνικο, και ταυτόχρονα το καπάκι. Μετά το κεφαλάρι, τις διακοσμήσεις και την ταστιέρα. Αφού έχουν γίνει τα περισσότερα, σειρά έχει το φινίρισμα και βερνίκωμα του οργάνου. Και στο τέλος μας μένει το «αρμάτωμα», δηλαδή το πέρασμα των κλειδιών και των χορδών.

Πώς επιλέγεις την πρώτη ύλη για κάθε κατασκευή;
Η επιλογή των υλικών νομίζω είναι κάτι πολύ σημαντικό στην οργανοποιία. Η ξυλεία για την κατασκευή μουσικών οργάνων πρέπει να είναι στεγνή και να γίνεται μόνο με φυσική αποξήρανση. Συλλέγω ξυλεία από όλο τον κόσμο και διατηρώ αποθήκες στο εργαστήριό μου, αλλά και στο πατρικό μου στον Έβρο. Όσο πιο παλιά τα ξύλα του οργάνου, τόσο πιο καλό είναι το ηχητικό αποτέλεσμα και δίχως κατασκευαστικά προβλήματα συρρίκνωσης, σκεβρώματος και σκασιμάτων.

Τα όργανα που κατασκευάζεις έχουν υπέροχα διακοσμητικά στοιχεία. Από τι υλικό είναι φτιαγμένα; Είναι και αυτά δικές σου δημιουργίες;
Ευχαριστώ για τα καλά σας λόγια! Ναι, οι διακοσμήσεις είναι δικής μου κατασκευής και σχεδιασμού. Αυτό πιστεύω ότι θα πρέπει να κάνει και ο κάθε συνάδελφος, έτσι ώστε να φαίνεται το προσωπικό ύφος της δουλειάς του επάνω στο όργανο.

Χρησιμοποιώ διάφορα υλικά για τη διακόσμηση, που είναι κυρίως από φυσική ύλη. Από διάφορα τροπικά όμορφα ξύλα, κέρατα ζώων, όστρακα, κόκαλα, καύκαλα χελώνας, μέχρι και απολιθωμένο ελεφαντόδοντο έχω χρησιμοποιήσει.

Ο Τάσος Θεοδωράκης, την ώρα της συνέντευξης, εξηγεί για την κατασκευή ενός μπαγλαμά από σπάνιο ξύλο, παραγγελία για έναν μουσικό από την Κωνσταντινούπολη.

Όταν αποχωρίζεσαι ένα μουσικό όργανο, πώς νιώθεις εκείνη τη στιγμή;

Αυτή η στιγμή είναι μαγική! Αρχικά, αφού έχω συνεννοηθεί με τον πελάτη για το πώς θα είναι εμφανισιακά και ηχητικά το όργανο, το φωτογραφίζω στο μυαλό μου! Όταν έρθει η ώρα που το όργανο είναι έτοιμο και το κουρδίζω, εκείνη η στιγμή για μένα είναι το κάτι άλλο! Αισθάνομαι σαν να έχω γεννήσει ένα πουλί, που το μεγάλωσα και το αφήνω ελεύθερο να πετάξει.

Από ποια μέρη σε επισκέπτονται για να προμηθευτούν ένα δικό σου μουσικό όργανο;

Είναι χρόνια τώρα που δουλεύω πολύ με το εξωτερικό, Αυστραλία, Γερμανία, Ισραήλ, Γαλλία, Ιταλία, Καναδά, και κυρίως Αμερική.

Οι ενδιαφερόμενοι πελάτες είτε έρχονται στο εργαστήριό μου για να κάνουν την παραγγελία, είτε παραγγέλνουν μέσω αλληλογραφίας.

Μεταφέρεις τις γνώσεις σου σε άλλους νέους οργανοποιούς;

Ποτέ δεν έκρυψα τίποτα από κανένα! Είμαι μέλος σε έξι φόρουμ σχετικά με την οργανοποιία από όλο τον κόσμο, εκεί ανταλλάσσουμε ο καθένας μας τις απόψεις του πάνω στις κατασκευές μας. Από Ελλάδα δεν είναι λίγα τα τηλεφωνήματα και μηνύματα που λαμβάνω από ερασιτέχνες για βοήθεια και συμβουλές. Όσο μπορώ βοηθάω. Άλλωστε η τέχνη πρέπει να μεταδίδεται και να εξελίσσεται, και όχι να μένει μέσα στα συρτάρια.

Θεωρείς τον εαυτό σου περισσότερο μουσικό ή οργανοποιό;

Ασχέτως αν ήθελα να είμαι επαγγελματίας μουσικός ή όχι, είμαι πρώτα οργανοποιός! Αλλά και τα δύο έχουν μεγάλη σχέση μεταξύ τους, γιατί αν παίζεις τα όργανα που κατασκευάζεις, τα νιώθεις και καταλαβαίνεις τις ανάγκες του μουσικού για το πώς πρέπει να είναι φτιαγμένα ως προς το εργονομικό μέρος, αλλά και το ηχητικό του οργάνου.

Μάθαμε πως είσαι και συλλέκτης ουτιών της Πόλης. Πώς προέκυψε αυτή σου η ασχολία;

Αυτή η ιστορία αρχικά ξεκίνησε από ανάγκη. Είμαι αυτοδίδακτος και κάπως έπρεπε να κάνω μια αρχή στην κατασκευή του ουτιού. Έτσι, άρχισα να συλλέγω και να μελετώ παλιά ούτια από την Κωνσταντινούπολη.

Με τα χρόνια, κάνοντας πολλά ταξίδια στην Πόλη, απέκτησα μια σημαντική συλλογή ουτιών από τους σημαντικότερους μάστορές της. Τώρα πια αισθάνομαι ότι αυτά τα ούτια τα προστατεύω με τον τρόπο μου.

Ποιανών παλαιών οργανοποιών έχεις επισκευάσει μουσικά όργανα;

Πολλών μαστόρων, ποιανών να πρωτοθυμηθώ.

Των Εμμ. Βεννιού, Αδερφών Παναγή, Αρ. Παπαζιάν, Αν. Σταθόπουλου, Εμμ. Βελούδιου, Δ. Μούρτζινου, Εμμ. Κοπελιάδη, Ν. Κοπελιάδη, Φ. Αυγέρη, Ι. Γομπάκη, Κ. Αγγελίδη, Κ. Λαζαρίδη, Γ. Μουρατίδη, Σ. Σκεντερίδη, Χ. Τσακιριάν, Ζ. Τερζιβασιάν, Αδερφών Απαρτιάν, Π. Παναγή, Χ. Παρασίδη, Ηλ. Κανάκη, Μ. Φραγκιεδάκη, Κ. Μαυρομάτη, Ν. Μαυρούση, Ευαγγελίδη, Α. Σταθόπουλου, Δ. Γκραίτση, H. Usta, Z. Abidin, Vasil, M. Kerestecίyan, Baron, V. Aria και πολλών άλλων που δεν μου έρχονται τώρα στο μυαλό.

Ιταλικά ιστορικά όργανα, αμερικάνικες παλιές κιθάρες.

Υγειά να έχουμε να συντηρούμε.

Μερικά ούτια της συλλογής, που κατασκευάστηκαν στην Κωνσταντινούπολη από Ρωμιούς και Αρμένηδες στις αρχές του 20ού αιώνα.

Σε επισκέπτονται άλλοι συλλέκτες ώστε να συντηρήσεις κάποιο μουσικό όργανο; Σου έτυχε να ξαναδώσεις ζωή σε κάποιο που είχε σιγήσει;

Ναι, αρκετοί, και από όλο τον κόσμο! Κατά κάποιον τρόπο, στις αναπαλαιώσεις έχω εξειδίκευση. Όταν έρχεται ένα κατεστραμμένο ιστορικό μουσικό όργανο για αναπαλαίωση, μετά τη συντήρησή του αισθάνομαι σαν να το έχω αναστήσει. Χρειάζεται κόπος, προσοχή και γνώση με πολλές εργατοώρες, άλλα στο τέλος η ηθική ικανοποίηση είναι αυτή που σε πληρώνει.

Το 2014, στη Θεσσαλονίκη στο Γενί Τζαμί έγινε για πρώτη φορά έκθεση λαϊκής κιθάρας ελληνικής κατασκευής. Ήσουν ένας από τους διοργανωτές. Ποιοι συμμετείχαν και ποια η ανταπόκριση του κόσμου;

Από μεράκι και μόνο, δίχως καμία οικονομική υποστήριξη από κάποιο φορέα, είχαμε οργανώσει εγώ, ο Δημήτρης Μυστακίδης, ο Κωστής Μαντζιάρης και άλλοι δυο φίλοι από την Aldervision αυτή την πολύ όμορφη γιορτή για τη λαϊκή κιθάρα. Με διαλέξεις, σεμινάρια κιθάρας από τον Μυστακίδη, τον Δημήτρη Λάππα και τον Μπάμπη Παπαδόπουλο. Εγώ είχα αναλάβει την έκθεση οργάνων και τη διάλεξη οργανοποιίας με ομιλητές τους Νίκο Φρονιμόπουλο, Ανδρέα Καραγιάννη, Σουζάνα Απαρτιάν και Γιάννη Αλεξανδρή.

Είχαν γίνει και συναυλίες μέσα στο Γενί Τζαμί από τον Μυστακίδη, το σχήμα του Μπάμπη Παπαδόπουλου, αλλά και διάφορα σχηματάκια από το ΤΕΙ της Άρτας. Παράλληλα και στην μουσική σκηνί «Πριγκηπέσσα».

Η ανταπόκριση του κοινού ήταν φανταστική! Ήταν όλοι με ένα τεράστιο χαμόγελο! Απίστευτη εμπειρία για όλους.

Πόσες κιθάρες παρουσιάστηκαν στην έκθεση;

Μετά από πολύ κόπο, τηλέφωνα και προσκλήσεις που είχα στείλει σε όλους τους οργανοποιούς της Ελλάδας, αλλά και σε συλλέκτες, κατάφερα να μαζέψω στην έκθεση 117 λαϊκές κιθάρες! Κατασκευασμένες από τα τέλη του 1890 μέχρι νέες του 2014. Συνολικά συμμετείχαν όργανα από 51 κατασκευαστές κιθάρας. Φτιαγμένα από 22 παλιούς μάστορες που δεν είναι τώρα στη ζωή και από 29 σημερινούς σύγχρονους κατασκευαστές. Πολύ σημαντικός αριθμός κιθάρων και μαστόρων που βρέθηκαν μαζί στον ίδιο χώρο για πρώτη φορά.

Είναι πολύ τιμητικό για μένα που όλοι τους με εισάκουσαν και με εμπιστεύτηκαν.

Κάνατε κάποια άλλη έκθεση;

Ναι! «Η φωνή του ξύλου» το 2007, στο Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών.

Υπάρχει κάτι που να σε έχει σημαδέψει στη ζωή σου επαγγελματικά;

Είναι πολλές οι στιγμές που θυμάμαι. Δημιουργικές, ευχάριστες στιγμές, αλλά και πολλές οικονομικές και κατασκευαστικές δυσκολίες που πέρασα όλα αυτά τα χρόνια, που τώρα με κάνουν πιο δυνατό στο να συνεχίσω να κατασκευάζω ποιοτικά μουσικά όργανα.

Πώς νιώθεις, με μία φράση, όταν δημιουργείς;

Σαν να πετάω, νιώθω ελεύθερος! ■

του ΜΑΝΟΛΗ ΞΕΞΑΚΗ

Η εποποιία του χρήματος: Νομίσματα / Συναλλαγές*

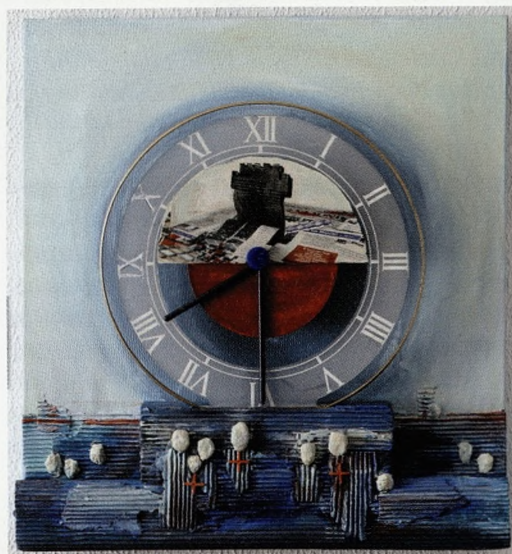
Εικαστικό πανόραμα της οικονομικής ζωής

Στην οδό Αιγύπτου –πρώτη πάροδος δεξιά–
τώρα υψώνεται το μέγαρο της Τράπεζας Συναλλαγών

– εγώ συναλλάσσομαι, εσύ συναλλάσσεσαι, αυτός συναλλάσσεται –

(Μανόλης Αναγνωστάκης, «Θεσσαλονίκη, μέρες του 1969 μ. Χ.»)

Όλοι ανησυχούμε για τα οικονομικά μας, κι όλοι ξοδεύουμε χρόνο για να τα βελτιώσουμε.

Το νόμισμα είναι το μέσο με το οποίο γίνονται οι συναλλαγές μας, κι ο χρόνος συστατικό της αξίας του.

Και τα δυο άλλαξαν μορφή. Η Σχετικότητα κι η Κβαντομηχανική έδωσαν στον χρόνο την πλαστικότητα που περιέγραψε ο Σαλβαντόρ Νταλί στα ρευστά ρολόγια του, κι οι ανάγκες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας έκαναν το χρήμα άυλο, αριθμούς, μια σειρά μπιτ σε ένα κομπιούτερ.

Το νόμισμα ήταν κάποτε μια αρμαθιά ραβδιά, ένας πολύτιμος λίθος, ένα όστρακο, τα περιδέραια συνολικής αξίας 24 δολαρίων με τα οποία οι πρώτοι άποικοι στη Βόρεια Αμερική αγόρασαν το νησί Μανχάταν από τους ιθαγενείς Αμερικανούς, τα τετράγωνα πακέτα τσαγιού που οι Κινέζοι μεταχειρίζονταν ως νόμισμα και για τα οποία χρησιμοποίησαν πρώτοι την έννοια «μετρητά».

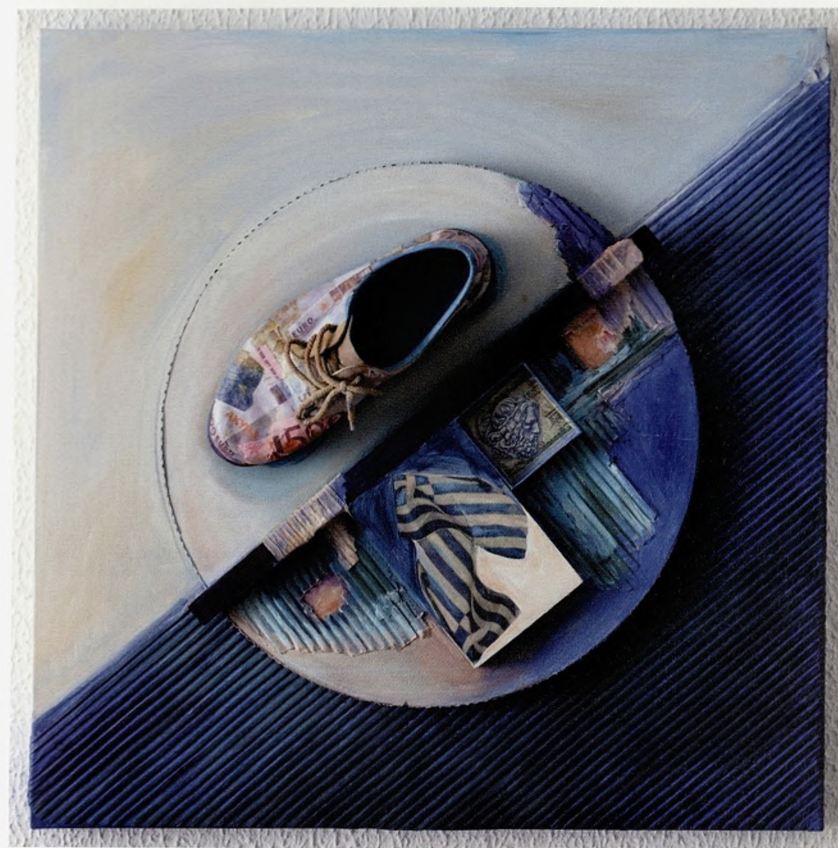
Σταδιακά το χρήμα έγινε νόμισμα, χαρτονόμισμα, μια εγγραφή με πιστωτική κάρτα, ένα εργαλείο για πολλές συναλλαγές με το pos.

Το μέσο των συναλλαγών μας πέρασε από τα στάδια που πέρασαν όλες οι αξίες του πολιτισμού.

Η λειτουργία του χρήματος κι η εξέλιξη των κοινωνιών επέβαλε τις μορφές του. Άλλοτε ήταν όστρακο, μια πέτρα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως το διαμάντι ή ένα κομμάτι πολύτιμο μέταλλο όπως ο χρυσός.

Από τη στιγμή που ο άνθρωπος κατεργάστηκε τα μέταλλα, η πολύτιμη πέτρα έγινε κέρμα, και χρησιμοποιήθηκε ο χαλκός, το νικέλιο ή το ασήμι. Χαρτονόμισμα έγινε μετά την εφεύρεση της τυπογραφίας.

Από τις πιο καθοριστικές στιγμές των συναλλαγών είναι εκείνη που περιγράφεται στον *Έμπορο της Βενετίας* του Σαίξπηρ: το νόμισμα εκεί είναι μια λίβρα από το κρέας ενός ανθρώπου και αντιστοιχεί σε χρέος που δεν κατόρθωσε να εξοφλήσει.

Οι βολβοί τουλίπας στην Ολλανδία ήταν χρήμα που μεταφράστηκε σε συναλλαγές στο πρώτο χρηματιστήριο του κόσμου.

Νόμισμα αιωνιότητας θεωρείται και το Άγιο Δισκοπότηρο.

Αλλά και ένα χρυσό μήλο έγινε κάποτε νόμισμα σε τελετή επιλογής συζύγου. Το πρόσφερε ο βυζαντινός αυτοκράτορας Θεόφιλος στη Θεοδώρα που διάλεξε, αντί για την ετοιμόλογη Κασσιανή.

Οι ανθρωπολόγοι συμφωνούν πως η ιδέα του χρήματος ξεκίνησε από το τελετουργικό δώρο, ένα αντικείμενο που κατέχει μια φυλή, το δίνει στην άλλη και εξασφαλίζει π.χ. ειρήνη για κάποιο διάστημα.

Σε φυλές νησιών του Ειρηνικού Ωκεανού, χρήμα ήταν τα δόντια φάλαινας ή και φαγώσιμοι αρουραίοι.

Η γυναίκα επίσης αγοράστηκε με κάποια χρηστικά του βίου ως νόμισμα: με ζώα, εργαλεία, σκεύη κ.τ.λ. Αν και συνολικά, και η προίκα είναι νόμισμα.

Οι μεγάλοι μύστες ήξεραν την αξία του χρήματος: οι θεόπνευστες πλάκες των νόμων που υποτίθεται πως κατέβασε ο Μωυσής από το βουνό ήταν νόμισμα με το οποίο προσδοκούσε να αγοράσει τη συμμόρφωση των Εβραίων με τη νομιμότητα.

Σήμερα, βέβαια, οι αεροπορικές εταιρείες δελεάζουν τους πελάτες τους με ένα ακόμη πιο πρωτότυπο άυλο νόμισμα, τα δωρεάν μίλια αεροπορικών ταξιδιών.

* Η έκθεση ζωγραφικής της Αννας Βιλδιρίδου στο Αρχαιολογικό Μουσείο εγκαινιάζεται στις 31 Οκτωβρίου.

Όλη αυτή η εποποιία των συναλλαγών δημιούργησε το υπόβαθρο για το εικαστικό ενδιαφέρον που ερεύνησε η Άννα Βιλδιρίδου με πίνακες και κατασκευές που έχουν ως θέμα το χρήμα, την ανταλλαγή του και τη μετατροπή του σε χρωματική και σχεδιαστική μονάδα.

Είδε τις μορφές του νομίσματος, τα χρώματά του, τους χώρους που αποθηκεύτηκε, τον χρόνο που δαπανάται για την απόκτησή του, τη μετωνυμική πορεία του προς τη θεοποίηση: ναός του χρήματος, οι τράπεζες, τα χρηματιστήρια κ.τ.λ.

Το χρώμα του δολαρίου, το θολό πράσινο, δεν άφησε αδιάφορη την Άννα Βιλδιρίδου, όπως εξάλλου και ο χλωμός χρυσός και το πνιγμένο φαιοπράσινο, το χρώμα της μούχλας.

Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά της συσσώρευσης του πλούτου και των αγαθών σε συμβολικές αξίες, τα συναντούμε στα έργα αυτής της σειράς.

Μια βασική παράμετρος των συναλλαγών με χρήμα που ερευνά η Άννα Βιλδιρίδου είναι η υποκατάσταση των ανθρωπίνων σχέσεων. Μου δίνεις ένα νόμισμα, μια υπόσχεση δηλαδή, κι εγώ περιποιούμαι τον άρρωστο πατέρα σου ή σου δίνω τα αγαθά και τις υπηρεσίες που χρειάζεσαι για να επιβιώσεις.

Δεν είναι μακριά η εποχή που ο πατέρας ενός μαθητή πρόσφερε ως νόμισμα στον δάσκαλο μια αρμαθιά ζωντανές κότες.

Κι είναι αξιοπρόσεκτο ότι για την Άννα Βιλδιρίδου το χρήμα γίνεται σε αρκετές κατασκευές της θεατρική σκηνή. Οι ηθοποιοί είναι τα νομίσματα, τα μασούρια των λιρών και οι δεσμίδες των χαρτονομισμάτων. Το δράμα που παίζεται λέγεται «άνθρωποι και ο βίος αυτών».

Αλλού, η Άννα Βιλδιρίδου υπαινίσσεται με τη μέθοδο της στοιχειώδους αναπαράστασης μορφές του χρήματος που χρησιμοποιήθηκαν κατά καιρούς κι έχουν ιστορική αξία.

Αξιοπρόσεκτη είναι η σχέση του χρήματος με τον χρόνο, όπως την προτείνει εικαστικά με ρολόγια που ενσωματώνονται σε εμπνευσμένες κατασκευές.

Λέμε «Ο χρόνος είναι χρήμα», αλλά η εικαστικός μας προτείνει και την αντίστροφη σχέση: «το χρήμα στη ροή του χρόνου». Σε κάποια έργα της τα ρολόγια που είπαμε, το μέτρο του χρόνου, προτείνονται και ως μέτρο των συναλλαγών, ροή των αξιών, κυματισμοί αναπαραστάσεων στο οικονομικό θέαμα-θέατρο της ζωής των κοινωνιών.

Η Άννα Βιλδιρίδου ερευνά με τις τρισδιάστατες κατασκευές της τη μετατροπή του χρήματος από εργαλείο συναλλαγών των πολιτών σε μέσο άσκησης πιέσεων των πλούσιων χωρών στις φτωχές.

Οι κατασκευές αυτές περιέχουν ως ουσία τους την κλασική προοπτική. Οι δίρρικτες στέγες, οι οίκοι, είναι τα έθνη, τα μεγέθη των οικονομιών.

Οι επίπεδοι πίνακες όμως είναι οι ισοπεδωμένοι πολίτες, ενώ κάπου λειτουργούν και τα εθνικά νομίσματα.

Και, εννοείται, κάθε φορά η κρατική εξουσία «τυπώνει» ως χρήμα κομμάτια της με τα οποία πληρώνει τους αξιωματούχους που την υπηρετούν. ■

της **ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗ**
Δρ. Αρχαιολόγου

Σάτυρος που παίζει σύριγγα πάνω σε πάνθηρα 250-200 αι. π.Χ. Σαμοθράκη
© 2017 ΥΠΠΟΑ Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Ροδόπης (φωτογράφος Ο. Κουράκης)

Ειδώλια
Πώς «ζωντανεύει» ένας μικρόκοσμος από πηλό

Ειδώλια κατασκευάζονταν στον ελληνικό κόσμο από την προϊστορική εποχή μέχρι το τέλος της αρχαιότητας και έτσι είναι εύλογο ότι αποτελούν χαρακτηριστικό και αξιοσημείωτο αριθμητικά εύρημα των ανασκαφών τόσο σε νεκροταφεία, όσο και σε οικισμούς προϊστορικών και ιστορικών χρόνων. Η αφθονία, η πολυμορφία και η πολυσημία τους είχε ως αποτέλεσμα να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των αρχαιολόγων τόσο ως προς τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά, όσο και ως προς τα τυπολογικά και εικονογραφικά τους γνωρίσματα, και έτσι να καταστούν ένας τομέας του υλικού πολιτισμού που απασχολεί ιδιαίτερα την επιστημονική έρευνα. Η λέξη ειδώλιο είναι υποκοριστικό της λέξης *είδωλον* (< αρχ. *οἶδα* = βλέπω, γνωρίζω) και χρησιμοποιείται για να περιγράψει αντικείμενα που είναι εικόνες υπαρκτών και φανταστικών όντων και αντικειμένων. Τα ειδώλια εξαφανίζονται με το τέλος της αρχαιότητας, όταν επικράτησε ο Χριστιανισμός, στο ιδεολογικό και τελετουργικό πλαίσιο του οποίου αυτά δεν είχαν θέση και ρόλο.

Μέσα στη μακρά τους πορεία στον χρόνο, ειδώλια κατασκευάστηκαν από πηλό, αλλά και από άλλα υλικά, μέταλλο, λίθο, οστό, και σίγουρα θα υπήρχαν ειδώλια από φθαρτά υλικά, όπως το ξύλο, στα οποία οι περιβαλλοντικές και ταφονομικές συνθήκες δεν επέτρεψαν να διατηρηθούν. Ωστόσο, είναι σαφές ότι ο εύπλαστος, χωμάτινος και συνάμα ανθεκτικός πηλός υπήρξε το πιο αγαπητό υλικό, αυτό που επιλέχθηκε από γενιές ανθρώπων για να δώσει μορφή και πνοή σε εικόνες ανθρώπων, ζώων και αντικειμένων. Η επιλογή του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης να διοργανώσει μια περιοδική έκθεση με θέμα τα πήλινα ειδώλια σχετίζεται ακριβώς με την εντυπωσιακή αριθμητική υπεροχή των ειδωλίων που έχουν κατασκευαστεί από πηλό και την πανάρχαια παράδοση που μπορεί να ανιχνευθεί όχι μόνο στο επίπεδο της τεχνολογίας κατασκευής, αλλά και σε αυτό των συμβολισμών και των ιδεολογικών αναζητήσεων των αρχαίων κοινωνιών. Σε αυτό ακριβώς στοχεύει η διαχρονική παρουσίαση των ειδωλίων από την Προϊστορία ως τα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια: στην καλύτερη κατανόηση των τεχνικών στοιχείων, της μορφολογικής τυπολογίας και της εξέλιξης, αλλά και στην ψηλάφηση των μηνυμάτων τα οποία είναι δυνατόν να μεταφέρουν αυτές οι μορφές που φθάνουν σε εμάς έχοντας ταξιδέψει από τα βάθη του χρόνου.

Τις γνώσεις μας για τη μορφή, τη χρήση και τους πολυεπίπεδους συμβολισμούς των πήλινων ειδωλίων τις αντλούμε κυρίως από τα ανασκαφικά συμφραζόμενά τους, αλλά και από τη μελέτη της εξέλιξης των τύπων. Είναι, όμως, χαρακτηριστικό ότι παρά τις σημαντικές μελέτες που έχουν γίνει, τα ειδώλια παραμένουν σε έναν βαθμό αινιγματικά αντικείμενα, καθώς η ερμηνεία τους στηρίζεται κυρίως σε υποθέσεις οι οποίες στοχεύουν στην αποκωδικοποίηση των εικονογραφικών τους κωδίκων και μέσω αυτών στην ερμηνεία τους: απεικονίζουν θεούς ή ανθρώπους; Πότε και πώς μπορούν να ταυτιστούν ως γήινα όντα ή ως θεϊκές μορφές; Καθώς ο άνθρωπος διαχρονικά έχει επιλέξει να αναγνωρίζει και να μορφοποιεί το θείο, το εξω-ανθρώπινο, το υπερβατικό «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή του», είναι αναπόφευκτο οι εικόνες των ανθρώπων να συμπλέκονται με αυτή του Θεού ή των θεών. Εύκολα καταλαβαίνουμε ότι η αινιγματικότητα είναι πιο αδιαπέραστη σε ό,τι αφορά στα ειδώλια των προϊστορικών χρόνων. Για περιόδους για τις οποίες δεν μπορούμε να αντιληφθούμε πλήρως το επίπεδο της κοινωνικής και ιδεολογικής συνθετότητας, δεν είναι εφικτό να προσδώσουμε συγκεκριμένες ερμηνείες στα ειδώλια, τα οποία βρίσκονται άλλωστε σε λογής συμφραζόμενα: σε λάκκους, σε αποθηκευτικούς χώρους, σε φούρνους, στις θεμελιώσεις των σπιτιών, κοντά σε τροφοπαρασκευαστικές κατασκευές, μεμονωμένα ή μαζί με αντικείμενα οικιακής χρήσης. Επιπλέον, πέραν της γενικής κατάταξής τους σε φυσιοκρατικά και σχηματικά, με βάση τη «ρεαλιστική» ή αφαιρετική απόδοση των όγκων, τα προϊστορικά ειδώλια αποτελούν πολυάριθμες μοναδικότητες, καθώς το καθένα από αυτά έχει τη δική του ιδιαίτερη και εν τέλει μοναδική μορφή, παρά τα κοινά μορφολογικά στοιχεία που είναι δυνατό να παρατηρηθούν. Σε κάθε περίπτωση, αποτελούν την πρωιμότερη προσπάθεια του ανθρώπου να αποδώσει το σώμα του, αλλά και στοιχεία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντός του, και έτσι λειτουργούν ως τμήματα ενός κώδικα εξωλεκτικής επικοινωνίας. Το γεγονός ότι τα πολυάριθμα νεολιθικά ειδώλια της Μακεδονίας σχεδόν εξαφανίζονται κατά την εποχή του χαλκού, αλλά και την εποχή του σιδήρου, υποδεικνύει με τον πιο ανάγλυφο τρόπο ότι η παραγωγή και η κατανάλωση των ειδωλίων εντάσσεται στο πλαίσιο των αναγκών της εκάστοτε κοινωνίας και προσδιορίζεται από τα μεταβαλλόμενα ιστορικά και ιδεολογικά συμφραζόμενα.

Κυκλική βάση με πέντε πτηνά, «αναθηματικός τροχός» 350-300 π.Χ. Άκανθος (Ιερισσός) Χαλκιδικής
© 2017 ΥΠΠΟΑ Αρχείο ΑΜΘ

Για την ερμηνεία των ειδωλίων των ιστορικών χρόνων καθοριστικός παράγοντας είναι η κατανόηση των χωροχρονικών χαρακτηριστικών της κοινωνίας που τα παρήγαγε και εκείνης που τα κατανάλωσε σε συνδυασμό με τις γνωστές από άλλους τομείς του υλικού πολιτισμού και την αρχαία γραμματεία θρησκευτικές αντιλήψεις και τις εικονογραφικές τους διατυπώσεις. Διαπιστώνεται ότι με την πάροδο των αιώνων οι θεότητες αποκτούν αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά και συγκεκριμένα insignia, τα οποία συμβόλιζαν τις δυνάμεις και τις ιδιότητες που εκείνες εξέφραζαν. Για εμάς σήμερα αυτά τα σύμβολα, όταν μπορούν να αναγνωριστούν, αποτελούν μέσο ταύτισης των μορφών με συγκεκριμένες θεότητες. Πέρα, όμως, από τους θρησκευτικούς συμβολισμούς και από τη χρήση των ειδωλίων στις θρησκευτικές πρακτικές, είτε αυτές αφορούσαν την τέλεση ιεροπραξιών προς τιμήν θεών είτε σχετίζονταν με τις μεταθανάτιες δοξασίες, τα ειδώλια αποτελούν έμμεσους μάρτυρες στιγμών της καθημερινής ζωής των ανθρώπων και ακόμα αποτελούν «είδωλα» - αντανακλάσεις των ίδιων των ανθρώπων του παρελθόντος. Χορευτικές κινήσεις και άλλες χειρονομίες, η ενδυμασία, η κόμμωση και γενικότερα η διαχείριση του σώματος, σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και οι εκφράσεις του προσώπου, «ζωντανεύουν» τα ειδώλια και τα αναγορεύουν σε αυτόπτες μάρτυρες της εποχής τους. Θέση στην ειδωλοπλαστική δεν βρίσκουν μόνο οι σεβάσμιες μορφές θεοτήτων ή τα μυθολογικά όντα, αλλά και οι καθημερινοί άνθρωποι, άλλοτε νέοι, σφριγηλοί, ιδεατά όμορφοι και ευγενείς, και άλλοτε ηλικιωμένοι, δύσμορφοι, προκλητικοί ή αναιδείς.

Σκαντζόχοιρος που μεταφέρει καρπούς 5ος-4ος αι. π.Χ. Ιερισσός (Άκανθος) Χαλκιδικής. © 2017 ΥΠΠΟΑ Αρχείο ΑΜΘ (φωτογράφος Ο. Κουράκης)

Σκοπός της έκθεσης είναι η πολύπλευρη προσέγγιση των πήλινων ειδωλίων ως μιας ξεχωριστής κατηγορίας τέχνεργων της αρχαιότητας, από την οποία μπορούν να αντληθούν πληροφορίες για πτυχές του δημόσιου και ιδιωτικού βίου, για την τεχνολογία, την ιδεολογία και την πρόσληψη του κόσμου από τον άνθρωπο. Η εκθεσιακή αφήγηση ακολουθεί δύο κύριους άξονες: α) τον χρονολογικό και τοπογραφικό, για την παρουσίαση ειδωλίων από τη νεολιθική έως και τη ρωμαϊκή εποχή από αρχαιολογικές θέσεις, οικισμούς, νεκροταφεία, ιερά, και εργαστήρια ολόκληρου του βορειοελλαδικού χώρου, και β) τον θεματικό, για την παρουσίαση αντικειμένων με βάση τις ερμηνείες και τα σημαινόμενά τους.

Από τα 687 ειδώλια που παρουσιάζονται τα 291 προέρχονται από τη Συλλογή του ΑΜΘ και τα περισσότερα από αυτά δίνεται η ευκαιρία να εκτεθούν για πρώτη φορά. Καθώς η έκθεση επικεντρώνεται στον βορειοελλαδικό χώρο, η σφαιρική εικόνα της παραγωγής και διακίνησης ειδωλίων στη Μακεδονία και τη Θράκη δίνεται μέσω της συμμετοχής αντικειμένων τα οποία προέρχονται από τις περιοχές ευθύνης όλων των Εφορειών της Βόρειας Ελλάδας και χρονολογούνται από την 7η χιλιετία έως τον 4ο αι. μ.Χ. Διατηρώντας το βασικό νήμα της χρονικής αφήγησης η έκθεση αναπτύσσεται με βάση τις εξής ενότητες:

Αφροδίτη και Έρωτας. Μέσα 2ου αι. π.Χ. Βέροια. © 2017 ΥΠΠΟΑ Αρχείο Εφορεία Αρχαιοτήτων Ημαθίας (φωτογράφος Ο. Κουράκης)

Α. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η ειδωλοπλαστική της προϊστορικής εποχής (*Μορφές από τα βάθη του χρόνου*) παρουσιάζεται μέσα από τρεις μεγάλες γεωγραφικές ενότητες: δυτική Μακεδονία, κεντρική Μακεδονία, ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Ο διαχωρισμός έγινε με βάση το γεγονός ότι η ειδωλοπλαστική καθεμιάς από αυτές τις τρεις μεγάλες γεωγραφικές ενότητες παρουσιάζει τα δικά της ιδιαίτερα στοιχεία παρά τα κοινά χαρακτηριστικά που αναμφίβολα υπάρχουν. Η παραγωγή της κεντρικής και ακόμη περισσότερο της δυτικής Μακεδονίας έχουν στενές σχέσεις με τη Θεσσαλία, ενώ αυτή της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης παρουσιάζει συνδέσεις με τον βαλκανικό χώρο. Μια ακόμα άξια λόγου διαφοροποίηση έγκειται στο γεγονός ότι τα ειδώλια της αρχαιότερης και μέσης νεολιθικής απουσιάζουν από την ανατολική Μακεδονία, σε αντίθεση με την κεντρική και δυτική, όπου υπάρχουν ευρήματα όλων των φάσεων της νεολιθικής. Εκτίθενται ειδώλια, από το δυτικό άκρο της Μακεδονίας ως τον Έβρο, κάθε μορφής και μεγέθους: μεγάλα, περίοπτα που σχεδόν αγγίζουν την έννοια της ολόγλυφης πλαστικής, μικρά με αξιοσημείωτη δήλωση λεπτομερειών, όρθια, καθιστά, φυσιοκρατικά, αλλά και απόλυτα σχηματοποιημένα, ακέραια αλλά και αποσπασματικά. Εκτός από νεολιθικά ανθρωπόμορφα και ζωόμορφα ειδώλια εκτίθενται ομοιώματα αντικειμένων, καθώς και ειδώλια της εποχής του χαλκού, από τα λίγα που έχουν βρεθεί μέχρι σήμερα.

Αρχές 3ου αι. π.Χ. Λητή (Δερβένι) Θεσσαλονίκης. © 2017 ΥΠΠΟΑ Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Περιφέρειας Θεσσαλονίκης (φωτογράφος Ο. Κουράκης)

Β. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

1. Η εκθεσιακή αφήγηση ξεκινάει με την παρουσίαση των τεχνικών κατασκευής (*Με χώμα και νερό*) και διακόσμησης των πήλινων ειδωλίων, και ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην έννοια του χρώματος. Το χρώμα χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα σε όλες τις εποχές για τη διακόσμηση των ειδωλίων, ωστόσο σώζεται μόνο κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Εκτίθενται μήτρες, πρόπλασμα μήτρας ειδωλίου, αποτροπαϊκά ειδώλια που τοποθετούνταν σε εργαστηριακούς χώρους, ειδώλια με υπογραφές ή μονογράμματα κοροπλαστών ή ιδιοκτητών εργαστηρίων, αντικείμενα με ορατούς τους τρόπους συναρμογής των επιμέρους μελών τους, και άλλα με κατάλοιπα της χρωματικής διακόσμησής τους.

2. Η δεύτερη μεγάλη ενότητα είναι αφιερωμένη στην εξέλιξη της κοροπλαστικής τέχνης στη Μακεδονία και τη Θράκη από τα αρχαϊκά έως και τα ρωμαϊκά χρόνια. Αρχικά, επιδιώκοντας να σχολιάσουμε την έννοια του «κοροπλαστικού εργαστηρίου» (2α, *Μεγάλα κοροπλαστικά εργαστήρια*), δηλαδή όχι απλώς των εξειδικευμένων χώρων κατασκευής ειδωλίων, αλλά και την οργανωμένη παραγωγή που απαντά σε σημαντικές πόλεις και η οποία αποκτά αναγνωρίσιμα τεχνοτροπικά και εικονογραφικά χαρακτηριστικά, παρουσιάζουμε ορισμένα από τα σημαντικότερα εργαστήρια ανά χρονολογική περίοδο. Το εργαστήριο της Θάσου για την αρχαϊκή εποχή, αυτό της Ολύνθου για την κλασική εποχή, τα εργαστήρια της Πέλλας και της Βέροιας για την ελληνιστική περίοδο, και της Θεσσαλονίκης για τη ρωμαϊκή. Στη συνέχεια, αναπτύσσονται σε χωροχρονολογικό άξονα αντιπροσωπευτικά ειδώλια από νεκροταφεία και οικισμούς της Μακεδονίας και της Θράκης (2β, *Τα ειδώλια στους οικισμούς και τις νεκροπόλεις της Μακεδονίας και της Θράκης*), με στόχο να διαμορφωθεί η συνολική εικόνα που δίνει η παραγωγή και η χρήση των ειδωλίων σε μια μεγάλη σειρά θέσεων και για όλη τη διάρκεια των ιστορικών χρόνων με βάση παλαιότερα και σύγχρονα ανασκαφικά ευρήματα. Η παρουσίαση αυτού του πανοράματος ολοκληρώνεται στην πρώτη από τις δύο αίθουσες στις οποίες αναπτύσσεται η έκθεση.

3. Ολόκληρη η δεύτερη αίθουσα είναι αφιερωμένη στο μεγάλο ζήτημα των ερμηνειών και των συμβολισμών των ειδωλίων μέσω της παρουσίασής τους σε θεματικές ενότητες, είτε με βάση τα συμφραζόμενα εύρεσης, είτε με βάση τις πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν από τους τύπους, τη μορφολογία και άλλα επιμέρους χαρακτηριστικά τους, και εν τέλει από την «ταυτότητα» των απεικονιζόμενων μορφών.

α) Στην πρώτη ενότητα (*Θεοί και πιστοί*) παρουσιάζονται ειδώλια που σχετίζονται με τη λατρεία. Εκτίθενται αρχικά ειδώλια που προέρχονται από ανασκαμμένα ιερά, όπως το κλασικό ιερό της Δήμητρας στο Δίον και τα ελληνιστικά ιερά της Μητέρας των Θεών στη Λευκόπετρα και της Δήμητρας στο Δερβένι, και αποτελούν είτε απεικονίσεις θεοτήτων είτε αναθηματικές προσφορές. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται χαρακτηριστικοί κοροπλαστικοί τύποι θεοτήτων όπως της Αφροδίτης, της Κυβέλης, του Πάνα, της Αθηνάς, κ.ά.

β) Η δεύτερη θεματική ενότητα (*Προστάτιδα ή αναθέτρια;*) αφιερώνεται στις προτομές, μια κατηγορία αντικειμένων που αποτελεί συνδετικό κρίκο μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού βίου, αλλά και μεταξύ

Γυναίκα που θηλάζει (κουροτρόφος) 375-350 π.Χ. Άκανθος (Ιερισσός) Χαλκιδικής. © 2017 ΥΠΠΟΑ Αρχείο ΑΜΘ (φωτογράφος Ο. Κουράκης)

ζωής και θανάτου, αφού βρίσκονται τόσο σε ιερά, όσο και σε οικίες, αλλά και ως κτερίσματα σε τάφους. Κατά κύριο λόγο προσφέρονται ως αναθήματα στα ιερά και δευτερευόντως τοποθετούνται σε τάφους, κυρίως μικρών κοριτσιών, και συσχετίζονται συνήθως με γυναικείες θεότητες που έχουν χθόνιο χαρακτήρα και συνδέονται με τη γονιμότητα και τον κύκλο της ζωής. Η τυπολογική ποικιλία και η εξέλιξή τους στη Μακεδονία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

γ) Ακολουθεί η ενότητα των ειδωλίων ως κτερισμάτων (*Σύντροφοι και παραστάτες στον Κάτω Κόσμο*). Τα ειδώλια συνόδευαν τους νεκρούς αποτελώντας είτε προσφιλή τους αντικείμενα είτε αφιερώματα των συγγενών και των φίλων προς αυτούς. Τα περισσότερα παριστάνουν χθόνιες θεότητες που συνοδεύουν τον νεκρό και τον συντροφεύουν στο μακρύ, μεταθανάτιο ταξίδι, ή που συνδέονται με την ιδέα της αναγέννησης. Υπάρχουν, όμως, και περιπτώσεις ειδωλίων που σχετίζονται με το ίδιο το νεκρό άτομο, την ηλικία, το φύλο, την κοινωνική θέση, το επάγγελμά του. Εκτίθενται ειδώλια ταφικών συνόλων διαφορετικών χρονολογικών περιόδων, από την Πύδνα και τη Θεσσαλονίκη.

δ) Στην τέταρτη θεματική ενότητα (*Ματιές στην καθημερινή ζωή*) τα ειδώλια προσεγγίζονται ως πηγή άντλησης πληροφοριών για πτυχές της καθημερινής ζωής. Παιδικές, εφηβικές και ηλικιωμένες μορφές, χορεύτριες, μουσικοί, μονομάχοι, γυναίκες και άνδρες σε διάφορες δραστηριότητες, από το ζύμωμα του ψωμιού μέχρι το διάβασμα, τον χορό και τη μουσική, μας επιτρέπουν να παρατηρήσουμε τους ανθρώπους στην καθημερινότητά τους. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις Ταναγραίες, τη χαρακτηριστική αυτή κοροπλαστική κατηγορία που υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής από τον 4ο αι. π.Χ. και αντιπροσωπεύεται κυρίως από γυναικείες μορφές με περίτεχνη ενδυμασία. Μια ομάδα με ξεχωριστό ενδιαφέρον αποτελούν τα παιδικά παιχνίδια, κουδουνίστρες, κούκλες, ομοιώματα οικιακών σκευών ή μέσων μεταφοράς και ζώα με ρόδες, που δείχνουν πόσο ίδια είναι τα παιδιά σε όλες τις εποχές.

ε) Η επόμενη ενότητα (*Πέρα από τους ανθρώπους*) εξετάζει τα πήλινα ζωόμορφα ειδώλια, τα οποία απαντούν ως αναθήματα ιερών, κτερίσματα τάφων, αλλά και ως διακοσμητικά αντικείμενα. Πολλά από αυτά αποτελούν σύμβολα θεών και εμπεριέχουν συμβολισμούς αντλημένους από τη φύση και τις δυνάμεις της. Είναι η συνθέστερη κατηγορία κτερισμάτων στους παιδικούς τάφους, είτε ως τα παιχνίδια που συνόδευαν τα άτυχα παιδιά στον Κάτω Κόσμο, είτε ως μοντέλα των αγαπημένων κατοικιδίων τους ή ως σύμβολα χθόνιου χαρακτήρα.

στ) Η έκτη θεματική ενότητα περιλαμβάνει την κατηγορία των πλαστικών αγγείων (*Ξεχωριστή μορφή, πολύτιμο περιεχόμενο*). Τα πλαστικά αγγεία σε μορφή ανθρώπων, ζώων, πουλιών, αλλά και αποτροπαϊκών δαιμόνων, συμποσιαστών και συμπλεγμάτων αποτελούν στη Μακεδονία ένα σημαντικό σύνολο. Κατατάσσονται στα προϊόντα ιδιαίτερης αξίας και περιορισμένης χρήσης, λόγω της σύνδεσής τους με τη διακίνηση αρωμάτων.

ζ) Η έβδομη και τελευταία ενότητα (*Μίμησις πράξεως σπουδαίας και τελείας*) επικεντρώνεται στα ειδώλια που έχουν ως πηγή έμπνευσης το θέατρο. Πρόσωπα της τραγωδίας, της νέας κωμωδίας και του σατυρικού δράματος, αλλά και θεατρικά προσωπεία που έχουν αποτυπωθεί στον πηλό. Παριστάνονται υποκριτές την ώρα που παίζουν έναν ρόλο, αλλά και ειδώλια παράξενων μορφών με σκόπιμη την παραμόρφωση ορισμένων χαρακτηριστικών είτε για τη δήλωση μιας αναπηρίας είτε για πρόκληση αστεϊσμού που είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στα ελληνιστικά χρόνια.

Ας σημειωθεί ότι στον ανά χείρας κατάλογο τηρήθηκε η θεματική ακολουθία της έκθεσης με βάση τις παραπάνω ενότητες, αλλά στις περιπτώσεις που κρίθηκε απαραίτητο από την άποψη της επιστημονικής τεκμηρίωσης και πληρότητας (π.χ. σε περιπτώσεις ανασκαφικών συνόλων) ακολουθήθηκε το κριτήριο της χρονολόγησης των αντικειμένων και της προέλευσής τους.

Τέλος, η έκθεση συνοδεύεται από βίντεο που αφορούν στην τεχνική διαδικασία κατασκευής των ειδωλίων, στη χρήση των μασκών στο αρχαίο θέατρο, αλλά και μια σύντομη παρουσίαση του περιπετειώδους ταξιδιού που ζήσαμε όλοι όσοι δουλέψαμε για την προετοιμασία της. Ελπίζουμε να καταφέραμε να ζωντανέψουμε έστω και λίγο αυτόν τον πήλινο μικρόκοσμο, τον τόσο οικείο και απλό, κι άλλο τόσο σύνθετο κι αινιγματικό. ■

Θεατρικά ειδώλια από τη Θεσσαλονίκη και τη Χαλκιδική. © 2017 ΥΠΠΟΑ Αρχείο ΑΜΘ (φωτογράφος Ο. Κουράκης)

της ΑΛΕΞΙΑΣ ΤΖΙΩΝΑ

Μουσείο Άρη

8 Μαΐου 1959: Η γυναικεία ομάδα μπάσκετ του ΑΡΗ κατέκτησε το κύπελλο «Ι. ΜΠΟΥΖΙΩΤΗ» την απονομή έκανε ο υιος του. Διαμαντούλα Τσώτσου, Ηρακλής Μπουζιώτης, Δημήτρης Νικολαΐδης (έφορος).

Ενάμισυ χρόνο μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης και την ενσωμάτωσή της στον εθνικό κορμό ιδρύθηκε ο Ποδοσφαιρικός Σύλλογος του Άρη. Το καταστατικό υπογράφτηκε ανήμερα της εθνικής επετείου της 25ης Μαρτίου το 1914 από μια παρέα 22 φίλων σε ένα καφενείο της περιοχής του Βότση.

Τα χρόνια που έρχονται είναι δύσκολα και κρίσιμα για τη Θεσσαλονίκη. Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η μεγάλη Πυρκαγιά του '17 και η Μικρασιατική Καταστροφή το 1922. Η αγωνιστική δράση του Άρη αρχίζει μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και κυρίως από τη δεκαετία του '20.

Η ιστορία της Θεσσαλονίκης είναι στενά συνδεδεμένη με την αθλητική δραστηριότητα των συλλόγων της πόλης. Παράλληλοι βηματισμοί σε κοινή πορεία που μας οδηγούν στη Θεσσαλονίκη του σήμερα.

Η στενή σχέση των αθλητικών σωματείων με την οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης σκιαγραφείται και αποτυπώνεται στο Μουσείο Μπάσκετ του Άρη. Σε αυτό ξεδιπλώνεται το παρελθόν της Θεσσαλονίκης σε συνάρτηση με την ομάδα μπάσκετ του Άρη.

Ένα μουσείο που συνδυάζει αθλητισμό και ιστορία

Καθώς ανεβαίνουμε τα σκαλιά που οδηγούν στο Μουσείο του Άρη, η μνήμη ξυπνά από την πρώτη κιόλας στιγμή. Με το που σταθεί κάποιος στην είσοδο του Μουσείου βλέπει την ιστορία να ξετυλίγεται αμέσως, και ο επισκέπτης δεν έχει παρά να την ανακαλύψει ξανά, βήμα προς βήμα, σε ένα μουσείο μοναδικό για την ομάδα μπάσκετ του Άρη!

«Σε αυτόν τον χώρο στεγάζεται η ιστορία του Άρη, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία της Θεσσαλονίκης. Το μουσείο είναι έτσι φτιαγμένο ώστε οι επισκέπτες να μαθαίνουν την ιστορία της Θεσσαλονίκης παράλληλα με αυτήν του Άρη», μας λέει ο Πέτρος Ράσογλου, που είναι ο πρόεδρος του Μουσείου και ένας από τους εμπνευστές και δημιουργούς του.

Πρώτη προπόνηση του Γιαννάκη 25.8.1984

1922: Η αρχή του μπάσκετ για τον Άρη

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, καταφτάνουν στη Θεσσαλονίκη περίπου 80.000 πρόσφυγες και δημιουργούνται οι πρώτοι προσφυγικοί συνοικισμοί. Την ίδια χρονιά ξεκινά τη δραστηριότητά του το τμήμα μπάσκετ του Άρη.

«Το άθλημα ήταν νέο στην Ελλάδα. Όλες οι ομάδες έπαιζαν τότε στη Χ.Α.Ν.Θ.», σημειώνει ο Γιάννης Πέγκος, διευθυντής του Μουσείου και κινητή εγκυκλοπαίδεια για το τμήμα μπάσκετ του Άρη.

Το 1926 είναι χρονιά ορόσημο. Στις 3 Οκτωβρίου άνοιξε τις πύλες της η πρώτη ΔΕΘ και η Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ υποδέχτηκε τους πρώτους φοιτητές. Την ίδια χρονιά τροποποιείται το αρχικό καταστατικό ίδρυσης και ο «Ποδοσφαιρικός Σύλλογος Άρης» μετονομάζεται σε «Αθλητικό Σύλλογο Άρης Θεσσαλονίκης» και περιλαμβάνει τμήματα και άλλων αθλητικών δραστηριοτήτων. Η ομάδα κατέκτησε πέντε συνεχόμενους τίτλους στο νεοσύστατο Πρωτάθλημα Θεσσαλονίκης από το 1925 έως το 1930.

Ο Μεταπολεμικός Άρης

Τον Οκτώβριο του 1940 η Ελλάδα εισέρχεται στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Κάθε μορφής δραστηριότητα διακόπτεται για όλους τους αθλητικούς συλλόγους, όπως επίσης η κοινωνική και οικονομική ζωή. Μετά το τέλος του Εμφύλιου Πολέμου ξεκινάει και πάλι η αθλητική ζωή της Θεσσαλονίκης.

Μετά τη λήξη του πολέμου, η ομάδα του Άρη αναδιοργανώθηκε και η ιστορία της συνδέεται με τον Φαίδωνα Ματθαίου, ο οποίος υπήρξε δημιουργός του ανδρικού και γυναικείου τμήματος μπάσκετ του Συλλόγου. Ο Φαίδωνας Ματθαίου υπήρξε ένας πολυαθλητής και συμμετείχε σε δύο Ολυμπιάδες με διαφορετικά αθλήματα. Ο κ. Ράσογλου μας λέει ότι ο Ματθαίου διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο για την καλαθοσφαίριση σε μια περίοδο που τα αθλητικά σωματεία ήταν ένα ζωντανό κοινωνικό κύτταρο και

Η ανδρική και η γυναικεία ομάδα μπάσκετ με τον προπονητή τους Φαίδωνα Ματθαίου. Ανάμεσά τους διακρίνονται οι Τηλέμαχος Θεοδώρου, Νίκος Χατζηνικολάου, Κώστας Μουντράκης, Ευάγγελος Θεοδώρου, Ζωρζέτ Νικολαΐδου, Λόλα Ιωακειμίδου, Νίκη Πούρα, Κωνσταντία Χριστοδουλίδου, Νίνα Σουρνοπούλου, Ελένη Τσώτσου, Ντία Τσώτσου, Δημήτρης Λεοντίδης και Φαίδων Ματθαίου (Αρχείο Ευάγγελου Θεοδώρου).

Ο Γιάννης Ιωαννίδης
με τον Νίκο Γκάλη

Ο Λευτέρης Σούμποτιτς

Ο Παναγιώτης Γιαννάκης

έπαιζαν σημαντικό ρόλο στη ζωή της Θεσσαλονίκης. «Να φανταστείτε ότι ο Άρης ήταν από τους πρώτους συλλόγους που δημιούργησε τμήμα μπάσκετ γυναικών και αυτό οφείλεται στον Ματθαίου».

Στο Μουσείο, μέσα από πλούσιο φωτογραφικό υλικό αποτυπώνονται οι πρώτες μεταπολεμικές προσπάθειες του Άρη να συγκροτήσει το ανδρικό, αλλά και το γυναικείο του τμήμα.

Στη δεκαετία του '50 ήρθαν και οι πρώτες διεθνείς επιτυχίες για τον Σύλλογο. Το 1958 ο Άρης κερδίζει τέσσερα κύπελλα σε διεθνές τουρνουά στην Ιταλία.

Το πιο παλιό αντικείμενο που υπάρχει στο Μουσείο είναι από εκείνη την εποχή, από το Προολυμπιακό Τουρνουά στην Μπολόνια. Πρόκειται για ένα ζευγάρι παπούτσια του διεθνούς παίκτη του Άρη, και προέδρου σήμερα των Παλαίμαχων Καλαθοσφαιριστών της ομάδας, Στέλιου Γούσιου.

Μια σειρά φωτογραφιών, μαζί με τα αντικείμενα που υπάρχουν στις προθήκες, μας επιστρέφουν σε προηγούμενες δεκαετίες, φανερώνοντας στιγμές από την τότε αθλητική και κοινωνική ζωή. Ο αθλητισμός τότε δεν ήταν επαγγελματικός και είχε άλλες αξίες, όπως μαρτυρούν και τα εκθέματα του Μουσείου. «Η ομάδα είχε 6 γιατρούς στη σύνθεσή της, οι οποίοι ως παίχτες του Άρη, αλλά και ως επιστήμονες, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και επιστημονική ζωή της πόλης», τονίζει ο Πέτρος Ράσογλου. Εκείνη την εποχή, άλλωστε, ο Ανέστης Πεταλίδης φεύγει από τη Χ.Α.Ν.Θ. και πηγαίνει στον Άρη. «Έφερε μια νέα δυναμική στην ομάδα, γιατί έβλεπε μπροστά, δίνοντας άλλη οντότητα στο μπάσκετ του Άρη», αναφέρει ο Γιάννης Πέγκος.

Ο Πρόεδρος του Μουσείου
Πέτρος Ράσογλου

Από το παρελθόν στο παρόν

Το Μουσείο συμπληρώνει πλέον τρία χρόνια λειτουργίας και αρκετοί είναι αυτοί που το έχουν επισκεφτεί για να δουν την εξέλιξη του αθλήματος στον χρόνο.

Ο χώρος προσφέρει στον επισκέπτη μια ολοκληρωμένη διαδραστική και εκπαιδευτική εμπειρία, ειδικά σχεδιασμένη από τη μουσειολόγο Μαρία Τριανταφυλλίδη. «Συνέχεια προσπαθούμε να ανανεώνουμε τον χώρο. Με τη βοήθεια της μουσειολόγου καταφέραμε, στον μικρό αυτό χώρο, να δώσουμε με την κατάλληλη διάταξη όλη την ιστορία του Συλλόγου από το 1950 μέχρι και σήμερα», μας λέει ο Πέτρος Ράσογλου.

Το Μουσείο είναι ένας χώρος για όσους αγαπούν το μπάσκετ και θέλουν να ανακαλύψουν την πορεία του αθλήματος όπως αυτή είναι συνδεδεμένη με την ιστορία της πόλης. Σκοπός των δημιουργών του Μουσείου, άλλωστε, δεν είναι να αναδείξουν τα τρόπαια του Συλλόγου, αλλά να δημιουργήσουν μια καινούρια γενιά φιλάθλων. «Αυτή η δουλειά ήταν αναγκαία, είναι πρωτοποριακή και φιλοδοξεί να δημιουργήσει τη νέα γενιά φιλάθλων του μπάσκετ γενικότερα, όχι οπαδών φιλάθλων», καταλήγει ο πρόεδρος του Μουσείου. ■

Μεταφραση: **ΣΑΚΗΣ ΣΕΡΕΦΑΣ**
Συγγραφέας

Εικονογράφηση: **ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΜΑΡΑΚΗ**

Sheila Black

THESSALONIKI

I meant to take photographs of the monuments:
Delos in the rain-light of autumn, the gusts of wind
from the vertiginous mountains where the snow line
lay low across the villages, snow falling on the monasteries
where we stopped for metaxa and honey, and the
monks smelling of cold dirt, toothless, sharing the hard
bread, the yogurt with cucumbers. If I had only known
I was happy, the wind on my face, Richard trying to put
his arm around me, the car with its heavy tires
groaning as it navigated the roads full of boulders.
In one town they unlocked the museum, a collection of
what the dead had left: gilded glass cups for tea,
platters of faded bronze, the thick velvet skirts and
waistcoats with their fraying embroidery. The camera to my
eye, I snapped Richard against a sky of violent clouds,
myself with a cigarette in a bathroom mirror. How
impoverished my dreams now seem. Drunk I kissed the
German hippie, walked with him to his hotel,
our bodies jutting against each other. I wanted it to
be a devotion, but we were both too drunk, too tired.
He said the name *Anselm Kiefer*. I said the *painter*.
He belched and rolled over to sleep. I crept out of
the bed before dawn, the streets of Thessaloniki shining
through their tarnish. Here the Turkish mosque, there
the café neon where the men drank café media and
ate plates of octopus. Below a port, the white ships
and the clouds darkening. Later, nursing a fearsome
headache, I would see the beaten gold laurel crown of Philip
of Macedonia, the frail leaves, remnants of empire.

Sheila Black

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Το είχα βάλει σκοπό και φωτογράφιζα κάθε μνημείο:
Τη Δήλο το φθινόπωρο στιλπνή στο απόβροχο, τις ριπές του ανέμου
από τ' απόκρημνα βουνά, με τη γραμμή του χιονιού
να φτάνει μέχρι κάτω στα χωριά, το χιόνι να πέφτει στα μοναστήρια
όπου κάναμε στάση για κονιάκ και μέλι, και τους
καλόγερους που μυρίζαν απλυσιά, φαφούτηδες, να μοιράζονται
το ξεροκόμματο και το γιαούρτι με τα αγγουράκια. Μακάρι να ήξερα τότε πως ήμουν ευτυχισμένη, ο άνεμος στο πρόσωπό μου, ο Ρίτσαρντ
να προσπαθεί να περάσει το μπράτσο του γύρω μου, το βαρύ αμάξι
που αγκομαχούσε καθώς διέσχιζε δρόμους σκέτα κατσάβραχα.
Σε μια πόλη μάς άνοιξαν το μουσείο, μια συλλογή
απ' ό,τι άφησε πίσω του ο νεκρός: επίχρυσα γυάλινα κύπελλα του τσαγιού, πιατέλες από θαμπό ορείχαλκο, πυκνοϋφασμένα βελούδινα μεσοφόρια και γιλέκα με ξεφτισμένη κεντητή μπορντούρα.
Η φωτογραφική μηχανή συνεχώς κολλημένη στο μάτι μου, τράβηξα
τον Ρίτσαρντ με φόντο έναν ουρανό με μαύρα σύννεφα,
εμένα με τσιγάρο μες στον καθρέφτη ενός μπάνιου. Πόσο
ανάξια λόγου μού φαίνονται τώρα εκείνα τα όνειρά μου.
Πιωμένη φίλησα τον Γερμανό χίπη, τον ακολούθησα στο ξενοδοχείο του,
τα σώματά μας σ' ένα γλυκό μπέρδεμα καθ' οδόν. Ήθελα να είναι
δόσιμο, όμως ήμασταν κι οι δυο πολύ πιωμένοι, κατάκοποι.
Είπε το όνομα *Anselm Kiefer*. Είπα *ο ζωγράφος*.
Ρεύτηκε, γύρισε πλευρό κι αποκοιμήθηκε. Ξεγλίστρησα απ' το
κρεβάτι πριν φέξει, οι δρόμοι της Θεσσαλονίκης φωτοβολούσαν
μες στη θαμπάδα τους. Να ένα τούρκικο τζαμί, παραπέρα
το καφενείο Νέον οι άντρες πίναν καφέ μέτριο και
τρώγανε χταπόδι. Πιο κάτω το λιμάνι, λευκά πλοιάρια, νέφη που συσκότιζαν. Αργότερα, καθώς προσπαθούσα να τα βγάλω πέρα μ' έναν φοβερό πονοκέφαλο, πήγα κι είδα το σφυρήλατο χρυσό δάφνινο στεφάνι του Φιλίππου της Μακεδονίας, τα λεπτεπίλεπτα φύλλα του, απομεινάρια μιας αυτοκρατορίας.

(απόδοση στα ελληνικά: Σάκης Σερέφας)

Η Sheila Black είναι σύγχρονη αμερικανίδα ποιήτρια.
Ο Anselm Kiefer που αναφέρεται στο ποίημα είναι σύγχρονος γερμανός ζωγράφος.
Το ποίημα δημοσιεύτηκε στον ιστότοπο www.poetserv.org.

των
ΓΙΑΝΝΗ Δ. ΒΑΝΙΔΗ
Φωτογράφου
ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΡΔΟΜΕΝΙΔΗ
Συγγραφέα, εκδότη-διευθυντή του περιοδικού Εντευκτήριο

Βαγγέλης Τασιόπουλος

Κοιτάζω το χέρι μου
βρίσκω τα υλικά
το νήμα, τη γλυφίδα, το αλφάδι, το μυστρί.
— η οικοδομική μου ευδοκιμούσε πάντοτε,
άλλοτε με εκδορές ενίοτε με τους φόβους
που καρτερικά σχεδίαζαν το αναπόφευκτο,
ας είναι.
Ό,τι κερδίσαμε απ' τα έργα μας οι γηγενείς που σπάζανε τ' αγάλματα
στο φως του ήλιου ευγνώμονες κι υποτελείς μη ξέροντας.
Η επιστροφή ποτέ δεν είναι ανώδυνη
[«Η επιστροφή ποτέ δεν είναι ανώδυνη», από τις *Μπαλάντες των εύχρηστων πραγμάτων*]

Γεννήθηκε το 1959 στον Μελιγαλά Μεσσηνίας. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 ζει και εργάζεται στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε παιδαγωγικά και ειδική αγωγή στο ΑΠΘ, καθώς και ελληνικό πολιτισμό στο ΕΑΠ.

Έχει εκδώσει οκτώ βιβλία με ποίηση: *Η εποχή της άνοιξης* (1983), *Το νέον της οδού* (1987), *Το δάκρυ του Πολύφημου* (1992), *Η μνήμη της σιωπής* (1995), *Ποιήματα 1979-1999* (συγκεντρωτική έκδοση, 1999), *Οι λάμιες του θολού βυθού* (1999), *Γράνα* (2007), *Οι μπαλάντες των εύχρηστων πραγμάτων* (2017).

Επίσης οκτώ βιβλία για παιδιά και εφήβους: *Δρακοντομυστικό* (έμμετρο παραμύθι, 1997), *Κόσμο λένε την αυλή μας* (ποιήματα για παιδιά, 2000), *Χίλιοι μύθοι, ένα μαρούλι* (ποιήματα για παιδιά, 2000), *Ο καλικάντζαρος που έχασε το δρόμο* (παραμύθι, 2000), *Μύθοι από τους μύθους του Λαφοντέν* (μεταγραφή μύθων, δύο τόμοι, με εικονογράφηση του Stanislav Marianovits 2001), *Ο Τούφας στο μεγάλο δάσος* (2003, με εικονογράφηση Stanislav Marianovits), *Η συμμορία του Πουρ-Πας* (νουβέλα για παιδιά, 2006), *Γιατί απέναντι;* (2015) , και το αφήγημα *Τα καινούρια μου πόδια* (2015).

Έχει μεταφράσει περί τα 60 βιβλία παιδικής λογοτεχνίας και έχει επιμεληθεί ή διασκευάσει δέκα ακόμη βιβλία, κυρίως απευθυνόμενα σε παιδιά και εφήβους.

Ποιήματα και άλλα κείμενά του έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά, γαλλικά, ουγγρικά, σλαβομακεδονικά, ιταλικά και ισπανικά

Ως ποιητής, ξεχώρισε ήδη με την πρώτη του συλλογή, *Η εποχή της άνοιξης*, για τον ελεγχόμενο λυρισμό της και την αναπτυγμένη αίσθηση του ρυθμού.

Η γραφή του είναι σύνθετη και ερμητική, εικονοποιητική (κυρίως με τον τρόπο του κινηματογράφου) και κατά τόπους κρυπτική. Και η ποίησή του στο σύνολό της είναι ταυτόχρονα κοινωνική και υπαρξιακή, ερωτική και ανατρεπτική. Βιωματικός ποιητής, ο Τασιόπουλος αποδίδει ξεχωριστή σημασία στη μνήμη, στη νοσταλγία και στις σκηνές από τον θαυμαστό κήπο της παιδικής ηλικίας. Με τέτοια και άλλα υλικά, «αναδεικνύει το δράμα του σημερινού ανθρώπου, που, ενώ προσπαθεί να μη συμβιβαστεί με τον χρόνο, καταλήγει να μένει μετέωρος ή εκτός χρόνου, να κάνει εσφαλμένη εκκίνηση, να διστάζει ή να αργοπορεί».

Μιλώντας σε εκδήλωση για την παρουσίαση του βιβλίου *Οι μπαλάντες των εύχρηστων πραγμάτων*, ο ποιητής και πρύτανης του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου, υπογράμμισε πως η συλλογή αυτή «[...] αποτελεί μία διακειμενική σύνθεση έντασης και πάθους αλλά και ένθερμου λυρισμού επιλεγμένων ιστορικών και κοινωνικών δρώμενων. Από τις αρτιότερες και ταχτικότερες —το πιστεύω— που έχουμε γνωρίσει και διαβάσει την τελευταία τουλάχιστον δεκαετία».

Από το μη ποιητικό έργο του, αξίζει να αναφερθεί ξεχωριστά το βιβλίο *Γιατί απέναντι;* — μία μεστή ιστορία για τον σχολικό εκφοβισμό, επωμένη με αφηγηματική οικονομία και ζωηρούς διαλόγους εν είδει θεατρικού συμβάντος, από αυτά που συμβαίνουν σε οποιοδήποτε σχολείο, σε οποιαδήποτε πόλη. ■

Ενδεικτική βιβλιογραφία

— Γιάννης Κουβαράς, [για το *Δάκρυ του Πολύφημου*], *Εποχή*, 14.3.1993
— Δήμητρα Παυλάκου, [για τη *Μνήμη της σιωπής*], *Αυγή*, 30.6.1996
— Παναγιώτης Γούτας, [για τη *Γράνα*], περ. *Index*, τχ. 39, Απρίλιος 2010
— Τασούλα Τσιλιμένη, «Βιβλία αλλιώτικα από τα... άλλα», www.oanagnostis.gr, 8.6.2015
— Χλόη Κουτσουμπέλη, [για τις *Μπαλάντες των εύχρηστων πραγμάτων*], https://diastixo.gr, 25.2.2018
— Στέλιος Καραγιάννης, «Οι μπαλάντες των εύχρηστων πραγμάτων του Βαγγέλη Τασιόπουλου και το ερώτημα για την ποιότητα των αρωμάτων στην αγορά», περ. *Ερατώ*, τχ. 3, Φεβρουάριος 2018

Βαγγέλης Τασιόπουλος

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Η Εταιρεία | Εταίροι

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ALUMIL ΜΥΛΩΝΑΣ Α.Ε.
ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
Ν. ΓΛΕΟΥΔΗΣ ΚΑΒΕΞ Α.Ε.
ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
CPL HELLAS A.E.
ΕΛΛΑΚΤΩΡ ΑΕ
ΕΞΑΡΧΟΥ ΘΑΛΕΙΑ
EURIMAC A.E. (ΖΥΜΑΡΙΚΑ ΜΑΚΒΕΛ)
Κ. & Ν. ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ Α.Β.Ε.Ε.
ΖΑΝΑΕ Α.Ε.
FIBRAN A.E.
INTERPLAST A.E.
ISOMAT A.B.E.E.
ΚΑΛΛΙΤΣΑΝΤΣΗ ΜΑΓΔΑ
ΚΤΗΜΑ ΓΕΡΟΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΚΤΙΡΙΟ-ΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Α. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ Α.Ε. - INART
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΜΕΒΓΑΛ Α.Ε.
Α. ΜΠΟΥΜΗΣ ΚΑΙ ΣΙΑ Ε.Ε
ΜΠΟΥΤΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΞΑΝΘΑΚΗΣ Α.Τ.Ε.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΣ
Ε. Γ. ΠΑΣΣΙΑΣ Α.Β.Ε.Ε.
PELOPAC A.B.E.E
ΣΑΡΑΝΤΗ ΛΟΥΚΙΑ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ Α.Ε.
TOR HOTEL GROUP ΤΟΡΝΙΒΟΥΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΤΡΑΜΠΟΥΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΦΛΩΡΕΝΤΙΝ ΤΖΕΚΗΣ
ΑΦΟΙ ΧΑΪΤΟΓΛΟΥ ΑΒΕΕ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ & ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΈΩΝ ΠΌΛΙΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ - ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΘΕΑΤΡΟ - ΜΟΥΣΙΚΗ - ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΙΒΛΙΑ

ΓΙΝΕΤΕ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ
Ετήσια συνδρομή 30 € (4 τεύχη)

Παραγγελία ατομικής συνδρομής

Επιθυμώ να γραφτώ συνδρομητής στο «Θεσσαλονικέων Πόλις» για ένα έτος (= 4 τεύχη) πληρώνοντας μαζί με τα ταχυδρομικά τέλη την προνομιακή τιμή των 30 € (συνδρομές για την Ευρώπη 50 €, για την Αμερική 60 €).

Παρακαλώ αρχίστε τη συνδρομή μου από το έτος: ....

Όνομα / Επώνυμο (παρακαλούμε συμπληρώστε με κεφαλαία)

Επωνυμία εταιρείας ή οργανισμού

Οδός και αριθμός Περιοχή / Τ. Κ. / Πόλη

Επάγγελμα e-mail

Τηλέφωνα Α.Φ.Μ. Δ.Ο.Υ.

Παραγγελία συνδρομής για δωρεά

Επιθυμώ να χαρίσω μια συνδρομή του «Θεσσαλονικέων Πόλις» για ένα έτος (= 4 τεύχη), πληρώνοντας μαζί με τα ταχυδρομικά τέλη την προνομιακή τιμή των 30 € (συνδρομές για την Ευρώπη 50 €, για την Αμερική 60 €).

Παρακαλώ αρχίστε τη συνδρομή από το έτος: ....

Στοιχεία του παραλήπτη:	Στοιχεία δωρητή:
Όνομα	Όνομα
Επώνυμο	Επώνυμο
Επωνυμία εταιρείας / Οργανισμού	Επωνυμία εταιρείας / Οργανισμού
Διεύθυνση	Διεύθυνση
Τ. Κ. / Πόλη	Τ. Κ. / Πόλη
Τηλέφωνα	Τηλέφωνα
e-mail	Α.Φ.Μ. / Δ.Ο.Υ.

Θα πληρώσω με έμβασμα ή κατάθεση που θα κάνω σε:
☐ Τράπεζα Πειραιώς, Αρ. Λογ/σμού: 5237 - 011001 - 350 IBAN: GR71 0172 2370 0052 3701 1001 350
☐ Τράπεζα Eurobank, Αρ. Λογ/σμού: 0026.0206.14.0200970463 IBAN: GR3602602060000140200970463
☐ Τράπεζα Ε.Τ.Ε., Αρ. Λογ/σμού: 210/481137-20 IBAN: GR53 0110 2100 0000 2104 8113 720)
☐ Επιθυμώ απλή απόδειξη ☐ Θα πληρώσω με ταχυδρομική επιταγή ☐ Επιθυμώ τιμολόγιο

Στο έντυπο το οποίο θα συνοδεύει τα αποστελλόμενα τεύχη επιθυμώ να αναγράφεται:
Το τεύχος αυτό είναι μια δωρεά του κυρίου ή της κυρίας ή της εταιρείας: ____________
(Συμπληρώστε το όνομα που επιθυμείτε να αναγραφεί)

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΦΟΡΜΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΤΕΙΛΤΕ ΤΗΝ ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ ΣΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΥ ΘΑ ΒΡΕΙΤΕ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ISSN 1108-5452